

בסייעתא דשמיא

ימי החנוכה

בהלכה ובאגדה

מחולק ל-30 ימי לימוד

חיברתיו וערכתיו בחסד ה' עלי

הצעיר באלפי ישראל

דוד שלום נקי ס"ט

שנת: "וְאוֹדָה אֶת שְׁמִיךָ עַל חֲסִדֶיךָ וְעַל אֲמוּנָתְךָ" (תהלים קלח ב)

כסלו תשפ"ג לפ"ק

החברות שיצאו לאור בסייעתא דשמיא – בהלכה ובאגדה:

השבת: הלכות שבת המעשיות, בערוף דברי אגדה להבנת יקרתה וחשיבותה של שבת קודשנו. **סדר היום:** השכמת הבוקר, ציצית, תפילין, תפילה ועוד, בערוף דברי אגדה נעימים ומחזקים עד מאוד. **הסעודה:** נטילת ידיים, הפסק באכילה, הנהגות הסעודה, מאה ברכות, ברכת המזון ועוד. **ודברי אגדה מרתקים.** **כשרות המטבח:** בשר בחלב, הכשרת כלים, תולעים, מליחה, פת גויים, טבילת כלים ועוד. **ודברי אגדה מרתקים.** **הטהרה:** הלכות בלשון ברורה, אף למתחילים. שאלות אקטואליות ועוד. **פורמט צבעוני מרהיב עין.** **להיות את:** חוברת נרחבת לאשה בנושאים: עוצמת נשים, צניעות, האשה במעגלי החיים ועוד. חובה לכל אשה! **ראש חודש ברכת הלבנה וברכת החמה:** ביאורים וחיידשים נפלאים על המאורות ופלאי הבריאה, שובה לב. **כבוד אב ואם:** ההלכות המעשיות דבר יום ביומו, עם מדרשי חז"ל וסיפורים מרתקים ומחזקים. **ראש השנה ויום הכיפורים:** הלכות ודברי אגדה מחזקים לימים אלו. **כולל סדר הסליחות והתרת נדרים.** **חג הסוכות:** ניסי ישראל, המן, הבאר, ענני כבוד, חג הסוכות בירושלים, שמחת בית השואבה, האופייזין, ועוד. **ימי החנוכה:** הלכות חנוכה לפרטיהם, עם סיפור נס חנוכה מדברי חז"ל וממקורות היסטוריים, מרתק במיוחד. **ט"ו בשבט:** מהות היום ומנהגיו, שבה ארץ ישראל ופירותיה, ענני ברכות ועוד. **סדר לשלחן ט"ו בשבט צבעוני.** **ימי הפורים:** הלכות פורים, וסיפור המגילה בהרחבה על פי מדרשי חז"ל, מרתק במיוחד! **כולל מגילת אסתר.** **חג הפסח:** הלכות הפסח, וסיפור יציאת מצרים וקריעת ים סוף, ועוד. **כולל הגדה של פסח** עם פירוש קצר ומתוק. **ימי העומר:** ספירת העומר, ל"ג בעומר, פסח שני ועוד. עם הרחבה מרתקת על מהות הימים בעבר ובהווה. **חג השבועות:** דיני החג ויום טוב, סיפור מרתק של מתן תורה. **מגילת דות** משולבת בסיפורי המגילה. שובה לב. **ארבע התעניות וביין המצרים:** פרטי ההלכות, וסיפורי החורבן בהרחבה, הגאולה, ביאת המשיח ועוד. נוגע ללב. **פרקי אבות:** עם פירוש מאירת עיניים להבנת פשט המשנה ופירוש שמחת הלב מדרשים, סיפורים וחיזוקים מרתקים. **מצוות הארץ:** הלכות שמיטה, חלה, כלאים, ערלה, תרומות ומעשרות, יישוב ארץ ישראל, ודברי אגדה מרתקים. **הרפואה:** הלכות שמירת הגוף והנפש, מצות ביקור חולים, סיעוד הורים זקנים ועוד, ודברי אגדה מרתקים. **ברית מילה:** דברי אגדה מרתקים, ופרטי ההלכות ליולדת, לברית, בחירת שם ועוד. עם סדר הלימוד לברית יצחק. **בר מצוה:** הכנה והדרכה מיוחדת לחתן, ביאורים במצוות ציצית ותפילין, הלכות אקטואליות, עם דיני חינוך קטן. **הנישואין:** גיל הנישואין, שידוכים, אירוסין, חופה, כתובה, מהלך השמחה, שבע ברכות, הנהגות הבית ועוד. **האבלות:** דיני ימי השבעה, השלושים, השנה ועוד. וכן ענייני ילולי נשמה, דברי נחמה, אגדה וחיזוק מרתקים. **מרוך הרב עובדיה:** הנהגות, מעשים, דרכי לימוד והשקפה על מרוך רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, מזווית אישית. **תבורך מנשים יעל:** קיום לדמותה של הרבנית, מזכה הרבים, אצילת הנפש ורבת האמונה, מרת יעל נקי ע"ה. **השבת \ סדר היום - מחולק ללימוד יומי:** מארג' ג' חלקים פורמט כיס. בלימוד 3 דקות ססימיים כל ההלכות בשנה.

מחירי החוברות:

שבת, טהרה, סדר היום, להיות את, נישואין, אבלות, פרקי אבות, ברית מילה - 8 ₪.

יתר החוברות - 6 ₪. מחיר כל הסדרה [26 חוברות] - 172 ₪.

מארג' השבת \ סדר היום - לימוד יומי ג' חלקים - 10 ₪.

חוברות מקוצרות [טהרה, שבת, להיות את] - 3 ₪. ברכישה מעל 100 חוברות מקוצרות - 2 ₪ לחוברת.

רשימת נקודות המכירה בערים השונות - בעמוד האחרון

© כל הזכויות שמורות לעמותת אפיקי מים ע.ר. 580540094

ניתן בשמחה לצלם קטעים לצורך לימוד בבתי הספר, שיעורי תורה, עלונים וכדומה. לא למטרות מסחר.

אפיקי מים

היה שגל בהשקיה - קנה אג' זכשי מניה! להשתתפות בזיכוי הרבים ובחלוקת חוברות לאחינו בית ישראל
קבלת טופס הוי"ק: 6410995@gmail.com. חשבון בבנק הדואר 8413671 סניף 01 - עמותת אפיקי מים
תרומה באשראי בקהילות - 073-2757000 שלוחה 16563.
ניתן לשלוח מייל לקבלת העלון השבועי "ותתענג בדשן" - משא ומתן הלכתי בדרכו של מרן.

🌀 תוכן העניינים 🌀

שער האגדה

11.....	מבוא
13.....	סיפור נס חנוכה
29	חנה ושבעת בניה
42.....	מעשה יהודית
47.....	מעלת הדלקת נרות חנוכה
53.....	סיפור לחנוכה: מה אגיד לאבא!?
55.....	חנוכה – חג החינוך
63.....	סכנות כלי התקשורת והמולטימדיה
70.....	מאמרים לחנוכה

שער ההלכה

134.....	ערב שבת של חנוכה	82.....	הדלקת נרות חנוכה
141.....	מוצאי שבת של חנוכה	86.....	החייבים בהדלקת נרות חנוכה
142.....	ההדלקה בבית הכנסת	90.....	המתארחים בחנוכה
152.....	דין שארית השמן	97.....	ברכות הראיה
153.....	מנהגי חנוכה	99.....	השמנים והפתילות
161.....	על הניסים	107.....	מקום הנחת החנוכיה
168.....	קריאת ההלל	113.....	זמן ההדלקה
172.....	סדר התפילה וקריאת התורה	117.....	מדיני שליחות בהדלקה
178.....	ענייני אבלות בחנוכה	125.....	הזמן שקודם ההדלקה
		127.....	סדר ההדלקה

לתועלת המעיינים: דברי האגדה שנכתבו בס"ד, הינם על פי דברי רבותינו במדרשים ובמפרשים.

סיפור נס חנוכה מבוסס בעיקר על ספרי יוסיפון, מעם לועז, התודעה, ודברי ימי הבית השני.

בשער ההלכה – העמודים המסומנים ב- () הם לפי הספר "חזון עובדיה" – חנוכה,

וכשמסומן (א) היינו "ילקוט יוסף" חנוכה מהדורת תשע"ג.

ההלכות הינן לבני ספרד ולבני אשכנז, לבד מההלכות שבארנו בהן במפורש, שיש חילוק ביניהם.

בס"ד אנו יוצאים לפרוייקט אדיר של תרגום החוברות "בהלכה ובאגדה" לאנגלית, צרפתית, רוסיית ועוד. החפצים בזכויות אדירות, ניתן ליצור קשר במייל: 6410995@gmail.com או בטלפון: 052-711-7576. ניתן להשתתף ע"י הוראת קבע של 100 ₪ לחודש. ניתן לתרום ישירות לחשבון: 8413671 בנק הדואר סניף 01, עמותת אפיקי מים. כל המזכה את הרבים אין חטאבא על ידו

ראש חודש כסלו ה'תשע"ז, לסדר "ואל שדי יברך אותך ויפרך וירבך..."

הסכמה

הובא לפני הקונטרס היקר **"ימי החנוכה בהלכה ובאגדה"**, ערוך בטוב טעם ודעת, בסדר נכון דבר דבור על אופניו, תפוחי זהב במשכיות כסף, שאסף וקיבץ כעמיר גורנה, הרב היקר מאוד, שוקד באוהלה של תורה, לילה כיום יאיר כחשכה כאורה, יראת ה' היא אוצרו, ועליו יציץ נזרו, שמן תורק שמו, טעמו ונימוקו עמו, אשרי יולדתו, צינה וסוחרה אמתו, מרביץ תורה ברבים ומורה הוראה, כבוד שם תפארתו הרב הגאון רבי **דוד שלום נקי שליט"א**, ההולך בדרכו ההלכתית של מרן אאמו"ר עטרת ראשנו פוסק הדור רבנו **עובדיה יוסף זצוק"ל**, ולא זו מפסקיו ימין או שמאל, בין להקל ובין להחמיר, אשרי חלקו ומה נעים גורלו.

אני מכיר את הרה"ג המחבר שליט"א עוד למעלה מ-25 שנה, וראינו עליו שיש לו עתיד רבני להפיץ תורה ויראה, ועליו יאות להמליץ מה שאמרו חז"ל: "כל מי שיש בו יראת שמים, דבריו מתקבלים".

בחיבוריו היקרים ברוך ה', הוא מסכם בתמצית ובכירוז את הדברים באופן נכון, ובשפה ברורה השווה לכל נפש, זרזו ונשכר, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, להבין ולהורות לשעה ולדורות, והביא הלכות מאשר עלה בספרי **"ילקוט יוסף"**, וכן מספריו של מרן אאמו"ר עטרת ראשנו רבן של כל בני הגולה רבנו **עובדיה יוסף זצוק"ל**, זיע"א, והדבר הוא לתועלת מרובה לכל שכבות הציבור, הן לאברכים, והן לבעלי הבתים, ולפעלא טבא אמינא, איישר חיליה לאורייתא.

כמו כן צירף דברי אגדה, מתוקים מדבש ונופת צופים, ערוכים בטוב טעם ודעת לזיכוי הרבים, עם מדרשי חז"ל מזהב ומפנינים יקרים, בפרטי הניסים הגדולים שעשה הקב"ה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, ונתן את ניצחון המלחמה בירי הצדיקים, המעטים והחלשים נגד הרשעים, הרבים והגיבורים, ובכך הביס את היוונים והמתיוונים אשר עיניהם צרה היתה בקיום התורה ומצוותיה, ואשר התנכלו לכל דבר שבקדושה, והעלה את קרנה של התורה וחכמיה למעלה למעלה.

משנה שמתה יש בליבי בשומעי כי אף אנשים ונשים רחוקים מקיום התורה ומצוותיה, קובעים סדר לימוד בחוברות אלו הנכתבות בשפה קלה ונעימה, ואט אט מתקרבים לצור מחצבתם, וזכות הרבים גדולה היא עד מאוד. וכבר כתב הגאון רבי חיים פלאגי בהקדמה לספרו "מועד לכל חי", משם סבו הגאון הגדול רבי יוסף רפאל חזן בעל שו"ת "חקרי לב", בשבח ספריו של הגאון החיד"א ז"ל, ובעיקר בספריו הקטנים כמו "מורה באצבע" וכדומה, שהוא מוסר ודינים שיד כל אדם שווה בו, אחד חכם ואחד תם קוראים בו, ובעלי בתים ישאוהו בחיקם, והיתה עמו וקרא בו בלכתו בדרך, בים וביבשה, שאין בו טורח כלום. והיה משבח בתהילותיו החיבורים הללו יותר ויותר מכל שאר החיבורים הנוראים, יען כי נמצאים בתוכם מוסר מלכים ודינים המדריכים לאדם ליראת ה' ולעובדו בלבב שלם. ע"ש.

מצוה רבה לתמוך ולסייע להוצאת חוברות אלו, כי זיכוי הרבים גדול הוא, ועל כל התומכים והעוזרים נאמר: "ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד", ויבורכו מפי עליון בבני, חיי אריכי, ומזוני רוחי לעבודת השם יתברך.

ברכתי להרב המחבר שליט"א שיזכה לברך על המוגמר ולחבר עוד חיבורים יקרים טובים ומועילים, לזכות את הרבים בדבר ה' זו הלכה, ועוד יפוצו מעיינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה, ולהרבות חיילים לתורה ולתעודה. והיה רצון שזכות זיכוי הרבים תגן בעדם ובעד בניהם, ולא תמוש התורה מפיהם ומפי זרעם ומפי זרע זרעם עד עולם, לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובענינים. "והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו, ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח". אמן.

בברכת התורה בהערכה ובאהבה רבה

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

הגאון הרב משה מרדכי קארפ שליט"א

מחבר סדרת הספרים "הלכות חג בחג" ועוד

דברי ברכה

הן ידידי היקר הרב הגאון המובהק רבי **דוד שלום נקי שליט"א**, זכה להסתופף בצלו של גאון ישראל ומגדולי מזכי הרבים, ומקימי עולה של תורה, הראשון לציון הגאון רבנו **עובדיה יוסף זצ"ל**, אשר כל רז לא אניס ליה, וזיכה את הרבים באור תורתו ובספריו הרבים ובישחות חיזוק שהיה מכתת רגליו מעיר לעיר לדרוש לעם שבשדות, וזכה להחזיר עטרה ליושנה ליהדות ספרד, והגאון רבי **דוד שלום נקי שליט"א** אשר הוא מתלמידי, יצק מים אף על ידי בנו הראשון לציון הגאון רבי **יצחק יוסף שליט"א** בעל ה"ילקוט יוסף", וזכה לחבר חיבורים רבים "**בהלכה ובאגדה**" לחיזוק הרבים, והכל בשפה קלה וברורה אך ורק על פי פסקי רבותיו הנ"ל, ושילב בהם הרבה דברי חכמה ומוסר והתעוררות לעבודת השם יתברך, ותהילה להשם יתברך התקבלו החוברות לאלפיהם ורבותיהם בתפוצות ישראל.

והנני לברכו שימשיך ליכות את הרבים בחיבורים הקדושים של תורה ומוסר, ולהשיב רבים מעוון, עדי נזכה במהרה ל"זמלאה הארץ דעה את ה'".

כעתירת ידידו הדורש שלומו וטובתו

משה מרדכי קארפ

הגאון הרב זמיר כהן שליט"א

יו"ר ארגון "הידברות"

מכתב ברכה

הנני בזה בשבח הסדרה הנפלאה שחבורה על ידי ידיד נפשי המאור הגדול, גרים באורייתא תדירא ויראת ה' היא אוצרו, מרביץ תורה ברבים בפה מפיק מרגליות, הרה"ג הרב **דוד שלום נקי שליט"א**, אשר בהן אסף איש טהור וכתב בלשון בהירה את ההלכות העוסקות בחיי היום יום ומועדי ישראל, בדברים שכל יהודי צריך ללומדם היטב, לדעת את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו, שהרי "לא עם הארץ חסיד", וללא ידיעת ההלכה אי אפשר לקיים את המצוות כראוי, גם כשהוא ירא שמים החפץ בכל נפשו ומאודו להתקרב לבוראו ולעשות רצונו בלב שלם.

ומה גם שהוסיף הרב שליט"א דברי מוסר ומאמרי ומדרשי חז"ל בדברים המאירים את המצוות ומחזקים ומעוררים להבין את מהות המצוות והחגים, בשפה השווה לכל נפש, וכבר פשטה סדרה זו בכל רחבי העולם היהודי באין ספור עותקים, ורבים מעידים כי היא שעמדה להם לשמור מצוות כראוי לאחר שקבעו לימודם בו בשבתם בביתם ובלכתם בדרך.

אשר על כן מצוה רבה לסייע ולפעול להדפסת סדרה חשובה זו, למען יגיעו לכל תפוצות ישראל בארץ ובעולם, להגדיל תורה ולהאדירה. ולא נצרכה אלא לברכה להרב המחבר שליט"א שיזכה להמשיך להרביץ תורה ברבים בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, ויזכה את הרבים בעוד חיבורים רבים טובים ומועילים, מתוך הרחבת הדעת ושפע רב ברוחניות ובגשמיות.

"והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר יתן פרוי בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח", אמן.

זמיר כהן

נְקִדְמָה פְּנֵי בְּתוּדָה

אֲוֹדָה ה' מְאֹד בְּפִי, וּבְתוֹף רַבִּים אֶהְלֶלְנּוּ (תהלים קט ל). מִה אֲשִׁיב לִה', כָּל תַּגְּמוּלוֹהִי עָלַי (שם קטז יב). תַּסְדִּי ה' אֲזַכֵּיר תְּהִלַּת ה', כָּעַל כָּל אֲשֶׁר גָּמְלָנּוּ ה' (ישעיה סג ז). הַאֱלֹהִים הֲרַעָה אֹתִי, מֵעוֹדֵי עַד הַיּוֹם הַזֶּה (בראשית מח טו), אֲשֶׁר גָּבַר חֲסֵדוֹ עָלֵינוּ, וּבִשְׁפִלְנוּ זָכַר לָנוּ, לְהִיּוֹת נִמְנִים מִמִּזְכֵי הַרְבִּים, וּבְעִיקַר דְּרַךְ הַסְּדֵרָה הַיְקָרָה וְהַנְּפִלְאָה "בְּהִלְכָה וּבִאֲגָדָה", אֲשֶׁר נִתְקַבְּלָה בְּשִׂמְחָה וּבִרְנָנָה, בְּכָל מִדִּינָה וּמִדִּינָה, בְּשִׁפְהָ קִלְהָ וּנְעִימָה, אֲצַל כָּל שׁוֹחֲרֵי תוֹשִׁיָה. וְרַבִּים אֲשֶׁר בְּסִדְרָה זוֹ הוֹגִים, וְקוֹבְעִים בָּהֶם שִׁיעוּרִים, בְּשִׁבְתוֹת וּבִימִים טוֹבִים. תְּמִידִין כְּסֻדְרֵן לּוֹמְדִים, זְקֵנִים עִם נְעָרִים, יְגִיעֵי כְּפִיִּים וְאִבְרָכִים, וּמִשְׁתַּה הַנְּשִׁים כְּאִנְשִׁים. וְאִף הַקְּרוּבִים וְהַרְחוּקִים, אֵלָיו כְּמֵהֵם וּמְחֻכִּים, רַעֲבִים גַּם צְמֵאִים. "אֲשֶׁרֵי הָעַם שֶׁפָּכָה לוֹ, אֲשֶׁרֵי הָעַם שֶׁה' אֶלְהִי" (תהלים קמד טו).

וְעַתָּה אֲשִׁיחָה וִירוּחַ לִי, כִּי אִף עַל פִּי שְׂאִינִי רֵאוּי וְלֹא כְּדָאִי, אֲדָךְ בְּהִיּוֹת וּזִיכְנֵי הַשֵּׁם יִתְבַּרְךְ לְהַסְתוּבֵב בְּעֵרֵי הָאָרֶץ וּבְעִיקַר בְּשִׁבְתוֹת, שְׂמֵאֲרָגִינִים אִנְשִׁים אֹהֲבֵי תוֹרָה "שִׁבְת שְׂכוּלָה תוֹרָה", וְכִשְׂמָה כֵן הִיא, מִסִּירַת שְׁבַעָה וּשְׂמוֹנָה שִׁיעוּרִים וְיוֹתֵר, בְּכִמָּה וְכִמָּה בְּתֵי כִנְסֵת: בְּקִבְלַת שִׁבְת, בְּלִיל שִׁבְת אַחַר הַסְּעוּדָה, בְּבוֹקֵר, בְּצַהֲרִיִּים, אַחַר הַצַּהֲרִיִּים, בְּסְעוּדָה שְׁלִישִׁית, בְּמוֹצָאֵי שִׁבְת וְעוֹד. וּבִרְוֹךְ הַשֵּׁם רוֹאִים אֶת הַצִּימָאוֹן הָאֲדִיר שִׁיש לְעַם יִשְׂרָאֵל קְדוּשִׁים וְטוֹהָרִים, אֹהֲבִים וְיִקְרִים. עַל כֵּן, אֲנִי הַקְּטָן שְׂרוּאָה אֶת הַמְצִיאוֹת הַמְרַנִּינָה אֶת הַלֵּב, פּוֹנֵה לְאִבְרָכִים הַיְקָרִים שִׁיעֵשׂוּ כָּל מֵאֲמֹץ לְחַפֵּשׂ עוֹד וְעוֹד בְּתֵי כִנְסֵת שְׁחַפְצִים לְשִׁמּוֹעַ דְּבָרֵי אֱלֹקִים חַיִּים. וּבִרְוֹךְ הַשֵּׁם, יִשְׁנֵם רַבִּים שְׂאֵם יִבּוֹא מִיִּשְׁוֹה וּשְׂמִיעַ לְהֵם דְּבָרֵי תוֹרָה, הֵם יִקְבְּלוּהוּ בְּשִׂמְחָה רַבָּה: בֵּין מִנְחָה לְעִרְבִית, לְאַחַר עִרְבִית, בְּשַׁעָה 7, 8, 9 בְּעֵרֵב, כָּל מְקוֹם לְפִי מֵה שְׂמֵתָאִים לְצִיבּוֹר שְׁלֵהֶם, אֲדָךְ הַעִיקַר לִזְכוֹת אוֹתָם.

"שְׂאִינֵנו יוֹדַע לְשֵׂאוֹל", "אֶת פֶּתַח לוֹ"

עַל כֵּן, אִף אִם הֵם אִינֵם מְבִינִים אֶת הַחֲשִׁיבוֹת וְהַצּוֹרֵךְ שְׂבַדְבַר, וְאִינֵם מְבַקְשִׁים שִׁיעוּר תוֹרָה, בְּבַחֲיִנַת הַבֵּן הַרְבִּיעִי שֶׁל הַהַגְדָּה "שְׂאִינֵנו יוֹדַע לְשֵׂאוֹל" - אֲדָךְ "אֶת פֶּתַח לוֹ", עָלֵינוּ לְפִתּוֹחַ לְהֵם אֶת הַפֶּה, וְלֹאט לֹאט לְהַאכִילֵם וְלְהַשְׁקוֹתֵם טִיפִין טִיפִין מִיֵּם חַיִּים, כְּמוֹ שְׂאִמֵּר שְׁלִמָה (מְשִׁלֵי כַה כה): "מִיֵּם קָרִים עַל נֶפֶשׁ עֵינֶיפָה", וְאִיךְ נִשְׂאִיר אוֹתָם: "רַעֲבִים גַּם צְמֵאִים, נֶפֶשׁם בָּהֶם תִּתְעַטֵּף" (תהלים קז ה). חֲלִילָה לָנוּ לְהַתְּבַיֵּשׂ מִלְּהַצִּיעַ אֶת עֲצֵמָנוּ שְׂאִנְחָנו חֲפְצִים וְרוֹצִים לִזְכוֹתָם בְּדְבָרֵי תוֹרָה. וּבִרְוֹךְ הַשֵּׁם, רַבִּים רַבִּים עוֹנִים בְּחִיּוֹב, וְרוֹצִים לְשִׁמּוֹעַ דְּבָרֵי אֱלֹקִים חַיִּים. וְאִף אִם יִתְחַיֵּל בְּמִסְפָּר קֶטָן שֶׁל אִנְשִׁים, בְּעִזְרַת הַשֵּׁם לֹאט לֹאט יִגְדֵל, כְּמוֹ שְׂנֵאִמֵּר (אִיִּיב ח ז): "וְהָיָה רֵאשִׁיתָ מְצַעֵר, וְאַחֲרֵיתָ יִשְׁגָּה מְאֹד", וְנֵאִמֵּר (ישעיה ס כב): "הַקְּטָן יְהִי לְאֵלָף, וְהַצָּעִיר לְגוֹי עָצוֹם". וְאִף מִרְן מִלְּכָא הַרְאִשׁוֹן לְצִיּוֹן רַבְנוּ עוֹבְדֵיהָ יוֹסֵף זְכוּק"ל כְּשֶׁהִתְחַיֵּל בְּצַעֲרֵירוֹתוֹ לְמִסוֹר שִׁיעוּרִים, הִיָּה מֵר דוּדֵי רַבִּי מֵאִיר נְקִי ע"ה, אוֹסֵף אֶת הַעֲשִׁירֵי לְקִדִּישׁ שְׂלֵאֲחַר הַשִּׁיעוּר, עַד שֶׁהִתְפָּרְסְמוּ הַשִּׁיעוּרִים וּגְדָלוּ לֵאֵין עֵרוֹךְ וְלֵאֵין מִסְפָּר, תְּהִילוֹת לֵאל עֲלִיוֹן.

אֲדָךְ צְרִיךְ לְדַעַת, אַחֵי וְרַעֲי הַיְקָרִים מוֹסְרֵי הַשִּׁיעוּרִים הַשֵּׁם עֲלֵיכֶם תְּחִי, מֵה לְמִסוֹר

לציבור הבאים לשמוע דבר השם. הלוא אין ספק שעיקר לימוד התורה בשביל שנקיים את התורה ומצוותיה כרצון השם יתברך, וכמו שאמרו בגמרא קידושין (מ ע"ב): "תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה". וכן אמרו בגמרא ברכות (ח ע"א): מיום שחרב בית המקדש, אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד. כי אם אדם לא יהיה בקי בהלכות המעשיות, מאין ידע איך לקיים את מצוות השם, והלוא ברור שיכשל, כי "אין בור ירא חטא, ולא עם הארץ - חסיד" (אבות פרק ב משנה ה).

גם רבנו חיים בן עטר בעל אור החיים הקדוש זיע"א בספרו ראשון לציון (יורה דעה סימן רמז) כתב, מה שאמרו חז"ל (קידושין ל ע"א) חייב אדם לשלש את לימודו [בכל יום], שליש במקרא, שליש במשנה, שליש בתלמוד, כל זה לאחר שלמד ויודע את כל הדינים המצויים שהם החובות המוטלות עליו, כהלכות: ברכות, תפילה, שבת, איסור והיתר, כיבוד אב ואם, שלא יכשל. שהרי אפילו הנשים שהן פטורות ממצות תלמוד תורה, כתב הרמ"א (שם ס"ז) שחייבות ללמוד את הדינים השייכים להן. [ולא כאותן נשים שמשקיעות שעות על קריאת: חומש דברים, תהלים, ספר התניא, זרע שמשון וכיוצא בהם, ואילו הלכות: שבת, ברכות, תפילה, בשר וחלב, טבילת כלים, חגים ועוד, שהן חייבות בהן, לא למדו כהוגן כלל.] הרי שהדינים המחויבים צריכים על כל פנים ללמוד ולידע אותם, כמו אם טעה בברכת המזון ושכח לומר "רצה והחליצנו" או "יעלה ויבוא", או שדיבר בין תפילין של יד לתפילין של ראש וכדומה, שצריך לדעת את הדין באותה שעה ובאותו מצב, ובזה פשוט שחייב כל איש ישראל לדעת. ואחר שידע דיני היהדות, אז נשאר לו לצאת ידי חובת "ההגית בו יומם ולילה". עי"ש. (ועיין עוד בעלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 33 הערה 1, ומס' 95 אות יא)

לכן ברור שראשית צריכים להיות השיעורים בהלכות הנוגעות למעשה, כהלכות שבת ומועד, תפילה, ברכות, בשר בחלב, כיבוד אב ואם ועוד. ולא בלימוד הגמרא, כי מלימוד הגמרא אי אפשר לפסוק הלכות למעשה, וכמו שכתבו הפרישה והש"ך (סימן רמז סק"ה): **ישנם בעלי בתים הנוהגים ללמוד בכל יום תלמוד עם פירוש רש"י ותוספות, ואינם לומדים בפוסקים. אבל האמת היא שצריכים ללמוד בספרי הפוסקים דיני התורה להלכה ולמעשה, שזהו שורש ועיקר לתורתנו, ואינם יוצאים ידי חובת מצות תלמוד תורה כלל בלימוד התלמוד, ולכן אם אינם לומדים אלא שלוש או ארבע שעות בכל יום, לא ילמדו גמרא בלבד.** ע"כ. גם הגאון רבנו זלמן כתב: אדם שאין לו פנאי הרבה, צריך שיהיה כל לימודו בלימוד הדינים המביאים לידי מעשה, שהם ההלכות הצריכות לכל אדם לדעת אותם, כדי לקיים את המצוות, ולהיזהר שלא להיכשל באיסורים חס ושלום. דהיינו בשלחן ערוך אורח חיים, ומעט יורה דעה, ומעט באבן העזר וחושן משפט, כל הלכה ברורה בטעמה על פי הבית יוסף. ובספר תשובה מאהבה כתב: זה השלחן אשר לפני ה' שמו נאה לו "שלחן ערוך - אורח חיים", אשר בו כל ההנהגות והדינים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ובו הלכות גדולות לשבת וברכות הנהנין ויתר ההלכות, ולא כאשר ראיתי מההמון שלומדים בכל יום דף גמרא, ואינם יודעים דיני ברכות הנהנין והלכות שבת. עי"ש. גם המשנה ברורה (סימן קנה סק"ג) כתב, ובעלי בתים שאינם לומדים רק שלש או ארבע שעות

ביום, לא ילמדו בגמרא בלבד, כי בזה אינם יוצאים ידי חובת מצות תלמוד תורה, אלא צריך שילמדו דוקא גם ספרי הפוסקים כל אחד כפי השגתו. ע"כ. (ועיין בהליכות עולם חלק ח עמוד שלז) נמצא שאדם שלומד שעה או שעתיים ביום, ברור שעליו להשקיע את זמנו בהלכות למעשה, כדי שידע לקיים את המצוות, ולא יכשל חלילה באיסורים, ולאחר שיסיים את ההלכות למעשה וידע אותם היטב, מן הסתם גם יזכה להבין יותר בערכה של התורה, וכבר ימצא גם יותר זמן ללמוד בכל יום, ויעסוק גם בלימוד הגמרא.

מה היתה צוואת מרן מלכא זצוק"ל אלי!!

הנה בזמנו שבקשו שאעבור לעיר "דימונה" יע"א, הלכתי לשאול דעת תורה את פי מרן מלכא זיע"א, וכשמרן בירך על הדבר, חיזק אותי בעיקר לזכות את הרבים בלימוד ההלכה, ממש הרגשתי שזו היתה צוואת מרן מלכא זצוק"ל אלי. וברוך השם אנחנו משתדלים בדבר זה, ולא רק שאני אמסור שיעורים בהלכה, אלא גם לדרבן עוד ועוד אברכים שימסרו שיעורים בהלכה בכל אתר ואתר, כדי להחזיר בציבור את לימוד ההלכה הצרופה, כצוואת מרן להרבות שיעורים בהלכה דוקא ולא בגמרא. ולצערנו הרב ידוע, שהרבה מאוד בעלי בתים שמשתתפים בשיעורי גמרא בכל יום או דף היומי, לא יודעים אפילו הלכות פשוטות בהלכות שבת, ברכות, תפילה, טהרה, כשרות ומועדים, ופעמים רבות שנכשלים באיסורים מן התורה ומדרבנן.

ופעם התבטא מרן זצוק"ל כדלהלן: "צריך לרדת אל העם, צריך לאהוב את העם, איך לאהוב? במה לאהוב? להגיד לו 'אתה חביבי', 'אתה עיני!' זה לאהוב אותם! תפתח לו את העיניים! שלא יכשל חס ושלום באיסורי שבת, באיסורי סקילה! אם לא ידע מה זה שבת, איך שומרים שבת, הם נכשלים מסכנים, אלו אנשים שלא יודעים - ואם היו יודעים, לא היו נכשלים". (עיין בחוברת מרן הרב עובדיה - מזוויית אישית עמוד 100)

אם הרב דומה למלאך ה' צבאות, יבקשו תורה מפיהו

והנה אמרו חז"ל במסכת תגיגה (טו ע"ב), מאי דכתיב (מלאכי ב ז) "כִּי שִׁפְטִי לְהִן וְשִׁמְרוּ דַעַת, וְתוֹרָה יִבְקְשׁוּ מִפִּיהוּ, כִּי מִלְאָךְ ה' צָבָאוֹת הוּא", אם הרב דומה למלאך ה' צבאות, יבקשו תורה מפיהו. ואם לאו, אל יבקשו תורה מפיהו. וצריך להבין, מה הביאור בזה, שהרב יהיה דומה למלאך ה' צבאות, וכי כל כך פשוט להגיע למדרגת מלאך, היכן נמצא רב כזה שדומה למלאך? וגם אם נמצא אחד או שנים כאלו, מה יעשו כל שאר עם ישראל שאין להם רב שדומה למלאך, וכי לא ילמדו תורה! ושמעתי ממרן מלכא הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל שבאר בשם הגאון ההפלא"ה [הרב פנחס הלוי איש הורביץ], נתבונן בהבדל בין מלאך לבן אדם, האדם הוא יציר חומר, יש לו ניסיונות, יש לו יצרים, פעמים שהוא שומע ליצר הטוב ומתעלה, פעמים שדעתו משתבשת עליו והוא שומע ליצר הרע ויורד מטה מטה, כמו שאומרת הגמרא במסכת סוטה (ג רע"א), אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות. נמצא שהאדם אינו בגדר "עומד", אלא תמיד הוא עולה או יורד. לא כן המלאכים, ברא אותם הקדוש ברוך הוא בדרגת קדושה עליונה קבועה, וכיון שאין להם יצר טוב ויצר רע, הם

נשארים ככה כל זמן קיומם, לכן לא שייך אצלם מצבי ירידה או עליה, אלא הם תמיד בגדר "עומדים", כמו שנאמר (זכריה ג ז): "וְנִתְּתִי לָךְ מְהֻלָּכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה".

והנה ישנם שני סוגי רבנים שבקשו מהם למסור שיעור שעה אחת בכל ערב, יש אחד אומר לעצמו, עד שאכין את השיעור שעה אחת, ושעה של השיעור עצמו, נמצא שיתבזבז לי הרבה זמן, ואני לא אתקדם בלימודים שלי. לכן הוא מוסר להם ממה שהוא לומד בסדרי הלימוד שלו בכלל במשך היום, אפילו שלימוד זה לא שייך לציבור כלל. למשל, הוא לומד, הלכות גיטין, קידושין, כתובות וכיוצא, ומה אכפת לציבור מהלכות אלו, הרי אם אחד מהם ירצה להתחתן, הוא לא ילך בעצמו ויעשה חופה לבדו, ויכתוב כתובה לבדו, ויחתים עדים וכו', אלא הוא יביא רב שיסדר לו חופה וקידושין. ואם חלילה מישהו ירצה להתגרש, הוא לא יכתוב גט לעצמו ויחתים עדים לבדו, אלא הוא ילך לבית דין שיכתבו לו גט. אם כן, מה בצע ללמד את הציבור הלכות אלו. נמצא שכל מטרתו של זה, רק לדאוג להתקדמות שלו, ולא אכפת לו בטובתם וקידומם של הציבור. אבל הרב השני נוהג להיפך, הוא מוכן לעמוד ולעצור את ההספק שלו, העיקר לקדם את הציבור שהם ילמדו את ההלכות שהם צריכים לדעת, כי תמיד טובת הציבור עומדת לנגד עיניו, וכיון שאין להם שום ענין בהלכות גיטין וקידושין וכו', לכן הוא מתאמץ להכין ולמסור להם בהלכות שבת, ברכות וכו', שהם הדברים השייכים להם.

זהו שאומרת הגמרא, אם הרב דומה למלאך ה' צבאות, דהיינו שהוא לא דורש את התקדמותו האישית כמו האדם שמחפש תמיד להתקדם, אלא הוא כמו מלאך ש"עומד", גם הוא מוכן להיות "עומד" בהספק שלו לטובת הציבור, אז "יבקשו תורה מפיהו". אבל אם הרב לא דומה למלאך, אלא הוא מתנהג כבן אדם שמחפש ודורש את ההתקדמות שלו, "אל יבקשו תורה מפיהו", כי הוא לא דורש באמת את טובתם של הציבור, וממילא הם לא יקבלו את ההשפעה הרוחנית שהם אמורים לקבל מהרב.

אתה תאכל בשר והם יאכלו חצץ!!

מספר הגאון רבי ראובן אלבז שליט"א (הובא בספר "משכני אחריד"): לפני למעלה מחמישים שנה הציע לי אחד משומעי לקחו של מרן זצוק"ל, למסור שיעור תורה בבית כנסת מסוים בירושלים [בשכונת רוממה]. כדי להגיע לשם הייתי צריך לנסוע במשך כשעתיים באוטובוסים [הלוד וחזור] כדי למסור דרשה של חצי שעה. בתחילה דחיתי אותו על הסף, כיון שהייתי אברך צעיר שיושב ועוסק בתורה, ולא הייתי מעוניין לבזבז את זמני. אם אלך לשיעור, תורה מה תהא עליה!! יום אחד לאחר השיעור של מרן, קרא לי מרן, והכניס אותי למכוניתו. כשהגענו לביתו, פנה אלי מרן ואמר: "שמעתי שאתה לא רוצה ללכת למסור שיעור תורה שהציעו לך". עניתי לו: "רבנו, תורה מה תהא עליה!!" השיב לי מרן: "והאנשים המסכנים האלה, מה יהיה עליהם!! הלוא אין מי שיגיד להם אפילו הלכה אחת!...". אמרתי לו, אני רוצה לגדול. אז הוא קם ואמר לי: "וכי אני לא רוצה לגדול!! אני הולך ומלמד במשך שעה וחצי ומספר סיפורים, ובשבילי זה ביטול תורה. בזמן הזה הייתי יכול להספיק הרבה יותר. לי מותר לבטל, ואתה לא תבטל

את עצמך!! אתה רוצה את ההתקדמות האישית שלך, ושהם ישארו עמי הארצות גמורים!! אתה תאכל בשר והם יאכלו חצץ!! ואז סיים ואמר: "אל תדאג, תלך, והקב"ה ישלם לך על זה כפל כפלים". שמעתי לדברי מרן והלכתי לשם בשעות הערב, [ולאחר מכן הייתי הולך לכולל ערב] ונדהמתי לראות ארבעה אנשים... אפילו מנין לא היה. אבל לאט לאט ליקטנו מנין, ותוך תקופה קצרה, פחות מחודש ימים, היו ארבעים איש מגיעים לשיעור, ועוד למעלה מעשרים מילדיהם! ואלו אנשים שלא היו באים להתפלל בבית הכנסת אלא היו מתפללים בביתם [או בכלל לא, רח"ל]. עד כדי כך, מחוסר ידיעה היו מוכרים ארטיקים וגלידות ביום שבת קודש. בחסדי השם יתברך, לאט לאט התחילו אותם אנשים להתעניין בדברי התורה הקדושה והיו שואלים שאלות בהלכה. כיום הם יראי שמים בתכלית וקובעים עתים לתורה. בניהם - תלמידי חכמים מופלגים, וכל נכדיהם זרע קודש ברך ה'! ברוך ה', בזכות ששמענו לעצת מרן, זכינו לקבל את רבנות שכונת "בית ישראל" והסביבה, וממנה צמחה תנועת התשובה בארץ ובעולם. עי"ש.

ובאמת מי שילך בדרך זו לדאוג לטובת הציבור, אין ספק שיראה סייעתא דשמיא גם בהספקים שלו בלימוד. בזמנו כשהיינו הולכים למבחנים ברבנות, היה לנו לחץ גדול של המבחן. והיה לי שיעור בכל ערב לציבור, וברוך השם היינו מוסרים את השיעור גם בערב שקודם המבחן, והקדוש ברוך הוא נתן סייעתא דשמיא, וקיים בנו: 'טוב אֲשֶׁר תִּאָחַז בְּזֶה, וְגַם מִזֶּה אֵל תִּנַּח אֶת יָדְךָ' (קהלת ז יח). וכמה פעמים יצא לי, שבדיוק שאלו במבחן שאלות מאותו חומר שחזרתי עליו ממש בסמוך לכניסה למבחן, כך שהדברים היו ממש טריים אצלי בסייעתא דשמיא.

וכתב בשלטי הגיבורים (על המרדכי מסכת שבת פ"ב אות ה) על הפסוק (תהלים יח כט): "כִּי אֶתָּה תִּתְּאִיר נְרִי, ה' אֱלֹהֵי יְגִיָּה חֲשָׁפִי", פירוש, **כשאדם עוסק בתורה לשמה**, הקב"ה מגיה חֲשָׁפִי, שאינו בא לידי עוון, **ואינו מורה בתורה שלא כהלכה**. ולכן אמר (יהושע א ח): "וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה", לשון נוגה - אור, **שכשהקב"ה רואה שליבו של אדם לשם שמים, אפילו שאין בליבו [בכוחו] לדעת עומקה של הלכה, הקב"ה מגיה דבריו שלא תצא מפיו הוראה שלא כהלכה**. עי"ש. אשרי הלוקחים את הדברים לתשומת ליבם לפעול בפתיחת שיעורים בכל אתר ואתר, הן בשבתות והן בחול, לזכות את הרבים בדבר ה' זו הלכה, ולהשיב רבים מעוון, לעלות במעלות המידות, לילך באורחות צדיקים, ולצעוד במסילת ישרים, לשמור את דרך עץ החיים. ויהי רצון שנזכה במהרה כבר בשנה זו, שתחזינה עינינו בשוב השם לציון ברחמים, להדליק את המנורה בבית העולמים, אמן ואמן.

הכותב וחותם לכבוד התורה ולומדיה

יום כ' מרחשון - הילולת מורנו ורבנו המקובל האלהי הגאון רבי מרדכי שרעבי זצוק"ל

שנת: "אליך זעקו ונמלטו, בך בטחו ולא בושו" (תהלים כב ו) תשפ"ג לפ"ק

דוד שלום נקי

❦ מבוא ❦

לפני כאלפיים מאה ושמונים שנה, בשנת ג'תקצ"ו, התרחש נס חנוכה, שבו מסר הקב"ה בידי עם ישראל את צבאות יון, אשר רצו להדיח את העם מחיי התורה והמצוות. היהודים נחו מאויביהם וחנו בכ"ה בכסלו, ואז טיהרו את בית המקדש ועשו חנוכה - "חנוכת המזבח" - שחנכו את המזבח בקרבנות תודה ונדבה לה' יתברך, וחידשו את העבודה בבית המקדש.

יום כ"ה בכסלו נקבע לדורות ליום של הלל והודאה זכר לנס החנוכה. אולם תמוה הדבר, מדוע אנו חוגגים נס זה לדורות עולם? הלא אם היינו חוגגים חג על כל נס ונס שעשה עמנו הקב"ה - היו כל ימי השנה חגים וימים טובים, שהרי מי כעם ישראל מלומד בניסים, וכל קיומו הוא למעלה מן הטבע!?

אלא חז"ל מלמדים אותנו כי ימי החנוכה נקבעו לדורות לא רק כזכר לנס, אלא יש בהם מהות מיוחדת.

המלחמה שהיתה בין היוונים ליהודים לא היתה מלחמה רגילה. היוונים לא רצו להרוג את עם ישראל בגופם, אלא רצו "סך הכל" להשפיע עליהם את תרבותם. יהודים אשר הסכימו לקבל עליהם את תרבות יון - לא רק שלא התנכלו להם להורגם, אלא שאף זכו ליחס של כבוד מצד היוונים, חלקם אף קבלו משרות חשובות.

תרבות יון באותה תקופה היתה סמל לתרבות נאורה, שהלכה והתפשטה בעולם כולו. צר היה ליוונים לראות עם אחד שאינו מושפע מתרבותם, ודבק בתרבותו העתיקה. הדבר פגע בציפור נפשם, ובנקודת שיא גאוותם. בדרכים רבות ניסו להעביר את היהודים על דתם ואמונתם, וכך היתה התורה נתונה בסכנת קיום חס ושלום.

ומה קרה אז?

אז קמה לה קבוצה של יהודים אדוקים, הנאמנים לשמירת התורה והמצוות. הם שמו נפשם בכפם להילחם ביוון האימפריה הענקית. ידעו הם מראש כי לפי כל תחזית הגיונית, סיכויי ההצלחה שואפים לאפס. ובכל זאת, מטרתם לא היתה דווקא לנצח - כי אם להילחם! לא להכנע לכל ניסיון של טשטוש זהותנו כיהודים, כי אם להמשיך לשאת בגאון ובגאווה את מורשת היהדות העתיקה.

ומכיון שמטרתם היתה קדושה, הצליח אותם ה' יתברך. המעטים והחלשים, ניצחו את הרבים והחזקים. היה זה נס עצום! אולם לאחר מכן התרחש נס נוסף, כפי שאומרת הגמרא (מסכת שבת דף כא עמוד ב):

"מאי חנוכה? שכשנכנסו היוונים להיכל בית המקדש, טמאו את כל השמנים. וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, רצו להדליק את המנורה, ובדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה חתום בחותמו של כהן גדול, ולא היתה בו כמות שמן להדליק

אלא ליום אחד בלבד, נעשה נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוּם ימים טובים בהלל ובהודאה".

ואם כן, שני ניסים התרחשו אז. האחד - נס הניצחון במלחמה של רבים וחזקים מול מעטים וחלשים. והשני - נס פך השמן.

איזה נס גדול יותר? כמובן שנס המלחמה הינו גדול יותר, ומן הסתם עורר רעש והשתאות בעולם כולו: כיצד יתכן שקומץ אנשים רדופים וחלשים ניצחו את יון האימפריה הענקית?!

אולם מעניין מאוד, שהגמרא אומרת כי חג החנוכה נקבע דווקא כזכר לנס פך השמן, ולא כזכר לנס הנצחון במלחמה. גם החנוכיה שאנו מדליקים בחנוכה בכל לילה באה להזכיר דווקא את נס פך השמן. מדוע?

בנס פך השמן יש סמל ולימוד לדורות הבאים. היוונים בנסיונם לעקור את היהדות מעם ישראל, טימאו את כל השמנים. הם לא שפכו את השמן כי אם טימאו אותו. שישאר שמן, אבל טמא. השמן אותיות נשמה. היוונים רצו לטמא את הנשמה היהודית, לא חפצו להשמידה כמו טיטוס והמן הרשע ועוד צוררים אחרים, אלא לטמא אותה בתרבויות לא לנו ובדעות משובשות של כפירה.

ואכן רבים טעו וסרו מן הדרך הישרה, והתפתו אחר תרבות יון הקלוקלת. השמנים נטמאו, הדעות השתבשו.

אולם מאבק בלתי מתפשר מצד החשמונאים הביא למציאת פך שמן טהור. אותו פך שמן חתום בחותמו של הכהן הגדול הוא סמל ורמז לכל הדורות, רמז שלעולם תשאר נקודה בישראל שהקב"ה מגן עליה שלא יהיה לה שום מגע נכרי. הניצוץ היהודי הזה לא כבה בכל הגלות הקשה והארוכה, במשך אלפי שנים עם ישראל נשאר בקדושתו הנצחית בכל ארצות גלותו בבבל ובספרד, באשכנז ובפולין, במרוקו ובתימן - עם ישראל לא התבולל למרות כל הצרות.

כמה הדברים רלוונטיים לדורנו אנו:

אח... אילו היו רואים גדולי ישראל של הדורות הקודמים את הדור שלנו, אילו היה רואה זאת הרמב"ם או רש"י, ה"חפץ חיים" או ה"בן איש חי"... אילו היו רואים את המציאות המצערת כיום של רוב העם היהודי השבוי בידי תרבויות זרות שאינן שייכות לנו, אינו יודע מה זה "שמע ישראל", ומהי "שבת" - מה גדול היה שברם וצערם.

אולם לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב. גם במצב שנטמאו כל השמנים, השתבשו הדעות, ונטמאו הנשמות הטהורות של עם ישראל - גם אז אפשר למצוא את פך השמן הטהור, את הנקודה היהודית המצויה בלבו של כל יהודי פנימה, שלא נכבית ולא נטמאת לעולם. ואם רק נשכיל להדליק ולהאיר אותה, הרי שהיא תעלה ותדלק ותהיה לנר תמיד ולשלהבת קודש.

❁ שער האגדה ❁

❁ סיפור נס חנוכה ❁

שבעים צבאות הארץ

שבעים אומות ברא הקב"ה בעולמו, ולכל אומה ואומה ייעד לה תפקיד וקבע לה תחומים ותכונות השייכות לה. עם ישראל הוא העם היחיד אשר זכה להיות "עם סגולה", עם הקשור אל אלוקיו ודבק בו, אולם גם לעמים אחרים נתן הקב"ה תכונות: לזה יופי, לזה גבורה, לזה חכמה, ועוד.

יַפֶּת אֱלֹהִים לַיֶּפֶת

בפרשת נח נאמר (בראשית פרק 1 פסוק ט): "אֵלֶּה תוֹלְדֹת נֹחַ, נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדַרְתָּיו, אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ נֹחַ: וַיֻּלְּדוּ לֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת שָׁם אֶת חָם וְאֶת יַפֶּת". ובהמשך נאמר (פרק 1 פסוק ב): "בְּנֵי יַפֶּת גֹּמְרֵם וּמֹגֹגִים וּמְדֵי וַיִּזְנוּ וַתִּבֶּל וּמִשְׁדֵּי וַתִּירָס".

אבי האומה היוונית שמו היה 'יון', בנו הרביעי של יפת בן נח. ליפת ולבניו נתן הקב"ה את סגולת היופי והחכמה, כפי שמברך אותם נח (פרק 1 פסוק כז): "יַפֶּת אֱלֹהִים לַיֶּפֶת...".

אלף ושבע מאות שנה נתגלגלה משפחת יון בעולם עד שעלתה קרנה והיתה לראש הממלכות בימי אלכסנדר מוקדון, ואז זכתה שתקויים בה ברכה זו.

איך וכיצד התרחשו הדברים?

מדינת יון בראשיתה

בימי קדם, היתה יבשת אירופה ברובה בלתי מיושבת. אולם במשך השנים הגיעו לשם בני אדם, אשר נדדו אליה מארצות המזרח. ארץ יון היתה מן המקומות הראשונים באירופה, שהתפתחו בה חיים מסודרים. שבטים רבים באו והתיישבו בה, ובמשך השנים גיבשו לעצמם חיי מדינה.

ארץ יון מוקפת בשלושת צדדיה בים, ומשופעת במפוצים רבים, ולכן היו רבים מתושביה יורדי ים. עובדה זו השפיעה רבות על מדינת יון: היוונים הגיעו בקלות רבה לארצות אשר מסביבם, וניסו לכבוש אותם. הם היו לוחמים אמיצים, וניהלו מלחמות רבות נגד שכניהם [אשר מהמפורסמות שבהם - "מלחמת טרויה"].

במסעותיהם הרבים, באו היוונים במגע עם עמים שונים ועם תרבויות שונות, ולמדו מהם: מתושבי צור וצידון - למדו קרוא וכתוב, מן האשורים - למדו כיצד לחשב את מהלך הכוכבים, ומן המצריים - למדו לערוך חישובים שונים בהנדסה. כך פיתחו תושבי יון את תרבותם, ובמשך הזמן נהפכו מלומדים ליוצרים. בתחום המדע, הניחו היוונים את היסוד למדע המודרני של ימינו.

אתונה וספרטה

שתי הערים המפורסמות ביותר ביוון היו אתונה וספרטה. הבדלים גדולים היו בין שתי הערים הללו, ואופי מיוחד ושונה.

ספרטה היא עיר האם של כל תרבות הספורט והכוחניות. היא היתה עיר צבאית, תושביה רובם ככולם היו חיילים. הגברים בילו את חייהם במחנות הצבא, הילדים בגיל מוקדם הוצאו מחיק אמותיהם וקבלו חינוך צבאי: לימדו אותם להשתמש בנשק, ולהסתגל לחיי הצבא הקשים והמפרכים. כל ילד נבדק מיד עם היוולדו: אם התברר שהוא ילד חזק, אשר יוכל למלא את תפקידו כחייל טוב - מוטב, ואם לאו - השליכו אותו אל פני השדה, ושם מת!

אתונה לעומתה היתה עיר מגוונת ונעימה יותר. היו בה חיילים, אומנים, סוחרים ויורדי ים. המוכשרים עסקו באומנות ובמדע, או בחקירה פילוסופית. ילדי אתונה למדו מקצועות שונים, וביניהם תפסו מקום בראש: השירה, הנגינה וההתעמלות.

האומנים של אתונה קישטו את העיר ביצירות אומנותיות, אדריכלים מוכשרים בנו בניינים מפוארים, שהצטיינו ביופיים. משוררים חיברו מחזות, אנשי מדע גילו עובדות, שלא היו ידועות עד אז בעולם המדע, למשל, שהארץ היא בצורת כדור, הם מצאו דרך לחשב מראש מתי יהיה ליקוי חמה. הפילוסופים של אתונה, שהמפורסמים שבהם - סוקרטס, אפלטון ואריסטו, עסקו בחקירות עיוניות.

המושג "דמוקרטיה" אף הוא התפתח לראשונה באתונה. העם המתורבת לא השלים עם צורת שלטון של מלכים ורודנים, כפי שהיה מקובל אז בעולם כולו, ובמשך הזמן הצליח להשיג "דמוקרטיה" - שלטון עם [ביוונית: דמוס - עם, קרטיה - שלטון]. העם בחר במושלים והשתתף באסיפות כלליות שהתקיימו במרכז העיר, שם החליטו יחד בענייני המדינה, למשל אם לצאת למלחמה או לא.

תרבות חיצונית

כך היתה העיר אתונה למרכז תרבותי מתקדם, וכך התקיימה ברכתו של נח לבנו יפת - ומדינת יוון הפכה לסמל של תרבות ויופי.

אולם יופי זה - חיצוני הוא. יש בו ברק והדר, יש לו משיכה וקסם. "חכמת יוון" יכולה לעשות את האדם מלומד יותר, מתקדם יותר, מתפתח יותר, אך אין היא חודרת אל עומק האישיות, ואין היא יכולה לשנות משהו במהותו של אדם. כפי שמבטא זאת רבי יהודה הלוי בשיריו:

"ראה נא גם ראה, דודי, והבן וסור ממוקשים, צנים ופחים,

ואל תשיאך [אל תפתה אותך] חכמה יוונית, אשר אין לה פרי - כי אם פרחים"

לחכמה היוונית יש "פרחים" יפים, יש לה חיצוניות מרשימה, אך אין לה "פרי" אין בה תועלת אמיתית לשיפורו של האדם. יכול אדם להיות מלומד, מתקדם - אך אין בכך כדי לשנות משהו אמיתי בתוך אישיותו פנימה. דומה הדבר לבעל חיים מאולף: הוא יכול לבצע משימות מרשימות, להראות "חוכמות" בלתי רגילות, אולם במהותו הוא נשאר בעל חיים לכל דבר. כפי שמספרים על אריסטו, מגדולי הפילוסופים באתונה, אשר עסק בחקירות רבות אודות המוסר, האמת והצדק, והנה יום אחד ראוהו תלמידיו אוכל בצורה בהמית לחלוטין. "הכיזד?!", תמהו. והוא השיב להם: "כשאני אוכל - אני לא אריסטו"...

ואכן בתחום הדת, המוסר והצדק - נשאר הוונים בדרגה הפרימיטיבית של שאר האומות, סגדו לאלילים, והתנהגו בחייהם הפרטיים והחברתיים בניגוד למוסר והצדק האנושי.

בעיות מדיניות

מדינת יון הלכה והתפתחה, אולם בעיות מדיניות קשות פקדו אותה. מלכות פרס, שהיתה אז אימפריה עולמית השולטת על מדינות רבות בעולם, השתלטה אף על יון. היוונים לא רצו כמובן לשאת שלטון זר, והם ניסו בכל כוחם להתנגד ולהילחם בפרס. מלחמות קשות התנהלו בין הפרסים ליוונים, אשר במהלכן נגרם הרס וחורבן רב לערי יון.

היתה ליוונים בעיה נוספת: בארץ יון קיימים רכסי הרים גבוהים מאוד, המפרידים בין אזורים. מפאת גובהם של ההרים, לא יכלו תושבי הערים השונות לבוא בקשרים אלו עם אלו, ובמשך הזמן התחילו להרגיש את עצמם כבני עמים נפרדים. מלחמות גדולות התנהלו בין הערים הגדולות, על השלטון ביון. ספרטה נלחמה באתונה והביסה אותה, ולאחר מכן העלתה את כל אתונה באש! אחרי כן קמה העיר "תבי" ונלחמה נגד ספרטה, וכך הלכה יון ונחלשה כתוצאה מן המלחמות הפנימיות שבתוכה.

בזמן שערי יון החלישו והחריבו זו את זו, הלכה והתחזקה בצפונה של יון מדינת מוקדון. המוקדונים היו עם מאוחד ומלוכד. מלכם פיליפ הקים צבא מאומן היטב, מצוייד בנשק יעיל ובתכסיסי מלחמה מקוריים. בעזרת צבא זה התחיל פיליפ להשתלט על יון, עד שסיפח אותה לארצו.

אלכסנדרוס והסוס

בתקופת שלטונו של פיליפ על יון, היתה יון מעלה מיסים לפרס. כל שנה היה "דריוש" מלך פרס שולח שליחים אל פיליפ מלך יון, שיתן לו מיסים.

יום אחד, קיבל פיליפ מידידו מלך פרוסיה מתנה מיוחדת במינה - סוס עצום ונאה, אשר לא היה כמוהו בכל ארץ יון. היה הסוס בעל עוצמה וחרון, והיה הורג כל מי שניסה להתקרב אליו, וכך לא יכל שום פרש לרכב עליו. החליט פיליפ לעשות לסוס כלוב מברזל, אל הכלוב הזה היה נוהג להשליך כל אדם שנגזר עליו משפט מוות.

לילה אחד חלם פיליפ חלום, שבו נאמר לו: "האיש אשר ירכב על הסוס האסור אשר לך, הוא ימלוך אחריד!" שמר פיליפ את החלום בלבו, וציפה לראות כיצד יפול דבר.

לפיליפ היה בן בגיל חמש עשרה בשם אלכסנדרוס. בן זה נולד לו לאחר שנים רבות, והוא היה ילד יוצא דופן [הספר "יוסיפון" מתאר את מראהו: על ראשו רעמת שיער כמו של אריה, ועיניו גדולות - האחת שחורה והשניה תכלת, ושיניו גדולות, וקולו כקול הנשר]. כבר בגיל צעיר הוא רכש לעצמו חכמות רבות, והיה משכיל וגיבור חיל. והנה יום אחד, עבר אלכסנדרוס ליד הכלוב של הסוס, והתבונן בו. הוא הושיט את ידו דרך החורים ומישש את צואר הסוס. והסוס, כמו כבשה תמימה, ליקק את ידיו של אלכסנדרוס. פתח אלכסנדרוס את הכלוב, תפס בצוארו של הסוס, והתחיל לרכוב עליו בלי מושכות ורסן.

כששמע זאת פיליפ שמח מאוד, והבין כי הנה בנו ימלוך אחריו. הוא גילה לבנו את החלום, ובנו השיב ואמר לו: "אם תתן לי צבא ורכב ופרשים, אלך להלחם באויביך, ואז כשאנצח במלחמות תוכח לראות כי נכון החלום אשר חלמת". הסכים פיליפ לבקשת בנו, ונתן לו חיילים ופרשים. יצא אלכסנדרוס למלחמה ואכן נחל ניצחונות בכל אשר פנה.

מלכות יון מתעצמת

לימים, שלח דריוש מלך פרס שליחים אל פיליפ שיעלה לו מס כמידי שנה בשנה. אלא שהפעם קם אלכסנדרוס ומנע מלתת להם את המס. הוא אמר לשליחים: "לכו אמרו למלכם דריוש, כי כל עוד שלא היו לפיליפ ילדים, היתה לו תרנגולת מטילה ביצי זהב. אולם כאשר נולד לו בנו, נעצרה התרנגולת מלדת..."

שליחי דריוש תמהו מאוד על תשובתו המחוצפת והנועזת של אלכסנדרוס, ומיהרו לשוב לארצם, לדווח למלכם על ניצני המרד. בינתיים פרצה מלחמה בין יון לארצות הסמוכות לה, ופיליפ מת במלחמה. את כסאו ירש כמובן אלכסנדרוס בנו, שכונה מעתה "אלכסנדר מוקדון" על שם ארץ מוצאו. עם עלייתו של אלכסנדר למלך, החלה רוח קרב לנשב בצבא יון. המלך החדש איחד את מדינת יון, דיכא את נסיונות המרד של ערים שונות ביוון, שניסו לפרוק מעליהם את שלטון המוקדונים. הוא החריב את העיר "תבי", שהתקוממה נגדו, ולאחר שביסס את שלטונו בפנים הארץ, הלהיב את צבאו לצאת להלחם ולכבוש עמים ומדינות, ובעיקר את פרס. הוא אמר ליוונים, שבמלחמה זו יוכלו לנקום בפרסים את נקמתם על החורבן הרב שגרמו הם לארצם.

ואכן בראש צבא חזק ומלוכד של 40,000 חיילים יצא אלכסנדר למסע מלחמות, כשהיעד העיקרי שלו הוא מדינת פרס. עז היה חפצו להכניע את האימפריה הגדולה, ובכך לקנות לו שם ותהילה. הקרב הראשון שלו עם צבא פרס נערך ב"אסיה הקטנה", בעיר "איסוס", שם התקיף אלכסנדר את הצבא הפרסי הגדול. למעשה, לצבא הפרסי היו נתונים טובים יותר כדי לנצח, אולם בעייתו היתה שהוא היה מורכב מלאומים שונים, ולכן לא היה מספיק מאוחד ומלוכד. לעומתו היה הצבא היווני, צבא לאומי

מאוחד, מצוייד בנשק יעיל, ומונהג על ידי מצביא מוכשר. וכך הוכרע הקרב ב"איסוס" לטובת היוונים.

אלכסנדר פונה להחריב את בית המקדש

עתה פנה אלכסנדר עם צבאו הגדול, לעבר רצועת החוף של ארץ ישראל, כדי להלחם בבנות בריתה של פרס, ולספח אותן אל ממלכתו. כל הערים נכנעו לפניו - עכו, אשקלון, עזה. אולם בעיר "צור" נעצר אלכסנדר, הוא לא הצליח לכבוש אותה, מפני שהיתה מבוצרת היטב. הוא הקיף אותה במצור למשך שבעה חודשים, ובמהלך התקופה הזו ביקש מן היהודים שיבואו לעזרתו. היהודים סירבו, מכיון שלא רצו להפר את השבועה שנשבעו למלכי פרס. לעומת זאת כאשר פנה אלכסנדר אל ה"כותים", שונאי היהודים, הם נענו בשמחה לבקשתו, ובקשו ממנו, שבשכר זה ירשה להם להחריב את בית המקדש של היהודים אשר בירושלים, אשר מהווה "איום" על ממלכתו.

ואכן לאחר שנכנעה העיר צור, פנה אלכסנדר אל ירושלים, במטרה לקיים את ההבטחה שהבטיח לכותים צמאי הדם - להחריב את בית המקדש.

הפגישה עם שמעון הצדיק

בדרכו לירושלים, ישן אלכסנדר במלון, ובשוכבו חלם חלום, והנה איש לבוש בדים עומד על ידו, ובידו חרב חדה ומבריקה, והוא מרים את חרבו על ראש המלך. פחד המלך פחד גדול ואמר לאותו איש: למה אדוני רוצה להכות אותי? אמר לו האיש: אלוקים שלח אותי ללכת לפניך ולעזור לך במלחמותיך, ולהכניע תחתיד מלכים גדולים ועצומים. אולם עתה דע כי מות תמות, על אשר מלאך לבד לעלות לירושלים ולהרע לכוהני ה' ועמו.

התחנן אליו המלך ואמר: "אנא! סלח נא לפשע עבדך. ואם רע בעיניך שאלך לירושלים, אפנה ואשובה לי! אמר לו האיש: אל תירא, קבלתי את עתירתך. ועכשיו לך לדרכך לירושלים, וכאשר תגיע לעיר תראה איש כדמותי, לבוש בדים כמוני. כאשר תראה אותו, מהר ליפול על פניך והשתחוה לפניו, וכל אשר יאמר לך לעשות - עשה! רק זכור ודע לך כי אם תמרה את פי, ולא תעשה ככל אשר צויתידך - מות תמות!

ובינתיים בירושלים שררה בהלה גדולה, הגיעה השמועה כי אלכסנדר מוקדון מתקרב בחיל גדול לכיוון ירושלים, ובכוונתו להחריב את בית המקדש. באו הוודיעו זאת לשמעון הצדיק. מה עשה? לבש בגדי כהונה, ולקח עימו מיקירי וחשובי ישראל, ואבוקות של אור בידיהם. כל הלילה הלך שמעון הצדיק עם חבורתו לכיוון היציאה מן העיר, ומנגד הלך צבאו של אלכסנדר והתקדם לכיוון העיר. כאשר הפציע הבוקר נפגשו אלו עם אלו. כיון שראה אלכסנדר את שמעון הצדיק, מיד ירד ממרכבתו והשתחוה לפניו. אמרו לו עבדיו: מלך גדול כמותך ישתחוה ליהודי זה! אמר להם: דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני במלחמות!

פנה אלכסנדר לשמעון הצדיק ופמלייתו, ושאל אותם: למה באתם? אמרו לו: היתכן שבית שמתפללים בו עליך ועל מלכותך שלא תחרב, יטעו אותך עובדי כוכבים להחריבו?! אמר להם: מי הללו שהטעו אותי? אמרו לו: כותיים הללו שעומדים לפניך. אמר להם: הרי הם מסורים בידכם! מיד תפסו היהודים את הכותים הרשעים, שהיו מתנכלים להם בכל הזדמנות, ונקבו אותם בעקביהם, ותלו אותם בזנבי סוסיהם, והיו גוררים אותם על הקוצים ועל הברקנים, עד שהגיעו להר גריזים, שבו היה ה"מקדש" של הכותים. כשהגיעו להר גריזים, חרשו והרסו אותו, כדרך שביקשו הם לעשות לבית אלוקינו, ואותו היום, יום כ"ה בטבת, עשאוהו היהודים יום טוב.

מזכרת מאלכסנדר

המשיך שמעון הצדיק לטייל עם אלכסנדר בירושלים, והראה לו את בית המקדש, את חצרותיו, את גנזיו ואולמותיו, וכן הראה לו את מקום קודש הקודשים ואת מקום המזבחה. התפעל המלך ואמר: "ברוך ה' אלוהי ישראל ואלוהי הבית הזה! ואשריכם אתם עבדיו, המשרתים לפניו במקום הזה. ועכשיו ברצוני לעשות לי זכר בבית הקדוש הזה, ואתן זהב רב לצורפים שיעשו צלם כדמותי, ויקימו אותו בבית המקדש ליד קודש הקודשים. כך אזכה שיהיה לי זכר בבית הקדוש הזה.

אמרו היהודים למלך: אדוננו המלך, אין לנו רשות מאת אלוקי הבית הזה לשים בו פסל. ולכן הזהב, אשר נידבת אותו לבית המקדש, תן אותו לעניי הכוהנים ולכלכלת היהודים הבאים להשתחוות בבית הזה. ואנו נעשה לך פה זכר טוב יותר ממה שבקשת: שכל ילדי הכהנים אשר יולדו השנה הזאת בכל ירושלים, יקראו על שמך - אלכסנדר". נשאו הדברים חן בעיני המלך, והוא אכן תרם זהב רב לטובת בית המקדש.

נבואת דניאל

לאחר מכן ביקש אלכסנדר מן הכהן הגדול שיאמר לו על פי ה"אורים ותומים" אם ימשיך במלחמותיו עם דריוש מלך פרס או לא. אמר לו הכהן הגדול: לצערנו מיום שחרב בית המקדש הראשון אין לנו אורים ותומים, אולם אני אתפלל לה' שיתן לי תשובה לשאלתך. ואכן תפילתו נענתה, וה' שם בפיו לומר למלך שיעלה למלחמה ויצליח. הוא אף הראה לו את ספר "דניאל" שבו יש נבואה המדברת אודותיו (בפרק ח):

"בְּשֵׁנַת שְׁלוֹשׁ לְמַלְכוּת בְּלֵאשְׁצַר הַמֶּלֶךְ, חֲזוֹן נִרְאָה אֵלַי אֲנִי דְנִיָּאל... וְאָרָאָה בְּחֻזוֹן וְאֲנִי הֵייתִי עַל אוֹבֵל אוֹלִי [נהר ששמו "אולי"]. וְאֶשָּׂא עֵינַי וְאָרָאָה וְהִנֵּה אֵיל אֶחָד עֹמֵד לְפָנַי הָאֵבֶל וְלוֹ קָרְנִים... רְאִיתִי אֶת הָאֵיל מְנַחֵם יָמָה וְצִפּוֹנָה וְנִגְבָּה וְכָל חַיִּית לֵאמֹר עֹמֵד לְפָנָיו וְאִין מְצִיל מִיָּדוֹ וְעֹשֶׂה כְרַצְנוֹ וְהִגְדִּיל: וְאֲנִי הֵייתִי מְבִין וְהִנֵּה צִפִּיר הַעֲזִים בָּא מִן הַמַּעְרָב... וַיָּבֵא עַד הָאֵיל בְּעַל הַקָּרְנִים אֲשֶׁר רְאִיתִי עֹמֵד לְפָנַי הָאֵבֶל וַיִּרְץ אֵלָיו בְּחֶמְתָּ כַחוֹ: וְרְאִיתִי מוֹנֵעַ אֶצֶל הָאֵיל וַיִּתְמַרְמֵר אֵלָיו [נלחם בו בכח] וַיִּךְ אֶת הָאֵיל וַיִּשְׁבֵּר אֶת שְׁתֵּי קָרְנָיו וְלֹא הָיָה כַח בְּאֵיל לְעֹמֵד לְפָנָיו וַיִּשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיִּרְמָסֵהוּ וְלֹא הָיָה מְצִיל לְאֵיל מִיָּדוֹ... וְהָיָה בְרֵאשִׁית אֲנִי דְנִיָּאל אֶת הַחֻזוֹן וְאֶבְקָשָׁה בִּינָה וְהִנֵּה עֹמֵד לְנִגְדִי כְמֵרָאָה גָבֵר... וַיֹּאמֶר הִנְנִי מוֹדִיעַךְ אֶת אֲשֶׁר יְהִיָּה בְּאַחֲרִית הַזְּעֵם כִּי לְמוֹעֵד קָץ: הָאֵיל אֲשֶׁר רְאִיתָ בְּעַל

הַקְרָנִים מַלְכֵי מְדֵי וּפְרָס: וְהַצֵּפִיר הַשָּׁעִיר מֶלֶךְ יוֹן וְהַקָּרוֹ הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר בֵּין עֵינָיו הוּא הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן.

פנה הכהן ואמר לאלכסנדר: "אתה הוא צפיר העיזים, ודריוש הוא האיל. אתה תרמסהו ארצה, ותיקח את ממלכתו מידו!" כך חיזק הכהן את לב המלך, והוא יצא מירושלים שמח וטוב לב.

מאז גילה אלכסנדר יחס טוב ליהודים, הוא מינה את הכהן הגדול למושל כללי בארץ במקום הפחה הפרסי, והרחיב את גבולות ארץ יהודה.

התרבות ה"הלניסטית"

מארץ ישראל עבר אלכסנדר למצרים. מדינה זו קבלה אותו בזרועות פתוחות, מכיון שראתה בו משחרר מעול הפרסים השנואים.

בתחילה חשב אלכסנדר להפיץ את התרבות היוונית, שכה העריץ, בכל ארצות כיבושו. אולם בעת כיבושיו נתוודע אלכסנדר גם לתרבות המזרחית, והתרשם ממנה. הוא אף שקל בדעתו, שאם ברצונו לשלוט ביד רמה על מדינות המזרח, ולהקים ממלכה ענקית המורכבת מעמים שונים ומתרבויות שונות, עליו להתחשב בתרבויות אלו. ולכן החליט לפתח תרבות חדשה, אשר בה ימזג את התרבות היוונית עם התרבות המזרחית.

כדי להשיג מטרה זו, וליצור מיזוג והרמוניה בין התרבויות, יסד אלכסנדר ערים חדשות, והושיב בהן בני עמים שונים. העיר הראשונה מסוג זה היתה העיר "אלכסנדריה" שבמצרים, שנקראה כמובן על שמו. בעיר זו הושיב מצריים, יוונים, ואף יהודים, כדי שישפיעו אלו על אלו, ויתמזגו לעם אחד. הוא הקים באלכסנדריה מוסדות להפצת תרבות יון, כמו אצטדיונים, ספריות, בתי אומנות, לצד מקדשי האלילים של עמי המזרח. כך התפתחה וצמחה לה תרבות חדשה, שכונתה: "התרבות ההלניסטית".

הוא עצמו הקריב קורבנות במקדשי האלילים של מצרים, והוכרז על ידיהם כבנו של האליל "אמון". אלכסנדר רצה להיות יותר ממצביא, ואף יותר ממלך. הוא הכריז על עצמו שהוא אליל, כדוגמת מלכי המזרח שנהגו להכריז על עצמם שהם אלילים, ובדרך זו חשב להגדיל את סמכותו בעיני עמי המזרח.

התרבות ההלניסטית השפיעה עוד שנים ארוכות על כל עמי האזור. בהשפעתה ערכו חקירות מדעיות, המציאו המצאות טכניות, פיתחו ענפי אומנות שונים, ועוד. אולם השפעות חיוביות אלו הועמדו בצל על ידי ההשפעות השליליות שלה. על ידי התרבות ההלניסטית התעורר ביתר שאת פולחן האלילים, הותר רסן התאוות, התגברה הסגידה לגוף, הפקרות ופריקת יצרים היו לדבר חיובי ורצוי, והמוסר האנושי הידרדר עד מאוד.

אולם עם אחד ויחיד לא אימץ לעצמו תרבות קלוקלת זו, הלוא הוא עם ישראל, העם

הקדוש והנבדל מן העמים, אשר המשיך להיות דבק בתרבותו העתיקה והמפוארת. אף אלכסנדר מוקדון מצידו לא ניסה לכפות על היהודים את תרבותו, כיון שהעריץ מאוד את חכמי ישראל ואת תורת ישראל.

הרחבת ממלכת יון – ומות אלכסנדר

ממצרים המשיך אלכסנדר במסע כיבושיו לעבר בבל. העיר נכנעה, ותושביה קבלו אותו בכבוד גדול. משם המשיך לעבר מדינת פרס - ה"אגוז" הקשה ביותר לפיצוח. ואכן במדינה זו נתקל אלכסנדר בקשיים עצומים: תושבי פרס שהיו עד כה מושלים בעמים אחרים, ראו באלכסנדר מושל זר, והתנגדו לו קשות. המלחמה בשטח ההררי שבצפון המדינה היתה קשה מאוד לחייליו של אלכסנדר, אולם בכל זאת, עם מותו של מלך פרס על ידי כמה שרים שמרדו בו, הצליח אלכסנדר להכריז על עצמו כמלך פרס. בהיותו בבירת פרס, נשא לאשה את בתו של המלך הפרסי, ועודד גם את שריו להתחתן בתושבי המקום, כדי להתמזג עמם.

מפרס חזר אלכסנדר לבבל, ובמוחו תוכניות רבות לפיתוח ממלכתו הענקית. אבל לפני שהספיק לבצע את תוכניותיו, חלה בקדחת ומת לפני מלאת לו 33 שנה, ונקבר באלכסנדריה שבמצרים.

התפצלות מלכות אלכסנדר

במותו לא הותיר אלכסנדר בנים, בנו היחיד נולד לו רק לאחר מותו. באין בן יורש, נלחמו שריו הגדולים של אלכסנדר על ירושת ממלכתו. מלחמות קשות התנהלו ביניהם במשך 25 שנה. כאשר אף אחד מהם לא הצליח לגבור על יריביו ולתפוס את השלטון על הממלכה כולה, החליטו היריבים לחלקה ביניהם.

כך נחלקה מלכותו של אלכסנדר לארבעה מחוזות, ובכך התקיימה נבואת דניאל במלואה (דניאל פרק ח): "וּצְפִיר הָעֵיזִים [מלכות יון] הִגְדִּיל עַד מָאֵד, וּכְעֶצְמוֹ נִשְׁבְּרָה הַקָּרְןִי הַגְּדֹלָה [אלכסנדר מוקדון] וַתִּעְלֶנָה חִזּוֹת אַרְבַּע תַּחְתֶּיהָ לְאַרְבַּע רִיחֹת הַשָּׁמַיִם... וַתִּשְׁבְּרָת וַתַּעֲמִדְנָה אַרְבַּע מְלָכוֹת מְגוּי יַעֲמִדְנָה וְלֹא בְּכֹחוֹ" [ארבעת המלכים לא יהיו חזקים כל כך כמו אלכסנדר].

על השלטון בארץ ישראל התנהלו קרבות קשים בין "סליקוס", השר שנהיה לשליט על סוריה ובבל, לבין "תלמי", ששלט על מצרים. הקרב המכריע ביניהם נערך בשנת ג'תנ"ט (301 שנה לפני הספירה למניינם). בקרב זה ניצח תלמי, ולקח בשבי יהודים רבים אל מצרים. ומאז - במשך 100 שנה, שלטו ה"תלמיים" בארץ ישראל.

היהודים באלכסנדריה

במצרים הלכה והתפתחה קהילה יהודית מפוארת. וכך מספרת הגמרא (סוכה דף נא א):

"רבי יהודה אומר: מי שלא ראה דיופלוסטין [בית כנסת מפואר ומיוחד] של אלכסנדריה של מצרים, לא ראה בכבודם של ישראל... ושבעים ואחת קתדרות של זהב היו בה,

כנגד שבעים ואחד זקנים. ובימה של עץ באמצעותה, וחזן הכנסת עומד עליה, והסודרים [מטפחות] בידי. וכיון שהגיע הזמן לענות "אמן", הלה מניף בסודרים [כי לא כולם יכלו לשמוע את קולו, מחמת גודל המקום], והם עונים אחריו "אמן". ולא היו יושבים מעורבים, אלא זהבים [צורפי הזהב] בפני עצמם, וכספים [צורפי הכסף] בפני עצמם, ונפחים [אומני ברזל] בפני עצמם, וטרסיים [אומני נחושת] בפני עצמם, וגרדיים [אורגים] בפני עצמם. וכשעני נכנס שם, היה מכיר בעלי אומנותו, ונפנה אליהם להשתכר אצלם, ומשם פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו"...

תלמי המלך מבקש להחכים

לאחר מותו של "תלמי הראשון", מלך אחריו בנו - "תלמי השני". בתקופתו, תמו כבר מלחמות היוורשים של אלכסנדר, והשלטון על מצרים וארץ ישראל היה חזק בידי. בזמנו גברה אצל עמי המזרח ההתעניינות בספרי העמים, ובמקומות רבים נוסדו ספריות גדולות.

גם תלמי זה, בהיותו מלך חכם ונבון ואוהב ספר, הקים לעצמו ספריה גדולה. הוא חפץ מאוד לקבץ לעצמו ספרים רבים מדתות שונות, כדי להחכים עוד ועוד ולחקור את הדין והיושר בעולם. על ידי כך רצה לחבר בעצמו ספר חוקים על כל צרכי העולם - לפי המוסר והצדק. לשם כך שלח שניים מחכמיו שיעברו ממדינה למדינה ויקבצו עבורו ספרי חכמה. אחרי סבב גדול שעשו חזרו אל המלך כשבידיהם תשע מאות ותשעים וחמישה ספרים. שמח המלך מאוד, צחק ואמר: הבה ונוסיף עוד חמישה, כדי שיהיו בידינו אלף ספרים. היו שם כמה חכמים, ששמעו על תורת ישראל. אמרו לו: אדוננו המלך, מה לך לטרוח לקבץ ספרים כה רבים, כדי לחקור מהם את האמת והצדק?! עצתנו לך, שתשלח שליחים אל היהודים אשר בירושלים, והם יביאו לך את ספרי תורתם, אשר נכתבה להם על פי ה' על ידי נביאיהם, ומספרים אלו תוכל להתחכם ולשפוט כל דין על פי האמת והיושר האמיתיים.

שמע המלך לעצתם, ושלח שליחים אל ירושלים, שיביאו לו את ספר התורה מתורגם ליוונית. אולם חכמי ירושלים לא רצו לתת את ספר תורת ה' ביד איש נוכרי, ולכן התחכמו ותרגמו לו במקום ספר התורה - את "ספר הישר", שיש בו מדרשי חז"ל על התורה.

קיבל המלך את הספר לידי, והתחיל ללמוד בו. הוא נהנה מאוד מן החכמה והצדק הטמונים בו, עד שעזב את כל הספרים שקיבץ לעצמו, והגה רק בספר הזה, ושמח שמחה גדולה על העצה הטובה שנתנו לו חכמיו.

לימים, נודע לחכמיו על התרמית. הם הבחינו ומצאו שהיהודים הביאו לתלמי ספר אחר במקום ספר התורה, מיהרו לבוא אל המלך ואמרו לו: אדוננו המלך, לעגו לך היהודים, כי לא שלחו אליך את ספר התורה שאמרנו לך, כי אם ספר אחר שהיה בידם. עצתנו לך, שתשלח אליהם שליחים בשנית שישלחו לך את ספר תורתם האמיתי, כי ממנו תמצא את מבוקשך יותר ויותר מן הספר ששלחו לך. קצף המלך מאוד, וחמתו

בערה בו. מיד החליט לשלוח שליחים שנית אל ירושלים, שיביאו לו את ספר התורה האמיתי. אולם הפעם היה חשדן ביותר, ונהג בעורמה, כדי להיות בטוח שאכן יקבל את ספר התורה האמיתי ולא ספר אחר. (הקדמת ספר הישר)

תרגום התורה ליוונית

מה עשה תלמי? שלח ספרים ומנחות אל הכהן הגדול, ובקש ממנו שישלח אליו 72 חכמים מארץ ישראל, אולם לא גילה להם את הסיבה להזמנתם. ואכן הגיעו אל המלך תלמי 72 זקנים כהנים חכמים, ובראשם אלעזר הכהן. כבואם מצרימה התקבלו בכבוד גדול. נתן להם המלך תלמי שבעים ושניים בתים ובקש מכל אחד **בנפרד** לתרגם את התורה ללשון יוונית. בכך רצה לבדוק שאכן יתרגמו לו את ספר התורה, ולא ספר אחר.

שרתה רוח הקודש על כל החכמים, ונתן הקב"ה עצה בלבבם, לתרגם את התורה עם מעט שינויים. כולם כתבו את אותם שינויים בדיוק, לדוגמא: "אלוקים ברא בראשית" [במקום "בראשית ברא אלוקים", כדי שלא יטעו הגויים לומר, כי "בראשית" הוא שמו של אליל והוא שברא חס ושלום את אלוקים]. וכן: "אעשה אדם בצלם ובדמות" [במקום "נעשה אדם", שלא יטעו הגויים לומר, שהיו שותפים להקב"ה בבריאת העולם].

כאשר הושלמה המלאכה, הביאו את הספרים לפני המלך, ומצא המלך את כל דבריהם מתואמים, ישירים ונכונים, ושמח שמחה גדולה. הוא למד מן הספרים הקדושים, העמיק בהם, ונהנה מאוד מאוד מן החכמה הגדולה הטמונה בהם. צייה המלך לשלוח את הזקנים הכהנים חזרה ירושלימה בכבוד גדול, מלאים באוצרות זהב וכסף.

יהודי מצרים שמחו מאוד על תרגום התורה ליוונית, הם ידעו שבעקבות התרגום, יעלה כבודם בעיני העמים, אשר יקראו בתורה על עמינו ועל הניסים הגדולים שעשה ה' עמנו. לכן חגגו מידי שנה את היום שבו הסתיים תרגום התורה ליוונית. אבל חכמי ישראל ראו את הסכנה הגדולה האורבת ליהודי מצרים מתרגום זה. הם ידעו שבמשך הזמן יתרגלו יהודי מצרים לקרוא את התורה ביוונית, וכך ישכחו את לשון הקודש, ויתרחקו מדרך היהדות [חשש זה אכן התאמת ברבות השנים]. על כן אמרו חכמינו ז"ל: "קשה יום תרגום התורה ליוונית, כיום שנעשה בו העגל".

"מתיוונים"

בתקופת שלטון התלמיים התפשטה התרבות ההלניסטית מאוד. במצרים, בסוריה, בעבר הירדן ואפילו בארץ ישראל, נבנו ערים יווניות, ובהן הוקמו כל המוסדות אשר הפיצו את התרבות ההלניסטית. בערים אלה היו ספריות גדולות, שהכילו את יצירות הסופרים והפילוסופים היוונים, מקדשי אלילים, בתי שעשועים, מגרשי ספורט וכדומה.

הערים היווניות שבארץ ישראל ובמצרים, היו מכשול חמור לבני עמנו. רבים בקרו בהן לרגל עסקיהם, וקלי הדעת שבהם אף הושפעו מן הפאר החיצוני של התרבות

ההלניסטית ונדבקו בזוהמתה. הם בקרו במגרשי הספורט, הלכו למקדשי האלילים ולבתי השעשועים כדי להשתתף במסיבות הפרועות שנערכו שם, וכך פרקו מעליהם עול תורה ומצוות. יהודים אלו קראו לעצמם: "מתיוונים".

יראי ה' לא התקרבו למקומות אלו, והתייחסו בשאט נפש לכל הגילויים של התרבות ההלניסטית המושחתת. אך לא היה לאל ידם למנוע את התפשטות הנגע בין בני עמנו.

תחילה רכשו המתיוונים רק את המנהגים החיצוניים של הגויים: דברו בלשונם, והשתתפו בחגיגותיהם, אך עדיין שמרו תורה ומצוות. אולם במשך הזמן התרחקו מדרך התורה לגמרי, השתחוו לאלילי יון, וטימאו את עצמם בבשר פיגוליהם.

מעלליו של יוסף המוכס

בתחילת תקופת שלטון התלמיים, התנהלו עדיין החיים בירושלים ובכל ערי היהודים על פי דרך התורה. בכל המקומות היו בתי כנסת, בתי מדרש, תלמודי תורה וכו', וגדולי התורה הם שהנהיגו את העם. לכן חששו המתיוונים הראשונים להראות בגלוי את התרחקותם מדרך התורה וממסורת האבות, ופעלו בינתיים בסתר. אולם בתקופת שלטונו של "תלמי השלישי" התחילו המתיוונים להרים ראש:

יוסף בן טוביה, יהודי מושחת ואיש בליעל, הצליח בדרכי עורמה לקחת מן הכהן הגדול את הסמכות על גביית המיסים מן היהודים למלך תלמי. כדי לתת תוקף לתפקידו, שלח אליו המלך חיילים מצריים שיעזרו לו בגביית המס. יוסף, שכונה מעתה "יוסף המוכס", רצה להתעשר מתפקידו, ודרש מן היהודים סכומי כסף מופרזים.

אשקלון היתה העיר הראשונה שאליה הגיעו יוסף המוכס ואנשיו. כאשר סרבו תושבי העיר לשלם לו את המיסים הגבוהים שדרש מהם, הרג עשרים אנשים מראשי העיר וגזל את כל רכושם. מאז, נפלה אימת יוסף המוכס וחבר מרעיו על כל תושבי הארץ, ואיש לא העז עוד לצאת נגדו.

מתיוונים רבים הצטרפו אל יוסף המוכס, וכמוהו התעשרו גם הם מן המיסים שגבו מן העם. כאשר הרגישו כי גבר כוחם, החלו להרים ראש והעזו להתנהג בדרכי היוונים גם בגלוי. הראשונים שהתחילו בכך היו בניו של יוסף המוכס, אליהם הצטרפו רבים מבני גילם, ואף כוהני הדיוט אחדים נתפתו ללכת בדרכיהם.

סוף שלטון התלמיים

בתקופתו של "תלמי הרביעי", נתחדשה המלחמה בין התלמיים ובין ה"סליקים" [יורשיו של "סליקוס", ששלטו על סוריה ובבל לאחר מות אלכסנדר]. באחד הקרבות ניצח תלמי, ובגובה ליבו עלה לירושלים ורצה להיכנס לבית המקדש. כאשר ניסו הכוהנים למנוע ממנו את חילול הקודש, פרץ לבית המקדש בכח. אבל מן השמים עכבו בעדו: הוא התעלף ונפל לארץ!

כאשר חזר לארצו למצרים, החליט להתנקם ביהודי מצרים על מפלתו. הוא כינס את הנכבדים שביהודי אלכסנדריה לקרקס גדול, ושם ציוה לשטות בהם פילים. אבל כאן התרחש נס נוסף: הפילים לא פנו אל היהודים, אלא אל המשסים, ורמסו רבים מן היוונים, שבאו לראות ולהנות מאסונם של היהודים.

כאשר מת תלמי הרביעי, מלך אחריו בנו, שהיה עדיין צעיר לימים. הוא לא היה מסוגל לתפוס בחוזקה את השלטון תחת אביו, ואת חולשתו ניצלו ה"סליקים" מושלי סוריה, ומיהרו לכבוש את ארץ ישראל. כך תמה בארץ ישראל תקופת שלטון ה"תלמיים", והחלה תקופת שלטון ה"סליקים".

עליית אנטיוכוס לשלטון

25 שנה אחרי שהסליקים כבשו את ארץ ישראל, עלה אנטיוכוס לשלטון. אנשי חצרו, אשר רצו להחניף לו, קראו לו "אנטיוכוס אפיפנס", כלומר: המפואר. אבל מאחורי גבו קראו לו "אנטיוכוס אפימנס", כלומר: המשוגע. ואומנם כינוי זה הלם אותו ביותר. אנטיוכוס דימה בנפשו שהוא אליל, וציוה על כל עמי ממלכתו להקים במקדשיהם את הפסל שלו, ולהשתחוות לו. אנטיוכוס פיזר כסף רב לחגיגות עם מפוארות, והתנהג בהן כאחד השוטים, במטרה לעורר תשומת לב ו"כבוד" בין ההמונים.

את שלטונו על כל עמי ממלכתו ניסה לחזק על ידי כך שהפיץ ביניהם את התרבות ההלניסטית, ושאיפתו היתה שגם היהודים יקבלו עליהם תרבות זו. אולם בשלב ראשון הוא לא ניסה לעשות זאת בכה, אלא בדרכים עקיפות. הוא העלה את מעמדם של המתיוונים, ומינה אותם למשרות חשובות, כמו מושלים, שרים, שופטים ושוטרים. הוא עודד אותם לערוך ערבי שירה, חניגות, ריקודי עם, ולהכניס פולחן יווני. כמו כן הקים אצטדיונים ומרכזי תרבות, וקיווה כי אט אט ימשך לב העם אחרי תרבותו.

הכהונה הגדולה עוברת לידיו הטמאות של יאסון

עד לפני שעלה אנטיוכוס לשלטון, היתה עבודת בית המקדש מופקדת בידי הנאמנות של יוחנן כהן גדול. הוא שמר על טהרת הבית, ובמאמצים רבים הצליח להרחיק את משפחת יוסף המוכס ואת שאר המתיוונים מכל השפעה על העניינים הפנימיים של היהודים. מצב זה השתנה לרעה, כאשר עלה אנטיוכוס לשלטון. המתיוונים קבלו ממנו עזרה לכל תוכניותיהם השפלות.

אחיו של יוחנן הכהן הגדול נימנה בין המתיוונים. הוא שינה את שמו מ"יהושע" ל"יאסון". ברוב חוצפתו ורשעותו, בא יאסון לפני אנטיוכוס והציע לו סכום כסף גדול, כדי שימנה אותו לכהן גדול במקום אחיו: המלך כמובן מסר לו ברצון את התפקיד הגדול והקדוש הזה, מאחר שידע, כי יאסון ודאי יפעל למען הרחקת היהודים מדרך התורה. אנטיוכוס הסכים גם לבקשתו השנייה של יאסון: להקים בירושלים בתי משחק יוניים, בהם ילמדו בני יהודה ללכת בדרכים המקולקלות של הגויים.

ירושלים מחוללת

שלוש שנים שימש יאסון בתפקיד הכהן הגדול, ובמשך תקופה זו השתנו החיים בירושלים מן הקצה אל הקצה. עיר הקודש חוללה על ידי צעירים פורקי עול, ונהפכה לעיר יונית. הגיעו הדברים לידי כך, שבמגרש הספורט שהקים יאסון לא הרחק מהר הבית, שיחקו המתיוונים במשחקי התגוששות. גם כהנים מסוימים עזבו את עבודתם בבית המקדש, ויצאו למגרש לשחק שם, כדרכם של הגויים!

חילול עיר הקודש גבר עוד יותר בזמנו של "מנלאוס", האיש אשר קיבל את משרת הכהונה הגדולה במקום יאסון. הלה הבטיח למלך אנטיוכוס רודף השלמונים, סכום כסף גדול מזה שנהג לשלוח לו יאסון תמורת המינוי. את הכסף לתשלום המס ולצרכיו הפרטיים הוציא מנלאוס - מאוצר בית המקדש! וכשגם זה לא הספיק לו, לא היסס ומכר אף כלים מכלי הזהב הקדושים.

הרג נורא בירושלים

רבים מיהודי ירושלים חיכו להזדמנות לגרש את הכהן הגדול הרשע הזה מן העיר. כשלוש שנים לאחר מינויו של מנלאוס, נדמה היה כי הנה הגיעה ההזדמנות המיוחלת.

הדבר היה כשיצא אנטיוכוס למלחמה במצרים, ולא הצליח להשתלט עליה. בארץ ישראל נפוצה שמועת שוא, כי אנטיוכוס נהרג במלחמה. בשמחתם הזדרזו תושבי ירושלים לקום על מנלאוס ולגרשו מן העיר. לאסונם - עבר אנטיוכוס בדרכו חזרה ממצרים לסוריה - דרך ירושלים, שם נודע לו על גרושו של מנלאוס. בהיותו סר וזעף על מפלתו במצרים, התנפל על יהודי ירושלים ושפך עליהם את כל חמתו. הוא השתולל בעיר כחיה טורפת, הרג אלפי איש, הוציא בגלות עם רב וגדול, ופיזר את כל החכמים אשר בה, כפי שמתאר זאת "יוסיפון" (חשמונאים ב, ד-ה):

"ויצו על אנשיו לאמור: הכו תכו כל אשר יפול בידכם, וגם על הממלטים את נפשם על גגות הבתים אל תחמלו. ויהרוג בלי רחמים נער וזקן, איש ואשה, גם בחור גם בתולה, וגם על עוללים ויונקים לא חמלו. ובשלושת הימים השחיתו שמונים אלף איש - ארבעים אלף נהרגו, וארבעים אלף נמכרו ונלקחו בשבי. וכל זה איננו שווה לו - וחמס אנטיוכוס בכף רשע את כל כלי הקודש, וכל אשר התנדבו המלכים לפאר את המקדש וליפותו, את הכל גזל בידי חמס".

גזירות שמד

בשלב זה החליט אנטיוכוס להרחיק את העם בכח מדרך ה', ולגזור עליהם גזרות שמד. המלך הרשע הזה ידע, שכל עוד ישמרו היהודים את מצוות תורתם, לא יוכל לשלוט עליהם שלטון מלא.

הוא כתב אגרות לכל ערי יהודה, ובהן נאמר, כי כל עמו צריך להתאחד בתורה אחת וחוקה אחת. אין להקריב קורבנות בבית המקדש בירושלים, אלא להקים במות ומקדשים לאלילים, ולהקריב בהם בשר חזיר וכל בהמה טמאה.

בעצת יועציו החליט אנטיוכוס להתמקד בעיקר בעקירת מצוות התורה העיקריות, אשר עקירתן תגרום בעקיפין לעקירת התורה כולה - מצוות אשר בלעדיהן תהיה התורה רק בגדר טקס ופולחן חיצוני חס ושלום, שתשתכח מאליה עם הזמן. הם הגיעו למסקנה, כי שלושת המצוות העיקריות הן: שבת, ברית מילה, וקידוש החודש. [קידוש החודש פירושו, כדי לקבוע את היום הראשון של החודש, צייתה התורה שאם יבואו שני עדים ויעידו בבית הדין שראו את הירח בצורה מסוימת בסוף החודש שעבר, על פי זה יקבעו בית דין באיזה יום יחול ראש חודש, ועל פי זה יקבעו מועדי וחגי ישראל].

השבת

"וְשִׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לְעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתֶם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֹתוֹ הוּא לְעֹלָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיְנַפְשׁ".

השבת הרי היא מכריזה ואומרת: **יש בורא לעולם** שברא אותו בששה ימים ונח ביום השביעי, אליו אנו נכנעים ומשתחיים! אבל היוונים רצו לעקור את המחשבה הזאת מלב כל יהודי לאמר: אנחנו אדוני הארץ! אלינו צריכים להכנע!

ברית מילה

הנה ברית המילה היא אות בינינו ובין הקב"ה, כי חפצים אנו להשתמש בגופנו אך ורק על פי רצון ה'. הקב"ה מנחה אותנו לרסן את היצרים שבתוכנו, ולהשתמש בהם כראוי. אך היוונים לא כן מחשבתם אלא אדרבה להסיר את הרסן ולאבד את הסייגים, ולחיות חיים שבהם הכל "מותרים לכם מותרים לכם", מבחינת 'מי יאמר לו מה תעשה, ומי יאמר לו מה תפעל'.

קידוש החודש

קביעת ראשי החדשים מזכירה לנו, כי כח אלוקי הוא המושל על הזמן ומנהיג אותו, ולא הזמן שולט עלינו. ביום שקידשו בית דין את החודש - מקודש הוא, וממילא מקודשים המועדים על פי אותו היום שבו קבעו חכמי ישראל שמתחיל החודש. אין אף אחד בעולם שיכול לשנות את מהותם של הזמנים, רק חכמי ישראל. לזאת לא הסכימו היוונים: הזמן נתון בידינו, ובאפשרותנו לעשות בו כטוב בעינינו, ואילו היהודים לא יקבעו לעצמם, מתי יהיו חגים ומועדים שונים, אלא הכל על פי החלטותינו.

היופי הופך לכיעור

יופיו של יפת - כשהוא משרת את האדם לעבודת ה' - הרי הוא אכן יופי. אך כשהוא מנסה להתנכל לעם ישראל - אין לך כיעור גדול מזה. הגבורה הופכת לעריצות ואכזריות, החכמה - למזימה, והאמת - לסילוף.

עולם בלא בורא, גוף ללא רסן, זמן ללא קדושה - היש לך כיעור גדול מזה!?

מלחמת חורמה

לפני שעזב אנטיוכוס את ארץ יהודה, הפקיד בה את שר צבאו "פוליפוס", וציוה אותו: "כל אשר יאות מהם למצותי, וישתחוה אל צלם תמונתי, ויאכל בשר חזיר, ויצא מדת משה - יחיה. וכל הממאן - יהרג ללא חמלה".

היו אלו ימים קשים ונוראים לעם היהודי, ובפרט ליהודי ירושלים. היוונים פרצו שלוש עשרה פרצות בחצר העזרה של בית המקדש, בטלו את שני קרבנות התמיד שצויה בורא עולם להקריב בכל יום, קרבן תמיד של שחר וקרבן תמיד של בין הערביים, טימאו את השמנים המיועדים להדלקת המנורה, טימאו את בית המקדש בפולחן האלילים ובמעשי תועבה, את בנות ישראל הסגירו לעריצי האויב, והשכיחו כליל את השבתות והמועדים.

ביום ט"ו בכסלו שנת ג'תקצ"ג (167 לפני הספירה למניינם), הקימו היוונים פסל טמא בבית המקדש על מזבח ה'! הם בנו במות לאלילים בכל ערי יהודה, קרעו את ספרי תורת ה' לקרעים ושרפו אותם באש.

כל מי שהיה ירא את דבר ה' יצא מן העיר וחיפש מפלט באחד הכפרים שבהרי יהודה. שם הצליחו בזמן הראשון להסתתר מעיני שוטרי אנטיוכוס הרשע, ולקיים את מצוות התורה. אולם פתרון זה היה זמני ביותר, שכן לאחר שביססו היוונים את תרבותם הטמאה בירושלים, יצאו הם לכפרים ולהרים לתור אחרי יהודים השומרים תורה ומצוות. היה זה נסיון קשה ומר עבור היהודים הנאמנים. הם התחבאו ביערות ובמערות, והיו מוכנים למסור את נפשם על קידוש ה', כאשר יד הצוררים תשיג אותם גם שם. אלפי אנשים, נשים ועוללים, מסרו את נפשם על קידוש ה', נטבחו ונהרגו על שמירת התורה והמצוות, ה' יקום דמם.

מות אלעזר שר הכהנים

תפסו היוונים את אלעזר שר הכהנים, שהיה כבר זקן ושבע ימים (הוא אלעזר הנ"ל אשר נשלח בראש המשלחת אל תלמי המלך לתרגם את התורה), והביאו אותו לפני פוליפוס. פנה אליו פוליפוס ואמר לו: "אלעזר הכהן, הלוא איש חכם ונבון אתה! אל נא תעבור את מצות אדוננו המלך. עבוד לצלמו, ואכול מבשר זבח, ואז תחיה ולא תמות". ענה אלעזר הכהן: "חלילה לי להפר את מצות אלוקי, אל-חיים ומלך עולם, ולעשות את מצות אנטיוכוס אשר ימיו כצל עובר".

ראה פוליפוס כי לא יוכל לשכנע את אלעזר להישמע לו, והחליט לנקוט בצעד אחר. הוא פנה אליו בסתר ואמר לו: "יודע אתה שאני אוהב אותך ומכבד אותך כבר ימים רבים, מכיר אני אותך עוד מעת היותי משרתו של תלמי המלך. כאשר באת אליו עם חבריך לתרגם את התורה, נוכחתי לעמוד על גדולתך ומעלתך. ועכשיו מרחם אני עליך ועל שיבתך, ואין אני רוצה להרע לך. ולכן רוצה אני להציע לך הצעה אחרת: קח לך חתיכת בשר כשרה משלך, ותאכל אותה בפני העם, באופן שיחשבו שאתה אוכל מבשר

זבחו של צלם אנטיוכוס. אם תעשה כן אחמול עליך ולא אמית אותך."

אולם אלעזר הכהן לא הסכים אף לזאת. הוא פנה לפוליפוס ואמר: "שמע נא אותי, פוליפוס פקיד המלך אנטיוכוס! בן תשעים שנה אנוכי היום, וכל חיי דבקה נפשי ליראה את ה' אלוקי ישראל. ואיך אבוא היום לעשות רמיה ולהפר בריתו! אם כה אעשה כדבריך, אחטיא את ישראל, ויאמרו היהודים: הנה אלעזר הכהן, בן תשעים שנה עזב את תורת אלוקיו והפר בריתו. ואם כן מה לנו חלק ונחלה בתורת ה'? ויפרו גם הם ברית ה' ויעזבו את תורתו, וילכו נפשותיהם לאבדון. לכן חלילה לי לטמא את טוהר שיבתי לגרום ליהודים רפיון ידיים באמונת ה'. אמותה הפעם את המוות הזה ואותיר אחרי גבורה ואומץ לעמי ולבחורי. אתם תמיתו אותי פה, ואלוקי ישראל יחייני שם בעולם הבא. והיהודים בראותם את מותי פה על ידכם - יאבו גם הם לעזוב את חייהם למען יקר תורת אלוקינו, ונהיה אני והם כולנו חיים!"

כשמוע פוליפוס דברים אלו, הפך ליבו לאכזר, והחליט להמשיך ביתר שאת להרע לישראל בכל מאודו. הוא ציוה לייסר ולהכות כל יהודי שדבק בתורתו, וכן ציוה לייסר את אלעזר הכהן ביסורים קשים. וכאשר היכו אותו ועינוהו ביסורים קשים בלי חמלה, נאנח אלעזר הכהן ואמר: "אלוקי! אתה ידעת כי יכולתי להציל את נפשי מן המוות הזה. אבל לא חפצתי כי אהבתיך. והנה הם יכוני מכות נמרצות אשר אין בי כח לשאת אותן. אבל בגלל גודל האהבה שבוערת בליבי אליך - מכות אלו חביבות עלי, ואסבלן בכח ובגבורה. ואתה למען רחמיך, רחם על עדת ישראל, והצילם מכל אויב ושונא." וככלותו לדבר ולהתפלל אל ה', עלתה נשמתו הטהורה השמימה, והותיר אחריו כח ואומץ וגבורה לבני עמו. (ויסיפון פרק יח. חשמונאים ב ו)

מות אם ובנה

אם גיבורה אחת מבנות הלויים - ילדה בן, והחליטה למול אותו למרות גזירות היוונים. ביום השמיני מלה את בנה בתופים ובמחולות, וביודעה כי יד היוונים מתקרבת עליה ועל תינוקה להורגם, הקדימה וקפצה מן החומה כשתינוקה חבוק בזרועותיה, והיא קוראת ואומרת: רבונו של עולם, "כָּל זֹאת בְּאֲתָנּוּ, וְלֹא שְׁכַחְנוּדָּ, וְלֹא שְׁקַרְנוּ בְּבְרִיתְךָ, לֹא נְסוּג אַחֲרָי לְבָנוּ!" וכך קידשה את ה' ברבים.

אלף איש במערה

בקרוב היהודים קמה קבוצה שמנתה למעלה מאלף בני אדם: אנשים, נשים וטף. קבוצה זו החליטה: לא יתכן שנוותר על שמירת השבת, שהרי בורא העולם ציוה: "ששת ימים תעבוד, וביום השביעי תשבות". לא נפר את מצות מלכו של עולם, מפני גזירתו של מלך שפל ורשע. מה עשו? התחבאו במערה אחת, ושם שמרו את השבת כהלכתה. אלא שהיה מלשין אחד שגילה אותם, והלך והסגירם לידי המלך. שלח המלך את חילותיו אל המערה, עמדו החיילים בפתח המערה וקראו לעבר היהודים: מדוע מריתם את פי המלך? אם ברצונכם להציל את נפשכם, קומו צאו מן המערה וסורו למשמעתו של המלך!

נענו כולם ואמרו: טוב לנו למות כאן ולהמרות את מצוותו של מלך בשר ודם, ולא להמרות חלילה את מצוותו של מלך עולם!

מששמעו החיילים היוונים את תשובתם הנחרצת, הביאו עצים אל פתח המערה והעלו אותם באש, והמערה כולה התמלאה עשן. כך מתו כל יושבי המערה - אנשים, נשים וטף - על קדושת שמו יתברך. (ויספון כ)

חנה ושבעת בניה

צדקת היתה חנה, ולה שבעה בנים. יום אחד תפס פוליפוס - פקיד המלך - את חנה ושבעת בניה, והביאם לפני המלך אנטיוכוס.

הובא תחילה האח הגדול לפני המלך, ניסה המלך לפתותו ולשכנעו כי יעזוב את תורתו ואמונתו, וידבק בחכמת יון. הוא אף איים עליו שאם לא כן, ימיתוהו ביסורים קשים ומרים. נענה ואמר הבן בבטחה:

"מה לך להרבות דברים וללמדנו תורות תענועיד? הלוא תורתנו תורת אמת, מסורה לנו מאבותינו ואבות אבותינו, לא נסור ממנה ימין ושמאל! אדוני המלך, אל נא תרבה בדברים, אם רצונך להורגני, אנא עשה זאת תכף ומיד, ותמהרני לעלות אל ה' אלוקי".

קצף המלך מאוד, וציוה על עבדיו להרוג את הבן במיתה משונה ואכזרית לעיני אמו ולעיני אחיו למען יראו וייראו. כך נטבח הבן הראשון על קידוש ה'.

הביאו את הבן השני אל המלך. אמרו לו שרי המלך: שמע את מצות המלך, ולמה תמות ביסורים גדולים, כמו שמות אחיך? ענה ואמר להם:

"מהרו את האש ומהרו את החרב, ועשו בי כרצונכם, ואל תגרעו לי דבר מכל אשר עשיתם לאחי, כי לא נופל אנוכי ממנו בחסידות ובטהרת הנפש וביראת אלוקים".

ציוה המלך שיהרגו אף אותו מתוך יסורים קשים ומרים. ואז אמר הבן לעומתו: "הוי ואוי עליך, אכזר על נפשתינו! התחשוב כי תקח את נפשתינו לעשות בהן כחפצך?! הן הנה הולכות אל האלוקים אשר נתנן, ואל מקום האור הגדול אשר עם ה', ועוד נחיה חיים ארוכים, אשר לא יהיה להם סוף וקץ. ואתה - נפשך תלך לדראון עולם!", ויהרגו גם את הבן השני לעיני אמו ואחיו.

הובא הבן השלישי לפני המלך, אמר הבן למלך: "הוי, איש צר ואויב! מה לך להפחידני? למרות המיתות והיסורים הקשים שאתה מביא עלינו, אין לנו לא פחד ולא דאגה. יודעים אנו שזהו רצון ה' לזכך את נשמתנו ולכפר על עם ישראל. את כל היסורים אנו מקבלים באהבה, וה' יתן לנו שכר פעולתנו, ואילו אתה תלך לאבדון!"

ויתמה המלך וכל שריו על גודל הנפש אשר הראה הבחור הזה, ויפלא בעיניהם. ויהרגו אף את הבן השלישי לעיני אמו ואחיו.

הובא הבן הרביעי לפני המלך, ואמר לפניו: "אל תדבר אלי דבר, אכזר! לא תאריך עלי בדברים. עשה רצונך בגוייתי, ונשמתי תלך אל אלוקי ישועתי. ה' אלוקינו ישוב ויחינו ולפניו יקימנו, ולך לא תהיה תקומה וחיים". ויהרגו גם את הבן הרביעי על קידוש ה'.

הובא הבן החמישי לפני המלך, ואמר לפניו: "אויל וכסיל, אשר לא יבין אל פעולות מעשי! חושב אתה כי מסרנו ה' בידך משנאתו אותנו חס ושלום. דע לך כי רק מאהבתו אותנו הביאנו ה' אל הכבוד הזה, למות על קדושת שמו יתברך!". ויהרגו אף את הבן החמישי על קידוש ה'.

הובא הבן השישי לפני המלך, ואמר לפניו: "עתה אלוקינו מתרצה במותנו לכפרה על עם ישראל, והנה אנחנו נמות, ואתה - ישרשך ה' מארץ החיים", ויהרגו גם את הבן השישי על קידוש ה'.

ויהי כאשר ראתה חנה הצדקת את בניה נעקדים זה אחר זה, לא פחד ליבה, ולא רגזה בנפשה, אלא היתה משוררת בלבה ואומרת: "אם הבנים שמחה - הללויה!". ותעמוד באומץ לב על בניה הכהנים הנהרגים, ועל איבריהם החתוכים המושלכים על הארץ, ותאמר: בני, בני! לא ידעתי היאך באתם בבטני, ואני לא רקמתי את גויותיכם בבטני, וגם רוח ונפש לא נתתי בכם. אמנם האלוקים - אלוקי ישראל - הוא יצר אתכם, הוא בנה עצמותיכם, והוא ארג את גידיכם, והוא העלה עליכם את בשרכם מלמעלה, גם הוא כיסה בשרכם בעור, והצמיח עליו שערותיכם, ויפח באפכם נשמת חיים, והוציא אתכם לאור העולם. ועתה! **נתתם נפשכם תחת תורתו הקדושה, למות מיתה קצרה ולהפריד מחיים קצרים.** והוא ישיב עוד את נפשותיכם בכם, ויביא עליכם רוח וחייתם, ויצילכם מהמוות הארוך, וינחילכם החיים הארוכים. על כל זאת בני יתן ה' שכר פעולתכם. ואשריכם על ככה, ואשרי יולדכם ויולדתכם!

ויתמה המלך מאומץ לב האשה, גם פוליפוס נכלם מאוד. ויאמר המלך: הגישו אלי את הבן השביעי, באשר הוא נער קטן. אולי אוכל לפתותו, ולא תתפאר עלי האשה הזאת לאמר, 'כי נצחתי את אנטיוכוס המלך, בחזקי ובאמצי את בני למות על תורת אלוקינו'.

ואז הביאו את הבן השביעי והאחרון - והוא נער קטן בן שבע שנים בלבד. התחנן אליו המלך: עשה רצוני! ואני נשבע לך להפקידך למשנה לי ולהמשילך בכל מלכותי, ותהיה עשיר בכסף ובזהב. בָּזָה הנער את דבר המלך ואמר:

"הוי, מלך זקן וכסיל! איך תתפאר ותתהלל במתת שקר? מהר ועשה בי כיתר אחי, ואל תאחרני, כי הצליח ה' דרכי ללכת אליו!".

לא ידע המלך את נפשו, והחליט לנקוט בצעד אחר. הוא פנה אל האם ואמר לה: אשה טובה! חמלי נא על הילד הזה, ורחמי נא את פרי בטנך, ופתי אותו בדבריך לעשות רצוני. וישאר לך לפחות ילד זה לפליטה. אמרה חנה בחכמתה: אכן רצוני לפתות את הילד, אך אוכל לעשות זאת טוב יותר אם אתרחק מכם מעט, כדי לדבר עמו בצד ולשכנעו.

הוליכה חנה את בנה הקטן אליה, נשקה לו על פניו ואמרה לו: "בני, שים לבך לדברי והבינם. עזוב כל זאת! אשר אני נשאתיך בבטני תשעה חודשים, ושתי שנים מחלבי הינקתיך, ובחלב ובמוזון עד היום כלכלתיך, וגם מיראת אלוקים ומתורתו, כפי יכולתך וכפי שניך לימדתיך. ועתה בני, פקח עיניך וראה השמים והארץ, הים והיבשה, המים האש והרוח ויתר הנבראים, ותתבונן בהם לדעת כי בדבר ה' נעשו, ולאחר מכן יצר האלוקים את האדם להיות תמים לעבודתו ולקבוע בלבו את יראתו. והוא נתן שכר לפעולתו. אבל הבטחתו של בן אדם הבל ותוהו, לא תועיל ולא תצלית, והכל נגד העולם הקיים כאין. ועתה, בני! אל יפתה אותך האכזר הזה בדברי שקר, ואל תשען על רוח פיו, כי מה יתן לך? ואם תנצל ממשפטו לפי שעה - איך תנצל ממשפט האלוקים?! אך שמע בקולי ומות על קידוש ה', ולך עם אחיך. ומי יתן, בני, וראיתי עתה מקום גדולת מקום תפארתכם בגן עדן, ונאור כולנו באור ה', נגילה ונשמחה בו. ואני אבוא אליכם ואשמח בכם, כאילו ראיתי יום חתונתכם!"

עוד היא מדברת אליו ומאריכה בדברים, אמר הבן: אמי היקרה, למה תאחרי אותי ללכת, ולא תעזיבני ליסע אל אחי הקדושים? כי אין בלבי לשמוע אל המלך, ודבריו כולם כאין וכאפס בדעתי כנגד תורת ה'.

הלך הילד אל המלך, ובלב אמיץ פנה ואמר למלך: "הוי, מלך זקן וכסיל, אכזר ואויב לה! על מי תתנשא ותאמר כי תנצחהו בדבריך? אני בן שבע ואתה בן שבעים, ואני מלעיג על הוללותך. אני מאמין בתורת ה' אלוקינו, אשר חרפת וגידפת בדבריך ובמעשיך, ולא אחוש לתעתועיך והבליך. ואם נסבול את מכאובי משפטיך בעולם הזה, הננו הולכים לחיי עד, ולמקום החיים אשר אין בו מוות. ואתה תשאר מתועב ומרוחק מה' אלוקינו, כי יעשה בך נקמה, ובשאל תחתית תרד, במקום אשר אין בו לא אור ולא חיים, מקום חושך וצלמוות, ולא תמצא שם לנפשך מרגוע ולא מנוחה, צרה וצוקה יסובבוך, ואש וגופרית יקיפוך, כי זה חלקך מאת אלוקי".

קצף המלך מאוד מאוד על דבריו העזים של הבן, וציוה להוסיף עליו מכות נמרצות ועינויים קשים יותר מיתר אחיו, וכך נהרג אף הוא על קידוש ה'.

עמדה חנה האשה הגיבורה, הצדיקה והטהורה, ותפרוש כפיה השמימה ותאמר: עלץ ליבי בה', רמה קרני באלוקי. אנא ה'! אסוף נשמותי אליך, ואל יפגעו בי אויביים. והראה לי את המקום אשר הכנת לעבדיך - בני, המתים על קדושת שמך, והנחילני חלק מעט עמהם שם. וככלותה להתפלל, יצאה נפשה בדברה, ותפול על גויות ילדיה,

התקוממות בעיר מודיעין

המצב הקשה נמשך, והרדיפות הלכו והתגברו. יראי ה' הבינו שהתורה והיהדות נתונים בסכנת קיום, בתנאים כאלה עוד מעט תאבד שארית יהודה חס ושלום, ולא יהיה המשך קיום לעם ישראל. הם הבינו, כי אין מנוס אלא לצאת למלחמה בחרב ובחנית מול הצר הצורר.

ההתקוממות הגלויה נגד היוונים התחילה בעיר "מודיעין". שם כינס מתתיהו, בנו של יוחנן הכהן הגדול ממשפחת חשמונאי, את שני אחיו ואת חמשת בניו: שמעון, יוחנן, יונתן, יהודה ואלעזר, אשר התחילו לדבר בגלוי על כוונתם להתמרד ביוונים.

הגיעה השמועה אל פוליפוס פקיד המלך אנטיוכוס, והחליט מיידית לעלות עם פלוגת חיילים אל העיר מודיעין. הוא הקים בה פסל, וציוה על כל התושבים להקריב לו קורבן. פוליפוס פנה אל מתתיהו וכה אמר לו: "שמע נא, מתתיהו הכהן! אתה איש נכבד בעמך, עשה את מצות מלכי אנטיוכוס, ותחיה ולא תמות". ענה מתתיהו בקול גאה ואמר: "אני - את מצות מלכי אני עושה. ואתם - עשו את מצות מלככם, כאשר ציוה אתכם!".

עוד הם מדברים, והנה קם אחד משרי פוליפוס שהיה יהודי "מתיוון" ואמר: "תמה אני מאוד משרי המלך ומצבאו, עד מתי תחרישו למתתיהו ולא תעשו נקמה בו, על אשר העיז פניו לבלתי עשות מצות המלך?" ובדברו כן, שלף את חרבו, ורוצץ את ראשו של חזיר אחד, העלה אותו על המזבח אשר הקימו לכבודו של אנטיוכוס, והקטיר אותו באותו אופן שבו מקריבים - להבדיל - קרבן עולה בבית המקדש.

בראות מתתיהו את זאת, קצף מאוד וקנא את קנאת ה'. מיד שלף את חרבו, רץ לעבר אותו רשע, והכה אותו על צוארו בחוזקה. גופו של אותו רשע נפל על המזבח אשר הקים, ונשרף באש יחד עם בשר החזיר. ואילו ראשו עף כלפי מעלה, ונחת ליד שר הצבא היווני. בתוך הבהלה שנוצרה הכה מתתיהו אף בשר הצבא ובעוד רבים מחיילי היוונים, ואילו היתר מיהרו לברוח.

המכבי"ם

אך מתתיהו לא הסתפק בזאת. הוא תקע בשופר, והכריז: "מי לה' - אלי! מי האיש החרד לתורת אלוקיו ומחזיק בבריתו - יבוא אחריו!" הוא אף ביקש מיהודה בנו לסבוב בארץ, לחפש במערות, ולצרף אליו כל איש אשר קנאת ה' טהורה מפעמת בלבו. הלך יהודה ממקום למקום בהכרזת: "מי לה' אלי!!!" ואכן התקבצו אליו עדת אנשים צדיקים החרדים לדבר ה', ובאו עמו אל העיר מודיעין. אמר להם מתתיהו: "שלום בואכם, מה לנו להרבות דברים ועצות? אין פה כי אם להתפלל לאלוקים להושיע את שאריתנו. ועתה! חזקו ונתחזקה במלחמה, ולה' הישועה". שמעו האנשים את הדברים, התחזקו והיו נכונים למלחמה. הם חרטו על דגלם את סיסמת הקרב **מכבי"ם**, על פי הפסוק: "מי כמוך באלים יה'!". מתתיהו וצבאו הלכו ועברו מעיר לעיר. הם החלו להכות את

מחטיאי עם ישראל - יונים ומתיוונים. נתצו את הבמות שהקימו היוונים לאלילים, ואת ילדי ישראל מלו.

צוואת מתתיהו

מתתיהו חש כי קיצו קרב, על כן כינס הוא את בניו וחיזק אותם שימשיכו במלחמות הקודש נגד היוונים, וכך אמר להם: בני, יודע אני כי עתה יהיו מלחמות גדולות ביניכם ובין היוונים, על אשר קמנו להילחם בעד עמנו. ועתה בני, קנאו את קנאת ה', ולא תפחדו מן המוות. כי אם תמותו במלחמת ה' - תקבלו שכרם מן השמים, ויתן לכם ה' חן וכבוד אמיתי בעולם הבא. הלוא תדעו, כי פנחס אבינו קינא אף הוא את קנאת ה' וסיכן את נפשו להרוג את המדיינית, וקיבל מאת ה' שכר על כך לדורות עולם. לכן בני, חזקו ואמצו, אל תיראו ואל תערצו מפני הגויים הטמאים האלה. כי הם - יבטחו בכוחם הכלה ובגבורתם החולפת, ואתם - תבטחו בכח ה' אלוקינו, אשר לא יכלה ולא יחלוף, ויכול הוא להושיע אתכם גם אם תהיו מעטים! היקבצו בני, כאיש אחד בלב אחד, וקנאו את קנאת ה', כאשר עשו אבותיכם, וה' יתן פחדים ומוראכם על אויבכם!

קרא מתתיהו לשמעון בנו הגדול ואמר לו: בני! יודע אני כי ה' נתן לך חכמה ודעת, וביכולתך להנהיג את עם ה' בעצה טובה ובהנהגה ישרה. ולכן התאמץ בכל כוחך להדריך ולהנהיג את העם הזה, וה' יהיה בעזרך!

לאחר מכן קרא מתתיהו לבנו יהודה וכך אמר לו: "בני יהודה, שמע לעצתי, ובכל אשר תפנה תשכיל ותצלית. אני ידעתי, כי איש מלחמות אתה, והאלוקים נתן בך כח וגבורה, ולבך כלב הארי, אשר לא ימס ולא יפחד. ועתה, כבד את ה' בכוחך, כי הוא נתן לך הכל וכל כוחותיך ממנו הם, וצא להלחם את מלחמות הקודש בכל עוז. ואל תתעצל ללכת לכל כיוון ולכל מקום בארץ הקדושה - במזרח ובמערב, בצפון ובדרום, לקחת נקמה מיד הגויים המטמאים אותה. אתה תהיה שר הצבא ומשוח מלחמה לאחיד היהודים, ותלך לפניהם בכל מלחמותיהם".

כסיימו לדבר, ביקש מתתיהו שיביאו לפניו פך שמן. הוא שפך אותו על ראש יהודה, ומשח אותו ל'משוח מלחמה'. אז הריעו כל העם תרועה גדולה, ותקעו בשופר וקראו: יחי הנגיד! יחי משוח המלחמה!

הקרב הראשון - נגד אפולוניוס

השמועה על תנועת המרד ההולכת ומתפשטת, בראשותו של יהודה, הגיעה אל "אפולוניוס", מפקד גיזרת השומרון מטעם אנטיוכוס, והוא אמר: "מי הוא זה, אשר מלאו ליבו למרוד על אדוננו המלך אנטיוכוס?!". מיד גייס אפולוניוס את חיל המצב - גדודי הצבא האזוריים, ועלה לעבר הרי יהודה, כדי לדכא את המרד בראשיתו.

יהודה וקומץ לוחמיו - איכרים חסרי נשק שאינם מלומדים במלחמות, מצוידים בגרזנים ובקלשונים - יצאו לקדם את גדודי הצבא המאורגנים והחמושים של אפולוניוס.

"לא בחיל ולא בכח, כי אם ברוחי - אמר ה' צבאות!" (זכריה ד ו) כאשר ראה יהודה את אפולוניוס בתוך המחנה, נתן בו ה' רוח גבורה, ומיד רץ לקראתו עם לוחמיו אל תוך המחנה, והכה בצבאו מימינו ומשמאלו ומלפניו, והפיל את גיבורי הצבא כמו שמפיל הקוצר את אלומותיו. כך המשיך והתקדם בתוך המחנה עד שהגיע אל אפולוניוס עצמו, הכהו בחרבו והמיתו. התחילו אנשי הצבא לנוס, ויהודה עם צבאו רודפים אחריהם. הכו היהודים באויביהם מכה רבה עד מאוד, בזו את שללם, ואף הצטיידו בחרבות ובכידונים מחללי האויב.

הקרב נגד סרון

אולם קרב זה היה רק ה"פתיח" לקרבות נוספים שהתנהלו בין צבא יהודה לצבא אנטיוכוס. לאחר נצחונו של יהודה על אפולוניוס, הוזעק מיד מפקד הצבא האזורי הגדול - "סרון", שחנה בארם. בלי שהיות, ערך סרון את צבאו הגדול למתקפה מוחצת נגד יהודה. הצבא חצה את הגלעד, ירד בשפלת החוף, ולפנות ערב הגיע עד בית חורון, דרוך ומוכן למלחמה.

יהודה לא היה ערוך כלל לקראת מלחמה כה גדולה, רבים מאנשי צבאו לא היו איתו. אך הוא החליט שעליו לאזור עוז ולהלחם, ולא להפגין חולשה בפני האויב. כאשר האיר הבוקר, ראו יהודה ואנשיו לפנייהם עם רב ועצום והמון גדול. אמרו אנשי יהודה אליו: "איך נוכל להלחם בהמון גדול כזה, ואנחנו מתי מעט?" אמר להם יהודה: "קראו אל ה' ותיוושעו, כי לה' המלוכה והתשועה". בא יהודה מצד המחנה בהפתעה והכריז מלחמה בקול גדול בקוראו: "לה' התשועה!!!!". בצורה ניסית ופלאית מאת ה', פרצה בהלה פתאומית במחנהו של סרון, וכולם החלו לנוס. רדף יהודה אחריהם, הכה בהם מכה רבה, והפיץ אותם לכל עבר.

"לולי ה' שְׁהִיָּה לְנוּ, בְּקוֹם עֲלֵינוּ אָדָם - אֲזִי חַיִּים בְּלַעֲוֵנוּ בְּחָרוֹת אֲפִם בְּנוּ... בְּרוּךְ ה' שֶׁלֹּא נִתְּנָנוּ טָרֶף לְשֹׁנֵיהֶם... עֲזָרְנוּ בְּשֵׁם ה' עֲשֵׂה שְׁמִים וְאֶרֶץ!"

ליזיאש - ממלא מקומו של אנטיוכוס

אנטיוכוס המלך הגדול שמע על ההתרחשויות בארץ ישראל, ולא ידע את נפשו. הוא החליט לגייס נגד יהודה צבא גדול ורב, אולם היתה לו בעיה: כדי לעודד את חייליו הסוריים ליציאה למלחמה, היה עליו להבטיח להם סכומי כסף גדולים, וסכומי כסף כאלו לא היו מצויים בכל קופות המדינה.

כדי לפתור בעיה זו, החליט אנטיוכוס, כי הוא עצמו יפנה עם צבא גדול לכיוון אחר - למדינת פרס, אשר לאחרונה התחילה למרוד בו, כדי לחזק שם את מעמדו, ולהכריח את התושבים להעלות לו מס. מכספים אלו, שתכנן לקבל, יוכל לשלם לחיילים אשר יצאו למלחמה ביהודה.

למשך תקופת היעדרו מן המדינה, מינה אנטיוכוס את שרו "ליזיאש", להיות ממלא

מקומו כמושל סוריה וארץ ישראל. הוא מינה אותו אף להיות אפוטרופוס על בנו "אאופטר", שהיה עדיין קטן.

"אלה ברכב ואלה בסוסים"

מיד לאחר מינויו, נערך לזיאש למלחמה נגד יהודה. הוא גייס בסוריה צבא עצום של 40,000 איש רגלי ועוד 7,000 פרשים, ועליהם הפקיד שרי צבא מעולים: גורגיאש, תלמי וניקנור. הוא עצמו נשאר בסוריה כדי להמשיך לנהל את ענייני המדינה.

כאשר עבר הצבא הסורי הגדול לאורך החוף, בדרכו למלחמה נגד החשמונאים, הצטרפו אליו אנשים רבים מתושבי הארץ הגויים. הם היו בטוחים בנצחוננו של הצבא הסורי, והכינו כסף וצרורות כדי לקנות שלל. הם הביאו עמם גם שלשלאות ברזל עבור שבויי המלחמה היהודים, שחשבו לקנותם מן החיילים הסוריים, כדי למוכרם אחר כך לסוחרי עבדים! כך - כשהם בטוחים בנצחונם, חנו בבקעת אמאוס.

"ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר"

שמעו זאת אנשי יהודה, וידעו כי אין בכוחם לגבור על הצבא הסורי הגדול, ואין להם על מי להישען אלא על אבינו שבשמים. הם רצו להתאחד יחד לעצרת של צום, תפילה וזעקה, ולשפוך את ליבם לפני ה'. אבל מאחר שירושלים היתה סגורה ומסוגרת, ובית המקדש היה מחולל וזדים שלטו בו - התאספו יהודה ואנשיו במקום המקודש הקרוב ביותר לירושלים - ב"מצפה" [סמוך לשכונת "רמות" כיום]. שם היה בעבר שמואל הנביא שופט את העם, ושם - לפי המסורת - גם קברוהו. מנגד ראו את עיר הקודש ואת בית המקדש מחולל, ובמר ליבם התפללו לה' שיציל אותם גם הפעם מידי אויביהם. הם זעקו ואמרו: "אלוקי האלוקים, הנשגב והנורא! אתה הוא המעורר מלחמות והמשבית מלחמות, ובידך כח וגבורה לרומם ולהשפיל. לכן ברחמיך הרבים שמע קול תחנונינו והכנע את הגאה הזה, לפני עמך השפיל הבוטח בחסדך הגדול!" כה הוסיפו והתפללו לה', עד שהרגישו כי שמע ה' קול בכיים וצעקתם ונענה לתפילתם.

אחרי הצום, סידר יהודה את צבאו לקראת המלחמה. הוא ציוה להוציא כרוז כפי שנצטוונו בתורתנו הקדושה (דברים פרק כ פסוקים א-ט) להכריז לפני שיוצאים למלחמה: "כי תצא למלחמה על איבך וראית סוס ורכב עם רב ממך, לא תירא מהם, כי ה' אלהיך עמך המעלך מארץ מצרים: והיה כקרבתכם אל המלחמה, ונגש הפהו ודבר אל העם: ואמר אלהם, שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על איביכם, אל ירד לבבכם, אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם: כי ה' אלהיכם ההלך עמכם להלחם לכם עם איביכם להושיע אתכם: ודברו השטרים אל העם לאמר... מי האיש הירא ורד הלבב ילך וישב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו."

כן עשה יהודה, ואז פרשו מן הצבא אנשים רבים, ורובם אשר פחד הצבא הסורי הגדול נפל עליהם. ונשאר יהודה עם 7,000 איש בלבד, אולם כל אלו היו אמיצים ובוטחים בה' ובישועתו.

קרב כפול

בינתיים - אל מחנה האויב, החונה בבקעת אמאוס, הגיעה הידיעה על "עצרת התפילה" שעורך יהודה במצפה. הם ראו בכך הזדמנות פז נהדרת לתקוף ולהפתיע את אנשי יהודה בעודם שרויים בצום ובתפילה. מיד שלחו פלוגה נבחרת של אלפיים לוחמים ואלף פרשים, כשבראשם גורגיאש - לעבר המצפה, להפתיע את המורדים המתענים.

אולם "אין עצה ואין תבונה - נגד ה'"! בעוד גדוד היוונים עולה לעבר המצפה, ירד יהודה בלאט עם צבאו אל הבקעה, בה חנה צבא האויב, שלא היה ערוך כלל למלחמה, אלא היה שאנן ובטוח בכך שגורגיאש טובח כעת במורדים... יהודה ואנשיו הפתיעו אותם, הפילו בהם חללים רבים, והעלו את כל המחנה באש.

כעת חיכו יהודה ואנשיו לשובו של גורגיאש... ואכן, לאחר שגורגיאש ופלוגתו חיפשו נואשות את יהודה, כשהם תועים בהרים, החליטו לחזור אל המחנה בבקעת אמאוס. והנה בדרכם הם רואים לפתע מרחוק את כל המחנה שבשפלה עולה באש, ורוחם נפלה בקרבם. בשלב זה יצא יהודה עם צבאו לקדם את פניהם, והללו ניגפו לפניו במהירות.

שלל רב לקח צבא יהודה ממלחמה זו, מן הכסף אשר הצטיידו בו גויי הארץ, כדי לקנות עבדים.

"עֲצוּ עֵצָה וְתַפְרֵר, דְּבַרְוּ דְבַר וְלֹא יָקוּם, כִּי עֲמָנוּ אֵל" (ישעיה נ ז).

מסרת גבורים ביד חלשים

ליזיאש, ממלא מקומו של אנטיוכוס, ששמע אודות התבוסה המבישה, לא יכול היה בשום פנים לשאת זאת. היתכן שצבא מורדים קטן - יערער את שלמותה של האימפריה היוונית?! לזאת לא יתכן להסכים! ואם מצביאי הדגולים נכשלו והובסו - אזי יצא הוא בעצמו למלחמה!

ואכן תיכף ומיד ערך ליזיאש גיוס רבתי, והצליח לגייס 60,000 חיילים! הוא החליט לתקוף את יהודה מצד דרום - על יד העיר "בית צור". שם יכה במורדים מכה מוחצת, וידכא סופית את המרד המביש והאבסורדי הלזה!

כי באמת - מהם סיכוייו של צבא מורדים קטן, מול צבא אימפריוני שכזה?!

אך באמת - מהם סיכוייו של צבא אימפריוני ככל שיהיה, מול השם יתברך, ישתבח שמו לעד?!

התקיים בהם, בצבא יהודה, הפסוק: "ה' ילחם לכם..."! וכך מתארים רבותינו את התרחשות המלחמה (מעם לועז פרשת בהעלותך):

כשהגיע צבא האויב סמוך לצבא יהודה, נבהלו היהודים מפניהם, נשאו עיניהם לשמים ואמרו: "לא לנו ה' לא לנו, כי לשמך תן כבוד... למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם? ואלהינו בשמים, כל אשר חפץ עשה!"

באותה שעה היו עיני ישראל צופיות לכיוון מזרח, אולי יבואו אליהם הפרסיים לעזרה. אמרו להם הכהנים: הרי נאמר, "כה אמר ה' ארוך הגבר אשר יבטח באדם וישם בשר זרעו, ומן ה' יסור לבו... ברוד הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו". אם כן למה אתם שמים מבטחכם בבני אדם?!

אמרו להם: נכון אמרתם, אין לנו לבטוח בבני אדם, כי אם בה' לבדו, "אלה ברבב ואלה בסוסים, ויאנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר". מיד קיבלו עליהם תענית ולבשו שק ואפר לבקש רחמים מלפני אלוקי השמים עזרם ומגינם של ישראל.

באותה שעה אסף הקב"ה את שבעים השרים שלמעלה, האחראים על שבעים האומות, ורצע את אוזניהם במרצע של אש ואמר: יהרוג כל אחד מכם את קרוביו ועמו, ואל ימלט אף אחד מהם; כששמעו שרי האומות כך, ירדו מיד לארץ, וכאשר היו היוונים יורים חיצים על ישראל, היו באים השרים ומהפכים את החיצים כלפיהם חזרה ונעצו אותם בלב היוונים, כמו שכתוב (ותהלים לו טו): "חַרְבָם תָּבוֹא בְלָבָם וְקִשְׁתוֹתָם תִּשְׁבְּרָנָה". היו בני חשמונאי רואים את הניסים ואומרים: "ה' ילחם לנו".

ההיסטוריה היהודית מלומדת בכך. ברצות ה', היהודי מניף את החרב, והיא מפילה מימינה ומשמאלה, כאשר יפיל הקוצר את אלומותיו. היהודי דורך את הנשק, ולשמע הרעש נס האויב ונפוץ לכל רוח. היהודי לוחץ על ההדק, והקב"ה מוליך את הכדורים למקומות המתאימים. "וְרִדְפוּ מִכֶּם חֲמֹשָׁה - מֵאָה, וּמֵאָה מִכֶּם - רִבְבָה יִרְדְּפוּ, וְנִפְלוּ אֵיבֵיכֶם לְפָנֵיכֶם לְחָרֵב" (ויקרא כו ח).

אכן באופן ניסי הצליחו יהודה ואנשיו להביס אף צבא גדול זה, וליזיאש נאלץ לברוח בבושת פנים לארצו. לא זו בלבד - אלא שכעת אף נפתחה בפני היהודים - הדרך לירושלים, שהיתה עד עכשיו סגורה וכבושה בידי היוונים והמתיוונים. בחרדת קודש נכנסו יהודה ואנשיו לירושלים עיר הקודש והמקדש, לשחררה ולטהרה מידי הזדים.

זהו שאנו אומרים בתפילות חנוכה: "מסרת גיבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, ורשעים ביד צדיקים, וטמאים ביד טהורים, וזדים ביד עוסקי תורתך, לך עשית שם גדול וקדוש בעולמך, ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה...".

חנוכת המקדש

כאשר באו יהודה ואנשיו לירושלים, נתגלה לעיניהם מראה נורא: "בית המקדש היה שמום, המזבח מחולל, השערים שרופים, בעזרה עלו עשבים כמו על אחד ההרים, והלשכות היו חרבות". הם קרעו את בגדיהם, זרקו עפר על ראשם, וזעקו זעקה מרה.

תיכף ומיד פנו לעבודת הקודש, לטהר את בית המקדש מן הטומאה אשר טימאו אותו הרשעים. היתה זו מלאכה לא פשוטה כלל וכלל.

מנורת הזהב היקרה - נגזלה על ידי היוונים הצוררים. עשו החשמונאים מנורה מברזל, וציפו אותה בבדיל - עניים היו ולא השיגה ידם לעשות מנורת זהב. [אומנם במשך הזמן, כשהעשירו, עשו מנורה מכסף. וכשהעשירו יותר - עשו מנורת זהב (ראש השנה כד ע"ב)]

יתר הכלים הקדושים שהיו בבית המקדש - חוללו בידי זדים. היה צורך לחנוך אותם מחדש ולקדשם לעבודת הקודש.

גם המזבת, מזבח הקודש, שעליו הקריבו קרבנות ל"ריח ניחוח לה" - נטמא. ידים טמאות ומגואלות טימאו אותו, בהקריבם עליו קרבנות משוקצים לעבודה זרה. האם תקנה יש לו להשיבו לקדושתו?

כדי לבטל את המזבח מעבודה זרה, היה צורך לשבור אותו בידי גוי עובד אלילים. [דווקא גוי עובד אלילים, שהעבודה זרה חשובה בעיניו, שבירתו מועילה לבטל את העבודה זרה.] אולם הכיצד ישברו את אבני המזבח, הרי כתוב בתורה (דברים כז ו): "אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ". "שלמות" - חלקות לגמרי, ללא פגיומות, חלקות ממש כמו סכין של שחיטה (חולין יז ע"ב), ועל כן לא יתכן לשבור את אבני המזבח, שאז תהיינה האבנים פגומות.

ואולי ישברו אותו, ולאחר מכן ינסרו את האבנים, כדי שתשובנה להיות חלקות? גם זה בלתי אפשרי, שהרי כתוב בתורה (דברים כז ה): "...מִזְבַּח אֲבָנִים, לֹא תִנְיֶף עֲלֵיהֶם בְּרָזָל". לא היתה ברירה אחרת - כי אם לגנוז את אבני המזבח, ולהקים במקומו מזבח חדש (עבודה זרה נד ע"ב).

גנזו החשמונאים את אבני המזבח באחת הלשכות של בית המקדש (מידות פ"א מ"ו), ועתה - פנו למלאכת הקמתו של מזבח חדש.

הגמרא מתארת כיצד היו בונים את המזבח. המזבח היה עשוי יציקה של אבנים [ומדביק אותם על ידי ששופך עליהם תערובת של סיד, זפת וקוניא], שהיתה ממלאת את כל נפח המזבח. מדובר בנפח כולל של כ- 10,000 אמות מעוקבות! [אמה היא כחצי מטר. ולשם המחשה, נפח המזבח הוא בערך כמו נפח של חדר ענק בגודל 15X15 מטר, ובגובה כ-5 מטר]. וזאת מלבד הכבש הענק [דרכו היו הכהנים עולים אל המזבח], שאף הוא נעשה באותו אופן (ובחם נד ע"א).

איזו כמות עצומה של אבנים נדרשה לבניית המזבח! וכל אבן ואבן שנלקחה ליציקת המזבח - נבררה ונבדקה היטב, שהרי כאמור צריכות אבני המזבח להיות חלקות לגמרי, כמו סכין שחיטה! ומאין מצאו אבנים כה חלקות? אומר הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פ"א ה"ד): היו חופרים בקרקע עד שמגיעים למקום הניכר שאינו מקום עבודה ובנין, ומוציאים ממנו את האבנים, או שהיו לוקחים אבנים מן הים הגדול.

וכך טרחו ויגעו לבנות מזבח חדש, ובהשלמת המלאכה, היתה השמחה גדולה, כפי שאומר הפייטן: "אז אגמור בשיר מזמור - חנוכת המזבח".

בנוסף לכך, טיהרו החשמונאים את העזרה מן ההרוגים והטומאות, וסתמו את 13 הפרצות אשר פרצו היוונים בסורג המקיף את חומת העזרה. [סורג זה נבנה לשם מחיצה בפני הנכרים, שלא יכנסו לפניו ממנו. היוונים רצו להראות שגם לנוכרים מותר להיכנס, לכן פרצו בו פרצות. מול כל שער שהיה בחומה, פרצו פרצה בסורג, כדי שיוכלו להיכנס בלי עיכוב ומניעה. החשמונאים חזרו וגדרו את 13 הפרצות הסורג, וגזרו כנגדן 13 השתחויות, שכל הנכנס, חייב להשתחוות ולהודות לה' על ניצחונם של ישראל, ועל אבדן של מלכות יון.] (מידות פ"ב מ"ג)

ביום כ"ה בכסלו שנת ג'תקצ"ו [בדיוק שלוש שנים לאחר היום המר והנמהר שבו הקימו היוונים פסל טמא בבית המקדש], חנכו החשמונאים את בית המקדש, שמו את לחם הפנים על שולחן ה', וחיידשו את עבודת הקורבנות. בבואם להקריב קורבנות על המזבח החדש, לא מצאו אש קדושה [אש שהיתה יורדת מן השמים לשרוף את הקרבנות]. הם צעקו אל ה', ויצאה אש מן האבנים אשר על המזבח, ומיד ערכו עליה עצים והקריבו קרבנות תודה ונדבה לה' יתברך על תשועתם. אש זו נשארה על המזבח עד חורבן בית המקדש.

נס פך השמן

אולם שמחתם לא היתה שלימה: כאשר רצו להדליק את המנורה, לא מצאו שמן טהור להדליק בו, כי את כל השמנים טימאו היוונים. נמצא רק פך אחד של שמן טהור, החתום בחותמו של הכהן הגדול, לסימן שלא נטמא, אך היתה בו כמות של שמן המספיקה להדלקה ליום אחד בלבד. שמן טהור חדש יוכלו להכין רק בעוד שמונה ימים, כי עצי הזית שמהם הפיקו את השמן היו בנחלת שבט אשר, ועד שילכו לשם ויחזרו יעברו שמונה ימים. מה יעשו בינתיים? כיצד ידליקו את המנורה?

אז קרה הנס הגדול שעשה ה' לחשמונאים. היושב בשמים ראה את מסירות נפשם ואת טוהר לבבם, ונתן להם ברכה ונס בשמן: מן השמן שבפך הקטן דלקו נרות המנורה שמונה ימים: - עד שחזרו מנחלת שבט אשר והביאו עמם שמן טהור חדש.

אצבע אלוקים זו הוכיחה, כי כל הניסים שהתרחשו במלחמה לא נעשו אלא כדי שיוכלו היהודים לחדש את עבודת הקודש. מפני הנס הזה ועל ההצלה שניצולו מכף אויביהם, קיימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם אחריהם לעשות את ימי החנוכה בהלל ובהודאה בכל שנה ושנה.

סופו של אנטיוכוס - כן יאבדו כל אויביך ה'

השמועות אודות הנצחונות הגדולים של היהודים - הגיעו אל אנטיוכוס, שהיה עדין עסוק במלחמות קשות בפרס ובבבל. שם - בארצות הנכר, אף השיגה אותו יד ה'. הקב"ה מדד עם אנטיוכוס מידה כנגד מידה על גאוותו והתנשאותו, והראה לו כי הוא אפס מאופס. מיתה משונה, מלאת בזיונות וחרפה, מת אנטיוכוס: בעודו רוכב על מרכבתו, והנה התנגשו סוסיו עם פיל גדול. נבעתו הסוסים, קפצו והפכו את מרכבת

המלכות. אנטיוכוס שהיה שמן ועב בשר - נפל בחבטה ארצה ושבר את עצמותיו. אך לא די בכך, הוסיף ה' מכה על מכתו, ונבאש כל בשרו כריח בשר החלל, המושלך על פני השדה ביום קיץ לוחט. נשאו אותו עבדיו על שכמם כי לא יכל לרכוב, אך לא יכלו לשאת את הריח הנורא, והשליכו אותו ארצה. כאשר ראה אנטיוכוס כי כלתה אליו הרעה מאת ה', נכנע ליבו ואמר: "צדיק הוא ה', המשפיל גבוהים, אשר השפילני והכניעני היום הזה", הוא אף נדר ואמר: "אם ירפאני ה' מחולי זה, אבוא אל ירושלים ואמלאה בכסף וזהב, ואתן לה כל אוצרות אבותי הקדמונים, ואמול את בשר ערלתי, ואלך לי אל כל ממלכות הארץ, אכריז ואומר: "אין כה' אלוקי ישראל בכל העולם!". אך ה' לא שמע אל דיבוריו, כי לא היה לבבו האכזר שלם עם ה' באמת. ובכל ארץ וארץ שאליה הגיע אנטיוכוס לבקש רפואה למכתו, היה נקרע בשרו מעל עצמותיו ונופל בארץ, עד אשר לא נשאר בשר בעצמותיו. ולקץ ימים נפלו מעיו ארצה, והוא מת בבושה ובכלימה בארץ נוכריה. כן יאבדו כל אויביך ה'.

התפל ירושלים שנית ביד האויב!!

אנטיוכוס - כבר מת, ירושלים - כבר מטוהרת, רדיפת הדת - כבר נהדפה. ועדין אין האימפריה היוונית מוכנה להשלים עם עצמאותה המדינית והדתית של יהודה!

לאחר תקופה מסוימת של רוגע, הסיתו המתיוונים את ליזיאש, והפצירו בו שיבוא להילחם שוב ביהודה. ליזיאש - נענה ל"אתגר", והפעם - כבר לא רצה לקחת שום "צ'אנס", את מיטב המשאבים שעמדו לרשותו, גייס למלחמה זו. הפעם - הוא הוציא לדרך את "מכונת הקרב" העוצמתית, המשוכללת והחדשה ביותר של האימפריה היוונית. במרכז המערכה צעדו פילי קרב ענקיים. כל פיל - הרי הוא כמבצר מְהַלֵּךְ - על גביו צריח ענק, ובו אשנבים צרים שמהם אפשר לירות חיצים למרחקים ולשלוט על כל הסביבה. כל פיל הוקף באלף חיילים חמושים, לבושי שריון, וסביבם חמש מאות פרשים! והיו עשרות פילים שכאלו!

בנוסף לכך, בחזית המערכה הוצבה שורה של מרכבות, המניעות גלגלים ענקיים, שבהם תקועים כעין להבי חרבות. "מכונת קצירה" אכזרית זו, היתה קוצרת בדרכה כל מי שמעז להתקרב אליה.

מפלצת המלחמה הזו, על כל רבבות חייליה, אלפי פרשיה ועשרות פיליה - החלה להתקרב אל העיר המבוצרת "בית צור" השוכנת מדרום לירושלים.

מצבו של צבא יהודה היה קשה, בחרוף נפש נלחמו כדי להדוף את האויב. אלעזר החורני, אחיו של יהודה, ניסה להציל את המערכה על ידי מעשה נועז: מבין כל הפילים, הוא הבחין בפיל אחד גדול במיוחד, בעל צריח גבוה ומפואר מכולם. הוא היה בטוח שזהו פילו של ליזיאש. סבר, שאם יצליח לפגוע בו ולהורגו, יוכרע הקרב לטובת היהודים. באומץ ובחרוף נפש פילס לו אלעזר דרך, קצר בחרבו על ימין ועל שמאל, והצליח להגיע אל הפיל. נכנס אל מתחת לבטנו, ונעץ את חרבו עמוק אל תוך ליבו של הפיל. הפיל כרע תחתיו ומת, כשהוא קובר תחתיו את אלעזר.

למגינת הלב, לא היה זה פילו של לזיאש - והקרב נמשך כרגיל. הצבא הסורי הצליח לכבוש את העיר בית צור, והמשיך להתקדם הלאה - עד לשערי ירושלים. מצור הוטל על ירושלים, והמצב בתוך העיר היה קשה. היה מחסור באוכל, ורוח האנשים נפלה בקרבם בראותם את הצבא הסורי הגדול המקיף אותם. לכולם היה ברור, שהבקעת חומות העיר ונפילתה של ירושלים שנית לידי הזדים, חלילה - הם רק ענין של זמן.

תשועת ה' כהרף עין!

והנה, כשהמצב כבר נראה נואש - הגיעה לפתע כרגע ישועת ה'!

לזיאש שמע על התקוממות בארצו. יריבו ניסה לנצל את זמן היעדרותו מן המדינה כדי לתפוס לידיו את השלטון. אשר על כן החליט לזיאש, ברגע האחרון, להרפות מן המערכה על ירושלים, לכרות עימה ברית שלום, ולחזור לדמשק כדי להגן שם על שלטונו. ואכן ברית שלום נחתמה בין יהודה לבין לזיאש, בהסכימו לראשונה לעצמאותם הדתית והמדינית של היהודים. כך בוטלו אף כל גזירותיו של אנטיוכוס באופן רשמי.

[ואגב, יש כאן שיעור מאלף. גבורתם של המכבי"ם לא עמדה להם הפעם, כמעט ונפלו בידי האויב! רק בנס ניצלו. שלא יעלה בדעת מישהו שהניצחונות עד כה הושגו בכוח התושיה - "עליונות החייל היהודי", "נצחון האדם על הטנק"... באנלוגיה היסטורית, היתה מערכה אחרונה זו של המכבי"ם - כעין "מלחמת יום הכיפורים", שהוכיחה ש"מלחמת ששת הימים" לא היתה אלא נס, ושעדין אנו תלויים בניסים! (מעייין המועד חנוכה עז)]

בטרם עזב לזיאש את המערכה, אמר לאנשיו את הדברים הבאים: "אנחנו הולכים ודלים מיום ליום, ואוכל לנו מעט, והמקום אשר אנחנו חונים בו חזק הוא, ועלינו דברי המלכות. ועתה ניתן ימין לאנשים האלו ונעשה להם שלום ולכל עמם. וקיימנו [הסכמנו] להם ללכת בדתיהם כבראשונה, כי רק בגלל דתיהם אשר הפרנו, קצפו ויעשו כל אלה".

כך בחסדי שמים, שבו השקט והשלוח לשרור בירושלים. שב העם היהודי לחיי תורה ולעבודת בית המקדש, תחת הנהגתם הרוחנית של התנאים הקדושים יוסי בן יועזר - נשיא ישראל, ויוסי בן יוחנן - אב בית הדין, ותחת הנהגתו המדינית של יהודה המכבי ואחיו.

נצח ישראל לא ישקר!

אומנם היה זה שקט זמני ביותר, תלאות רבות המשיכו לפקוד את עמנו. מלכי סוריה הרבו להתנכל לעם היהודי בכל הזדמנות, ה"מתיוונים" חרחרו מריבות ופילוגים בתוך העם. האימפריה הרומאית, שהחלה אז לעלות מעלה מעלה - אף היא הכבידה את ידה על העם היושב בציון, והביאה צרות רבות לעמנו, עד לחורבן הנורא של בית המקדש. כתות שונות קמו בתוך העם היהודי, ואיימו חס ושלום לסלף את התורה, כדוגמת ה"צדוקים" [שכפרו בתורה שבעל פה], וה"איסיים" [שמהם יצאו מייסדי הדת הנוצרית ימח שםם].

ובכל זאת, מלחמותיהם של המכבים נחרטו לעד בתולדות עמנו - לא בגלל ההישגים המדיניים והניצחונות המזהירים, אלא ניצבות הן אותן מלחמות כסמל וכדוגמה למאבק יהודי אמיתי, אשר לא 'מתקפל' למול רוחות הזמן, לא נסוג לאחור מול מקסמי שווא כוזבים ואורות מנצנצים, אף לא נכנע מול דם ואש ותמרות עשן.

שמירת התורה ומצוותיה מתוך עקשנות בלתי מתפשרת ומתוך מסירות נפש, היא הדבר אשר החזיק את עם ישראל בכל שנות קיומו. שהלוא באופן טבעי - עם כה קטן ונרדף, שעבר תלאות כה רבות ונוראות, ודאי צריך היה להימחק מן המפה חלילה, כמו כל אותן אימפריות אדירות ומעצמות על, אשר אבדו ואינם. רק הדבקות לתורה הקדושה ומצוותיה ללא פשרות, היא היא המבדילה אותנו מן העמים ועושה אותנו לעם נצחי, קדוש ונבדל.

ממלכות קמו ונפלו, אימפריות עלו וירדו, כתות כאלו ואחרות צצו ונעלמו. ועם ישראל, "ככבשה קטנה בין שבעים זאבים" - בנצחיותו נשאר, בצביונו, בתורתו - תורת אמת.

ממש כמו אותו פך שמן קטן טהור, החתום בחותמו של הכהן הגדול, לא נטמא ולא חולל בידי זרים, אשר דלק והאיר הרבה למעלה מן הטבע. שלהבותיו המאירות מרצדות לנגד עינינו בכל שנה ושנה בימי החנוכה, ולחשות את סוד קיומו הפלאי של העם היהודי.

❁ "מה השמן אינו מתערב בשאר משקים, כך ישראל אינם מתערבים בין האומות" ❁

(שיר השירים רבה א ב)

❁ מעשה יהודית ❁

מעשה יהודית לא התרחש באותה תקופה ממש בה ארע הנס העיקרי של חנוכה, אלא כמה שנים קודם. אך כיון שהאויב אליפורני היה אף הוא ממלכי יון, ואף הוא רצה להעביר את ישראל על דתם, לכך עושים גם לנס זה זכר בחנוכה, על ידי אכילת מאכלי חלב המזכירים לנו את החלב שהשקתה יהודית את המלך אליפורני, כפי שיסופר להלן.

אליפורני מתכונן למלחמה

גדול וחזק היה המלך אליפורני, כבש עמים וממלכות, וארמונותיהם שרף באש. בשנה העשירית למלכותו החליט שעליו להלחם ולכבוש אף את ירושלים. אסף 150,000 שולפי חרב ו - 20,000 בעלי חיצים, ואמר להם: הנה ישראל אשר בירושלים משונים מכל העמים, ואת דתי המלך אינם עושים, הבה נעלה ונכניעם.

אחד המלכים המשועבדים לאליפורני פתח פיו בחכמה ואמר למלך: חדל לך אדוני המלך מעם היהודים, כי רבים הם המלכים אשר ניסו להלחם בהם ולא הצליחו. אלוקיהם אוהב אותם ושומר עליהם. וכיצד תעזי להלחם בהם?!

קצף עליו המלך מאוד ואמר: כיצד יכול אתה לפצות פה ולומר דברים כאלו. הלא ממלכות גדולות ועצומות כבשתני, ואיך לא אכבוש עיר קטנה וחלשה כל כך?! בחמתו ציוה למשרתיו שיקחו את המלך ה"סורר", יכבלו אותו באזיקים, ויזרקוהו בירושלים הנצורה. אמר אליפורני בלעג: "אם כה בטוח אתה בדבריך, אדרבה - תצטרף אף אתה אליהם, ויהיה גורלך כגורלם - לטבח ולהריגה! ואולי יעזור לך האלוקים שלהם ותזכה להינצל יחד עמם... חה, חה...". אכן הושלך המלך אל ירושלים, ושם נפגש עם ראשי הצבא - עוזיהו בן מיכה וכרמי - וסיפר להם את דברי המלך אליפורני.

ויזעקו אל ה' בצר להם

אימה גדולה נפלה על יושבי ירושלים, בצר להם נכנסו לבית המקדש והתפללו מעומק ליבם: ה' אלוקים, הטה אוזניך ושמע דברי אליפורני אשר חרף מערכות אלוקים חיים. אנא הצילנו מידו, שפוך חמתך על הגויים אשר לא ידעוך!

כה הוסיפו להתפלל, עד שחשו בטחון מלא בהקב"ה ובישועתו, ואז הלכו אל אותו המלך שבישר להם על המלחמה, ואמרו לו: בקרוב תראה את ישועת אלוקינו, ונזכה להנקם מאויבינו.

ביום המחרת התקרב אליפורני עם צבאו העצום לעבר ירושלים. אנשי ירושלים החליטו שיש לעשות השתדלות, ולו אפילו במשהו זעיר, ואז לקחו את כלי המלחמה בידם, והתחבאו במשעולים הצרים המובילים אל ירושלים, וקיוו לישועת ה'.

צמא בירושלים

באו שרי אליפורני אליו ואמרו לו: אדוננו המלך, עצה טובה יש לנו: במקום להכנס למלחמה עם אנשי ירושלים, מוטב כי נחנה כאן בהרים אשר סביבות ירושלים, ונחסום את כל מקורות המים של ירושלים. כך יבוא צמא גדול על יושבי ירושלים ויכנעו לנו ללא מלחמה. מצאו הדברים חן בעיני המלך, וכן עשה.

אכן כעבור עשרים יום של מצור, נתן הצמא את אותותיו בירושלים. נתמעטו המים מן הבורות, ויצמא העם למים. נאספו אל עוזיהו אנשים, נשים וטף והתחננו לפניו: הבה נכנע לאליפורני, הלא טוב לנו להיות עבדים לו ואפילו ליהרג על ידו, ולא למות בצמא.

שמע עוזיהו את דברי העם, והלך לשטוח מר לבו לפני ה': "אֱלֹהִים אֵל דָּמִי לָךְ, אֵל תְּחַרֵּשׁ וְאֵל תִּשְׁקֹט אֵל: כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יְהַמְיִינוּ וּמִשְׁנֵאִיךָ נִשְׂאוּ רֹאשׁ: עַל עַמֶּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד וַיִּתְּעֲצוּ עַל צְפוּיֶיךָ: אָמְרוּ לָכֵן וְנִכְחַדֵּם מְגוּי וְלֹא יִזְכַּר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד..." (תהלים פרק פג פסוקים ב - ה)

כאשר כלו הבכיות והתפילות, קם עוזיהו ואמר לחילותיו: נחכה עוד חמשה ימים ונצפה לישועת ה'. ואם תוך חמשה ימים לא נראה ישועה, נעשה כדברי העם ונכנע לאליפורני.

יהודית בת בארי

בימים ההם היתה אשה אחת יראת ה' מאוד, חכמה ונבונה, אשה יפת תואר וטובת מראה, כשרה וצנועה, אשר נשאה חן וחסד בעיני כל רואיה. היתה זאת יהודית האלמנה בת בארי. עשתה לה יהודית חדר בעליית הגג, ובו היתה מתפללת היא ונערותיה, והיו תפילותיה עולות לרצון לפני ה'.

כששמעה יהודית את דברי עוזיהו - לא נשאו הדברים חן בעיניה, היא ראתה בהם חוסר אמונה שלימה בהקב"ה. היא זימנה אליה את עוזיהו ושרי הצבא החשובים, ואמרה להם: האם קצבה אתם קוצבים להקב"ה תוך כמה ימים תבוא הישועה? הלוא תשועת ה' כהרף עין, וגם אם תתמהמה, הרי זה כדי לנסותנו לראות, האם באמת בוטחים אנו בה' בכל לבנו או לא.

ישרו דבריה לפני עוזיהו, ואמר לה: אכן צודקת את בדבריך, אנא ממך תעתירי תפילה לפני שוכן מרומים, כי אשה צדקת את, ושומע ה' לקול תפילותיך.

אמרה להם יהודית: אתפלל אני, והתפללו גם אתם עלי שיעזרני ה' לבצע את אשר עלה בלבי להנקם מאליפורני ומצבאו. לעת ערב תעמדו בשערי העיר ואצא אני ושפחתי לעבר מחנה אליפורני, וה' יעזרנו על דבר כבוד שמו.

יהודית יוצאת למחנה אליפורני

נכנסה יהודית לביתה, חגרה שק ואפר ושפכה שיח לפני שוכן מרומים שיצליח דרכה. ככלותה להתפלל הסירה השק והאפר מעליה, ולבשה בגדי חמודות, התקשטה בתכשיטים וייפתה את עצמה ביותר, וה' נתן לה זיו ויופי מיוחדים להיות נושאת חן ושכל טוב בעיני כל רואיה. היא בקשה משפחתה להביא נאד חלב, כד יין, שמן, קמח, לחם וגבינה, ובלילה בהחבא יצאו שתיהן לעבר מחנה אליפורני.

לפנות בוקר הגיעה יהודית אל המחנה, שומרי המלך עצרוה ושאלוה למעשיה. אמרה להם יהודית: מבנות היהודים אני. ברחתי הלילה בהחבא מארץ יהודה, כי יודעת אני שבעוד ימים ספורים תלכד יהודה לפניכם. ברצוני להכנס אל מלככם ולגלות לו סודות עם היהודים, כדי שיוכל להורות לאנשי הצבא בדיוק מה לעשות וכיצד לכבוש. בראות השומרים את יופיה ונועם הליכותיה ודיבוריה, נשאו הדברים חן בעיניהם והביאוה לפני המלך.

יהודית מתייצבת לפני המלך

כאשר התייצבה יהודית לפני המלך, נשאה חן בעיניו מאוד מאוד. אמר לה המלך: אל תיראי ממני, כי לא אחפוץ במות עמך, אלא רק שיקבלוני עליהם למלך. ועתה אמרי לי על מה נסת מהם ותבחרי לבוא אלינו?

ענתה יהודית: אנחנו עם היהודים חטאנו לפני ה' והמרנו את פיו. לכן שלח ה' ביד עבדיו הנביאים לייסרנו על עוונותינו. עם ישראל שרויים כעת בפחד גדול, כי יודעים

הם שפוקד עליהם ה' את עונשם. אולם אני אמתך יהודית לא עזבתי את ה' אלוקי. דבקה אני בו ובמצוותיו, ומתפללת לפניו שלוש פעמים ביום. והנה נאמר לי במראות אלוקים כי רוצה ה' להנקם מעמו, ולכן ציווני ה' שאבוא אליך, ואגלה לך בדיוק את הזמן המתאים - זמן חרון אפו של הקב"ה - ואז תכנס לירושלים ותכבוש אותה ללא שום בעיות, ויהיו כל עדת ישראל נופלים לפניך כצאן ללא רועה.

הביט אליפורני אל יהודית, התפעם מזיו יופיה, מנועם דבריה ומגודל השכלתה, ונכנסו דבריה אל ליבו. מאז אותו יום היתה יהודית לבת בית באהלו של המלך. אומנם לא אכלה ממאכליו, כי הסבירה לו שאין ביכולתה לאוכלם, אך היתה יוצאת ובאה בחופשיות רבה. כמו כן אִיפֶּשֶׁר לה המלך לצאת שלוש פעמים ביום מחוץ למחנה כדי להתפלל.

המשתה

חשק גדול מילא את לבו של המלך לקחת את יהודית לו לאשה. הוא בקש משומר הפילגשים כי יאות לפתותה ולרצותה. הלך שומר הפילגשים אל יהודית, והתחיל לקחתה בדברים. אמרה לו יהודית: מי אני אשר אמנע מאדוני דבר, כל הישר בעיניו אעשה, כי כל אשר יחפוץ אדוני המלך הוא טוב לי.

כשמוע המלך דברים אלו מאת שומר הפילגשים, לא היה גבול לגודל שמחתו. הוא קרא אליו את יהודית אל אהלו, וערכו יחדיו משתה גדול. אמר המלך ליהודית: אכלי לחמך בשמחה, ושתי בלב טוב יינך, כי מצאת מאוד חן בעיני. אמרה לו יהודית: אשתה אדוני, כי יום שמחה גדולה הוא לי מכל ימי חיי. ישבה עמו ואכלה, פתחה את נאד החלב והשקתה אותו. שמח המלך שמחה גדולה מאוד, ובשמחתו שתה יין בכמות גדולה כזאת שלא שתה מימיו. לאחר המשתה, יצאו כל עבדי המלך מן האוהל, ונשארו יהודית והמלך לבדם.

באבוד רשעים - רינה

בצאת העבדים מן האהל, פנה אליפורני אל מיטתו, החלב והיין ששתה הפילו עליו תרדמה גדולה. עמדה יהודית לפני המיטה והתפללה בדמעות: חזקני ה' אלוקי ישראל, ואנקום את נקמת עמך ישראל. ויהי ככלותה להתפלל קרבה אל העמוד אשר בראש המיטה, שלפה את חרבו של אליפורני, תפשה בשערות ראשו ואמרה: חזקני נא אלוקי. הכתה פעמיים בצוארו, וחתכה את ראשו. לאחר מכן שסעה יהודית את גופו מכף רגל ועד ראש. את ראש המלך נתנה לשפחתה שתשים באמתחתה, וכעבור זמן פנו שתיהן ויצאו כמנהגן להתפלל בכל יום ויום. איש מן השומרים לא אמר להן מאומה, כי כן ציוה המלך לאפשר להן לצאת מן המחנה להתפלל. הגיעה יהודית אל שערי ירושלים וקראה: פתחו השערים, כי עמנו אל, אשר עשה היום תשועה גדולה לעם ישראל.

כאשר שמעו שומרי העיר את קולה של יהודית, וראו אותה שבה לשלום ממחנה אליפורני, שמחו שמחה גדולה מאוד, ופשטה השמועה בכל רחבי העיר, עד שבאו כולם, גדולים וקטנים, לבושים במיטב בגדיהם, ועשו שמחה גדולה.

סיפרה להם יהודית את סיפורה המופלא, והוציאה מאמתחתה את ראשו של אליפורני. קריאות הודיה נרגשות פרצו מפיו כולם, עוזיהו קרא בקול: "כן יאבדו כל אויבך ה'", ואת ראשו של אליפורני תלו על ראש החומה.

אמרה יהודית לעוזיהו ולראשי הצבא, עתה בודאי נתן ה' את כל מחנה אליפורני בידכם. חזקו ואמצו לקראת המלחמה. וכרוח ה' הטובה עליה, יעצה להם יהודית כיצד בדיוק לפעול, וכעצתה כן עשו.

תפול עליהם אימתה ופחד

כאשר האיר היום, לקח כל איש מאנשי צבא ירושלים את כלי מלחמתו, ויצאו מן העיר. הם לא התקרבו אל מחנה האויב, אלא השמיעו קולות של תרועת מלחמה. כאשר שמעו זאת שומרי המחנה של אליפורני, הבינו כי הגיעה השעה לצאת למלחמה. באו ליד אוהל מלכם והשמיעו קול גדול להעירו. זמן יקר חולף, והמלך אינו קם. אמרו השלישים ושרי הצבא: אין זמן להתמהמה כעת, לכו ועוררו את המלך, כי יצאו העכברים מחוריהם ופיתו אותנו למלחמה. ביראת כבוד נכנס סריס המלך שומר הפילגשים באוהל אליפורני, עמד לפני קלעי מיטתו וספק את כפיו זו לזו, אולי ישן הוא ויקץ, אך אין קול ואין עונה. בלית ברירה הסיר הסריס את קלעי המיטה, וזעקת שבר גדולה נמלטה מפיו. מלכו הרם והנישא מושלך ארצה מתגולל בדמו וראשו איננו!!!, חיפש הסריס את יהודית ולא מצאה. קרע הסריס את בגדיו, בכה בכי גדול ויצא החוצה בקריאה: אשה אחת יהודיה הצליחה להפיל את ראשנו, הנה אדוננו המלך מת, מתבוסס בדמו וראשו איננו. זעקות שבר, בהלה וחרדה נמלטו מפיו כולם, ויהי המחנה כולו חרדת מוות.

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו

לרגע זה חיכה צבא ירושלים, מיד התחילו לרוץ לכיוון מחנה האויב, והללו ברחו כמטורפים, עזבו את כל רכושם ונסו בין ההרים. השיגו אותם אנשי יהודה והכו בהם מכת חרב גדולה מאוד. ויתר העם הלכו למחנה האויב ובזזו אותו, וישללו שלל רב מאוד: בצאן ובבקר, ברכב ובסוסים ובכל מטלטלי אהליהם. כל כך גדול היה השלל עד שנתעשרו כולם עושר רב. עושרו של אליפורני וכל רכושו ניתן מאת העם ליהודית הצדקת, והיא הקדישה אותו לבית המקדש.

אותו מלך גוי אשר בשעתו דיבר טוב על היהודים בפני אליפורני, שמח שמחה גדולה מאוד על הניצחון המזהיר שנתן ה' יתברך לעמו ישראל, והחליט לעזוב את האלילים, להתגייר ולהסתופף תחת כנפי השכינה - הוא וכל ילידי ביתו. וכך התגדל והתקדש שמו של הקב"ה בעולם, ועשו כולם ימים של שמחה והודיה לה' יתברך על כל ניסיו ונפלאותיו, אשר הוציאים מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב. (חמדת הימים חנוכה פרק שני)

✧ מעלת הדלקת נרות חנוכה ✧

נרות של אהבה

מעשה במלך אחד שהיה לו אהוב, אשר היה אהוב אותו אהבת נפש עזה. מאהבתו אותו, קרא אותו ואמר לו: ברצוני לכבדך ולבוא אל ביתך, ועל כן בבקשה תכין עבורי סעודה.

האיש לא ידע את נפשו מרוב אושר - המלך בכבודו ובעצמו רוצה לבוא אל ביתו! בהתרגשות רבה התכונן לקראת הביקור. אמצעים רבים לא היו ברשותו, אולם הוא התאמץ בכל כוחו: קנה מאכלים משובחים והשתדל להכינם בצורה יפה ונאה, ערך את השולחן במפה הנאה ביותר שהיתה לו, ובכלים הנאים ביותר שבביתו, הדליק נברשת יפה, וכך חיכה בקוצר רוח לבואו של המלך.

היום המיוחל הגיע, והנה הוא שומע קול המולה של כרכרות מתקרבות בליווי תזמורת הפילהרמונית. לאחר מספר דקות נגלה לעיניו מן החלון מחזה הוד: כרכרות מפוארות מקושטות בעיטורי זהב ומשובצות אבני חן יקרות, כשלפניהן הולכת התזמורת המורכבת מנגנים בעלי שם עולמי. המלך ירד מן הכרכרה ונתקבל על ידי משמר הכבוד בתרועות החצוצרות. לפניו נפרס שטיח אדום מלכותי, כשמשני צידיו עומדים שני טורים של חיילים ובידיהם מנורות זהב. המלך פסע מעדנות על השטיח והתחיל להתקדם לכיוון ביתו של אהובו.

מיודענו נלחץ. הוא הביט פעם נוספת על הבית לראות אם הכל מסודר במקומו. את מבטו לכדה הנברשת, כל כך חיוורת היא ועלובה מול מנורות הזהב של המלך! בהחלטה של רגע הוא מיהר להוציא את הנברשת ולהסתיר אותה בצד. הרי אין היא מתאימה לכבודו של המלך! וחסרונה ודאי לא יורגש בתוך האור הגדול שמפיצות מנורות המלך!

הגיע הרגע. נכנס המלך עם פמלייתו אל בית האהוב. התיישב ופנה אל בעל הבית: האם לא הדלקת נרות לכבודי? אמר לו אהובו: אדוני המלך, ראיתי את כל הכבוד הגדול, ואת כל האורות הרבים שאתה מוקף בהם, והתביישתי והטמנתי את המנורות שהכנתי. אמר לו המלך: "חייך, שאני מניח את כל מה שהבאתי איתי, ואיני משתמש במנורות הזהב שלי, אלא באור שלך, בשביל האהבה שלי אליך!"

* * *

כך הקדוש ברוך הוא כולו אורה, והנה מצווה הוא את עם ישראל לעשות לפניו מנורה להדליק בה נר תמיד בבית המקדש. אמרו ישראל: הקב"ה ברא חמה ולבנה שמאירים את העולם כולו, והוא חפץ שנדליק לפניו נרות! אין זאת אלא מאהבתו אותנו.

כמה חביבים נרות חנוכה, שהם זכר ודוגמא למנורה שהיתה בבית המקדש, ואשר מזכירים לנו תמיד, אף בחשכת הגלות, את אהבת הנצח שאהב הקב"ה את עמו ישראל.

רץ כצבי

רבי יוסף מספינקא זצ"ל סיפר לתלמידו, כי בצעירותו, כשהגיע הלילה הראשון של חנוכה לאחר תפילת ערבית, לא הצליח ללכת לביתו בנחת כהרגלו. ואף על פי שלא היה לכבודו לרוץ ברחוב, בכל זאת כל כך היה גדול חשקו להדליק נר חנוכה, עד שרץ במהירות רבה, כדי לזכות לקיים מצוה זו בהקדם...

התאמצות למצווה

האדמו"ר רבי זאב וולף מזיטומיר נתקע פעם בימי החנוכה באמצע הדרך יחד עם כמה חסידים שנסעו עמו. הנסיעה התארכה מעבר לצפוי והם ראו שלא יספיקו להגיע למחוז חפצם הלילה, ויצטרכו ללון אצל אחד הכפרים הסמוכים. הלכו ופנו אל אחד הכפרים לחפש מקום ללון שבו יוכל הרבי להדליק את הנרות. ולשמחתם מצאו כפרי אחד שהסכים להכניסם.

"אולי יש לך חנוכה עבורי לצורך הדלקת נרות?" שאל הרבי. "אחפש", ענה הכפרי, "אולי במחסן העצים אמצא חנוכה".

חיפש ומצא, והביא לרבי חנוכה שהיתה מפויחת כולה, דביקה משמן, ומכוסה אבק ולכלוך. לקח הרבי את החנוכה בשמחה ובהתרגשות, הפשיל את שרווליו, ובעצמו התחיל לנקותה ולצחצחה. חסידים שהיו שם סיפרו, שהרבי ניקה את החנוכה בכל כוחו ובהתרגשות של קדושה, עד שזיעה רבה ירדה ממנו ופניו האדימו מרוב מאמץ בניקוי החנוכה והכנתה להדלקה.

הדלקת הנרות של החייט

באחד מימי החנוכה נקלע הגאון רבי חיים עוזר זצוק"ל אל העיר קראקוב. בשעת הדלקת הנרות, נתקע מעילו במסמר שהיה תקוע בקיר, ונקרע. מיהר רבי חיים עוזר אל ביתו של החייט המקומי, והלה ביקש שימתין לו עד שידליק נרות, שכן אסור לעשות מלאכה עד לאחר ההדלקה. ישב רבי חיים עוזר והביט בחייט. פשט הלה את מעילו, התעטף בבגדי שבת, והחל לברך על הנרות בשמחה ובהתלהבות מרובה.

התפעל רבי חיים מאוד מהדלקתו של החייט הפשוט, ואמר: "אם זוהי מדרגתם של החייטים בעיר, אות היא כי מעלתם של יהודיה גבוהה היא. לא פלא הוא שיצאו מקראקוב גדולי תורה שהאירו את העולם כולו בתורתם!"

זה אלי ואנוהו

רבי יצחק אייזיק מזידיטשוב, היה חי בפשטות נפלאה - בבית פשוט וצנוע, עם רהיטים וכלים פשוטים בתכלית. אולם בכל מה שנוגע לתשמישי קדושה ולצורכי מצוה, לא הסתפק הרבי בכלים פשוטים, הוא היה מהדר וטורח להשיג כלים נאים ביותר. היתה לו חנוכה יפה מכסף, פמוטים נאים לנרות שבת, כוס גדולה ליין של קידוש, קופסא מיוחדת לבשמים להבדלה וכדומה.

אחד מחסידי הרבי, שהיה עשיר מאוד, זכה פעם בגורל - בשולחן קטן ונאה, מחוטב היטב, עשוי בטוב טעם ודעת. עז היה חפצו לתת שולחן זה במתנה לרבי, כדי שיפארו את ביתו הדל והפשוט. אולם הצדיק מאן לקבל את המתנה. הלך העשיר אל בנו של הרבי - רבי אליהו, כדי לטכס עימו עצה, כיצד להשפיע על הרב לקבל את השולחן.

בא ר' אליהו לפני אביו, והסביר לו שגם שולחן זה נצרך הוא לצורכי מצוה - להעמיד עליו את החנוכה, ויש בכך משום "זה אלי ואנוהו" - "התנאה לפניו במצוות". נתרצה הצדיק לקבל מתנה זו - אבל בתנאי אחד: השולחן הזה לא יעמוד בביתו במשך כל ימות השנה! רק בימי החנוכה יובא השולחן אל בית הרבי, כדי לפארו וליפות את מצוות הדלקת נרות חנוכה...

מאיר בכל העולמות

קהל של חסידים הצטופף בבית מדרשו של "החוזה מלובלין" זצ"ל בשעת הדלקת נר חנוכה. הרב ברך על הנרות בדבקות עילאית, הדליק ונותר לעמוד במקומו כשהוא מביט בלהבות האש המרצדות. כאשר כילה את מלאכת הקודש, התחילו החסידים להתקדם לעברו לפי הסדר ולקבל את ברכתו.

והנה הגיעה לפניו קבוצה של יהודים מעיירה הסמוכה ללובלין, ובפיהם בקשה: "סבל רב סובלים אנו מיהודי בשם יעקב. האיש הוא "מוסר" - מלשין, וכבר מסר לשלטונות הגויים יהודים רבים, אשר נאלצו לשלם כסף רב. היו גם יהודים שנאסרו בגלל הלשנותיו, ועוד כמה יהודים עומדים ומחכים למשפט לאחר שמסר אותם, וצפויים הם לעונשים כבדים ומרים. אנא, יעשה נא הרבי כלה במלשין זה!"

חשב הרבי שעה קלה, ואחר כך נענה ואמר בהשתוממות: "כיצד יתכן הדבר? איך יכול להיות שיהודי זה הוא "מוסר", הן מאיר הוא בכל העולמות!" נרתעו האנשים לאחוריהם, ולא ידעו את נפשם מתמהון.

ימי החנוכה חלפו, והרב שלח לקרוא לחסידים. שוב שמע את דבריהם, אלא שהפעם קילל את הרשע המוסר, שלא יוכל להזיק עוד ליהודים.

שמע בנו של הרב ותמה, מדוע בימות החנוכה טען כי מאיר הוא ואין הוא יכול לעשות דבר, ואילו עתה מקללו? השיב הרב: "מוסר זה, כמה ששפל הוא, בכל זאת הדליק את נרות החנוכה, וכאשר הדליק ראיתי שמאיר הוא בכל העולמות, על כן היה עלי לחכות עד לאחר החנוכה, כדי שאוכל להסיר את פגיעתו אליכם...!". כמה גדולים הם ימי החנוכה, כמה גדולה מעלתו של המדליק נרות חנוכה!

בנים תלמידי חכמים

אמרו חז"ל במסכת שבת ודף כג עמוד ב, אמר רב הונא הרגיל בנר, זוכה לבנים תלמידי חכמים. [שנאמר, כי נר מצוה ותורה אור, שעל ידי נר מצוה של שבת ושל חנוכה, יבוא אור של

התורה]. הזהיר במזוזה, זוכה לדירה נאה. הזהיר בציצית, זוכה לטלית [בגד] נאה. הזהיר בקידוש היום, זוכה לשפע למלאות כדים וחביות של יין.

ומעשה ברב הונא שהיה רגיל לעבור על פתח ביתו של רבי אבין, וראה שהיה זהיר מאוד בהדלקת הנרות לכבוד שבת ולכבוד חנוכה, אמר בטוחני שיצאו מבית זה שני תלמידי חכמים גדולים, ובאמת יצאו מבית זה, רב אידי בר אבין ורב חייה בר אבין, אחד כנגד שהיה זהיר בנרות שבת, ואחד כנגד שהיה זהיר בנרות חנוכה. וכמו כן רב חסדא היה רגיל לעבור על פתח בית אביו של רב שיזבי, וראה שהיה זהיר בהדלקת הנרות לכבוד שבת, אמר בטוחני שיצא מבית זה תלמיד חכם גדול, ובאמת יצא מבית זה רב שיזבי.

נרות גדולים

בחצי האי קרים שבחבל אוקראינה, היתה קהילה יהודית גדולה. יהודים רבים, שנמלטו מאימת הגזרות והרדיפות - מצאו שם מקום מפלט. רבי חיים חזקיה מדיני מחבר סדרת הספרים "שדי חמד", החליט להתיישב בקרים, דבר שעורר התרגשות גדולה ושמחה כללית. פה אחד באהבה וברצון הכתירו אותו כרב הקהילה.

בהגיע ימי החנוכה, נוכח הרב לראות, כי נרות החנוכה הנמכרים בדוכנים הינם קטנים מאוד, כה צרים היו עד כי לא דלקו אפילו כפי הזמן המינימום של חובת ההדלקה [חצי שעה]. רבי חיים חזקיה הורה להכפיל את גודל הנרות, בהסבירו את חובת ההלכה, וגם כי "כל הזהיר בנר שבת ונר חנוכה לעשותם יפה - יהיו לו בנים תלמידי חכמים".

הכפלת גודל הנרות הכפילה גם את מחירם, ויהודי קרים עניים ודלים היו. אך איש מהם לא התנגד. גדולה היתה שאיפתם לזכות לבנים מאירים בתורה, ומאותה שנה הוכפל גודל הנרות.

נרות חנוכה בשואה

בשואה הנוראה, חפצו צוררי ישראל לכלות את העם היהודי. אולם גם בחושך הנורא של גיא הצלמוות הגרמני, עלו ניצוצות של גבורה ומסירות נפש לקיום המצוות, האירו באור יקרות, והוכיחו את גבורתו וחוסנו הפנימי של עם ישראל, ששום צורר אינו יכול לו.

וכך מספרים החסידים אודות הדלקת הנרות של הרבי הקדוש מצאנז וחסידיו, במחנה העבודה "מיהרלדארף", חנוכה תש"ה:

היהודים השבורים והרצוצים שם במחנה, לא ידעו באיזה יום בשבוע יחול בדיוק יום ראשון של חנוכה. לוח שנה עברי לא היה בידם, והם היו מנותקים מכל וכל. הלכו אפוא אל הרבי מצאנז זי"ע, והוא התיישב מיד בצריפו עם גזיר פחם בידו האחת, ששימש לו במקום עיפרון, ועם קרעי נייר של שק מלט בידו השנית, והתחיל לרשום עליהם מספרים ולחשב חשבונות על פי הזכרון, עד שחישב בבירור באיזה יום בשבוע יחול כ"ה בכסלו.

בהתקרב ימי החנוכה, הזדמן לרבי לעבוד במחסן העצים של המחנה. הוא ניצל הזדמנות פז זו, שהתגלגלה לידיו משמים, ובסיועם של עוד כמה יהודים התקין בסתר מנורה של עץ.

אולם כיצד ישיגו שמן להדלקה? גם לזאת מצאו פתרון. מידי פעם היו היהודים מקבלים מרגרינה בקצבה. כל פירור של מרגרינה הוא סם חיים, תוספת נחוצה של אנרגיה לגוף התשוש. אך בימי החנוכה - כל פירור של מרגרינה הוא סם חיים לנשמה, תוספת אדירה של אנרגיה לנפש היהודית, שכן ממנו אפשר להתיד מעט שמן להדלקת נר חנוכה... ואכן יהודים רבים מן המחנה הפרישו במסירות נפש פירורי מרגרינה, ושמרו אותם עבור הדלקת הנרות.

ופתילות מאין? חיש קל נשלפו חוטים מבגדי המחנה הבלואים שעטפו את גופם, עבור התקנת הפתילות, לשם מצות הדלקת נרות חנוכה.

כשהגיע ליל ראשון של חנוכה, זכו היהודים במחנה להדליק את נרות החנוכה כמצוותם. הרבי זי"ע העלה את השלחנות ברטט של קדושה... שמחה עצומה הציפה את הלבבות.

ומספר הרבי: באחד הלילות הבאים, אחזה אש הנרות בצריף כולו, והתלקחה שריפה גדולה. מיד באו הרשעים לחקור ולדרוש מה היה שורש המאורע, ועל מעשה כזה - להדליק אש במחנה - היו ממיתים תכף ומיד את האיש שהוא שהעז לעשותו. ואף על פי כן לא עזבונו חסדיו יתברך שמו, וניצלנו מידיהם.

ובסיום הדברים הוסיף הרבי בהתרגשות גדולה: "אפילו אודה לה' כל ימי חיי, בימים וגם בלילות, לא אצא ידי חובתי, להודות לאלוקים על שזכיתי אז תחת שלטון הרשעים לקיים את המצוה כראוי ולהדליק נר חנוכה כהלכתו, ולא זו בלבד אלא שיצאתי משם חי וקיים חרף הסכנה הגדולה שריחפה אז על ראשי".

כשחיים בניסי ניסים – לא מוותרים על "פרסומי ניסא"!

ועוד על הדלקת נרות חנוכה בצל השואה הנאצית, מספר יהודי מוינה - אוסטריה, חנוכה תש"ה:

הימים הסמוכים לחנוכה הפכו לזמנים של גילויי מסירות נפש, כאשר הכל אגרו סוגי שמן מכל מקור אפשרי, כדי לקיים את מצות הדלקת נרות החנוכה גם בתנאי המחסור החריפים ביותר של המלחמה.

בהתקרב ימי החנוכה, הופצה גרמניה על ידי מטוסי בנות הברית, לכן הועסקו בפינוי הריסות בתים. באחת הפעמים נצטוינו לפנות עליית גג, בה היתה פינת עבודתו של צייר. הוטל עלינו להוריד את התמונות, הבלדים והצבעים. שם גילינו פך שמן... כמו השמן של נס חנוכה.

הטמנו את השמן בזהירות כדי לקיים בו את מצות הדלקת הנרות. באותם ימים היתה בנו דחיפה פנימית חזקה לעשות הכל כדי לקיים מצוות, לכן לא דנו בשאלות הלכתיות, כמו: האם ההלכה מחייבת להסתכן כדי להשיג שמן? מה דינו של שמן זה? רבים מבינינו חסכו מפייהם את מנת המרגרינה השבועית הקטנה, והיה כל איש מנסה להשיג מעט שמן, ומסתיר אותו עד לחג. אף אחד לא היה מוכן לוותר על מצות "פרסומי ניסא". חשנו, כי אצלנו כל רגע של חיים הוא בניסי ניסים, וחייבים אנו להודות על כך.

כך הדלקנו את נרות החנוכה בשיר ובהלל. לא ניתן לתאר היאך שרנו אז את הפזמון "מעוז צור ישועתי..."¹, כיצד זעקנו את סופו של הפזמון: "חֲשׂוּף זְרוּעַ קְדָשְׁדֵּי, וְקָרַב קָץ הַיְשׁוּעָה. נֶקֶם נֶקֶמַת דָּם וְעִבְדֵיךָ מֵאֲמָה הַרְשָׁעָה. כִּי אֶרְכָּה לָנוּ הַשָּׁעָה..."² (אנצ' שמע ישראל ח"ב)

מצוות חכמים

מצוות הדלקת נרות חנוכה, וכן כל שאר המצוות שמדברי חכמים, אף על פי שאינן מן התורה, בכל זאת אצל הקב"ה מעלתן גדולה כאילו הן מצוות מן התורה, וכמו שכתוב במדרש תנחומא (פרשת נשא סימן כט): אל יאמר אדם, אינני מקיים מצוות חכמים, הואיל ואינן מן התורה. אמר הקדוש ברוך הוא, בְּנִי, אין אתם רשאים לומר כך, אלא כל מה שגוזרים עליכם חכמים, תהיו מקיימים, שנאמר (דברים פרק יז פסוק י יא): "ועשית על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל".³ וכל כך למה? שאפילו אני מסכים על דבריהם! שנאמר (איוב פרק כב פסוק כח): "ותגזר אומר ויקם לך". תדע לך, שהרי יקב אבינו בשעה שברך את מנשה ואפרים, מה כתוב שם? (בראשית פרק מח פסוק כ) "וישם את אפרים לפני מנשה", הקדים את הקטן אפרים לפני הגדול מנשה, וקיים הקדוש ברוך הוא את גזרתו של יקב. אימתו? בקרבנות הנשיאים שזכה והקריב שבט אפרים תחלה, שנאמר: "ביום השביעי נשיא לבני אפרים", ואחר כך: "ביום השמיני נשיא לבני מנשה".⁴

ומעשה בזמנו של הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל, שהמושל בעירו וינא היה אוהב מאוד לקרוא ולהתעניין בספרי התלמוד שלנו. והנה יום אחד קרא המושל בגמרא מסכת ברכות (דף ד עמוד ב): 'כל העובר על דברי חכמים, חייב מיתה'. התפלא מאוד על זה, והזמין אליו את הגאון רבי יהונתן, כדי שיפרש לו את הכתוב. כשבא הרב, שאלו המושל כיצד יתכן שאדם שעובר על דברי חכמים חייב מיתה, ואילו העובר על דברי הקב"ה, במקרים רבים אינו חייב מיתה, כגון העובר על מצוות עשה או האוכל בשר חזיר או נבלות וטרפות וכל כיוצא בזה, שאינו חייב מיתה אלא מלקות ארבעים? אמר לו הרב, הנה אדוני מושל גדול ונכבד וקרוב למלכות, אם תגזור עלי כעת - 'צא מפניו', ולא אציית לפקודתך - אף על פי שיש בידך להכות אותי או לאסרני במאסר, מכל מקום אם תהרגני, גם עליך תעבור כוס החמה והזעם מאת המלך, ויעניש אותך בעונש גדול. אבל אם יעיז אדם ההולך מחוץ לארמון, להכנס ללא רשות לארמון של אדוני המושל, והחייל שעומד על המשמר הניצב בפתח שער הארמון, יצק אליו לבל יכנס, והוא לא ישמע בקול החייל, ויירה עליו החייל מתוך רובהו ויהרגהו, בודאי שהחייל השומר לא יענש, ואף גם ישבחו אותו שהוא כאיש גבור חיל העומד על משמרתו

כראוי. והסיבה לכך, שאם לא תהיה רשות לחייל לעשות משפט חרוץ, לשוא שקד שומר, כי יתעללו בו כל הפוחזים כרצונם, כיון שאינו אלא חייל פשוט. לא כן אדוני המושל, אשר עוצם גדלותך ומעלת כבודך היא כבר לשמירה טבעית, אינך צריך רשות לעשות דין לעצמך ולהרוג את כל מי שלא יציית לפקודתך.

כן הדבר בדברי חכמינו ז"ל העושים משמרת לדברי תורתנו הקדושה והנפלאה, הרי הם בגדר שומרי משמרת הקודש, ולכן ביותר צריכים שמירה על דבריהם, לבל יזדו אנשי לצון לעבור על דבריהם. לכן פעמים עשו חכמים חיזוק לדבריהם יותר משל דברי תורה, ועונשם חמור יותר מדברי תורה, אשר בלאו הכי נשמרים גם בלי עונש חמור.

מה אגיד לאבא!!

– סיפור לחנוכה –

"מעולם לא ראיתי כל כך הרבה כסף בבית אחד", הרהר רבי ליפא בליבו בעת שהותו בביתו של הגביר מר הילקוט, במילנו שבאיטליה. רבי ליפא, גבאי צדקה מירושלים, אשר הגיע לאיטליה כדי לאסוף כסף לטובת מוסדות התורה בירושלים, התארח בביתו של הגביר היהודי מר הילקוט. רבי ליפא היה מופתע מהעושר הרב שניבט מכל פינה בארמונו של הגביר. מהתקרה השתלשלו מנורות קריסטל נוצצות, ועל רצפת השיש פרושים היו מרבדים מעשי אומנות. גם השולחן היה ערוך בכלים מפוארים ביותר, כלי בדולח מבהיקים וכפות ומזלגות מזהב לצד צלחות פורצלן עדינות. הוא המשיך לסקור את שכיות החמדה, אך לפתע נתקלו עיניו במשהו מוזר... חנוכיית זהב ענקית ניצבה על אחד ממדפי המזנון, וסמוך לה היו מונחים שברים של בקבוק. המראה היה משונה עד כדי גיחוך: שברי זכוכיות בארמון שכזה... הרי הם לא הולמים את המקום!

הגביר, שהבחין במבטי התמיהה שנשקפו מעיניו של רבי ליפא, פנה אליו ושאלו: "רבי, אתה כנראה מתפלא מה עושות כאן הזכוכיות הישנות?"

"נכון מאוד, הן כל כך לא משתלבות בין המוצגים יקרי הערך בביתך", הגיב רבי ליפא בפסקנות.

"אוי לא, רבי, הם מאוד יקרי ערך עבורי! עוד יותר מכל הזהב, הכסף והקריסטל. אני חייב לשברים אלה את עולמי..."

"עד כדי כך?" שאל רבי ליפא בתמיהה.

"כן. ויש סיבה מדוע הם מונחים כאן", קבע מר הילקוט.

"האם אני יכול לשמוע מהי הסיבה?" שאל האורח בסקרנות.

"בודאי", השיב בעל הבית, וכך החל לספר את סיפורו: "נולדתי בהולנד, שם למדתי

בישיבה, וחשבתי שאשאר שם כל ימי חיי, אך כשהגעתי לגיל שמונה עשרה, הגיע מכתב מאת סבי, אשר התגורר באיטליה, ובו בקשה, שאני הנכד הבכור אבוא לעזור לו בחנותו תקופה קצרה, מאחר והוא אינו חש בטוב. הורי הסכימו, ואפילו עודדו אותי לנסוע, וכך מצאתי את עצמי בגיל צעיר עוזב את עולם לימוד התורה ועובר לחיי מסחר.

עזרתי לסבא בחנות מבוקר עד ערב, אבל לצערי מצבו של סבא החמיר, ולאחר זמן מה הוא נפטר... הורי דרשו שאחזור הביתה, אך אני כבר הייתי שקוע בעולם המסחר. ההצלחה האירה לי פנים ועשיתי חיל בעסקי. מכרתי סחורה בכמויות אפילו יותר מסבא בימיו הטובים... נהניתי מכל אגורה שהרווחתי במו ידי, וכתבתי להורי שאני נשאר באיטליה.

כך גדלו העסקים מיום ליום. פתחתי סניפים רבים, והייתי עסוק בעבודתי מיום עד לילה. ערב אחד הייתי טרוד ביותר בעבודתי, ויתרתי על תפילת מעריב... וזה היה הצעד הראשון שלי בהחלקה במדרון התלול של ההתרחקות מהיהדות... במשך הזמן דילגתי גם על שחרית בתרוץ שזה רק היום, אבל מחר אני ודאי אתפלל, אך המחר הזה לא הגיע...

כעבור מספר שנים התחתנתי ונולדו ילדי, אך לא חינכתי אותם בדרך של אבי וסבי בדורות הקודמים, ושמץ מיהדות הם לא ידעו... עד לאותו מקרה...

יום אחד בלכתי ברחוב, ראיתי קבוצה של ילדים יהודים משחקת. הם נראו מאושרים מאוד, כפי שילדים צריכים להראות, אך לפתע שמעתי זעקה נוראה. התקרבתי מיד למקום והבחנתי בילד קטן מוקף בחבריו והוא ממרר בבכי קורע לב. חבריו שעמדו מסביבו ניסו להרגיעו, אך הילד לא נרגע, וכל הזמן הוא חזר על אותן המילים: "מה אני אגיד לאבא? מה אני אגיד לאבא?"

נגשתי אל הילד, ושאלתי אותו, מה קורה כאן? הילד היפנה את מבטו אלי. עיניו היו אדומות מבכי, אך כל מה שהצליח לומר היה "אני בצרה! מה אגיד לאבא?"

"מה קרה, אולי אני יכול לעזור לך?", שאלתי.

הילד השתק, וחבריו הסבירו לי במקומו, שהוא בא ממשפחה מאוד עניה. אביו חסך במשך תקופה ממושכת פרוטה לפרוטה עבור בקבוק שמן זית כדי שיוכל להדליק את נרות החנוכה בהידור. והיום אחרי הצהריים הוא שלח את בנו לקנות את השמן, כשהוא דאג להזהירו קודם לכן לבל יתעכב בדרך, ויבוא ישר הביתה, כדי שחש וחלילה לא ישבר הבקבוק. הילד אומנם קנה את הבקבוק, אך את הזהרותיו של אביו שכה, וכשפגש את חבריו המשחקים הצטרף אליהם, והבקבוק נשבר לרסיסים...

הסתכלתי על הילד, שעדיין המשיך לבכות וללחוש ללא הפסק בדאגה 'מה אגיד

לאבא?!, הרגשתי צער ורחמים בלבי על הילד, והבטחתי לו שאעזור לו. בקשתי ממנו להתלוות אלי לחנות, ושם קניתי עבורו בקבוק שמן זית שהיה גדול בהרבה יותר מן הקודם. האושר חזר לעיני הילד, וכל קבוצת הילדים שנכחו שם השתתפו בשמחתו.

בדרכי הביתה באותו ערב, המשיכו המילים להדהד באוזניי כעין מנגינה מהולה בתווה, בעצבות: "מה אגיד לאבא?... מה אגיד לאבא?... ואז... הבזק של הרהור חלף בלבי, חשבתי גם אני לעצמי: באמת, מה אגיד לאבא ... לאבא שבשמים, שהפקיד בידי נשמה יקרה וציוה עלי לשמור עליה... מה אומר לאבא אחרי מותי? הרי הפניתי עורף ליהדות! איזה תרוץ, איזו אמתלה תהיה לי כשאעמוד לפני אבא שבשמים ביום הדין?!

ואז חזרתי אל המקום בו היו הילדים, ואספתי את שברי הבקבוק מהרחוב, ונטלתי אותם לביתי. ובאותו לילה, לתדהמתם של אשתי וילדי, הדלקתי את נר החנוכה, מה שלא עשיתי כבר הרבה שנים...

ביום למחרת הדלקתי שני נרות, ועם כל לילה שעבר, הוספתי עוד נר בחנוכה, ועוד מקור אור לנשמת. התבוננתי בנרות המרצדים, ובלבי הבהבה התקוה. נזכרתי בהורי, בביתי בילדותי. הלכתי רחוק - רחוק... ובחנוכה התחילה דרך החזרה שלי ליהדות ולקיום המצוות...

התבין מעתה מדוע כה יקרים בעיני שברי זכוכית אלו?! סיים מר הילקוט את סיפורו, וניכר היה בו שהוא מתרגש מאוד.

רבי ליפא חייך, פניו היו משולהבות, מבלי משים ניגש יחד עם מר הילקוט לעבר המזנון, והם ליטפו בעיניהם את שברי הזכוכית היקרים, אשר החזירו בן יהודי אל אבא שבשמים... (ר. טובין)

חנוכה – חג החינוך

ב'ניצחון הלחצים (צ'לר) (צ'לר), (ל האויבים בלחיה) (אג'רה, יו'ל) (ק'לה) (א'ויה) ...
הא'ויה, ה'ל'יקו, (יו'ג א'ונכה ר'בוס, ל'ל ה'נסוס ו'ל'ל ה'נ'פ'א'וג, א'ל'ר א'ול'לו ה'ל'ח'ב'וס ...

כך שרה לה במרץ חבורת צעירים נלהבת.

כו, כך מצטיירים המכבי"ם בעיני החברה הישראלית בת זמננו: קבוצת בריונים בעלי שרירים, אולי כדוגמת אותם חברי נבחרת "מכבי" תל אביב" או "מכבי" חיפה". אותם בריונים בכח הזרוע הלכו להלחם ביוונים החזקים, והצליחו להביס אותם, ולהביא

לעם היהודי עצמאות מדינית. כן, זוהי התמונה שמערכת החינוך בימינו דואגת להעביר לחניכיה, מתוך סילוף היסטורי מכוון. כבר מגיל הגן יודעים הילדים לספר על גבורתם של המכבי"ם, אך האם טרח מישהו לספר להם כי מאבקם של המכבי"ם היה דווקא על שמירת התורה והמצוות? האם יידע אותם מישהו כי ראשי התיבות של המילה מכב"י הם: "מי כמוך באלים ה'?"

בתפילות החנוכה אנו מוספים: "בימי מתתיה בן יוחנן... כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל לשכחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם, רבת את ריבם, דנת את דינם, נקמת את נקמתם, מסרת גיבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, ורשעים ביד צדיקים, וטמאים ביד טהורים, וזדים ביד עוסקי תורתך..."

אכן, לא מלחמה של קבוצת בריונים השואפת לעצמאות מדינית, אלא קובץ של יהודים "פנאטים", האדוקים בשמירת התורה והמצוות, שאינם רוצים לקבל את התרבות היוונית המתפשטת בקרב העם היהודי, ומחליטים החלטה אבסורדית - ללכת ולהלחם נגד הצבא היווני החזק, מלחמה שסיכויי הצלחתה אבודים מראש. ואז מתרחש הנס הגדול של הניצחון במלחמה, שבו מוסר הקב"ה בדרך נסית את הרבים והגיבורים ביד המעטים והחלשים, כמסופר לעיל.

נס זה נקבע לחוג לדורות, לא בגלל גודל הנס, שהרי ניסים גדולים ממנו ארעו לעם היהודי במהלך ההיסטוריה, אלא בגלל סמליותו: הוא למעשה מסמל את המלחמה של הקדושה נגד הטומאה, את חוסר הכניעה למול כל אותם גורמים המנסים להפוך את עם ישראל לעם ככל העמים, ולעקור ממנו את יהדותו.

הילד צודק...

מן העיתונות: "הולך אני באחד מימי החנוכה ברחוב, ופוגש את רוני, חברי מתקופת הלימודים באוניברסיטה. הוא מציג לפני את בנו ואומר בגאווה: הילד הזה עושה לי צרות!

- מהן הצרות שעושה הילד?

- הוא בא מבית הספר בערב חנוכה ושאל: "אבא, המכבים היו דתיים?" רוני הוא בחור פיקח, ומיד הבין שנקלע לצרה. הוא מנסה לצאת מן הענין על ידי פיזור מסך עשן: "אז עוד לא היה דבר כזה", הוא אומר.

- "אז למה מתתיהו הרג את האיש שרצה להקריב חזיר? אנחנו לא אוכלים סטייק לבן?"

- "זה לא אותו הדבר", מתפתל האב.

- "זה כן אותו הדבר. כשאכלנו בסטקיה, שמעתי שהם מדברים על חזיר, ואתה ואמא קוראים לזה לבן כי אתם מתביישים..."

- "טוב, המכבים היו דתיים", נכנע רוני.

- "אז אם היית בזמן המכבים היית נלחם נגדם?"

- "לא!" ומיד הוסיף כדי לקדם רעה אפשרית - "כי הם יהודים".

- "אבל כמו שאני מכיר אותך (תשמעו שפה!) לא היית מצטרף אליהם".
 - "אני לא יכול לדעת מה הייתי עושה אילו הייתי אז. אולי בכלל הייתי מישוהו אחר?"
 - "אז נדבר על עכשיו. למה אנו חוגגים את הנצחון של הדתיים?"
 - "זה היה נצחון לאומי כללי, לא רק של הדתיים".
 הילד מחייך, ניכר שהוא הכין היטב את המלכודת מראש. "ככה? ומהו שכתוב על הסביבון נ'ס ג'דול ה'יה פ'ה? זה לא הנס של פך השמן? זה לא בחנוכת המקדש? מה עשו במקדש, התפללו?" חברי ידע מראש שהוא נקלע לצרה, הוא פיקח ובנו פיקח כמותו. וחברי ידע שהילד צודק ושאינו טעם להתפתל.
 - "אתה צודק מיקי", הוא אומר, "אנחנו לא עקביים".
 הילד מביט אליו במבט של מחנך ואומר: "אז הגיע הזמן שתתחיל להיות עקבי".
 - "גם בזה אתה צודק", אומר האב, ומבין שהמערכה אבודה. או חזיר או חנוכה, שניהם לא הולכים יחד, לא אצל ילד שעניו בראשו".

"ועל המלחמות..."

לפני כארבעים שנה באחד מימי החנוכה של שנת ה'תשכ"ו הופיע הגאון ר' יוסף שלמה כהנמן זצ"ל במושב "יסודות", כדי להשתתף במסיבת חנוכת הבית של בית הכנסת המקומי. אמר הרב לפני הקהל: אומרים אנו בחנוכה: "על הניסים ועל המלחמות..." (בנוסה אשכנז). תמוה הדבר, מדוע מודים אנו על המלחמות, מתאים היה יותר להודות "על הניצחונות", וכי אוהבי מלחמות אנחנו?

השיב הרב, "להודות על הניצחונות - מוקדם מדאי. מלחמת יון - מלחמת הקדושה בטומאה - עוד לא הסתיימה. בינתיים אנו מודים על עצם הדבר שאנו נלחמים. על שבכל המצבים הקשים ביותר, יהודים אינם נכנעים אלא נלחמים בעוז על יהדותם..."

'יחושך על פני תהום' זו יון שהחשיכה עיניהם של ישראל

המצב בימינו נותן ביטוי עוצמתי למלחמה זו של האור מול החושך. לצערנו, היום החושך מכסה ארץ. דעות של כפירה נשמעות מכל כיוון; ההולכים בדרך התורה והמצוות נחשבים לחשוכים ופרימיטיביים; מיום ליום גדלה הסגידה ליופי, לספורט, ולכל מיני תרבויות לא לנו. אך מנגד ברוך ה' ישנם אנשים שמחזיקים בכל עוז ביהדותם, ישנם למעלה ממיליון בעלי תשובה, שעוזבים מאחוריהם מנעמי תבל, ובאים להסתפח בנחלת ה' צבאות. וכל אלו מוכיחים לנו שכח הקדושה בעם ישראל לעולם לא נכנע ולא יכנע!

אם אין גדיים - אין תיישים!

כשנתבונן בגזרותיה של מלכות יון הרשעה על עם ישראל נמצא את הגזירה הבאה: "כתבו לכם על קרן השור, אין לכם חלק באלוקי ישראל". ויש להתבונן מדוע ביקשה מלכות יון לכתוב דווקא על קרן השור דברי כפירה כאלו? - אלא כיון שבאותם הימים היו משקים את התינוקות על ידי קרן השור, שהוא כעין בקבוק שתיה, רצו היוונים להחדיר את הכפירה בישראל כבר בעודם תינוקות, בידועם ש"אם אין גדיים - אין

תיישים", סוד קיומו הרוחני של העם היהודי, תלוי בעיקר בילדים הרכים שהם ההמשכיות של עם ישראל.

בדור קשה כשלנו, לא נשכח אף אנו כי בחינוך הילדים תלוי עיקר קיומנו. לא ניתן לילדינו להיסחף אחר תרבות קלוקלת שאינה שייכת לתורתנו, אלא נדאג לחינוכם הטהור כבר בעודם תינוקות ועוללים: הן על ידי החינוך הטוב והדוגמא האישית של ההורים בבית, והן על ידי חינוך במוסדות תורניים אמיתיים, שם ירכוש הילד ערכי אמת, שם ירכוש את התרבות המפוארת עתיקת היומין של עם ישראל.

על משמר החינוך הטהור

לפני כ - 130 שנה, בשנת תרל"ו, הגיע מוינה לבגדד יהודי בשם יעקב אוברמאיר. האיש נשלח על ידי ה"משכילים", להחדיר את ארס ההשכלה לעיר. הוא אף פרסם בעיתונות של אותה תקופה דברי נאצה נגד הגאון הקדוש רבי יוסף חיים - ה"בן איש חי" זצוק"ל. רבני העיר, ובראשם רבי עבדאלה סומך זצוק"ל, הכריזו חרם גמור נגדו. באותו שבוע הודיעו לאוברמאיר על פטירתה הפתאומית של אשתו. מיהר האיש ובא לבקש את מחילת רבני העיר. החתים אותו ה"בן איש חי" כי ימשוך את ידיו מחינוך הילדים ויצא מבגדד, רק אז הורה להסיר ממנו את החרם. כך שמרו רבותינו על פך השמן הטהור - החינוך היהודי הטהור מדור דור!

הכאב של גדול ישראל

הגאון הצדיק ר' ישראל מאיר הכהן בעל ה"חפץ חיים", בהיותו זקן מופלג כבן תשעים שנה קרא לאסיפה גדולה של כל הרבנים וראשי הישיבות שבמחוזות וילנא, גרודנא וסלובק. מה היתה מטרת האסיפה? בהשפעת המשכילים שבדור ההוא, נמסרו ילדים רבים בידי זרים לחנכם בתרבות זרה. התאספו גדולי התורה לטכס עצה ותושיה לעמוד בפרץ נגד תופעה מצערת זו.

בנאומו אמר החפץ חיים: עיניכם הרואות שבשנות זקנותי טרחתני לבוא אליכם, כי הוגד לי שמכאן תצמח טובה לתורה. ואם לאדם זקן בגילי כדאי היתה הטרחה והיגיעה לבוא ממרחק בשביל התורה, קל וחומר אליכם שחייבים אתם לעשות הכל שלא תשכח התורה מישראל. בנוהג שבעולם, אדם שמבקש לקנות סחורה שאיננו מבין את טיבה ביותר, שואל הוא למבינים גדולים ממנו. ואם יראה הוא סוחר ותיק הרודף אחר סחורה זו וחפץ מאוד לקנותה, אזי בטוחים בודאות כי הסחורה היא משובחת ושווה את דמיה. אודות התורה הקדושה נאמר, כי המלאכים חפצו לקבלה, שנאמר: "תנה הודך על השמים". ומאחר שהתורה היא רוחנית, ואף המלאכים הינם רוחניים, הרי מובן שהמלאכים היו המבינים ביותר בערכה של התורה. ומעתה, מה גדולה צריכה להיות השמחה שכשמשה רבנו ניצח את המלאכים, וקיבל את התורה בשבילנו.

עליכם להגביר חיילים להציל את ילדי ישראל שלא יפלו ביד זרים, בבתי הספר של אנשים המחנכים בשיטות ודעות כוזבות, ואינם יודעים כלל מתורתנו הקדושה ומקיום

מצוותיה, ונעשים בנים המכחישים לה' ולתורתו. או לעיניים שכך ראות, ואוי לאוזניים שכך שומעות. וכמה צער יגיע להורים בעולם הבא, כשיוציאו אותם מגן עדן לראות את היסטוריהם והמכאובים שבניהם יקבלו בגיהנם, בעבור שעברו על חוקי התורה והמצוות.

כיון שבודאי ידונו באסיפה זו על אודות החינוך בתלמוד תורה, אמרתי לזרז את כל הרבנים שבכל עיר ועיר להשגיח בשבע עיניים, ולייסד כל אחד בעירו תלמוד תורה עם מורים ומחנכים טובים ויראי שמים, שילמדו את הבנים תורה על טהרת הקודש, שאם לא כן יהיו הרבנים נתבעים על זה בעולם האמת, שמדוע לא השגיחו על זה, ולא נתנו מוסר באוזני ההורים של הילדים, ואוי לאותה בושה, אוי לאותה כלימה אשר תכסה את פניהם לעתיד לבוא, על שהיה בידם למחות ולא מחו. על כן בואו אחי, בואו רעי, ונעשה כל יכולתנו להציל את הדור החדש מכליון רוחני, ולחנכם לתורה ולמצוות, כי "חנוך לנער על פי דרכו - גם כי יזקין לא יסור ממנה".

כך דיבר החפץ חיים לפני כשבעים שנה. ומה נאמר אנו בדור שלנו?

מערכת החינוך בישראל - פשיטת רגל!

בדור שלנו אנו רואים בעינינו את תוצאותיו ההרסניים של החינוך הקלוקל. כבר אין צורך להטיף מוסר, העובדות העגומות והמצערות מדברות בעד עצמן. לצערנו, החינוך - לא חינוך - המוקנה כיום בבתי הספר הכלליים, הביא את הנוער להתדרדרות נוראה, השוברת שיא חדש מידי שנה בשנה.

אין צורך להרבות בהבאת עובדות, על אשר מתחולל במערכת החינוך בארץ. הדברים ידועים ומפורסמים, ו"למפורסמות - אין צריך ראיה". אולם נביא כאן רק מספר ציטוטים, ממנהיגים, אנשי רוח ואנשי חינוך, אודות החינוך בארץ. ומי יתן ויהיו דברינו אלה לתועלת ההורים, אשר יהיו מספיק כנים עם עצמם, ודי אמיצים כדי להסיק את המסקנה המתבקשת.

ח"כ אריה נחמקין: "החינוך הסוציאליסטי החילוני פשט את הרגל. אני רוצה שיבינו שאין זו פליטת פה אלא תוצאה של הרהור עמוק. לא רווחה כלכלית אלא רווחה רוחנית היא המפתח לבעיה. מה שניסו למכור - לא היה מתאים לציבור שאותו ניסינו לחנך. חינוך יהודי מסורתי מתאים יותר לציבור זה".

עזר וייצמן בראיון ל"דבר השבוע": "בבתי הספר יש לנו כשלון חינוכי טוטאלי. לך תסביר לנוער, למה עליו להיות בתל אביב ולא בניו יורק... המנהיגות שלנו לא הבינה את חשיבותה של היהדות בבנין עמינו".

יחזקאל גבאי (מנהל בית ספר רנה קאסן): "מערכת החינוך גוססת, והיא דומה לגיבור של מערבון שנורה בחזהו, צועד שלושה צעדים ולאחר מכן צונח".

ח"כ אבי יחזקאל: "מערכת החינוך מזמן הפסיקה למלא את תפקידה כמערכת חינוך".

מורה ותיקה בבית ספר יסודי בגוש דן: "אם אדבר על כך בגלוי, ישר יעלו אותי על המוקד... להערכתי יש פשיטת רגל, קריסה, ריסוק אברים של המערכת כולה. אני חוששת שהתשישות והאימה הכריעו אותנו. האווירה עכורה. מולנו עומדים ילדים נקמנים. גדל דור שבלחיצה של הרף עין על כפתורי המולטימדיה, מקבל מידע על כל ענין ודבר שמתרחש בעולם, אבל העולם הפנימי שלהם טפל, עשוי רק דברים של חומר, אופנה, מוצרי צריכה. תחליפי החיים שלהם מעוררי רחמים. הם אבודים וזרים לעצמם. זה דור מעורר חמלה".

חברת הכנסת יולי תמיר (בהתייחסה למצב הגרוע בחינוך, מפרוטוקול ועדת החינוך והתרבות 19.11.2003): "בנתונים האלה אנו רואים את פניה של החברה הישראלית. זה לא קשור למערכת החינוך, מערכת החינוך חיה בחברה, היא לא מנותקת מחברה. אנחנו חברה בלי כיוון, בלי אידיאולוגיה. העולם החרדי שאני לא שותפה לו... הוא עולם עם ערכים מאוד מגובשים, אז הוא מצליח להעביר את זה בבית הספר... אני אדם חילוני במהותי, אבל אני מוכרחה להודות שיש יתרונות חינוכיים. אפשר לעשות פה אלף דיונים, ולקרוא לשרה להתפטר, וכך גם למזכירות הפדגוגית. אני אומרת לכם, זה חסר כל חשיבות לחלוטין. כי המחלה הזאת היא עמוקה מדאי, היא ערכית מדאי, היא קשורה למבנה החברה שלנו, ולכן כל הפתרונות שאנחנו מציעים, הם קצף על פני המים. הם לא יעשו שום דבר. אני אומרת את זה, לא בגלל שאני יודעת איך מטפלים בזה, אבל אני גם לא אוהבת סתם להגיד הצהרות שוא. אין תרופה לבעיה החינוכית במדינת ישראל".

ובחרת בחיים

אב ואם בישראל, מורים ותלמידים יקרים: עדים אתם להבדל העצום בין החינוך שהוכיח ומוכיח את הצלחתו מעל 3,300 שנה מאז מתן תורתנו הקדושה והישרה, לבין ה"חינוך" שהוכיח כבר אחרי 50 שנה את כישלונו.

עיניכם הרואות את חומרת הדברים, הינכם מבינים שהאחריות על ילדיכם מוטלת עליכם. ועתה נמצאים אנו בשעה גורלית, שעת מבחן אמיתית, שעת ניסיון קשה, שעת החלטה שתוצאותיה - תוצאות חיים, ועל כפות המאזנים מונחות נשמות טהורות, ילדים רכים וטהורים המייחלים להחלטה נבונה מצדכם.

מצד אחד - מה יגידו השכנים, מה נגיד לחברים, ואיך נסביר לקרובים את החלטתנו להעביר את הילד למקום החינוך האמיתי - לחינוך התורני. אולי ישנם גם קשיים טכניים: מרחק בית הספר מן הבית וכדומה.

ומצד שני - עומדים חיי ילדינו וטובתם האמיתית לנצח.

איזה צד יכריע את הכף?

אולי יהיו אלו דבריו של משה רבנו ע"ה, אשר יעזרו לנו להכריע את הכף. דברים שנאמרו מלב אל לב ביומו האחרון, ביום בו החזיר את נשמתו אל האלוקים אשר נתנה, שעות ספורות לפני שנפרד מעם ישראל שכל כך אהב אותם, וכך אמר להם (דברים פרק ל פסוקים טו, יט):

"רָאָה נְתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב, וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע... הַעֲדַתִּי בְכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נְתַתִּי לְפָנֶיךָ, הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה, וּבַחֲרַתְּ בַחַיִּים לְמַעַן תַּחֲיֶה אֶתְּךָ וְזָרַעְךָ"... (חוברת "חינוך מן השמיים")

ילד יהודי – עולם מלא

בתקופת חנוכה, נוכח המקובל הצדיק רבי חיים שאול דוויק הכהן זצוק"ל בישיבת "פורת יוסף". בעוברו ליד חדרו של ראש הישיבה – הגאון רבי עזרא עטייה – שמע את ראש הישיבה הדגול מדבר אל אחד התלמידים, בקול מבקש ומתחנן, מעומק ליבו: "גרש נא את היצר הרע מלבך. עזוב את ההבלים והקשב נא לרבך. ראה, הן בדרך זו תגדל בתורה, ומי יודע? יבוא יום ויקראו לך "רבי", וכבוד רב תנחל..."

כה דיבר הרב אל התלמיד הפוחז בדברים המושכים את הלב. הרב דוויק התרגש מאוד לשמע התוכחה הנרגשת, והביע לאחר מכן את התפעלותו בפני ראש הישיבה. אמר לו ראש הישיבה: "הרי אם יעזוב התלמיד הזה את כותלי הישיבה – עלול הוא לצאת חס ושלום לתרבות רעה, והוא וכל צאצאיו יאבדו. אך אם ינצל ממלכות היצר הרע, וישאר בישיבה, אזי יצא בן תורה, ונרו יאיר גם לבניו ולבני בניו אחריו, כי כל יהודי איננו נשמה אחת בלבד, אלא עולם מלא, ויש להתאמץ להצילו!"

הנרות הללו קודש הם

דורש היה הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל את הכתוב "הנרות הללו קודש הם" – רמז לבניו של אדם, שעליהם להיות קודש לתורה ולעבודת ה'. "ואין לנו רשות להשתמש בהם" – אסור לנו למנוע אותם מלימוד התורה כדי להשתמש בהם לצרכינו, ולשלוח אותם לעבודה בגיל מוקדם, כדי שיעזרו בפרנסת הבית. "אלא לראותם בלבד" – לראותם עוסקים בתורת ה', לגלות את הניצוץ הקדוש הטמון בהם ולהעלותו.

נאים הם הדברים למי שאמרם, רבות היה עושה הרב צדקה זצ"ל למען ילדי ישראל, שיתחנכו בחינוך טהור ויגדלו לתורה וליראת שמים.

שמוליק הולך ללמוד תורה...

פעם אחת בשעת ערב הלך בפשטות מדהימה לבית משפחת כהן. "שמי יהודה צדקה" הציג את עצמו, ואדון כהן ציפה לשמוע מה בפיו. פתח הרב ואמר: "שמעתי כי יש בביתך ילד שהחל ללמוד בכתה א', וכי שלחת אותו לבית ספר של אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות. אני מבקש ממך, לטובת הילד, כי תעבירו ללמוד בתלמוד תורה".

מר כהן נדהם, ואפילו קצת כעס. אומנם היה שומר מסורת, אך מכאן ועד חינוך בתלמוד תורה - המרחק רב. אולם הרב צדקה לא ויתר. גורלו של ילד יהודי מונח על כף מאזנים, עתידו הרוחני - שלו ושל כל דורותיו אחריו, עומד להיות מוכרע, והוא יסוגי לא ולא! שעות אחדות ישב עם האב. הסביר ושכנע, התחנן ובכה, עד שאחר חצות לילה הכריז האב כי הוא מוכן לשלוח את הבן לתלמוד תורה. הוא הבטיח כי למחרת כבר הוא ירשום את הילד.

כעבור ימים אחדים טלפן הרב צדקה אל המורה בתלמוד תורה כדי להתעניין בהתאקלמותו של התלמיד החדש ובהתקדמותו. לגודל חרדתו גילה, כי המנהל סירב לקבל את הילד באמצע השנה. שלח הרב צדקה שליח ובידו מכתב חתום על ידי הרב, אך המנהל סירב.

יום אחד, בשעת בוקר מוקדמת, התייצב הרב צדקה בבית משפחת כהן. הילדים כבר עמדו לצאת לבית הספר. גם שמוליק הקטן, הילד בן השש, כבר היה מוכן לצאת לדרך. אך הרב צדקה עצרו, כשהוא מסביר לאב כי הוא לוקח את הילד עמו, לתלמוד תורה. כך יצאו השניים - הגאון רבי יהודה צדקה, ראש ישיבת "פורת יוסף", ושמוליק הקטן - והלכו יחד לתלמוד תורה.

המנהל הבחין בשניים, מבעד לחלון חדרו. הוא הבין היטב מדוע הגיע הרב בכבודו ובעצמו. נבהל והתבייש כאחד, עזב את משרדו ונעלם באחד החדרים...

כשראה הרב צדקה כי המנהל איננו בחדרו, חיפש את דלת כתה א', דפק ופתחה. ניגש אל המורה ואמר: "שמי יהודה צדקה, וזהו שמוליק הבן שלי. מהיום הוא יהיה תלמידך. אם תתעוררנה בעיות, פנה אלי". ואז חיפש לו הרב מקום נח, קרוב למורה, נשק לו כאב רחום, ביקש שוב מהמורה שישים לבו לילד ועזב את הכתה.

מיום זה למד שמוליק בתלמוד תורה, כשהוא עולה ומתעלה בהבנת התורה הקדושה, עד שזכה להכנס לישיבה קדושה ולצמוח לתלמיד חכם מופלג, וכך ניצל הוא וזרעו אחריו.

רוחות זרות מנשבות בחוץ, רוחות של יון. ומה מטרתה של יון? "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך". אך תפקידנו לעמוד בפרץ לשמור על "פך השמן" הטהור, שיהיה חתום, סגור ומסוגר. כל נשמה יהודית היא שלהבת העולה במנורה שבמקדש, והחינוך שעליה לקבל, צריך שיהיה טהור בלי שום סיג ופגם. עד שראש הישיבה הגדול, שאלפים חרדים למוצא פיו, איננו מהסס להקדיש שעות רבות מזמנו היקר, להביא ילד יהודי לחינוך הטהור. הבה נכיר בערכו של חינוך זה, ונשמור על טהרתו, לבל יתערב בו כל זר.

✧ סכנות כלי התקשורת והמולטימדיה ✧

חג החנוכה מסמל למעשה "מלחמת תרבות" - מלחמת התרבות המפוארת של עם ישראל נגד תרבות יון הקלוקלת.

כאשר רצה בלעם הרשע לקלל את עם ישראל, על פי בקשתו של בלק, השקיף בלעם על העם הקדוש, וקרא בהתפעלות (במדבר כג ט): "הֲוֹן עִם לְבַדְדָּ וְשִׁפְן, וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב". לעם ישראל יש ייחודיות משלו, הוא אינו ככל הגויים. כל הגויים עושים ככל העולה על רוחם, אין להם תורה שמנהיגה ומדריכה אותם, והתוצאות הן - שחיתות, הפקרות, אכזריות וכו'. ואילו עם ישראל מאמץ לעצמו את ה"הגבלות" של התורה, אשר הן למעשה הדרכה נפלאה בכל תחומי החיים, והתוצאות הברוכות הן: שלווה וקדושה מיוחדים האופפים את העם, אהבת רעים, רחמנות, עדינות וצניעות, טוהר וחוץ. הבית היהודי, התא המשפחתי של עם ישראל - אין בכל העולם עם שיצליח לחקות אותו, בעדינות והאחזה השוררים בו, במסירות ובנאמנות. עד שבלעם קורא עליו ואומר (במדבר כד ה): "מֶה טָבוּ אֱהָלָיִךְ יַעֲקֹב, מִשְׁכְּנֵיֶיךָ יִשְׂרָאֵל!". כה מתפעל בלעם מן העם המיוחד הזה, עד שהוא מייחל לעצמו להיות כמוהו - "תָּמַת נַפְשִׁי מוֹת יִשְׂרָאֵל, וְתָהִי אֶחְרִיתִי כְּמֹהוּ!" (במדבר כג ז).

והנה - מה זה קרה לעם הנפלא והקדוש הזה ברבות הימים!:

המשפחה היהודית, שהיתה ידועה מדורי דורות כמשפחה אידיאלית - שינתה את פניה, ופוקדים אותה תופעות קשות ומצערות: חוסר נאמנות, אחוזי גירושין גבוהים, אלימות; היהודים אשר הצטיינו כ"ביישנים, רחמנים וגומלי חסדים" - כובשים לפתע שיאים מפתיעים באלימות, מעשי רצח, שוד, ואכזריות; העם המתורבת אשר תמיד היה ידוע כ"עם הספר", עומד לפתע מבויש ונבוך מול נתוני הסטטיסטיקה, אשר מעמידים אותו בין המקומות הנמוכים ביותר בעולם, בהשכלת בני נוער. הפריצות וההפקרות, השחיתות והמתירנות - כל אלו הפכו לפתע למציאות קיימת בתוך העם היהודי.

היכן האהבה, השלווה והטוהר?! היכן הבושה, הצניעות והחן היהודיים?! היכן ה"ראש היהודי" הפיקח והשנון?! היכן הוא אותו עם ישראל שבלעם הרשע כה התפעל ממנו?!

האומנם הגענו למצב של - "ככל הגויים בית ישראל"!!

אכן טלטלות עזות פוקדות את עמינו. התרבות המערבית, אשר העולם כה מעריץ אותה וסוגד לה, מצאה לה מסילות לתוך עמנו. יש לה, לתרבות זו, חיצוניות מרשימה. יופי, פאר וברק, אורות מסנוורים ונוצצים, גירוי יצרים מפתה. אך התוכן שלה הוא רקוב והרסני, מלא מתירנות, שחיתות, הפקרות ופריקת יצרים זולה.

אולם כיצד זה קרה, כיצד הצליחה התרבות הקלוקלת הזו להיכנס ולחדור אלינו, אל

עם ישראל, הטהור והקדוש, הנבחר מכל העמים? אכן בדורות האחרונים "פתחים" רבים יש לה, להכנס אל תוככי ליבות עם ישראל, ללבות את היצרים, לזרוע דעות כוזבות ושקריות, להטות את שכל האדם מן הישר והטוב - אל המושך והמגרה. והדרכים הן שונות ומתוחכמות: עיתונים, טלוויזיה, רדיו, סרטים, אינטרנט, מחשב ועוד.

אין ספק כי כלי התקשורת והמולטימדיה למיניהם, הם הגורמים המרכזיים למצב החמור שבו נתון עם ישראל. כי גדול ועצום הוא כח השפעתם לעצב את דעת הקהל, לסקרן אותו, לגרות אותו, לפתות אותו, ולהסיט אותו מן הדרך הישרה. אין ספק, כי אם ברצוננו להחזיר לעצמנו את פארנו, לשמור על ייחודיותנו, על טהרתנו, על משפחתנו וערכינו - עלינו לבקר היטב היטב את אמצעי התקשורת שאנו מכניסים לביתנו, ולהתרחק כמטחוי קשת מכל כלי משחית, שעלול חלילה להזיק לנו.

חדש! לכל המעוניין: מכשיר "סמימט"!

מן החוברת "צוהר לאורחות החרדי":

אשאל נא אותך, ידידי הקורא: אילו היו מוכרים לשימוש ביתי במחיר השווה לכל נפש מכשיר "סמימט", המנפיק סמים קשים ללא הגבלה, האם היית רוכש אותו לשימוש ביתך? ואם היו מוצבים מכשירים כאלה בזוויות הרחובות, האם לכל הפחות היית ממליץ לילדיך להשתמש בהם ואף היית מממן להם את ה"תענוג"? תשובתך המתרעמת על השאלה, ותשובת כל בר דעת, ברורה.

אך מעתה יש לתמוה מאד. כיצד אם כן מכניס אתה לביתך, ואף משלם במיטב כספך עבור מכשירי צפיה וחומר מצולם ומודפס, אשר הוכח מעל לכל ספק כי הם הם הגורמים לעליה הדרסטית של עקומת הפשיעה, האלימות בחברה ובמשפחה, הרס הקשר בין בני הזוג, ושאר מרעין בישין. ובלעדיהם היו אחוזי הפשיעה, הרצח, ההתאבדויות, הבגידות, וכל שאר חיקויי התרבות המערבית שואפים לאפס! כיצד אנשים שפויים מרשים לעצמם להרעיל ביודעין את מוחם ואת מוח ילדיהם, על ידי חשיפתו למקסימום תוצרת הזוועה האנושית, וליצרים אפלים אשר אילולי הצפיה במכשירים אלו, לא היה האדם המצוי, בר הדעת מעלה בדעתו רעיונות פלצות אשר הנה עתה אנו עדים להתגשמותן החקיינית בחיינו האישיים!?

וגם אם יטען מי שהוא שהרי אחרי הכל, יש בהם גם תכנים חינוכיים, נשיב לו: האם בשביל 15% - 10% תוכניות ותכנים חינוכיים (במקרה הטוב) מכניס הוא 90% - 85% רעל הביתה?! הרי המעט חינוך שנדמה לו שבניו יקבלו הם בטלים ומבוטלים ברוב המזיק שיש במכשירים אלו. וכל מי שדובר אמת מוכרח שיודה על כך.

נבין נא, כשם שיש בני אדם חסרי לב ומצפון המנצלים את אומללות המכורים לסמים כדי להתעשר, ויש שאף אינם בוחלים בהפלת אנשים נוספים תמימים למלכודת מוות זו, ובלבד שכספם יועבר אליהם, כך בדיוק מנצלים רבים מאותם בני אדם המכונים "בימאים", "שחקנים", "מחזאים", "סופרים", ו"כתבים" את חולשותינו היצריות,

ובצנינות אכזרית הם מנסים בכל דרך ללבות את יצרי ההמון כדי לגרוף לכיסם את ממונו, וגם לקבל פרסום ותהילה. ואם המחיר הוא **חורבן ערכי וחינוכי** כלל עולמי, מה בכך? העיקר שברזי הממון של אותם מיליוני אומללים פתוחים אל תוך כיסם.

יש לזכור עוד כי גם רבים מראשי המדינות ונבחרי העם שבויים ביד יצריהם וטבועים בים תאוותיהם. ומשום כך אינם נלחמים בתופעה המזיקה כל כך לעם ולמדינה. אך הגיע הזמן שלפחות אנחנו נדע את האמת, ונפסיק להיות פתאים ושטחיים. הבה נהיה עם אמיץ כבעבר, ונתאחד כולנו, שומרי מצוות ושאינם כאלה עדיין, וכולנו יחד נדרוש בכל עוז לאסור בארץ כל שידור וכיתוב המכילים אפילו מעט נזק חינוכי, ולאכוף את החוק באמצעות פיקוח, קנסות, מעצרים וכו', בעוצמה שאינה פחותה מהנסיון להלחם בנגע הסמים. שהרי זה איננו טוב מזה. ויחד עם זאת תעוגן בחוק הגברת התודעה היהודית על כל ערכיה החינוכיים הנפלאים **בכל** בתי הספר ברחבי הארץ. וכך, שילוב של "סור מרע" עם "עשה טוב" יוביל לשלמות הראויה לעם היהודי. אין ספק שמאבק צודק יניב פירות.

מנקודת מבט יהודית

היום כבר יודעים המחקרים והסטטיסטיקות למיניהם, להצביע בודאות על הנזקים החמורים הנגרמים כתוצאה מן הצפייה במכשירים אלו, ומהם: אלימות, הרס המשפחה, ירידה ברמת החשיבה וההשכלה, קשיים חברתיים, ועוד.

ראוי לציין את המגמה המסתמנת בעולם בקרב אנשים רבים (לא דתיים, ואף לא יהודים!) להשתחרר מאזיקי הצפייה במכשירים אלו. לדברי החוקרים, הוצאת הטלוויזיה מן הבית מצביעה על רמת אינטליגנציה גבוהה.

מחקר שנעשה בשוויץ מראה כי תופעת הבריחה מהטלוויזיה, מפותחת מאד בארץ האלפים: **שבעה אחוזים מאזרחי המדינה, אחת העשירות בעולם, חיים בלי המכשיר בסלון!**

אולם חשוב להדגיש כי מנקודת מבט יהודית, גם ללא הנזקים החמורים הללו, יש סיבה מכריעה מאוד להרחקת מכשירים אלו מן הבית. יש לומר ברורות: **הצפייה בהם הינה איסור גמור מן התורה!** הצופה בהם עובר על כמה וכמה איסורים חמורים מן התורה, ואלו מקצת מהם: האיסור שאנחנו קוראים אותו פעמיים בכל יום בקריאת שמע: "וְלֹא תִתְּנוּ אֲחֵרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֲתֶם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם" (במדבר פרק טו פסוק לו). וכן, "לֹא תִלְךְ רַכִּיל בְּעַמִּיךָ" (ויקרא פרק יט פסוק טז). וכן, "וְלֹא תִבְיֵא תוֹעֵבָה אֶל לְצִים וְעוֹד וְעוֹד. לִכֵּן כָּל אָדָם אֲשֶׁר יִשְׁנָה יִרְאֵת שָׁמַיִם בְּלִבּוֹ, יוֹדֵעַ שְׁעָלָיו לְהִרְחִיק בְּהַחֲלָטִיּוֹת מִכְשֵׁרִים אֱלֹהִים מִן הַבַּיִת."

אשר על כן, עלינו להיות אמיצים ולא רכרוכיים, להיות נחושים בהחלטתנו לעשות את הצעד הנכון, אשר יעשה לנו את החיים טובים יותר, בעולם הזה ובעולם הבא.

מפלצת האינטרנט והתקליטורים

ברוך ה', ציבור רחב וגדול בקרב עם ישראל התנזר והרחיק מביתו מכשירי צפייה ועיתונים הרסניים, והתוצאות הברוכות ניכרות בשטח - בתחום החנוך, החברה, המשפחה ועוד.

אולם לצערנו הרב, לאחרונה ישנה פירצה שהולכת ומתרחבת, ומאיימת חלילה להחדיר תרבות קלוקלת גם לתוך בתים אלו. פירצה זו - "מחשב" שמה.

המחשב כיום הפך להיות חלק בלתי נפרד מנוף חיינו, ויש לכך כמובן סיבות רבות. יעילותו, תועלתו, נוחותו - כל אלו אינם נתונים בספק. ודאי שהמחשב תורם רבות בהרבה משטחי החיים, אולם דווקא בגלל האפשרויות הרבות הטמונות בו, הוא עלול לשמש ככלי משחית ממדרגה ראשונה. ועלינו להיות מודעים היטב לגודל הסכנות הגדולות הטמונות במכשיר "תמים" זה:

משחקי מחשב - רובם מלאים אלימות, כוחניות ודברי כיעור, מחנכים לאנוכיות והשחתת המידות. גם משחקים שאינם כאלה, ואפילו משחקים "חינוכיים" - יש בהם נזק חינוכי רב, משום שהם מושכים מאוד, וגורמים לילד [ואף למבוגר] לשקוע בהם במקום בלימוד, עזרה בבית, חיי חברה, ופעילויות חיוביות נוספות. ומלבד זאת, על פי רוב, הילד לא יסתפק במשחקים "חינוכיים" בלבד [זה תינוק!], ובמשך הזמן ידרוש ויסחף אחר משחקים שאינם כאלה.

סרטים - אין צורך לומר, שרוב ככל הסרטים נושאים עמם תכנים שאינם מתאימים כלל לרוח היהדות: כוחניות, פריצות והפקרות, אלימות פיזית ומילולית ועוד. גם סרטים שאינם כאלה - **ודאי נעדרים מהם העדינות והחן היהודיים**, שאנו כה שואפים להנחיל לילדינו. סרטי טבע אף הם מלאים פעמים רבות בדברי כפירה [אבולוציה וכד']. מה גם ששוב קיים פה החשש הכמעט ודאי, שגם אם נרשה לילד רק סרטים "מבוקרים" או "חינוכיים" - במשך הזמן הילד לא יסתפק בזה, יצר הסקרנות ימשוך אותו לחפש סרטים נוספים, והוא יגיע [פעמים רבות ללא ידיעת ההורים כלל] לסרטים גרועים ביותר. לכן השומר על נפשו ונפש ילדיו, ימנע לגמרי מצפייה בסרטים.

אינטרנט - על הסכנות הקיימות בו כבר אין צורך לדבר. כהרף עין יכול האדם להגיע למקומות המושחתים והגרועים ביותר. הרב ואזנר זצ"ל התבטא ואמר על האינטרנט: "מימות בריאת העולם, עוד לא היה כלי משחית מסוכן כדוגמתו".

אז מה עושים?

להתנתק כליל מן המחשב - לא תמיד אפשרי. הוא משמש בתחומים רבים, ואנשים רבים זקוקים לו לצורך עבודתם. אך יש לזכור: **כאשר אדם יודע שהוא מחזיק בביתו כלי נשק קטלני - אפילו ברשיון, הוא אינו ישן בלילות, כמו אילו לא היה המכשיר הזה בביתו!** מי שמחשבה כזאת מרחפת תדיר לנגד עיניו, ניתן לשער כי את מה שאינו

מוכרה, הוא אכן לא יכניס הביתה. גם מי שמוכרח להחזיק מחשב לצורך עבודתו - למשל, אינו מוכרח להיות מחובר למודם, וקל וחומר לא לרשת האינטרנט. ומי שזקוק גם לרשת האינטרנט - חייב לעשות חסימה מוחלטת מפני אתרים שליליים [קיימות היום אפשרויות חסימה - "אתרוג", "נתיב כהלכה", וכד'].

יחד עם זאת, חובה לפקוח שבע עיניים על הילדים. הורים אשר נפשות צאצאיהם יקרות להם - מקיצים לעיתים גם באמצע השינה, ויורדים מן המיטה כדי לסגור חלון או להגיף תריס, אשר רוח פרצים חודרת בעדם. האחריות לשלום ילדיהם, רובצת עליהם השכם והערב, יום ולילה לא ישבתו. ואם בבריאות הגוף כך - בבריאות הנשמה, על אחת כמה וכמה!

מחשב - זה לא משחק ילדים!

מספר הרב אביגדור רוזנוולד (מנהל סמינר): "נכנסתי פעם אל הרבי ה"פני מנחם" זצוק"ל, לשאול בדבר משחקי מחשב מבוקרים לילדים. הגעתי להסכם עם חברות תוכנה, שיאפשרו לאיש משלנו לבדוק ולהסתכל היטב עד סוף כל משחק, ולאשר שאין במהלכו שום דבר בלתי חנוכי. וכאשר ימצא שהכל תואם לחינוך ולהלכה ובלתי מזיק - לשים חותמת המאשרת את הנ"ל.

הייתי בטוח שאני הולך לקבל "ברכה והצלחה" מהרבי. אבל הרבי השיב: "במוסדות שלי אני לא מאשר". אמרתי לו: אם כן אני רואה שאין רוח חכמים נוחה מהעניין, ולכן אני יורד מזה. כשראה הרבי שהבנתי את כוונתו, צעק מעומק הלב: "טוב מאוד!"

במילים אחרות למדתי: **מחשב הוא רק למבוגרים ולמטרת פרנסה. כאיש צבא אשר לא יתן לילדיו לשחק באקדח.** כך צריך להתייחס ולנהוג במחשב.

ולא נשלה את עצמנו שהילדים הם בפיקוחינו! הילדים בידינו רק עד גיל שש, אחר כך הם פחות בידינו, ובגיל מבוגר כבר אין לנו בכלל שליטה עליהם, לכן נקבל את המלצת שלמה המלך ע"ה החכם מכל אדם: "חנוך לנער על פי דרכו" - בתחילת דרכו, ואז: "גם כי יזקין, לא יסור ממנה".

קריאות קודש של גדולי ישראל

עקב הסכנות הגדולות האורבות לנו, יצאו גדולי ישראל בדורנו בקריאות קודש נרגשות, להיזהר מן הנזקים החמורים של כלי התקשורת והמולטימדיה, ובראשם המחשב. לתועלת הציבור נביא כאן כמה מדברים אלו.

הגאון רבי שמואל הלוי ואזנר זצ"ל (דרשת שבת הגדול התשנ"ט):

"במעמד זה ברצוני להתריע בשער בת רבים על גודל החורבן הבא בעקבות כלי התקשורת למיניהם, אשר דרכם חודרת אלינו כל תרבות הגויים הקלוקלת של עולם ומלואו.

בדור זה כח ה"סטרא אחרא" [היצר הרע] גדול מאוד, ומאיים להרוס את קדושת ישראל, על ידי כלי המשחית השונים על כל שמותיהם הנרדפים: אינטרנט, מחשב, רדיו, סרטים, וידיאו, וכו'.

אם בכל הדורות מאז ומעולם חינכו על כך את צעירי הצאן, ותמיד היו צריכים להשקיע הרבה מאמצים בעניינים אלו, הרי שבדורנו חובה קדושה כפולה ומכופלת עלינו להשקיע מאמצים עליונים ביותר כדי להינצל מן המוקשים המתוחכמים שהציב השטן לנגדנו - במטרה ללכוד בם את לבבות בני ישראל, צעירי הצאן וגם מבוגרים. מורי ורבותי!

יש לדעת שכיום, אחת המטרות המוצהרות של המחשב היא בשביל דברים אלו, שבכוחם למשוך את ליבות בני ישראל בכלל ובני הנוער בפרט, ולהרוס את כל טהרתם ושאיפתם לה' ולתורתו. אם אנו לא נעמוד איתן למנוע את עצמנו ואת ילדינו מלהחשף לדברים קלוקלים אלו - אזי כל החינוך בסכנת התמוטטות חס ושלום.

הרבה עורמה השקיע השטן כדי להכשיל אותנו במראות אסורות, ולדאבוננו ולמגינת לבנו כבר "רבים חללים הפילה", ואנו רואים ושומעים על תוצאות חמורות מאוד בתחום זה. לא יאומן כי יסופר כמה בני נוער וכמה מבוגרים כבר נהרסו על ידי האינטרנט, ועל ידי שימוש בלתי נכון במחשב. בתים שלמים נהרסו והלכו לטמיון ולאבדון מחמת מכשולים אלו.

ידוע לי ממקורות מהימנים שבעתיד הקרב יגדלו הנסיונות פי כמה וכמה, עקב התפתחות ענף המחשבים בכלל והאינטרנט בפרט. כל בר דעת יודע היטב את עוצמת כח המשיכה שיש בדברים אלו, וממילא מבין כי סכנה גדולה ועצומה עומדת כנגדנו. אשר על כן חובה להתרחק מאוד מדברים אלו!"

הרב יעקב הלל שליט"א (ראש ישיבת אהבת שלום):

"מה נאמר ומה נדבר, כל אחד שרואה עין בעין את השתלשלות הדברים, משתומם ונחרד מכוחו של השטן. בתחילה היה המחשב בסך הכל מכונת כתיבה, והנהלת חשבונות. כך נכנס המחשב התמים לאלפי בתים, ולאט לאט השתכלל והתפתח.

המצב היום, שבבתים של רבים מאיתנו יש מחשבים עם אפשרות להגיע, כהרף עין, בלחיצת כפתור אחת, לחטא ועבירה... הכל מעורב יחד, קודש וחול, אור וחושך - בסיבוב קל אחד... ורבים הבתים שנפלו בהם חללים, ה' יצילנו...

בדור הקודם היצר הרע היה בחוץ, בבתי תיאטרון וכדומה. יהודי חרדי היה מתבייש ללכת לשם. איך ילך והוא עם זקן ופאות?! אפילו אם נכנס בו קצת תאוה ורוח שטות, היה נמנע מללכת, וניצול. האפשרויות שאדם יתקלקל היו מעטות. אפילו להכניס טלויזיה לבית לא היה קל, יש סימנים לדבר, וקשה להסתיר לגמרי מהילדים...

אבל היום דרך המחשב - אשר שוכן כבוד על תכולתו המקודשת, הש"ס, הזוהר הקדוש - נכנס היצר הרע לבית. כעת אפשר לעשות את כל העבירות בלי שום בושה... ומי מחוסן מפני היצר!?

המסווה של הקדושה - רק מחריף את הבעיה! כבר יש תירוץ למה להכניס את המחשב לבית. יש דברים כשרים!! ומכאן ועד לדברים הגרועים ביותר הדרך קצרה... זה רק שאלה של זמן... באופן הזה מרמים אותנו ומתעים אותנו.

כמה כסף היה משלם בלק לבלעם על ההמצאה הגאונית - ששמה מחשב!! שעל ידה יוכל להכניס את כל התועבה שבעולם, פנימה, בתוך בתיים המקודשים של כלל ישראל..."

הרב יצחק זילברשטיין שליט"א (רבה של רמת אלחנן):

"ביקר אצלי בבית, יהודי המתפרנס מתיקון מחשבים, וסיפר לי שהולך לבתים ורואה כמה דברים סמויים עושים הילדים במחשב, שאילו היו ההורים יודעים מזה - היו מזדעזעים. סיפרו לי הממונים על החינוך, שאותם הורים שנותנים לילדיהם גישה למחשבים, ילדיהם מגיעים לדברים גרועים ביותר. סיפר לי יהודי אחד, שילד אחד הרס בתמימות ארבעים ילדים.

איך אפשר לדבר עם ילד על 'הוויות אביי ורבי', אם בראש שלו באים כל מיני משחקים ושטויות!! אני כבר לא מדבר פה לא על עבודה זרה ולא על כיעור. אני מדבר על משחקים לבד - איך יהיה לו חשקת התורה כאשר יש לו מחשב המראה לו את כל העולם בצבעים, מראה לו את כל הזיוף של העולם הזה, מקצה העולם ועד קצהו!! ברגע אחד הוא נמצא באוירון ואחר כך במעמקי הים, אחר כך בפריז, באיסטנבול, בטוקיו... הוא שט בכל העולם. **אני מדבר גם בלי לראות איסורים, גם בלי זה המח נסתם!** איך ילד כזה שראה תצוגה של תענוגות עולם ו'ויפיו' של שקר - יכנס לתורה!! הרי כל הזיוף של העולם מושך אותו בצורה נוראה, המחשבים והסרטים מושכים את כל נפשו של הילד.

דיברתי היום עם מורי חמי, הגאון הרב יוסף אלישיב שליט"א [זצ"ל], הוא אמר לי כך: האמת היא שאם לא היה בזה חיי נפש ופרנסה, היינו שוקלים לאסור מחשב לגמרי. רק אנחנו לא יכולים לאסור אותו, היות ויש בזה חיי נפש לצורך עבודה בבנק, בצרכניות, בהוצאת ספרים ועוד ועוד. אולם, **הוסיף הרב אלישיב: "כל אב או אם שאינו משגיח, ומרשה לילד להתעסק בזה, ידע שהוא עתיד ליתן את הדין! כי על ידי זה יכול להשחית את נפשו השחתה נוראה"**.

ילד שנמכר למחשב, איך יהיה לו חשק והנאה לתורה? **אם בשכל שלו מונח המחשב - הוא שקוע בחלומות!** אני כבר לא מדבר על חטאים של תיאטרון, לא מדברים על להכניס הביתה את פתחו של גיהנם - סרטים ודברים אסורים, אלא על הדברים

הנקיים במחשב. מה לו ולתורה?! איך יגדלו תלמידי חכמים?! איך יכנס לו תורה לראש? זה הרי אש ומים שאינם משמשים יחד!..."

מי יתן ונזכה כולנו להתחזק בתורה וביראת שמים טהורה, לעשות נחת רוח ליוצרנו בשמחה ובאהבה. או אז ישוב עם ישראל ויהיה "מגדל אור לגויים" - דוגמא וסמל לכל הגויים בתרבותנו המפוארת, בחוקי חיינו הישרים, ובהנהגותינו המרוממות, כפי שנאמר בתורה: (דברים ד ה'): "רָאָה לְמִדְּתֵי אֲתָכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים... וְשִׁמְרַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם, כִּי הִיא חֻקְמַתְכֶם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים, אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה, וְאָמְרוּ רַק עִם חֻקֶּם וְנִבּוֹן הַגּוֹי הַגְּדוֹל הַזֶּה!"

✧ מאמרים לחנוכה ✧

חושך - זו מלכות יון

בכל שנה בימי החנוכה, חוגגים אנו את נצחון המכבים על היוונים. אולי כדאי, לשם גיוון, לשנות את המבט. להסתכל מן הצד של היוונים. לסקור מנקודת מבטם את המאורעות שארעו.

הממלכה היוונית פרשה שלטונה על כל העולם העתיק. אולם בעוד שהאימפריות הקודמות לה - החיתים, האשורים, הבבלים, הפרסים - שלטו בעריצות והיו לעול מכביד על נתיניהם, הרי היוונים לא היו כובשים בלבד - הם הביאו עמם בשורה, קידמה, את אור ההשכלה.

בתחומי האומנות - יון היא שם נרדף לקלסיקה: בפיסול, בציור. שירת הומרוס, סופוקלס, נאומי דמוסטנס.

בתחומי המדע - המצאות ארכימדס, משפטי פיתגורס. ומעל הכל - בתחומי הרוח. הפילוסופיה היוונית: סוקרטס, אריסטו, אפלטון, דוגנס. אנשים שחשבו על כל דבר: מהו האדם, יעודו ואושרו. מהי הבריאה ותכליתה. מה מסלול הכוכבים במרום, מהו הרכב המתכות, מדוע המים נוזלים, והברזל - מוצק. מדוע המים מתאדים, והברזל - נתך. על הכל חשבו, הכל חקרו. כזו היתה התרבות שכבשה את העולם, זה היה המטען התרבותי שנשאה עימה. אין פלא שכל העמים קיבלו את עליונות ומרות התרבות החדשה.

כולם - מלבד עם אחד קטן, בהרי יהודה. עם, שאמר ליוונים: לא, תודה. אין לנו צורך בתרבותכם, אין לנו חפץ בבשורתכם. לנו יש תורה, מצוות, דרך חיים. עשו לנו טובה, הניחו אותנו לנפשנו.

היוונים לא האמינו למשמע אוזנם. "מורדי אור", קראו ליהודים. "חשוכים", "פנאטים", "שונאי קידמה". החליטו לכפות את תרבותם. סגרו את הישיבות ותלמודי התורה, אסרו על קיום המצוות, הפכו את בתי המקדש לבית עבודת אלילים, ה' ירחם. הקימו אצטדיונים, ערכו אולימפיאדות ונשפים. והיהודים המוזרים מתעקשים. מתעקשים לדבוק במסורת אבות, מוכנים למות על אמונתם, וכאשר כלו כל הקיצין - יצאו למלחמה!

והיוונים אינם מבינים. מדוע הרימו הם את נס המרד, מה היה חסר להם? מדוע דחו את אור ההשכלה, את הפילוסופיה והתרבות הנאורה?

היוונים בודאי היו נופלים מן הכסא, אילו היו יודעים מה היהודים חושבים עליהם ועל תרבותם. אילו היו יודעים מה אומר עליהם המדרש (בראשית רבה ב ד): "הארץ היתה תוהו ובוהו, וחושך על פני תהום. חושך - זו מלכות יוון".

הם היו מזדעקים: "אנחנו - חושך?! אתם החשוכים, השחורים, הפנאטים! אנחנו מפיצי האור! אנחנו האנשים החושבים, ואתם מצייתים באופן עיוור למצוות ולחוקים!"

ואנחנו - מחייכים לטיפשותם, ומשתוממים על חוצפתם. חוצפת האנשים החושבים שהם יכולים, בשכלם הקטן, להבין את היקום ומשמעותו, ייעודו ומטרתו. טיפשותם של האנשים המתיימרים להבין הכל.

משל למה הדבר דומה? לאווירון הטס מעל האוקיינוס. הטייס יושב על כסאו, ומביט בהמון השעונים. לוחץ על כפתורים ומתגים, מסיט מנופים, ושומר על קשר אל-חוטי עם תחנת הבקרה.

לפתע נכנס אדם ומתעניין: "הגד לי, מה אתה עושה שם?"

והטייס מסביר באורך רוח: "כאשר המחוג הזה יורד, יש ללחוץ על המתג הזה. כאשר המנורה הזו מהבהבת - יש להסיט את המנוף הזה. כששמע צפצוף - צריכים מיד ללחוץ על הכפתור הזה".

אומר לו האיש: אתה סתם 'מרובע'. הדריכו אותך, ואתה עושה כמו תוכי. צריך לחשוב לבד! שעון שאני לא מבין על מה הוא מורה - אינו קיים בשבילי! כפתור שאני לא יודע מה הוא מפעיל - אני מתעלם ממנו! זוז - ותן לי לנווט את המטוס!..."

אז מי העיוור, ואצל מי האור? אצל הטייס המיומן, הממלא אחר ההוראות, או אצל זה שמנסה "להבין בשכלו כל דבר"?

"חושך זו מלכות יוון". וכשהמכבים נצחו הם הדליקו את האור! "כי נר מצוה, ותורה

יון – תרבות הדמיון

זכרון ילדות: ילד כבן עשר הולך עם אביו ל"לונה פארק" בחופשת החנוכה. ההתרגשות המהולה בפחד ב"רכבת הרים", העליצות בשייט בסירות המתנגשות, המתח בניסיונות הקליעה למטרה, והנה הגיעו לביתן קסום: בצריח שמעליו ניבטת מכשפה מזוויעה, הפותחת וסוגרת תריסי צוהר בצחוק פרוץ - "רכבת שדים".

קנו כרטיס ועמדו בתור, התיישבו בקרון הדו מושבי, צפירה, והרכבת פותחת במסע לתוך המערה החשוכה. איזה פחד. עלטה סביב, ומימין ומשמאל מאירות דמויות פלצות, שדים אימתניים ומפלצות זועתיות מניפים קלשונים וכידונים, ומכשפות מצוידות במטאטאים. נהימות נשמעות, חריקות ואנקות, עולם מבהיל ומבעית, מלאכי חבלה צצים בכל עיקול, פחד פחדים. והנה דמות בלהות גוהרת, צווחה אל אנושית נשמעת - והרכבת מגיחה אל האור, מסיימת את מסעה הקסום. כמה נפלא היה, וטוב שהסתיים.

ואז נוכח הילד, שבאחד העיקולים בדרך, נפלה הכיפה מראשו. ממחר הוא לכסות ראשו בשרוולו והאב פונה לסדרן, מספר שהכיפה אבדה. אין בעיה, עד שיתגבש התור החדש נצא לחפשה. ניגש למתג, הדליק את האור במתקן, והזמין את האב והילד לחפש את הכיפה שנפלה.

הם חזרו בעד הדלת האחורית, פעם שניה בתוך דקות ספורות - אך איזה הבדל תהומי. נורות חשמל פזורות האירו את המבוך, הילד הביט סביב. לוחות עץ היוו את המחיצות במערה, ובמרווחים שווים נראו בובות סמרטוטים עלובות, מגוחכות, פוחלצי סחבות...

הכיפה נמצאה, אבל המחזה לא נשכח: עליבותה של ה"מערה" באור...

עשרות שנים עברו, הילד בגר. ושב ונזכר במחזה שהוא לאור נרות החנוכה. "חושך", אמרו חז"ל, "זו מלכות יוון". יוון - זו שהעשירה את העולם בשירה ובפילוסופיה, ספרות ומחזאות, ספורט ותחרויות אולימפיות, ציור ופיסול. תרבות שלימה, נוצצת וזוהרת - בחושך... לאור תפאורה מלאכותית, אוירה מעושה, התרגשות מגורה. אבל רק ידלק האור - והכל יתגלה בעליבותו...

קחו לדוגמא את תחרויות הספורט. המצאה יוונית. גם למרגלות הר הבית בנו אצטדיון, כדי לחלל את עיר הקודש והמקדש. תרבות שהצמיחה "אלילים" נערצים, אהודים מושבעים, שמגלגלת מאות מיליוני שקלים [גם בעת מיתון ואבטלה, מכספי ציבור כמובן. טוב, לא נדבר על זה עכשיו]. אבל מה יש בזה, בסך הכל? תודו: מאומה. מה מרוויח מי שהבקיע לרשת או קלע לסל, האם נהיה לאדם טוב יותר, נעלה יותר, מושלם יותר? תרם משהו לרווחת מישו? במה משקיעים רבבות את מעייניהם, רגשותיהם, זמנם וכספם?

התשובה: "שהם משתחווים להבל וריק!"...

הספרות, השירה, המחזאות, הסרטים למיניהם [מבלי לדבר על אלו האסורים בצפייה, בשמיעה

ובקריאה, המלאים רפש וזוהמה, ליבוי יצרים אפלים ומחזות אלימות מזעזעים. לא על אלו נדבר, אלא על אלו הנחשב ל"נקיים". שירה ענוגה, יצירה מוסיקלית, ספרות מופת. בשורה התחתונה - ביזבות שעה. התענגת, בילית - אבל במה התעלית?! מה רכשת, איזה קניין נצח? מאומה.

וכך עוברים חולפים הימים, "העולם הזה דומה ללילה", וסוף כל סוף עולים למעלה, אל האור... ושם, אבוי - מתגלות בעליבותן כל בובות הסמרטוטים שהתפעלנו מהן, הושפענו ואף סגדנו...

אז מדוע להמתין לאותה שעה?! יכולים אנו להדליק את האור כאן ועכשיו. את האור שיגרש את החושך ויגלה את אפסות תרבות בדמיון, ולנצל את הזמן היקר כל כך - לרכוש קנייני נצח אמיתיים, שיעמדו לנו לנצח נצחים: שיעור תורה, הרצאה תורנית מאלפת, ספר תורני מרחיב אופקים ומטהר נשמה, תפילה מעומק הלב, מצוה כהלכתה! או אז, יהיה ניצחוננו על היוונים מושלם! (מהספר הנפלא מעיין המועד חנוכה יג)

הללו את ה' כל גויים

בהלל שאנו קוראים בימי החנוכה, אנו אומרים, "הללו את ה' כל גויים שבחווהו כל האומים, כי גבר עלינו חסדו". ויש להבין מדוע אומר דוד המלך שיהללו הגויים ואומות העולם את הקב"ה, בשעה שגבר חסדו של הקב"ה עלינו עם ישראל, והלוא אנחנו היינו צריכים להודות ולשבח על נסיו ונפלאותיו של הבורא יתברך לנו?

עיור אחד היה רגיל מידי בוקר לצאת מביתו בשעה 8:00 בדיוק עם הסל בידו לכיוון חנות המכולת, היה קונה מצרכי מזון וחוזר לביתו, הכל ללא שום ליווי ועזרה של אדם אחר, מחמת שהורגל כבר בדרך הזאת ללא חשש. והנה באותו מקום היו גרים כמה ילדים שיצאו לחופש הגדול-גדול של כחודשיים וחצי, ומרוב שעמום חיפשו לעצמם תעסוקות שונות ומשונות, כדי להעביר את הזמן. יום אחד החליטו "להתלבש" על העיור הזה וללכוד אותו במלכודת שלהם. באותו בוקר קמו מוקדם וחפרו בור בגובה של חצי מטר, בדיוק במקום שצריך לעבור העיור, כדי שיעבור ויפול, ולהם תהיה שמחה וצהלה.

והנה בשעה 8:00 בדיוק, רואים הם את העיור יוצא מביתו לכיוון חנות המכולת כהרגלו, וכולם מחכים וממתנים לראות כיצד יפול דבר. אך למרבה הפלא - צעד אחד לפני שהגיע העיור לבור, נעמד, חשב מספר שניות, ולא המשיך ללכת, אלא הסתובב אחורה וחזר לביתו. כל הילדים הבינו שכנראה העיור הזה אינו אדם פשוט אלא צדיק ומיוחד, איש אלוקים קדוש, ומשמים גילו לו שחפרו לו בור. התחרטו הילדים על מעשיהם הרעים, כיסו את הבור מיד, והמתינו לבואו שוב, כדי לבקש את סליחתו. לא עבר זמן רב ולאחר כעשר דקות יצא העיור מביתו שוב עם הסל לכיוון חנות המכולת. מיד יצאו כל הילדים לקראתו ובקשו ממנו מחילה וסליחה וכפרה על המעשה הנבזה, כי בודאי צדיק אתה וגילו לך משמים את אשר זממנו לעשות לך. העיור הביע תמיהה

מוחלטת: אינני מבין מה רצונכם, אינני יודע כלל על מה אתם מדברים. אמרו לו הילדים הלוא לפני כמה דקות יצאת מביתך לחנות המכולת, ובאמצע הדרך נעמדת, האם לא בגלל שידעת כי לשפת הבור הגעת? אמר להם העיור, האמת אומר לכם שלא ידעתי שיש בור, אלא בדיוק באותו רגע נזכרתי ששכחתי את הארנק שלי בבית, לכך חזרתי לביתי להביא את הארנק...

והנמשל, פעמים רבות אומות העולם שונאי ישראל, מניחים פצצות בכל מיני מקומות וזוממים מזימות נגד עם ישראל. אבל הקב"ה ישתבח שמו לעד עושה נסים ונפלאות לעם ישראל, והפצצות לא מתפוצצות או שמתפוצצות עליהם. נמצא שפעמים אף אנו איננו מכירים כלל בנס שבורא עולם עושה לנו, כי אין אנו יודעים שהניחו שם פצצות וחומרי נפץ, ולכן איננו יודעים להודות על זאת. אולם הגויים אשר הם שזממו את המזימות, הם הם שמתפלאים ולא מבינים למה לא התפוצצה הפצצה ומדוע נכשלה המזימה, עד שמשכילים לדעת שבורא עולם עושה לנו את כל הניסים הללו, ואז הם משבחים ומפארים על זאת. וזה שאומר דוד המלך, "הללו את ה' כל גויים שבחווהו כל האומים, כי גבר עלינו חסדו!"

מה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותיך

במדרש, אמר רבי חנינא: בעשרים וחמשה בכסלו נגמרה מלאכת המשכן, והיה מקופל ומונח עד ראש חודש ניסן שאז הקימו משה, כמו שנאמר, וביום החודש הראשון באחד לחדש תקים משכן אהל מועד (שמות פרק מ פסוק ב). וכל זמן שהיה מקופל היו ישראל מדברים על משה: למה לא הוקם מיד? שמא דופי אירע בו? ובאמת שהקב"ה ברצונו היה לערב את שמחת המשכן, בחודש שנולד בו יצחק אבינו, שהוא ניסן. וכיון שבא ניסן, הוקם המשכן. נמצא שהפסיד החודש כסלו, שלמרות שנגמרה המלאכה בו, לא הוקם בו המשכן. אמר הקדוש ברוך הוא: עלי לשלם לו ולפצות אותו! ומה שילם לו? חנוכת בית חשמונאי.

אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה

רואים אנו עד כמה מדקדק הקב"ה שלא להפסיד ולא לקפח שום נוצר בעולם, ואם דקדק הקב"ה כל כך על יום אחד מימי השנה, שלא לקפח אותו, ונתן לו בתמורה את ימי החנוכה, על אחת כמה וכמה מדקדק הקב"ה עם בני אדם שלא לקפח שכרם על כל מצוה ומצוה ואפילו הקלה שבקלות.

ומסופר על שתי נשים צדקניות, שלקחו לעצמן להיות אחראיות על קופת הצדקה ליתומים ויתומות. הן סיכמו ביניהן כי לאחר אריכות ימים ושנים של שתיהן, הראשונה מהן שתמות קודם, תבוא בחלום הלילה לחברתה השניה ותספר לה את ההנהגה שבעולם הבא. לאחר זמן נפטרה האחת, ולימים מספר הגיעה בחלום לחברתה, ואמרה לה: לספר לך את כל הקורות שם אינני יכולה, אך דבר אחד אוכל לומר לך: אם את זוכרת, באחד מן הימים שהלכנו לאסוף צדקה ליתומים, הצבעתי לך ביד, כדי להראות לך שיש בית נוסף שלא היינו בו. אין את יודעת כמה שכר בשמים הכינו לי רק בעבור אותה הרמת יד!

כן, מורי ורבותי, חברך שואל אותך כתובת, ואתה עונה לו, אין אתה יודע איזה שכן צפוי לך על זאת. ואל תאמר סך הכל מה עשיתי, כי על כל דבר טוב הקב"ה משלם, ואיננו נשאר חייב לשום אדם. וכמו שנאמר (דברים פרק לב פסוק ד) 'אל אמונה ואין עול, צדיק וישר הוא'.

רמז מן התורה לחנוכה

הרמב"ן בתחילת פרשת בהעלותך (במדבר פרק ח פסוק ב) מביא את שאלת המדרש: מדוע נסמכה פרשת בהעלותך שבה מצווה הקב"ה לאהרון הכהן על המנורה, לפרשת חנוכה הנשיאים? לפי שכשראה אהרון את חנוכת הנשיאים, שציוה הקב"ה לכל נשיא בישראל להקריב קרבן בחנוכת המשכן בחודש ניסן, חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכת המשכן - לא הוא ולא שבטו. אמר לו הקב"ה: חַיִּיד, שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומיטיב את הנרות בוקר וערב.

וכתב הרמב"ן, לא התברר לי למה ניחמו בהדלקת הנרות דוקא, ולא ניחמו בקטורת בקר וערב שבו השתבחו גם שבט לוי, שנאמר (דברים פרק לג פסוק י): "ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך". וכן בכל הקרבנות, ובמנחת חביתין, ובעבודת יום הכיפורים שאינה כשרה אלא בכהן גדול, ונכנס לפני ולפנים אל קדש הקדשים, ושהוא קדוש ה' עומד בהיכלו לשרתו ולברך בשמו, ושבטו כלו משרתי ה' ועוד, מה טעם לחלישות הדעת הזאת, והלא קרבנו גדול משל הנשיאים, שהקריב בימים ההם קרבנות הרבה כל ימי המילואים? ואם תאמר שהקרבנות שהוא הקריב היו חובה שנצטוו בהם, וחלשה דעתו על שלא הקריב נדבה כשאר הנשיאים לחנוכה המזבה, הלוא גם הדלקת הנרות שניחמו בה, הרי היא חובה שנצטוו עליה ולא נדבה, ובמה התפייס אהרון?

אלא נראה שענין ההגדה הזו לדרוש רמז מן הפרשה על חנוכה של נרות, שהיתה בבית המקדש השני על ידי אהרן ובניו. רצוני לומר, חשמונאי כהן גדול ובניו.

ובלשון הזה מצאתיה במגילת סתרים לרבנו נסים גאון, שהזכיר האגדה הזו ואמר: "אמר לו הקב"ה למשה, דבר אל אהרון ואמרת אליו, יש חנוכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות, ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנוכה שקרויה על שמם, והיא חנוכת בני חשמונאי, ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת חנוכת המזבח". וראיתי עוד במדרש ותחומא בהעלותך פרשה ה', "אמר לו הקב"ה למשה, לך אמור לאהרן אל תתיירא, לגדולה מזאת אתה מוכן, שהרי הקרבנות כל זמן שביית המקדש קיים הם נוהגים, אבל הנרות לעולם הם נוהגים, וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני, אינם בטלים לעולם".

ויש להבין שהלוא הדבר ידוע שכשארין בית המקדש קיים והקרבנות בטלים מפני חורבנו, אף הדלקת הנרות תבטל, אם כן מה זה שמנחמו בהדלקת הנרות שלעולם הם נוהגים, אלא לא רמזו אלא לנרות חנוכת בית חשמונאי, שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בית המקדש בגלותנו. וכן ברכת הכהנים הסמוכה לחנוכת הנשיאים נוהגת לעולם. עד כאן מדברי הרמב"ן.

וטובל בשמן רגלו'

בגמרא מסכת מנחות (דף פה עמוד ב) שנו חכמים על הפסוק (דברים פרק לג פסוק כד), "ולאשר אמר ברוך מבנים אשר, יהי רצוי אחיו **וטובל בשמן רגלו'**, זה חלקו של אשר שמושך שמן כמעיי, ובנחלתו היו מכינים שמן זית לבית המקדש.

ומספרת הגמרא, כי פעם אחת הצטרכו אנשי לודקיא לשמן. מינו להם שליח גוי אחד, אמרו לו: לך והבא לנו שמן במאה ריבוא [מיליון] מטבעות זהב. הלך לגוש חלב, אמרו לו לך אצל פלוני לשדה הלא, הלך ומצאו שהיה עודר בעצי הזיתים. אמר לו: יש לך שמן במאה ריבוא שאני צריך? אמר לו: המתן לי עד שאסיים מלאכתי. המתין עד שסיים מלאכתו, לאחר שסיים מלאכתו הפשיל כליו לאחוריו. אמר לו יש לך שמן במאה ריבוא, כמדומה אני ששחוק שחקו בי היהודים [מאחר שראה אותו הגוי שהולך פשוט ועובד בשדה, ואילו הוא עשיר כזה גדול שיש לו שמן במיליון, אם כן לא היה מתאים שיעבוד כך]. כיון שהגיע לעירו הוציאה לו שפחתו קומקום של מים חמים ורחץ בו את ידיו ורגליו. הוציאה לו ספל של זהב מליאה שמן וטבל בו את ידיו ורגליו, לקיים מה שנאמר 'וטובל בשמן רגלו'. לאחר שאכלו ושתו מודד לו שמן במאה ריבוא. אמר לו, אולי אתה צריך יותר שמן? אמר לו כן, אלא שאין לי כסף לכך. אמר לו אם אתה רוצה לקחת עוד שמן, קח, ואני אבוא עמך ללודקיא, ושם תתן לי את המעות. וכן היה, ומדד לו עוד שמן בשמונה עשר ריבוא. אמרו, לא הניח אותו האיש לא סוס ולא פרד ולא גמל ולא חמור שלא שכרו לנשיאת השמן, כיון שהגיע לעירו ללודקיא, יצאו אנשי העיר לשבחו. אמר להם, לא לי תשבחו אלא לזה שבא עמי שמדד לי שמן במאה ריבוא, ועדיין אני חייב לו עוד כסף, על השמן שהוסיף לי.

שבת, חודש ומילה

הנה היוונים גזרו על עם ישראל בעיקר על שלושה מצוות: שבת, קידוש החודש ומילה. ופירושים רבים נאמרו בזה, מדוע לא גזרו על שאר המצוות האחרות.

יש לדעת כי ללא כל ספק מטרתם של היוונים היתה לעקור ולשרש מעם ישראל את שמירת התורה והמצוות כולם ללא שום פשרה, אלא שכדי לעשות זאת תפסו היוונים בשיטה אומנותית מאוד, שבה חשבו שבאמת יוכלו להצליח באשר זוממים הם לעשות, אבל כמובן בורא עולם שומר ישראל, הנה לא ינום ולא יישן, לא נתן להם לעשות זאת, שכבר הבטיח לנו בתורתו הקדושה (דברים לא פסוק כא): "כי לא תשכח מפני זרעו". ואנו בטוחים ללא כל ספק, כי 'לא יחליף האל ולא ימיר, דתו לעולמים לזולתו'.

שלחן שבת

היוונים ידעו כי ישנן מצוות מסויימות, אשר גורמות לקשר ולחיבור עם ישראל כולו כאחד אל מורשת התורה והמצוות. הראשונה שבהן מצות השבת, אשר מתרכזת בעיקר סביב שולחן השבת היהודי. יושבים יחד כל בני המשפחה סביב השלחן, פוצחים בשירה באמירת 'שלום עליכם'. לאחר מכן מקדש האבא על היין בקול נעים, ומנשקים הילדים את ידי האב והאם ביראת כבוד ואהבה אמיתית, כמו שנצטווינו בתורתנו הקדושה, 'כבד את אביך ואת אמך', 'איש אמו ואביו תיראו'. לאחר הקידוש נוטלים כולם את

ידיהם לסעודת שבת, ויושבים לאכול ממטעמי השבת שטרחה והכינה האמא הצדקת בשמחה ובערגה של מצוה. סוף סוף לאחר שבוע של עבודה, ניקיונות, כביסות והכנות, הגיע העת לרוות את הנחת, יושבים כל המשפחה, כמאמר דוד המלך בתהלים "בניך כשתילי זיתים סביב לשולחנך". לאחר סיום הסעודה, פוצחים בשירי שבת באהבה ובחביבה, וכולם עונים בשירה ובזמרה יחד. אחר זה, הגיע העת שכל ילד מילדי הבית מביא את דף הקשר השבועי שקיבל מהגן ומהתלמוד תורה, ומספר על פרשת השבוע, אביו שואל אותו שאלות ונהנה מידיעותיו בתורה על אף גילו הרך, ולבסוף פותח האבא בדברי תורה ומחדש חידושים לבני המשפחה. כך מסיימים את הסעודה בהרגשה של סיפוק ושמחה אמיתית, עם אהבה ואחדות. 'אשרי עין ראתה כל אלה'.

את המחזה הזה ואת תוצאותיו ידעו היוונים טוב מאוד, ולכן תפסו דוקא את מצות השבת, לבטלה מעם ישראל. ידעו הם היטב שאם תתבטל מצוה זו - ההמשכיות של עם ישראל לא תמשיך להתקיים ברמה כזו. מעמד שולחן השבת נחקק בלבבות הרכים, עד שאינם יכולים לשכוח זאת לעולם. אף אם חס ושלום במשך הזמן קרה שקלקלו ילדי הרחוב את אחד הילדים, מובטח לנו שיתחזק ויחזור שוב לשורשים העמוקים, ויקיים את התורה והמצוות כהלכתן, בעקבות מחזות ההוד שהותירו רושם עז בליבו. ולזאת היוונים לא רצו להסכים, לכך את כל אשר בכוחותיהם עשו, כדי לקעקע את הקשר הרוחני במשפחות עם ישראל.

קידוש החודש

כדי לקבוע את היום הראשון של החודש, צייתה התורה שאם יבואו שני עדים ויעידו בבית הדין שראו את הירח בצורה מסוימת בסוף החודש שעבר, על פי זה יקבע בית הדין באיזה יום יחול ראש חודש הבא, וממילא על פי זה יודע הזמן אימתי יחולו חגי ישראל: פסח, שבועות, סוכות, וכל מועדי ישראל.

היוונים ידעו כי לבד מהשבת הקדושה, ישנם ימים נוספים אשר גם הם מסוגלים להביא את המצב בעם ישראל לאחדות ושמחה אמיתית של כולם יחד, והם הימים טובים של עם ישראל, מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש - אלה הם מועדי.

היוונים הבינו כי לא מספיק לבטל רק את השבת מעם ישראל, כי הלוא את מטרותם לא ישיגו כל כך, כשעדיין עם ישראל שומרים על חגיהם. וכמו שאנו רואים כיום לצערנו הרב, אשר רבו היהודים שבעוונותינו הרבים אינם שומרי שבת, אולם על החגים אינם מוכנים לוותר בשום פנים ואופן, אינם יכולים שלא לבנות את הסוכה, הם זוכרים עוד את הסוכה שהיתה בבית סבא, היאך היו עוזרים לקשט אותה, ובחג היו באים כל הדודים והמשפחה הענפה, ויושבים יחד בסוכה עם שירי החג, קשה להם להתעלם מכל זה, גם הם מרגישים את חובתם לבנות סוכה לשבת בה, כדי לא לפספס את אותה תחושה טובה. הם אינם יכולים בליל הסדר שלא לשבת על שלחן ערוך נאה ומסודר ביין ובמצות, במרור ובחרוסת וכו', הם אינם יכולים לשכוח כיצד היו יושבים בקטנותם כדי להיסב באכילת המצות ובשתיית היין בארבע כוסות. הם אינם יכולים שלא לבוא לבית הכנסת בימים הנוראים 'ראש השנה' ו'כיפור', או לפחות לבוא כמה דקות לקראת סוף היום הקדוש בתפילת נעילה. הם אינם יכולים לוותר שלא לבוא לבית הכנסת ולרקוד בשמחת תורה עם ספר התורה.

ידעו היוונים, כי אף אם לא ישמרו את השבת אבל ישמרו את החגים, עדיין יכול להיות שדוקא מאותו ניצוץ שנתר דולק בנחלת שבלב אותו יהודי, מזה יתהפך לבבו, וישוב אל מקורות המים החיים האמיתיים שהם תורתנו הקדושה. וגם את זה ניסו לעקור ולשרש.

ברית מילה

אך ליוונים אין די בכך, הם ידעו כי גם אם יצליחו לבטל את היהודים מלשמור את השבתות ואת חגי ישראל, עדיין אין יהודי שלא ימול את בנו בעודו תינוק רך בין שמונה ימים. אפילו אחד שלא שומר מצוות כלל, שגם יום כיפור לא 'משחק' אצלו, בכל אופן איננו מסוגל לוותר שלא לעשות ברית מילה לבנו. ופעמים דווקא מצוה זו שקיים במסירות נפש, על אף שרחמיו על בנו עלולים להניאו ממעשהו, שהיאך יתכן לחתוך מבשרו בעודו תינוק וחלש, עם כל זה לא שת ליבו לזאת, והולך ועושה את המצוה, אך ורק בגלל ציוויו של הקב"ה. זכות זו יכולה לעמוד לו, ולחלחל בקרבו עד שגם בו ידלק שוב הניצוץ הקטן שנשאר לו בגחלת, וישוב גם הוא לחיק בורא עולם.

שלוות הצדיקים

בשבת הסמוכה לחנוכה קוראים אנו בפרשת "וישב". ישנו רעיון מוסרי, הנלמד מפרשה זו, וממהות ימי החנוכה יחד.

הפרשה פותחת: "וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען. אלה תולדות יעקב, יוסף...". במדרש אמרו: וישב יעקב - ביקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רוגזו של יוסף. צדיקים מבקשים לישב בשלוה, אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים הם לישב בשלוה בעולם הזה?

ויש להבין את דברי המדרש, וכי לא מגיע ליעקב אבינו שיִשֵּב בשלוה, אחר שבמשך שנים רבות סבל מעשו הרשע, עוד בהיותו בבטן אמו, ואחר כך מלבן הרשע, וגם מתה עליו אשתו רחל, וצער רב הצטער על בתו דינה, ולאחר כל הצרות הללו מבקש לשבת בשלוה, אומר לו הקב"ה, לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שהם מבקשים לישב בשלוה בעולם הזה?

ומבארים המפרשים, כי ודאי שהקב"ה רוצה להיטיב עם בריותיו, שזו התכלית שלמענה ברא את העולם. אלא שעיקר ההטבה היא בעולם הבא, והעולם הזה הוא רק "פרוודור" שבו מכינים אנו את עצמנו שנהיה ראויים להטבה הגדולה באמת, ולא נקבל הטבות בתור "לחם חסד" המבייש את מקבליו. כמו שאומר ה"מסילת ישרים": "והנה מה שהורונו חז"ל הוא, שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' וליהנות מזיו שכירתו, שזהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להימצא. ומקום העידון הזה הוא באמת העולם הבא, כי הוא הנברא בהכנה המצטרפת לדבר הזה, אך הדרך כדי להגיע אל מחוז חפצנו זה, הוא זה העולם, והוא מה שאמרו במשנה באבות (פרק ד' משנה כ"א): "העולם הזה דומה לפרוודור בפני העולם הבא, התקן עצמך בפרוודור, כדי שתכנס לטרקלין".

ואם כן אין ראוי לו לאדם שירדוף אחר התענוגות של העולם הזה ויבקש לעצמו עושר,

רווחה וכו'. כי דבר זה מסיח את דעתו מן העיקר, שהוא ההכנה לעולם הבא. אין זה אומר כי עליו להיות מסוגף ולא ליהנות כלל מן העולם הזה, אלא הנקודה היא שעל האדם לראות את העולם הזה, אך ורק בתור אמצעי ולא מטרה! אם יש לך הרווחה גשמית, יכול אתה להשתמש בה כעזר וסיוע לעבודת ה', אך לא לראות בה מטרה בפני עצמה. ממילא אם חסרה לך אותה הרווחה גשמית, אל תהיה מיצר על כך ומשתוקק לכך, כי אין זו המטרה! וזו היתה בעצם ההקפדה של הקב"ה: **מבקשים** לישב בשלוח בעולם הזה, לרצות, להשתוקק, להתאוות לחיי עונג בעולם הזה.

כך היא דרכה של תורה

ועל פי האמור יש לפרש את המשנה במסכת אבות (פרק ו' משנה ד'): "כִּיּוֹף הַיָּד הַיְמָנִית הֵיאָה עֲצֵר תִּתְּנָהּ, וּבִתְּוִרָה אֶתְּנָהּ עֲמֵל. וְאִם אֶתְּנָהּ עֹשֶׂה כֹּן, אֲשֶׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ, אֲשֶׁרֶיךָ בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְטוֹב לָךְ לְעוֹלָם הַבָּא". ויש להבין, הלוא אם בורא עולם נתן לאדם שפע ומזון טוב, ויש ביכולתו לאכול כל יום יותר מפת במלח ויותר ממים במשורה, וכן יש ביכולתו לישון על מטה טובה ולא על הארץ, האם במצב כזה אינו יכול לזכות לדרכה של תורה? האם כך הם פני הדברים שכדי לזכות לדרכה של תורה, יצטרך האדם שלא לאכול כל יום אלא רק פת במלח, ומים לפי מדה, ולישון על הארץ?

אין ספק שאין זו כוונת המשנה, כי אדם שנתן לו בורא עולם שפע טובה וברכה, ישתמש בהם כדי ללמוד תורה יותר ויותר, ויכוין שאוכל טוב וישן טוב כדי לעשות רצון ה' בחשק ובשמחה. אך נקודת המוצא כאן היא: האם גם במצב שבורא עולם לא היה נותן לך את כל השפע הזה, גם אז היית נשאר ללמוד בישיבה ובכולל? או שאז כבר היית עוזב ויוצא למסחר, כי חסרים לך ההנאות הללו? זו נקודת המבחן של האדם! נקודה זו מדויקת בלשון התנא שהשתמש בלשון עתיד ולא בלשון הווה: פת במלח 'תאכל', ומים במשורה 'תשתה', ועל הארץ 'תישן', ולא אמר פת במלח 'אתה אוכל', ומים במשורה 'אתה שותה', ועל הארץ 'אתה ישן', ללמדך שלא מן ההכרח שעכשיו בפועל צריך אתה לאכול כך ולישון כך, אלא אף שכרגע חננך ה' בשפע טוב, אל תחשוב שרק במצב הזה אתה עוסק בתורה, אלא אף אם חס ושלוש יגיע יום ולא יהיה לך שפע כמו שיש לך עכשו, גם אז תשב ותעסוק בתורה כמו במצב העכשווי. וכך באמת בהבנה אמיתית כזאת, אפשר לזכות לקנות דרכה של תורה באמת.

וזה שאמר הקב"ה, לא דיין להם לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא **שמבקשים** הם לישב בשלוח בעולם הזה. עיקר ההקפדה של בורא עולם היתה למה הם מבקשים, למה הם מתאוים לשלוח הזאת, אם נתתי להם - נתתי, אבל אם לא נתתי - אין צורך להשתוקק, לרצות ולהתאוות אליה.

על מה אבדה הארץ

על פי זה, מבארים גם כן את הגמרא במסכת נדרים (דף פ"א עמוד א') בעניין חורבן בית המקדש הראשון, ששאלו לחכמים ולנביאים "על מה אבדה הארץ?", ולא ידעו להשיב. עד שבא הקב"ה בעצמו ואמר (ירמיה פרק ט' פסוק יב), "ויאמר ה' **על עוזבם את תורת** אשר נתתי לפניכם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה". ומבארת הגמרא, אמר רב יהודה אמר רב **שלא ברכו בתורה תחילה**.

ופרש רבנו יונה, הלוא אם לא עסקו בתורה, אם כן למה כשאלו את החכמים והנביאים הם לא ידעו להשיב, הרי דבר גלוי הוא לכל? אלא ודאי עוסקים היו בתורה תמיד, ולפיכך היו החכמים והנביאים תמהים על מה אבדה הארץ, עד שהקב"ה בכבודו ובעצמו, שהוא יודע מעמקי הלב, פרש את הדברים, שלא היו מברכים בתורה תחילה, כלומר לא היתה התורה חשובה בעיניהם כל כך שיהא ראוי לברך עליה, והיינו שלא היו עוסקים בה לשמה, ומתוך כך מזלזלים היו בברכתה. "לא הלכו בה" - בכוונתה ולשם שמים באמת.

המאור שבתורה מחזירם למוטב

תורתנו הקדושה היא חכמה אלוקית ואיננה חכמה כשאר כל החכמות החיצוניות של אומות העולם. את תורת ה' - לא מספיק ללמוד ולדעת, אלא צריך ללומדה עם קדושה, עם יראת שמים, עם ערך אמיתי וחשיבות אמיתית לעסק התורה, ואז זוכה האדם באמת לקנין התורה. וכמו שאמרו במדרש, על הפסוק בירמיה (פרק טז פסוק יא) 'אאותי עזבו ואת תורתי לא שמרו'. אמר הקב"ה הלואי אותי עזבו אבל את תורתי שמרו, שמתוך שהיו מתעסקים בה, 'המאור שבה' היה מחזירן למוטב. ומדויק מן הלשון, שלא כתוב שהתורה מחזירה למוטב, אלא 'המאור שבתורה' מחזירם למוטב. והיינו כשלומדים את התורה עם המאור שבה, עם האביזרים שלה, שהם הערך ההגון והיחס הנכון ויראת השמים האמיתית, אז יש סיכוי באמת שהתורה תחזיר את האדם למוטב, אבל כשלומדים את התורה כשאר חכמות כמו מתמטיקה, פיזיקה, כימיה, ביולוגיה, גיאוגרפיה וכו', אזי אין התורה חודרת בליבותיהם ואינה מחזירה אותם למוטב. וכמו שרואים אנו בעליל בכל מיני אוניברסיטאות ובתי ספר, שלומדים בהם כמה מלימודי התורה, ואף על פי כן רבים מהם עדיין מחללי שבת, ואף חלקם שהיו שומרים קצת, עתה הרי הם יורדים ומדרדרים עוד ועוד מדרכי התורה והמצוות, ה' יצילנו. ועוברים על האיסורים החמורים בתורה בשאט נפש, והתורה לא החזירתם למוטב, למה? הוא הדבר אשר אמרנו, כשאין מאור אין חזרה למוטב.

לא לחינם נמשלה התורה למים, המים יכולים להצמיח פרחים ושושנים, ומאיך גיסא גם קוצים וברקנים, תלוי מה מגדלים. כך התורה יכולה להצמיח צדיקים חסידים וקדושים, ומאיך גיסא גם רשעים שונאי תורה ומצוות. הא כיצד? הכל תלוי היאך לומדים את התורה. וכדברי הגמרא במסכת יומא (דף עב עמוד ב) אמר רבי יהושע בן לוי, מהו שכתוב "וזאת התורה אשר 'שם' משה"? - אם זכה האדם, נעשית לו התורה סם חיים. לא זכה האדם, נעשית לו התורה סם המות.

מלכות יון הרשעה בתקופת בית שני רצתה "להשכיחם תורתך". ואמרו במדרש: "וחושך על פני תהום" - זו מלכות יון, שהחשיכה את עיניהם של ישראל. היוונים בעצם לא התכוונו להעלים את התורה כליל, אלא אדרבה הכירו הם בחכמה הגדולה והעצומה הטמונה בה, אלא שרצו להחשיך את המאור שבה. רצו הם שעם ישראל יתייחס לתורה כאל יתר החכמות המצויות בעולם, ולא כ"תורת חיים", שממנה תוצאות חיים לחיי האדם כולם.

"ברוך אלוהינו שבראנו לכבודו, והבדילנו מן התועים,

ונתן לנו תורת אמת, וחיי עולם נטע בתוכנו!!!"

מדוע עושים חנוכה שמונה ימים?

חג החנוכה נחוג זכר לנס פך השמן, "שלא היה בו להדליק אלא ליום אחד, ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים". והשאלה הנשאלת: למה עושים חנוכה שמונה ימים, והלו נס השמן לא היה אלא שבעה ימים בלבד, שכן היה שמן ליום אחד גם ללא הנס!! תשובות רבות ניתנו לשאלה זו על ידי גדולי הדורות, והרי מקצתן:

❖ היום הראשון - קבעו אותו ליום טוב על נס הניצחון במלחמה, שביום כ"ה בכסלו נחו היהודים מאויביהם - כשם שנקבע יום טוב בפורים ביום אשר נחו מאויביהם. ושאר שבעת הימים - על נס השמן.

❖ מה שמצאו פך שמן טהור חתום בחותמו של כהן גדול, לאחר כל ההרס והטומאה שזרעו היוונים בבית המקדש במשך שלוש שנים - זה עצמו היה נס, ועליו קבעו את היום הראשון. שאר הימים - על נס השמן.

❖ החשמונאים חילקו את השמן שבפך לשמונה ימים, כדי שהמנורה תהיה דולקת שעה קצרה בכל ערב, ונעשה נס שמאותה כמות קטנה האירה המנורה כל הלילה - כך בכל יום ויום, במשך שמונה ימים.

❖ אחר שנתנו החשמונאים את השמן במנורה, נשאר הפך מלא שמן כבתחילה, וראו את הנס כבר ביום הראשון.

❖ לפי שהיוונים גזרו על המילה, והיתה גזירה זו קשה על היהודים יותר מכל הגזירות, מפני שיש בה הפרת ברית. וכשגברה יד החשמונאים עליהם שמחו על חידוש ברית מילה שמצוותה ביום השמיני להולדת הבן, ועל שמחת מצוה זו - סמכו את חגם לשמונה ימים.

❖ בדרך דרש: היוונים רצו להוציא מלב ישראל את האמונה שהקב"ה מנהיג את העולם בהשגחתו, וניסו להחדיר לליבם שהכל מתנהל בדרך הטבע, וכבר היו רבים מישראל נוטים אחר דיעות מסולפות אלו. כיון שראו כולם את נס פך השמן - שלא כדרך הטבע, הבינו כולם שהכל מהשגחתו יתברך, ואפילו כשהעולם מתנהג בדרך הטבע - גם אז הכל מיד ה' ומהשגחתו. לכך אנו אומרים בפיוט לחנוכה: "בני בינה, ימי שמונה קבעו..." כלומר: מתוך שהיו בני בינה, הבינו דבר מתוך דבר: מתוך הנס, הבינו שהשמן הרגיל הדולק בדרך הטבע - גם הוא נס.

❖ בדרך מוסר השכל: החשמונאים לא נתייאשו מלהדליק גם ביום ראשון, למרות שאמרה התורה "נר תמיד", וידעו שמחר לא יהיה להם מה להדליק. והוא הנס הגדול שמקיים את עם ישראל בכל דורותיו וגלויותיו. שאילו באו לעשות חשבונות מה יהיה ביום מחר, לא יוכלו להתקיים אפילו יום אחד, אבל ישראל אין עושים חשבונות, אלא שמים בטחונם באביהם שבשמים, וכל מעשה קטן שיש בידם לעשות - עושים הם בשמחה ובאמונה תמה.

❖ שער ההלכה ❖

❧ הדלקת נרות חנוכה ❧

1

השם יתברך מצילנו מידם

בתקופת ימי בית המקדש השני, גזרו מלכי יון הרשעה גזרות על ישראל, ובטלו אותם מדתם ולא הניחום לעסוק בתורה ובמצוות, ופשטו ידיהם בממונם ובבנותיהם, ונכנסו להיכל בית המקדש ופרצו בו פרצות, וטמאו את השמנים שהיו מיועדים להדלקת המנורה, ולחצום לחץ גדול, וצר מאוד היה לישראל מפניהם. עד שריחם עליהם הקב"ה והצילם מידם, וגברו החשמונאים הכהנים על היוונים, והושיעו את ישראל מידם. והעמידו מלך מן הכהנים, וחזרה המלכות לישראל.

נס פך השמן

כשנכנסו החשמונאים לבית המקדש ורצו להדליק את המנורה, לא מצאו אלא פך אחד של שמן זית זך טהור, שהיתה בו כמות שמן להדלקת יום אחד בלבד, ונעשה נס שהספיקה להם כמות זו לשמונה ימים.

שמן זית משבט אשר

באותם שמונה ימים שלחו את האנשים הבקיאיים בהכנת שמן זית, שילכו לחלקו של שבט אשר, אשר ברכם משה רבנו בשמן רב, כמו שנאמר (דברים לג כד): "וּלְאֶשֶׁר אָמַר, פָּרוּךְ מִבְּנֵי אֲשֵׁר, יְהִי רְצוֹן אֶחָיו, וְטִבֵּל בְּשֶׁמֶן רָגְלוֹ". ועד שהגיעו לעיר תקוע שבנחלת שבט אשר, וכתשו זיתים וחזרו, עברו שמונה ימים. ורק ביום התשיעי הדליקו מהשמן שהביאו. נמצא ששמונה ימים הדליקו בשמן של נס. ומפני זה תקנו חכמים שבאותו הדור לעשות את אותם שמונה ימים ימי שמחה והלל, ומדליקים בהם נרות בכל לילה ולילה משמונת הלילות, כדי לפרסם את הנס. (עיינו בגמרא מנחות פה ע"ב. רמב"ם הלכות חנוכה פ"ג הלכה א-ג. א. בית יוסף סימן עתר אות א. ה. ת"ה י)

מִרְן הַבַּיִת יוֹסֵף (שם) הוֹסִיף עוֹד טַעַם לְמָה הוּצַרְכוּ לִנְס שִׁיִּסְפִּיק פֶּךְ הַשֶּׁמֶן לְשׁוֹמוֹנֵה יָמִים, מִפְּנֵי שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל הָיוּ בְּחֻזְקַת טִמְאֵי מֵתִים, [כִּיּוֹן שֶׁנִּלְחַמּוּ וְהִרְגוּ בִּיּוֹנִים. וְאִף אוֹתָם שֶׁלֹּא נִגְעוּ מִמֶּשׁ בְּמֵתִים, מִן הַסֵּתֶם כְּשֶׁעָזְרוּ בְּמִלְחָמָה נִגְעוּ בְּחַרְבּוֹת, וְהָלוּא הַתּוֹרָה אִמְרָה (בְּמִדְבַר יט טז): "וְכָל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּחִלְלֵי חֶרֶב אוֹ בְּמֵת אוֹ בְּעֵצִים אֲדָם אוֹ בְּקֶבֶר יִטְמָא שְׁבַעַת יָמִים", וּדְרָשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ (מִסֵּכַת פִּסְחִים יד ר"ע ב): "בְּחִלְלֵי חֶרֶב" – "חֶרֶב הָרִי הוּא כַּחֲלָל", שֶׁכָּל הַנוֹגֵעַ בְּחֶרֶב, הָרִיחוּ כְּמִי שֶׁנִּגַּע בְּחִלְלֵי עֲצָמוֹ – בְּמֵת, וְנִעֲשָׂה "אֵב הַטּוֹמָאָה". בִּיאוֹר הַדְּבָרִים: כָּל מִתְכַּת שֶׁנִּגְעָה בְּמֵת, הָרִיחוּ נִעֲשִׂית "אֵבֵי אֲבוֹת הַטּוֹמָאָה" כְּמֵת עֲצָמוֹ, וּמִמִּילָא הַנוֹגֵעַ בָּהּ נִעֲשָׂה "אֵב הַטּוֹמָאָה" וְנִטְמָא שְׁבַעַת יָמִים. וְכִמוֹ כֵּן, אִם הַמִּתְכַּת נִגְעָה בְּאָדָם שֶׁנִּגְעָה בְּמֵת, הָרִי הַמִּתְכַּת נִעֲשִׂית כְּמוֹהוּ "אֵב הַטּוֹמָאָה", שֶׁכֵּן גָּזְרָה הַתּוֹרָה עַל מִתְכּוֹת בְּטוֹמָאָת מֵת בְּלִבָּד. נִמְצָא אֲפּוֹא, שֶׁכְּמַעַט אִי אִפְשָׁר שֶׁלֹּא נִטְמָאוּ כּוֹלָם: אוֹ שֶׁנִּגְעוּ בְּמֵת, אוֹ שֶׁנִּגְעוּ בְּמִתְכַּת שֶׁנִּגְעָה בְּמֵת, אוֹ שֶׁנִּגְעוּ בְּאָדָם שֶׁנִּגְעָה בְּמֵת,

או שנגעו במתכת שנגעה באדם שנגע במת. על כן הוכרחו להמתין שבעה ימים כדי להיטהר, ורק ביום השמיני כתשו את הזיתים והוציאו מהם שמן זית טהור, והדליקו בו בתשיעי. ע"כ.

במגילת תענית [חיברוהו חז"ל לקראת סוף בית המקדש השני] מבואר טעם נוסף למה חוגגים חנוכה "שמונה" ימים, וזו לשונה: ומה ראו לעשות חנוכה זו שמונה ימים, והלא חנוכה המשכן לא עשה משה אלא שבעה ימים? אלא שבימי מלכות יון הרשעה, לאחר שגברו עליהם בית חשמונאי ונצחום, נכנסו להיכל, וחזרו ובנו את המזבח וסדוהו בסיד, והתעסקו בו שמונה ימים, והדליקו את הנרות, ותיקנו כלי שרת. ע"ש. (ו)

בספר העיתים [לרבנו יהודה הנשיא אלברצלוני, לפני כ-900 שנה] כתב, והטעם שקבעו "שמונת" ימי חנוכה? לפי שרצו לרמוז על מצות מילה שניתנה בשמיני, ומסרו ישראל נפשם עליה, בשעת הגזירות של מלכי יון. (ז)

למה נקרא שמו "חנוכה"?

היום שנחו עם ישראל מהמלחמה על היוונים, היה יום כ"ה בכסלו, ולכן נקראו ימים אלו: "חנוכה", על שם שחנו בכ"ה. (טור סימן עתר) ועוד טעם משום שהיוונים שיקצו את המזבח בעבודה זרה, והוכרחו החשמונאים לסותרו ולבנותו מחדש, וחנכו אותו בכ"ה בכסלו, והקריבו בו קורבנות תודה ונדבה להשם יתברך על תשועתם והצלתם, ולכן נקרא שמו "חנוכה" על שם "חנוכה המזבח".

כתב בתוספות יום טוב, בחנוכה קוראים פרשת הנשיאים, פירש רש"י משום שהיה בו "חנוכה המזבח". וכן מצאתי בספר מכבי, שכאשר ניצחו החשמונאים את היוונים, נכנסו למקדש ומצאו את המזבח שהיה משוקף על ידי היוונים, [כמו שאמרו בגמרא מסכת עבודה זרה (נב ע"ב) גנוז בית חשמונאי את אבני המזבח ששקצו אנשי יון לעבודת כוכבים] וסותרו אותו, וחזרו ובנאוהו מחדש, וחנכוהו ביום כ"ה בכסלו. גם רבנו פרחיה כתב, ונקראת חנוכה על שם שחינכו בה המזבח בקרבנות תודה ונדבה להשם יתברך על תשועתם. (י)

למה מדליקים בליל כ"ה ולא בליל כ"ו?

שאלה: יש להתבונן, מאחר וחנו מהמלחמה בכ"ה בכסלו, נמצא שהערב הראשון שהדליקו את המנורה היה בליל כ"ו, ואם כן מדוע תקנו להדליק מלילה שלפני כן - ליל כ"ה ולא מליל כ"ו?

תשובה: א. יש אומרים שבאמת בתחילת ליל כ"ה חנו מהמלחמה, ולדבריהם לא קשה למה מתחילים להדליק בליל כ"ה (בנין של שמחה). אך לאומרים שחנו ביום כ"ה, ב. יש ליישב על פי המבואר בזוהר הקדוש וכן פסק הרמב"ם, שבבית המקדש היו מדליקים את המנורה פעמיים בכל יום בוקר וערב, ועל כן אף אם חנו ביום כ"ה, נמצא שהדליקו באותו יום בבוקר (אור גדול). ג. בהדלקת הלילה הראשון אנחנו מבטאים יותר את נס הניצחון, כמו שכתב המאירי, שבלילה הראשון שלא היה שם נס השמן, אנחנו מברכים על הגאולה, ושאר הלילות על נס השמן. ד. באורחות חיים כתב, שבלילה הראשון חינכו החשמונאים את הבית לעבודת בית המקדש אחר שביטלו היוונים, נמצא שהדלקת היום הראשון על חנוכה המזבח. ה. והגאון החיד"א (מחזיק ברכה ר"ס תער) הביא מה שכתב בספר בן גוריון, שכאשר חזרו החשמונאים לירושלים, ומצאו את המזבח משוקף, חזרו ובנו אותו ויעלו עולות על המזבח, ואש קדושה לא מצאו, ויצעקו אל ה'

ותצא אש על המזבח, ותהי האש כל הימים על המזבח עד החורבן. ע"ש. לכן ההדלקה ביום הראשון לזכר האש הזאת. (א, ו)

מצוה חביבה מאוד

כתב הרמב"ם (הלכות חנוכה פ"ד ה"ב): מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאוד, וצריך להזהר בה, כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הניסים שעשה לנו. ע"כ. וכה היה מנהגו של הגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל [הסטייפלר]. להניח את החנוכיה כבר בראש חודש כסלו על אדן החלון, כדי לחוש ולהרגיש יותר ויותר את טעם ההלל וההודיה של ימי החנוכה הבאים עלינו לטובה.

כמה נרות מדליקים?

מן הדיון, די להדליק בכל בית נר אחד בכל לילה, אלא שכבר נהגו כל ישראל לקיים את המצוה בהידור, ולהוסיף בכל לילה עוד נר אחד, שעל ידי מספר הנרות ניכר ומפורסם הנס יותר. וכך מוסיף והולך עד היום השמיני, ומראה בזה ששמונה ימים עשה הקב"ה נס לישראל ודלקה בהם המנורה מפך שהיתה בו כמות שמן רק ליום אחד. על כן, בלילה הראשון ידליק נר אחד, בלילה השני ידליק שני נרות, בלילה השלישי - שלושה נרות, עד שבלילה השמיני ידליק שמונה נרות. (יט)

נרות ההידור

בכל לילה, הנר הראשון הוא: נר החיוב. ושאר הנרות הם: נרות ההידור. ואם טעה ולא הדליק כמספר נרות ההידור של אותו יום, יצא ידי חובתו. (כט)

שִׁמְשׁ

בסיום הדלקת הנרות שבכל יום, נוהגים להדליק נר נוסף הנקרא: "שִׁמְשׁ". ויש נוהגים להדליקו על ידי שמוסיפים עוד כוסית שמן על מספר הנרות של אותו יום. ויש נוהגים שהשמש הוא הנר שממנו מדליקים את הנרות, וכשמסיים להדליק בו את הנרות, מניחו דלוק בחנוכיה. (צט)

נר השמש שמוסיפים, צריך להדליקו גבוה יותר משאר הנרות. ורמז לדבר מהפסוק (ישעיה ו ב): "שִׁרְפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ", "לוֹ" בגימטריא: 36, שזהו מנין נרות המצוה שמדליקים בכל הלילות יחד, והשרפים - הַשְּׁמָשִׁים עומדים מעליהם גבוה. (קא)

בני ספרד

מנהג בני ספרד שאחד מבני הבית מדליק את הנרות, ופוטר את כל בני הבית בהדלקתו, וכמו שכותב הרמב"ם (פרק ד מהלכות חנוכה הלכה ג): המנהג פשוט בכל ערינו ספרד, שיהיו כל אנשי הבית מדליקים נר אחד בלילה הראשון, ומוסיפים נר בכל

לילה ולילה, עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונה נרות, בין שהיו אנשי הבית מרובים בין שהיה אדם אחד. וכן פסק מרן השלחן ערוך (סימן תרע"א ס"ב): כמה נרות מדליק? בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבלילה האחרון יהיו שמונה, ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר.

2

לא נוכחים בהדלקה

אין חובה שבני הבית יהיו נוכחים בבית בשעת ההדלקה, ולכן אם אין באפשרותם לשהות בבית, או מחמת שטרודים הם בעסק התורה בבית המדרש, יוצאים הם ידי חובה בהדלקה שמדליקים עליהם בביתם. (קמ"ה) ועליהם לשים לב לראות נר חנוכה דולק, כמבואר להלן (עמוד 98).

בתשובה שכתב מרן מלכא רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל בהיותו צעיר לימים בן 19 שנה [חנוכה ת"ש] (הובאה בשו"ת יביע אומר חלק י"א סימן פ) כתב באות ב', **כי בהיות וטרוד אני בלימודי, הייתי סומך על הדלקת אבי מורי, ולא הייתי נוכח בשעת ההדלקה.** ע"ש.

בני אשכנז

מנהג בני אשכנז שכל אחד מבני הבית הזכרים מדליק נרות חנוכה בברכה. וטוב שכל אחד ידליק בחלון אחר, כדי לפרסם את הנס ככל היותר לעוברים ושבים. (הרמ"א סימן תרע"א ס"ב)

"זה אלי ואנוהו"

חז"ל דרשו (מסכת שבת קל"ג ע"ב) על הפסוק: **"זה אלי ואנוהו"**, התנא לפניו במצוות, עשה לפניו סוכה נאה, לולב נאה, שופר נאה, ציצית נאה, ספר תורה נאה - בדיו נאה, בקולמוס נאה ובסופר אומן. על כן, מצוה רבה להדר ולהדליק בחנוכה יפה עד מאוד. ומי שיכול להדליק בחנוכה של זהב, שהיא הדומה למנורה שהדליקו בה בבית המקדש, תבוא עליו ברכה. ומי שאין באפשרותו, ידליק בחנוכיית כסף או דמוי כסף. במה דברים אמורים, כששתיהן יפות באותה מידה, כי לא יעלה על הדעת שצינור של זהב עם שמונה חורים או חנוכיית זהב עקומה תהיה עדיפה על חנוכיית כסף מרהיבה ביופיה. וכל המרבה להדר במצוה ולעשותה יפה יותר, הרי זה משובח.

כוסיות זכוכית

לאור האמור, ברור שעדיפה חנוכיית כסף על חנוכיית זכוכית. ואולם, מה שנוהגים לתת כוסיות זכוכית בקנים של חנוכיית כסף, ונותנים את השמן והפתילה בכוסיות הזכוכית, הרי זה נחשב שהידר והדליק בחנוכיית כסף, מאחר והכוסיות אינן כלי בפני עצמן, אלא הן טפלות לחנוכה. ואין בזה שום פחיתות במעלת "זה אלי ואנוהו", והרי זה מהודר להדלקה. (א קמ"ט) וכן היה מנהגו של מרן מלכא זצוק"ל, ועוד רבים מגדולי הדור שליט"א.

✧ החייבים בהדלקת נרות חנוכה ✧

עניים

מצות הדלקת נר חנוכה, חביבה היא עד מאוד, מאחר ויש בה פרסום ניסיו של הבורא יתברך. על כן, אפילו עני שאין לו מה לאכול וניזון מהצדקה, חייב לעשות כל מאמץ כדי שיהיה לו להדליק לפחות נר אחד בכל לילה, וכגון שימכור כסותו או ישכיר עצמו לפועל, וכיוצא בזה. ואמנם על גבאי הצדקה להשגיח על אותם עניים ולספק להם שמן להדלקה, כדי נר אחד לכל לילה. (כא)

אם נתבונן נראה שכמעט לא מצאנו בשאר מצוות, שמי שאין לו כסף יצטרך למכור כסותו או לחזר על הפתחים כדי להמציא לו מעות לקנותם. למשל עני שאין לו מה לאכול, לא חייבוהו למכור כסותו וכיוצא בשביל לקנות ציצית ותפילין וליטול לולב ולשבת בסוכה. ואולם בהדלקת נר חנוכה, וכן בשתיית ארבע כוסות בליל הסדר וסימן תעב ס"א, מבואר שיש להתאמץ כל כך ואפילו לחזר על הפתחים כדי להמציא לו מעות ולקנותם. והטעם בזה, כי בשאר מצוות צייתה תורה: "כבד את ה' מהונך", דהיינו דוקא "מההון שלך" - ממה שיש לך, אבל אם אין לך, אינך זקוק לחזר על הפתחים. אבל מצוות אלו, נר חנוכה וארבע כוסות, שהמכנה המשותף בהן הוא פרסום הנס, הן יקרות וחביבות עד מאוד, שעליהם ציוו חכמים להתאמץ ביתר שאת. ואמנם כיוצא בזה מצאנו בהדלקת נר שבת כמבואר בשלחן ערוך וסימן רסג ס"ב: "אפילו אין לו מה יאכל, שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר, שזה בכלל עונג שבת הוא". והיינו מטעם "שלום בית".

ופשוט שכל מה שאינו חייב לשאול על הפתחים הוא כדי לקנות את המצוה, אבל בשביל לקיים את המצוה, חייב לקיימה אף אם בשל כך יתעכב ויצטרך לחזר על הפתחים, וכמו שחייב אדם להניח תפילין, אף שאם יניח, יתבטל מעבודתו ולא יהיה לו כסף כדי מזונותיו, ויצטרך לחזר על הפתחים. ועיינו משנ"ב סימן תרנו באור הלכה ד"ה אפילו. ועיינו עוד בזה בחוברת "כיבוד אב ואם בהלכה ובאגדה"

נשים

גם הנשים חייבות בהדלקת נר חנוכה. ולכן, אשה המתגוררת בביתה לבדה, חייבת להדליק את הנרות עם הברכות כולן. אבל נשים נשואות או בנות רווקות בבית הוריהן, אינן צריכות להדליק נר חנוכה כלל, ויוצאות ידי חובה בהדלקת בעליהן או אביהן, אף למנהג האשכנזים שמדליק כל אחד מבני הבית. (כב)

אף על פי שכלל גדול בדינו: נשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא [גורם], דהיינו כל מצוה שציוה אותנו בורא עולם לעשותה, והמצוה תלויה בזמן קבוע, דהיינו, שהזמן גורם למצוה לבוא, האשה פטורה מלעשותה. כגון: מצות ציצית שהנשים פטורות, כי זמנה קבוע ביום ולא בלילה. וכן פטורות מלהניח תפילין, כי זמנם קבוע בחול ולא בשבת. וכן פטורות מלשמוע קול שופר, כי זמן המצוה קבוע בראש השנה, וכן כל כיוצא בזה.

וכיון שלא רק במצוות מהתורה קיים הכלל הנ"ל, אלא גם במצוות מדברי חכמים, אם כן לכאורה תהיינה הנשים פטורות ממצוות הדלקת נר חנוכה, כיון שזמנה קבוע, שמונה ימים בשנה? אולם ישנן מצוות שהגם שזמן קבוע, בכל זאת הנשים חייבות בהן, כגון מצוות ש"אף הן [הנשים]

היו באותו הנס", כמו בנס פורים, שביקש המן להשמיד, להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד, ואף הנשים נושעו עם כלל ישראל, וגם על ידי אשה - אסתר המלכה התגלגלה הישועה, לכן הן חייבות במצוות הפורים, מקרא מגילה, משלוח מנות ושאר המצוות. כן הוא גם בנס חנוכה, שגם הנשים היו בכלל גזרת השמד של היוונים, והיתה התשועה לכלל ישראל לגברים ולנשים, וגם על ידי אשה - יהודית התגלגלה הישועה. לכך חייבות הן במצות הדלקת נר חנוכה, אף שזמנה קבוע. (כה)

קטן

אין לתת לקטן פחות מגיל בר מצוה להדליק נר חנוכה. שהרי אינו חייב מן הדין בהדלקה, ורק על אביו מוטל לחנכו למצוות, והיאך יוציא ידי חובה את בני הבית הגדולים. (נא)

מצות חינוך

טוב להרגיל את הילדים הקטנים שהגיעו לגיל חינוך [מגיל חמש או שש ומעלה, לפי הבנתו של הילד], שידליקו את נרות ההידור בכל לילה. והיינו שידליק בעל הבית בעצמו את הנר הראשון, והם ידליקו את שאר הנרות. (כא)

לא יתן לילדים קטנים מאוד, שעדיין לא הגיעו לגיל חינוך, להדליק את נרות ההידור, אבל רשאי לתת להם להדליק את נר השמש. ואולם, במקרה שהקטן אוחז בידו את הנר שממנו מדליקים, והגדול אוחז בידו של הקטן, ומדליק יחד עמו, הרי זה מותר. (כא) ועיין במשנה ברורה (סימן שמ"ק כב) לענין מלאכת כותב בשבת, שקטן האוחז בקולמוס וגדול אוחז בידו וכותב, חייב הגדול, כיון שהוא העיקר במלאכה והקטן לא כלום עושה. והוא הדין כאן, כיון שהוא אוחז בידו של הקטן, נחשב כאילו הוא עצמו הדליק. ומה שנהג מרן הראשון לציון זצוק"ל להדליק את נרות ההידור כשידו אוחזת ביד הילד הקטן, אף שהגיע לחינוך, כתב מורנו הראשון לציון הגאון רבנו יצחק יוסף שליט"א (א שפב): "אפשר שהיה עושה כן, כדי להרוויח את הזמן שהקטן מתמהמה מלהדליק לבד".

סומא [עיר]

סומא חייב בהדלקת נרות חנוכה כשם שחייב בכל המצוות כולן, ובהדלקתו יש פרסום הנס לאחרים, אלא שטוב שיאמר לאשתו שהיא תברך ותדליק. אך אם הוא מתגורר בפני עצמו, יברך וידליק הוא עצמו בסיוע עם אדם אחר. (ק"ג. ומרן מלכא זצוק"ל הביא לזה ראייה מפורשת מרבנו תם בתוספות מסכת ראש השנה לג ע"א. עיין שם ותרה נחת)

ימי החנוכה בצל השואה

הימים הסמוכים לחנוכה הפכו לזמנים של גילוי מסירות נפש, כאשר הכל אגרו סוגי שמן מכל מקור אפשרי, כדי לקיים את מצות הדלקת נרות החנוכה גם בתנאי המחסור החריפים של המלחמה. בהתקרבות ימי החנוכה הופצצה גרמניה על ידי מטוסי בנות הברית, לכן הועסקו בפינוי הריסות בתים. באחת הפעמים נצטוונו לפנות עליית גג, בה היתה פינת עבודתו של צייר. הוטל עלינו להוריד את התמונות,

הבדים והצבעים. שם גילינו פך שמן. כמו השמן של נס חנוכה. הטמנו את השמן בזהירות כדי לקיים בו את מצות הדלקת הנרות. באותם ימים היתה בנו דחיפה פנימית חזקה לעשות הכל כדי לקיים מצוות, לכן לא דנו בשאלות הלכתיות, כמו: האם ההלכה מחייבת להסתכן כדי להשיג שמן? מה דינו של שמן זה? רבים מבינינו חסכו מפיהם את מנת המרגרינה השבועית הקטנה, והיה כל איש מנסה להשיג מעט שמן, ומסתיר אותו עד לחג. אף אחד לא היה מוכן לוותר על מצות "פרסומי ניסא". חשנו, כי אצלנו כל רגע של חיים הוא בניסי ניסים, וחייבים להודות על כך. כך הדלקנו את הנרות בשיר והלל. לא ניתן לתאר היאך שרנו אז את הפזמון "מעוז צור ישועתי...", כיצד זעקנו את סופו של הפזמון: "חשוף זרוע קדשך וקרוב קץ הישועה, נקום נקמת דם עבדיך מאומה הרשעה, כי ארכה לנו השעה...". (א קמ"ד)

3 חתן וכלה

חתן הנושא אשה באחד מלילות החנוכה, אם מתאפשר לו בקלות ללכת לפני החתונה לביתו החדש ולהדליק שם, תבוא עליו ברכה. אך מאחר ומן הסתם ברוב הפעמים לא מתאפשר כן, מפאת ריחוק המקומות ואף מפאת ההכנות הדרושות, לכן כשיבוא לביתו עם כלתו בסיום החתונה, ידליק את הנרות בברכה. [וטוב שיכוון בתחילת זמן ההדלקה, שאינו רוצה לצאת ידי חובה בהדלקת אביו].

מעשה באחד מחבריי שנשא אשה בחנוכה, וזכיתי אני הקטן בליל החתונה לשאול את פי מרן הראש"ל רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, כיצד ינהג החתן בלילה זה לגבי הדלקת הנרות? וענה לי, שכאשר יבוא לביתו בסיום החתונה, ידליק בברכה. ולעניות דעתי סברתי של מרן זצוק"ל היא, כי מאחר וכבר בכניסת הלילה, אינו נחשב שהוא סמוך על שלחן אביו, שהרי תיכף הוא נושא את אשתו וחיים בביתם החדש, נמצא שבצאת הכוכבים שהוא שעת החיוב, כבר היתה עליו חובה להדליק בביתו. ואף שעדין אינו אוכל שם בפועל, מכל מקום חיוב ההדלקה נקבע לפי מקום הלינה ולא לפי מקום האכילה, כדלהלן (עמוד 91), ומאחר והוא אמור לישון שם כבר מלילה זה והלאה, הרי זה ביתו לכל דבר. אך מאחר ועל פי רוב לא מתאפשר בקלות להדליק שם ובפרט בשעה כזו, על כן ידליק בלילה בבואו מהחתונה לביתו. גם בספר בית חתנים (ח"ב עמוד תנ"ו) כתב בשם הגאון רבנו בן ציון אבא שאול, מכיון שמקום השינה הוא העיקר לקביעת דירתו של האדם ולהדלקת נר חנוכה בו, והלוא החתן הכין לעצמו ולכלתו בית דירה, ועומד לדור בו כבר באותו לילה, עליו להדליק בו. רק כיון שלכתחילה צריך להדליק בצאת הכוכבים, לכן הטוב ביותר שיקבע דירתו שם כבר משעות הצהריים. ע"כ. וכן פסק הרב יצחק רצאבי. (עיין א ערה, תקה)

לא מתגורר בבית

המתגורר ברחוב ללא אוהל מקורה וכיוצא בזה, ידליק במקום שמתאפשר לו, אך ללא ברכה, כי כלל גדול בדינינו "ספק ברכות להקל". וכמו כן, חיילים [שלא מדליקים עליהם בביתם או שהם מבני אשכנז שנוהגים שכל אחד ואחד מבני הבית מדליק] החונים על פני השדה תחת כיפת השמים ואינם נמצאים באוהל מקורה, ידליקו במקום חנייתם, אך ללא ברכה. (קנ"ו)

יש לדון, האם מצות נר חנוכה היא מצוה שב"גופו" של האדם, ודומה למצות ציצית ותפילין שהחובה היא על האדם עצמו, או שהמצוה היא על ה"בית", שבכל בית ובית יהיה נר חנוכה דולק כדי לפרסם את ניסיו של הבורא יתברך. והנפקא מינה באדם שאין לו בית ומתגורר ברחוב, האם חייב הוא להדליק במקום המצאו ברחוב או לא. והנה התוספות (סוכה מו סע"א) כתבו, תקנו חכמים לברך על הראיה דוקא בנר חנוכה ולא בשאר מצוות, משום שיש כמה בני אדם שאין להם "בית", ואין בידם לקיים את המצוה. וכן כתבו תוספות הרא"ש והאבודרהם. גם מרן הבית יוסף כתב וסימן תרעא אות ז', מדליקים נר חנוכה בבית הכנסת, מפני האורחים שאין להם "בית" להדליק בו, וכן כתבו הכל בו והמכתם. ע"ש. ומבואר שכל שאין לו בית, פטור מלהדליק נר חנוכה. וכן נראה מלשון הרמב"ם (הלכות חנוכה פרק ד הלכה א) שכתב, כמה נרות הוא מדליק בחנוכה? מצוותה שיהיה **כל בית ובית** מדליק נר אחד, בין שהיו אנשי הבית מרובים בין שלא היה בו אלא אדם אחד. וכן דייקו האחרונים מעוד כמה וכמה ראשונים. וכתב הגאון בעל פני יהושע (שבת כא ע"ב ד"ה בגמרא ת"ר), מצות חנוכה נר איש וביתו. ומה השתנתה מצוה זו משאר מצוות שהן חובת הגוף שהחייב הוא על כל יחיד ויחיד, ומצוה בו יותר מבשלוחו, [ואילו כאן אחד מדליק ויוצאים ידי חובה כל בני הבית]? אלא כיון שמצות חנוכה עיקרה להניחה בסמוך לרשות הרבים משום פרסומי ניסא, לכך הטילו חכמים חובת מצוה זו **כאילו היא חובת הבית**. ע"ש. גם הגאון רבי דוד נווהרדוק בעל ספר גליא מסכת כתב, שעיקר מצות נרות חנוכה לא שייכת כלל אלא למי שיש לו בית דוקא, וכמדויק מהרמב"ם. וכן פסקו הגאון רבי משה פיינשטיין, הגאון רבי שלמה זלמן אורבך, הגאון רבי יוסף כהן אב בית דין ירושלים ועוד. (קנו) גם הגאון רבי יששכר שלמה טייכטל הי"ד בשו"ת משנה שכיר (ח"ב סימן רב. אורח חיים סימן רצט) כתב, מצות נר חנוכה שונה משאר מצוות, כי שאר מצוות הן חובת הגוף, ויכול לצאת ידי מצוה בכל מקום, אבל נר חנוכה היא חובת הבית, על כן לא יכול לצאת ידי חובת מצוה זו אלא בביתו, וכמו שכתב הריב"ש, שבאותה הדלקה של בית הכנסת אין אדם יוצא בה, וצריך לחזור ולהדליק כל אחד בביתו, כי מצות חנוכה נר איש וביתו. ע"ש.

ואמנם יש אומרים שמצות נר חנוכה היא מצוה שב"גופו", וכן נראה מדברי רבנו דוד בונפיד (פסחים ז ע"ב), שכתב, מצות נר חנוכה ודאי אינה על ידי שליח, שאם קנה אדם פתילות ושמנים והדליק בשביל חברו, ודאי לא עשה כלום ואינו ראוי לברך כלל, והרי זה כמו שהניח תפילין ונתעטף בציצית בשביל חברו. ע"ש. ומבואר מדבריו שנר חנוכה דומה לציצית ותפילין שהמצוה היא **בגופו** של האדם, ולכן לא יכול להדליק בשביל חברו. ע"ש. (ועיינו בזה עוד להלן עמוד 124). גם בשו"ת ציץ אליעזר (בהקדמה לחלק ח בהערה) דייק מכמה ראשונים, שחייב הדלקת נר חנוכה קשור רק עם "האדם", והיכן שנמצא חייב להדליק. ולא דומה למצות מזוזה שאף על פי שחובת "הדר" היא, אבל החיוב קשור עם שיעור "בית" [שדוקא כשיש בית חייבים במזוזה], ובלי זה אין חובת "הדר". ע"ש. וכיוצא בזה כתב עוד בחלק טו (סימן כט) שאין צריך דוקא "בית" להדלקת נר חנוכה, ולכן היוצאים לטיול בימי החנוכה ולנים באוהל או על פני השדה, ידליקו שם נר חנוכה. וכן מי שקבע לו מיטה בפינה ברחוב ואוכל וישן שם, ידליק שם נר חנוכה. ע"ש. וכן כתב בספר אז נדברו. גם בשו"ת שער שלמה זוראפה כתב, המהלך בדרך וחונה בלילה, אף על פי שאין לו בית ולא אוהל, חייב להדליק נר חנוכה, אם יש לו נרות, או שמן. ומניחם על תיבה וספסל או על שלחו, ואפילו על הארץ, ודיו. כי חייב לקיים מצות הדלקת נרות חנוכה או לראותם ולברך עליהם. ובשו"ת משיב דברים כתב, ומה ששאל מר, אם חובת הדלקת נר חנוכה היא על הבית או על האדם, והוכיח מלשון הגמרא "נר איש וביתו" שהחייב הוא על הבית, אבל אם הוא בשדה אין חיוב עליו, אינני מסכים לדבריו, כי בוודאי שהחייב הוא חל על האדם בכל מקום שהוא נמצא, שהרי גם הרואה מברך. ע"ש. ומכל מקום ברור שלהלכה לא יברכו במקום שאינו דומה ל"בית", כיון ש"ספק ברכות להקל".

הדלקה ברכב קרוואן

הנוסעים ממקום למקום קרוואן או ברכב שנגרר עמו "חדר - קרוואן" שלנים ואוכלים בו, כמו שמצוי היום אצל אנשים מסוימים שאוהבים לנפוש, ידליקו נרות חנוכה בברכה בקרוואן זה, בזהירות רבה בתוך ארגז זכוכית. וכמו כן, אם הם שוהים בו בשבת, מדליקים בו נרות שבת בברכה. והוא הדין למי שאין לו בית, ומתגורר ברכבו וישן שם, עליו להדליק שם בברכה.

כתב מרן הבית יוסף (סימן תרעז אות ג) בשם הארחות חיים, מי שבא בספינה מדליק בברכות, ומניחה על שולחנו. ע"כ. והיינו כשיש לו חדר בספינה מקורה כעין בית, ואין רוח היס נושבת בו. וכן כתב בשו"ת מהרש"ם, שהנוסע ברכבת צריך להדליק נר חנוכה, כי הלא מי ששילם דמי נסיעתו לכל הלילה, הריהו כשכר לו בית דירה לאכול ולישון שם. ואף על פי שהרכוב דינו כמהלך, אך לא נמצא בשום פוסק שצריך דוקא בית קבוע כדי לקיים בו מצות נר חנוכה. ומה שכתב רש"י לפטור את היושב בספינה, יש לומר שמדובר בספינות הפתוחות ללא קירוי, והרוח מנשבת בהן, שאינן בגדר "בית" כלל. ע"כ. גם בערוך השלחן (סימן תרעז סעיף ה) כתב: ונראה עתה שרוב הנסיעות במסילות הברזל [רכבת], וקשה להדליק שם כידוע, יסמוך על בני ביתו שמדליקים. ואמנם הלא לא יראה נרות חנוכה? לכן טוב שידליק נר אחד בעגלה [בקרון] שיושב שם ויברך עליו, כי בנר אחד יכול לעשות שלא יקפידו הנוסעים. עי"ש. ועל כל פנים, קרוואן זה שנוסעים עמו ממקום למקום, בוודאי שהוא בגדר "בית", ומדליקים בו לכתחילה בברכה. גם לא גרע ממה שבארנו להלן (עמוד 180) שהמתפללים באוהל, מדליקים בו נר חנוכה בברכה בין מנחה לערבית. וכן כתב מרן זצוק"ל במפורש בשו"ת יחווה דעת (חלק 2 סימן קד אות ב, ו"ס קז). עי"ש.

✧ המתארחים בחנוכה ✧

4

דין אכסנאי [אורח]

אמרו חז"ל (מסכת שבת כג ע"א): "אכסנאי, חייב בנר חנוכה". והיינו, אדם המתגורר לבדו, שהזדמן לו בימי החנוכה לאכול וללון אצל בעל בית אחר, ומדקדק עמו בעל הבית שישלם לו עבור כל הוצאותיו שמוציא עבורו, אכילה, שתיה ושאר צרכיו, כיון שהאורח חייב בהדלקה, שהרי אין לו משפחה בביתו שמדליקים עליו, תקנו לו חכמים שיתן לבעל הבית כמה פרוטות, כדי שִׁיִּזְכָּה לו מעט מהשמן שהוא מדליק בו את החנוכה, או שיתן לו בעל הבית במתנה מעט מהשמן, ויוצא האורח ידי חובה בהדלקת בעל הבית.

ומכל מקום, אם רוצה האורח שלא להשתתף עם בעל הבית בשמן, אלא להדליק בעצמו בשמן שלו, [ויש לו פתח בפני עצמו], רשאי להדליק בברכה. (תרעז א. קנא. ת"ה נז, ט) אם בעל הבית לא מדקדק עם האורח על כל ההוצאות, אלא האורח משלם תשלום קבוע ליום או לשבוע או לחודש על כל צרכיו, הרי הוא יוצא ידי חובתו בהדלקת הנרות של בעל הבית ואינו צריך להשתתף עמו בתשלום השמן, כי זה כבר כלול בתשלום שמשלם עבור כל צרכיו. (קמ"ד, קמ"ה)

משפחה המתארכת

סמוך על שלחן אביו – בן נשוי הגר אצל אביו וסמוך על שלחנו, אף שיש לבני הזוג חדר מיוחד ללון שם, אין הבן צריך להדליק, ואינו צריך להשתתף בפרוטות, ויוצא ידי חובה בהדלקת אביו בעל הבית. (קנב)

ישנים בבית ההורים – זוג המתארחים בבית הוריהם וישנים שם, כיון שאינם משלמים עבור הוצאות האכילה והשתיה ושאר הדברים, הרי הם כבני הבית, ואינם צריכים להשתתף בפרוטות, ויוצאים ידי חובה בהדלקת אביהם בעל הבית.

כתב הגאון רבי אברהם הלוי בשו"ת גנת ורדים בקונטרס "גן המלך", מה שאמרו אכסנאי צריך להשתתף בהוצאות השמן עם בעל הבית, זהו רק באכסנאי שמשלם לבעל הבית עבור כל הוצאות האכילה והשתיה ושאר דברים על כל דבר ודבר בפני עצמו, אבל אם האכסנאי סמוך לגמרי על שלחן בעל הבית, מפתו יאכל ומכוסו ישתה, אין צריך לזה כלל, כי בעל הבית שמהנה את אורחו לכל צרכיו, וכל מחסורו עליו, הלוא גם יזכה לו במקצת דמי הנרות והשמן של חנוכה. וגם אין בזה חשד כלל במה שאינו מדליק בפתח חדרו המיוחד לו, כיון שידוע לכל שהוא סמוך על שלחן בעל הבית ויוצא ידי חובה בהדלקתו. והסכימו לדבריו רבים מהאחרונים. (קמה)

ישנים בביתם – זוג המתארחים בבית הוריהם בסעודת ליל שבת, וחוזרים לישון בביתם, ידליקו את נרות החנוכה בביתם קודם השבת, כי חיוב מקום ההדלקה נקבע לפי מקום השינה, ולא לפי מקום האכילה. (קנה)

שבת חתן – מה שמצוי שכשיש שבת חתן, מזמינים אורחים רבים ומארגנים לכל משפחה דירה לישון בה בשבת, ובסעודות השבת כולם מתאספים באולם אחד, על כל משפחה לשים לב ולהדליק את נרות החנוכה בדירה שישנים הם שם, ולא באולם שזהו מקום האכילה. (קנה)

כתב הגאון מהר"י כץ [אב בית דין קראקא לפני כ-450 שנה] בשו"ת שארית יוסף: מי שאוכל ושותה בסעודת מריעות אצל חבירו, והגיע זמן הדלקת נר חנוכה, נראה שעיקר הדלקת נר חנוכה אינו הולך אחר מקום האכילה אפילו שהוא מקום אכילה בקביעות אלא אחר מקום לינה. וכל שכן כשאינו אוכל שם אלא פעם אחת, שלא עלה על הדעת כלל שידליק במקום האכילה. וכן כתב במנהגי מהר"ר אייזיק מטיירנא שדוקא במקום לינה מדליק, ולא במקום אכילה. וכן כתבו ארחות חיים ומהר"י וייל. וכן כתב מהרש"ל האוכל בבית חמיו וישן בבית אחר, חייב להדליק במקום שישן. וכתב הט"ה, ונראה שגם הרמ"א שכתב שמדליק במקום שאוכל, דיבר רק במי שיש לו תמיד חדר מיוחד לאכילה, וחדר אחר לשכיבה, אך העיקר הוא חדר האכילה, לכן ידליק במקום שאוכל, מה שאין כן במי שיש לו דירה בעיר והולך חוץ לביתו וסועד אצל חבירו, פשוט שלא יניח ביתו וידליק בבית שהוא אוכל שם פעם אחת אצל חבירו, אלא צריך לילך לביתו ולהדליק שם. וראיתי לקצת בני אדם שאם אוכלים בסעודה אצל חבריהם, שולחים להביא נרותיהם ומדליקים שם. וטעות הוא בידם, ולא הבינו דברי הרמ"א. וכן כתב המשנה ברורה. והוסיף בשם הפרי חדש, שאם הולך הוא וכל אנשי ביתו לבית אביו או חמיו בקביעות על שמונת ימי חנוכה, דבר ברור הוא שכיון שסועד וישן שם כל ימי חנוכה, אף שביום אוכל אכילת עראי בביתו, אינו

מדליק אלא בבית שאוכל וישן שם בלילה, שכיון שאין שום אדם בבית למי ידליק, וכל שכן בזמן הזה שהיכר פרסום הנס לבני הבית, וכיון שישנים בני הבית שם, שם ידליקו. (קנה)

מוצאי שבת חוזרים לביתם – זוג המתארחים בבית הוריהם בשבת, ובמוצאי שבת מתכווננים לחזור לביתם, לא ידליקו את נרות החנוכה, אלא כשיחזרו לביתם ידליקו בביתם דוקא, ואפילו בשעת לילה מאוחרת. (קנה)

אורח מברך

באופנים שהתבארו לעיל שאין האורח צריך להדליק, כי יוצא ידי חובה בהדלקת בעל הבית, אם בעל הבית מכבדו להדליק, רשאי לברך ולהדליק. אולם הנכון יותר שבעל הבית ידליק, כי "מצוה בו יותר מבשלוחו". (קכ)

דירה משותפת

שני אנשים הגרים בדירה אחת, אם שניהם שותפים יחד בהוצאות האכילה והשתיה, ואוכלים זה מזה, ישתתפו יחד בקניית השמן, וידליק אחד מהם בברכה, ויצא השני ידי חובה. אבל אם אינם שותפים בהוצאות האכילה והשתיה, אלא כל אחד קונה לעצמו ואוכל, רשאי כל אחד להדליק נר חנוכה בפני עצמו בברכה. (ת"ה סא. ועיין באור הלכה סימן תרעז ד"ה עמו, ואיש מצליח הערה 5)

בית מלון

המתארח בבית מלון ואין לו בני בית המדליקים בביתו, או משפחה המתארכת כולה בבית מלון, עליהם להדליק נרות חנוכה במלון עם ברכה. ומהיות טוב, יכוונו כוונה נגדית שאינם רוצים לצאת ידי חובה מההדלקה של המלון.

יש להבהיר שאין זה דומה לדין אכסנאי שהבאנו לעיל שישתתף עם בעל הבית בפרוטות ויוצא ידי חובתו, מאחר ושם בעל הבית חייב בהדלקה כי שם ביתו, וממילא האורח יוצא עמו ידי חובה, לא כן בבית מלון שאין בעל המלון דר שם, נמצא שהוא עצמו לא חייב להדליק במלון, ואם כן בהדלקה של מי יצאו ידי חובה אורחי המלון?! זאת ועוד, אף אם היה בעל המלון גר שם, הרי דין האורחים כדין אדם השוכר חדר או דירה לעצמו, ויש לו פתח בפני עצמו, שחייב להדליק שם עם ברכה. וכן הסכים מרן מלכא זצוק"ל. (תורת המועדים חנוכה עמוד נט)

המתארח במלון, ברור שעליו להיזהר להדליק במקום שאין חשש שריפה חלילה, וידליק בזהירות רבה בתוך ארגז זכוכית שיביא מביתו, ובזה גם לא יקפידו עליו.

כתב הגאון רבי יחיאל מיכל עפשטיין בספרו ערוך השלחן (סימן תרעז סעיף ה): ונראה עתה שרוב הנסיעות במסילות הברזל [רכבת], וקשה להדליק שם כידוע, יסמוך על בני ביתו שמדליקים. ואמנם הלא לא יראה נרות חנוכה? לכן טוב שידליק נר אחד בעגלה [בקרונ] שיושב שם ויברך עליו, כי בנר אחד יכול לעשות שלא יקפידו הנוסעים. עי"ש. גם בשו"ת כוכבי יצחק כתב, שכן נהגו להדליק נרות חנוכה ברכבת. עי"ש.

ודע, שכל זה בתנאי שהליכתו לבית המלון נעשית בצניעות ויראת שמים. ואולי זה יכול להיות, כשמתארגנים קבוצה גדולה מאוד של כמה משפחות קדושות, ויושבים בחדר אוכל בהפרדה, גברים לבד נשים לבד, כמו בכל שמחה של אנשים יראי שמים אמיתיים, שנותנים מחיצה בין הגברים לנשים. וגם בתנאי שמבלים זמנם בקדושה ובטהרה, בלי חלילה להתערבב בדיבורים גברים עם נשים, שכבר אמרו רבותינו (אבות פרק א משנה ד): "ואל תרבה שיחה עם האשה, באשתו אמרו, קל וחומר באשת חברו. מכאן אמרו חכמים, כל המרבה שיחה עם האשה, גורם רעה לעצמו, ובוטל מדברי תורה, וסופו יורש גיהנם".

לבד מזה, יקפיד שאשתו ובנותיו יבואו בלבוש צנוע כראוי לבת ישראל כשרה. כי לצערנו הרב, הרבה נשים שהולכות בלבוש צנוע, מקילות לעצמן במלון לבוא בלבוש לא צנוע כבגדים צמודים, קצרים וכדומה. ופעמים גם מתבשמות במיני בשמים חזקים, שהעובר קרוב אליהן אי אפשר שלא יכשל להריח את ריחם הנודף, ומכשילים אותו באיסור: "לא תנאף", שדרשו חז"ל במדרש רבה: "לא תהנה אף". ומכות אלו בעוכרינו מאוד, שפשתה המספחת גם אצל חלק מהציבור השומר תורה ומצוות. ואפילו בלעם הרשע שרצה לקלל את ישראל ולא הצליח, בדבר אחד הצליח, שאלוהיהם של אלו שונא זימה, וכבר ידוע מה נהיה מעצתו הרעה. אשר על כן, שומע לעצה - חכם. ושומר נפשו ירחק לכתחילה מהליכה לבתי מלון, כי צריך משנה זהירות במקומות אלו שלא להיכשל בחוסר שמירת העיניים, השם יצילנו. ושומע לנו ישכון בטח.

בני הישיבות

תלמידי הישיבות היקרים המסולאים בפז, הבאים לביתם אחת לכמה שבועות, ובימי החנוכה נמצאים הם בישיבה, אינם צריכים להדליק נרות חנוכה בישיבה כלל, אלא יוצאים הם ידי חובה בהדלקת הנרות שמדליקים עליהם הוריהם בביתם.

כתב במחזור ויטרי, בחורים הבאים ללמוד במקום אחר חוץ לביתם, אינם צריכים להשתתף בפרוטה אם יודעים שהוריהם מדליקים במקומם. וכן כתבו הפרנס והתרומה. (קמדי, קמח)

יש לצרף טעם נוסף לפוטרם מההדלקה, מאחר ובימים שהם בישיבה, הרי הם כאורחים הסמוכים על שלחן בעל הבית, וכיון שהם אוכלים ושותים וישנים על חשבון הישיבה, והישיבה מזכה להם מעט מהשמן, ממילא בהדלקה שמדליקים בישיבה, הם יוצאים ידי חובה. (קמדי, קמט)

נר איש וביתו

אין הבן רשאי לכוון שאינו רוצה לצאת ידי חובה בהדלקה שמדליק עליו אביו בבית, כדי שיברך וידליק הוא עצמו בישיבה, כיון שהמצוה היא "נר איש וביתו", דהיינו שיהיה נר חנוכה בכל בית של איש ובני ביתו, ולא שכל אחד ואחד יברך וידליק בפני עצמו, וכיון שכבר הדליק עליו אביו בביתו, יצא ידי חובה, ואין הדבר תלוי בכוונתו כלל.

וכתב מרן הבית יוסף, שאם יכוון שלא לצאת ידי חובה בהדלקה של אביו בביתו, ויברך וידליק בעצמו, הרי זה מברך ברכה לבטלה. וכן כתבו הרש"ל ועוד אחרונים רבים. ואחר שמרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף צוק"ל דן בזה ופסק כן, סיים: "הוצעת כל דברינו הנ"ל לפני מי שגדול, מורנו הרב הגאון המפורסם רבי עזרא עטייה זצ"ל, והסכים לדברינו להלכה ולמעשה". (קמט, קנ)

בני ארץ ישראל

תלמידי ישיבות ההולכים מארץ ישראל, כדי ללמוד תורה בחוץ לארץ, [כי אין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ (עיין מסכת עבודה זרה יט ע"א)] יוצאים ידי חובה בהדלקה שמדליקים עליהם הוריהם בביתם בארץ ישראל. (ת"ה נב)

בני חוץ לארץ

תלמידי ישיבות הבאים מחוץ לארץ, כדי ללמוד תורה בארץ ישראל, ומקיימים בעצמם מה שאמרו חז"ל (מסכת בבא בתרא ע"ב, ובזוהר הקדוש רעיא מהימנא דף רמה ע"ב): שהאוויר של ארץ ישראל מחכים. אף על פי שכשמגיע זמן ההדלקה פה בארץ ישראל, עדיין לא הדליקו עליהם הוריהם בביתם בחוץ לארץ, מכל מקום מן הדין יוצאים הם ידי חובה בהדלקה שבביתם לאחר כמה שעות. אך אם ירצו רשאים להדליק בישיבה בברכה, כל שיודעים בברור שעדיין לא הדליקו עליהם בביתם. כי כל שהדבר ברור שעדיין לא הקדימו הוריו להדליק בביתם, רשאי לכוון שאינו רוצה לצאת ידי חובתו בהדלקתם, ולהקדים ולהדליק בעצמו. על כן, אם יש לו ענין שלא לצאת ידי חובה מהוריו, מחמת שאינם מדליקים כהוגן וכדלהלן, יכוון כן וידליק. (פרי הארץ, רב פעלים, משנה ברורה, מנחת שלמה אוירבך ועוד. קנ)

לא מדליקים בבית

בן שזכה ברוך ה' לחזור למקורות, ולהתקרב אל השם יתברך, ועלה והתעלה עד שהלך ללמוד בישיבה קדושה, אם הוריו אינם מדליקים נרות חנוכה בביתם, צריך הוא להדליק נרות חנוכה בחדרו בברכה. [ויאמר שאינו מתכוון לצאת ידי חובה בהדלקת הנרות שבבית המדרש של הישיבה]. (קני, קנא) ובודאי שאם הנהלת הישיבה לא מסכימה להדליק בחדר מחשש שריפה, ידליק במקום אחר בשטח הישיבה.

ספק מדליקים בבית

גם בחור המסופק אם הוריו מדליקים נרות חנוכה או לא, ידליק בחדרו שבישיבה בברכה. והטעם לזה, כי יש לומר כאן ספק ספיקא, שמא אינם מדליקים כלל, ואפילו אם תאמר שהם מדליקים, שמא יכול לכוון שאינו רוצה לצאת ידי חובה בהדלקתם, [וכדעת התרומות הדשן, מהר"ל, הר"י מברונא, ה"ט"ז, הלבוש ועוד]. [מהרש"ל, ברכת יוסף ידיד. קנא] וכל שכן, אם גם כשהוריו מדליקים, אינם מדקדקים להדליק בזמן צאת הכוכבים, אלא מדליקים הם לאחר זמן רב, ואילו הוא מדליק מיד בזמן צאת הכוכבים, ונמצא שבשעה שהוא מדליק, עדיין לא הדליקו עליו בביתו.

הורים המדליקים נרות צבעוניים

בחור שהוריו מדליקים נרות צבעוניים קטנים, שפעמים רבות אינם דולקים אפילו חצי שעה [שזהו זמן המינימום לחיוב ההדלקה], ידליק הוא עצמו נרות חנוכה בחדרו שבישיבה בברכה, אך קודם לכן יברר אצל הוריו באיזו שעה הם מדליקים, והוא יקדים להדליק לפניהם.

ההורים לא בבית

בחור ישיבה שהוריו ומשפחתו אינם נמצאים בלילה זו בביתם, וממילא אינם מדליקים נרות חנוכה בביתם בלילה זה כלל, כגון שהלכו להתארח ולישון אצל מכריהם, ויוצאים ידי חובה בהדלקת בעל הבית המארח, או שנמצאים הם בטיסה לחו"ל, ואין באפשרותם להדליק בלילה זה כלל, וכל כיוצא בזה, על הבן להדליק נרות חנוכה בישיבה בחדרו בברכה וכן"ל. (עיין א תק) שוב מצאתי שכן פסק במפורש מרן מלכא זצוק"ל בשו"ת יחווה דעת חלק ז (סימן קד אות ב ובהערה 7, וסימן קו) לחייל שאשתו לא הדליקה בביתם, כי היא מתארכת בבית הוריה, שעל החייל עצמו להדליק בבסיס.

חיילים

בכל האופנים המבוארים לעיל, הוא הדין גם לחיילים שאינם נמצאים בביתם בימי החנוכה, שיוצאים הם ידי חובה בהדלקה שמדליקים עליהם בביתם, אך אם אין מדליקים עליהם בביתם, צריכים להדליק בחדריהם בברכה וכן"ל. (קנו)

בני אשכנז

כל האמור לעיל בדין אורחים, ובני ישיבה, וחיילים, זהו רק לבני ספרד שלא מדליקים אלא חנוכה אחת בכל בית. אבל לבני אשכנז שנוהגים שכל אחד ואחד מהבנים מדליק נרות חנוכה, פשוט שגם כאשר הבנים חוץ לביתם, או כשהם באים להתארח אצלם, עליהם להדליק נרות חנוכה בברכה כהרגלם. (קמח, קנו)

ההבדל בין נר שבת לנר חנוכה

שאלה: יש לשאול, מדוע לגבי הדלקת נרות שבת מבואר בחוברת "השבת בהלכה ובאגדה", שאבא שאינו שובת בביתו מכל סיבה שהיא או בן הלן בישיבה, צריך להדליק נר שבת במקום לינתו, אף שהאמא מדליקה בבית. ולעומת זאת בנר חנוכה, אם האבא לא לן בבית בלילי חנוכה, אשתו מדליקה בבית והוא יוצא ידי חובה? וכן אם הבנים לנים בפנימייה בישיבה, יוצאים ידי חובה בהדלקה של אביהם, ואינם צריכים להדליק בישיבה. ולכאורה מה ההבדל בין הדלקת נר שבת להדלקת נר חנוכה?

תשובה: בנר חנוכה המצוה היא "נר איש וביתו", דהיינו שבכל בית יהיה נר דלוק, ואם כן אפילו אם חלק מבני הבית אינם לנים בבית, הרי שהתקיימה המצוה, שבביתם הדליקו נר חנוכה והתפרסם הנס. לא כן בשבת, שהמטרה היא "שלום בית" ליהנות מאור הנר שלא ישלכו בהליכתם בבית, אם כן מה איכפת לי שהאמא הדליקה בבית, הרי עדיין במקום בו הם נמצאים חשוך, וצריכים להדליק שלא ישלכו בהליכתם.

ניצול ממות בזכות הדלקת נרות חנוכה

מעשה שהיה ביהודי ירא שמים ברוסיה, שהתפרנס כרוכל, המסתובב עם סוס ועגלה מכפר לכפר, קונה ומוכר מה שה' יתברך מזמן לו, אך היה זריז להיות בשבת בביתו. עד כמה שאפשר היה מזדרז לבוא ביום ששי הביתה. ובכל זאת על כל מקרה שלא

יבוא, אולי יצטרך להשאר בשבת בכפר אצל הגוים, היה לוקח אתו בקבוק יין מן הספק, וכן בחנוכה היה לוקח אתו נרות גדולות בתוך ארגז זכוכית, ובכל מקום שהיה מחשיך היום והגיע זמן ההדלקה, היה מדליק נרות חנוכה. והרבה פעמים נזדמן לו שהיה בדרך מכפר לכפר, היה יורד לשדה מתפלל מנחה וערבית, לובש בגדי שבת, לוקח את ארון הזכוכית ומניחה על סלע או אבן ומדביק בתוכו את הנרות ומדליק, וכמה שמחה היתה לו אחר הדלקת נר חנוכה, היה מרקד קצת, שר קצת, והיה אומר כשם שאני מדליק נר מצוה נר חנוכה, כך יזכני הקב"ה לבנים זכרים תלמידי חכמים. כך היה מנהגו בין בעיר ובין מחוץ לעיר.

פעם נזדמן בליל רביעי של חנוכה שהיה בשדה, והיה יורד שלג דק מאוד בלי רוח, שלג שקט יורד על הארץ, כיון שהגיע זמן ערבית, ירד מן העגלה גמר ערבית כמנהגו, לבש בגדי שבת, לקח את ארון הנרות והדביק בתוכו את הנרות והדליק אותם בברכה בקול רם, שש ושמה והתחיל לרקוד כמנהגו. ופתאום שלשה שודדים ואקדח בידם עמדו ממולו, שדדו את כל כספו, ואחר כך אמרו לו שרוצים להרגו, ועל כן שיפשוט את בגדיו שלא יתלכלכו בדם מכיון שהם נקיים ויפים. והיהודי ראה שאי אפשר לו להמלט מהם והגיע קיצו, זכר את אשתו ובניו, ביקש מהם שלשה רגעים זמן להתוודות קודם שהוא הולך למות שלפחות ימות ביוזמי. אמרו לו מהר להתפשט, כי לא ידעו מה זה וידוי. עוד לא הספיק לפשוט מעילו העליון, ופתאום שמעו צעקה "הידים למעלה!" מה היה? באו ארבעה עשר חיילים מזויינים ואקדחים בידיהם. ראו השודדים שהם רק שלשה, ואילו החיילים ארבעה עשר, היו מוכרחים להרים ידיהם למעלה. תיכף תפשו את השודדים וכבלו אותם וראו את היהודי בוכה, שאלו ממנו מה קרה פה? סיפר להם היהודי את כל המצב, תיכף השיבו לו את כל כספו בחזרה, ואמרו ליהודי תעמוד מרחוק קצת, ותראה דם תחת דם, החיילים ירו על השודדים והרגו אותם על המקום, ולאחר מכן שלחו את היהודי לשלום.

ומהיכן באו ארבעה עשר חיילים אלו? היהודי היה סמוך לכפר של אחד הדוכסים ברוסיה, ושם נוהגים הדוכסים כשיוורד שלג יוצאים לצוד. אותו היום יצא הדוכס לצוד עם החיילים שלו והתאחרו בשדה עד ערב, ופתאום ראו נרות דולקים באמצע השדה, וגם ראו שהכלבים התחילו לרוץ לצד האור, אמר הדוכס לחיילים מה זה האור הזה? בטח שפה יש שודדים ומחלקים את השלל ביניהם, צאו וראו. הם היו ארבעה עשר החיילים שהקיפו את השודדים והרגו אותם.

אמרו חכמינו ז"ל לפעמים יש מלאכים באים להציל לאדם על פי פקודה עליונה, ולפעמים יש צדיקים מעולם האמת באים להציל את האדם, וכל זה תלוי לפי מעשיו של האדם. האיש הזה היה מקיים מצות נר חנוכה בשמחה כתיקונה והקב"ה שלח לו כתיקונה, ארבעה עשר חיילים כנגד ארבעה עשר נרות שהדליק מתחילת חנוכה עד אותה הלילה [כולל נר השמש]. נמצינו למדים מזה המעשה עד כמה הקב"ה אוהב את ישראל ומשגיח על כל אחד ואחד מאתנו, כן יזכנו הקב"ה לחזור בתשובה שלימה ולעשות כל מצוה ומצוה כתיקונה, אמן. ("אהבת חיים" פרשת מקץ)

ברכות הראיה

6

מי מברך?

המתגורר לבדו, ונמצא באחד מלילות החנוכה בנסיעה או טיסה וכדומה, באופן שאינו עתיד להדליק בלילה זו נר חנוכה, וגם אין בביתו מי שידליק עליו, תקנו לו חז"ל שייברך על ראיית נר חנוכה. והיינו, שכאשר רואה נר חנוכה דולק מאיזה בית, אם זה בלילה הראשון מברך שתי ברכות: "שעשה ניסים" ו"שהחיינו", ואם זה בשאר הלילות, מברך "שעשה ניסים" בלבד. (קלט) [גם במקרה שכבה הנר הראשון - נר החיוב ונשאר רק נרות ההידור, רשאי לברך על ראייתם (קמז)].

בית הכנסת

גם הרואה נרות חנוכה בבית הכנסת, רשאי לברך את ברכות הראיה כנ"ל, ואדרבה זו עיקר מטרת ההדלקה בבית הכנסת, כדי לפרסם את הנס במקום שהרבים מצויים שם. [ולכן אנו מברכים בבית הכנסת, אף על פי שההדלקה שם היא ממנהג ואין לה מקור בתלמוד, וכמו שיבואר להלן בהרחבה (קמג)]. ואם מתאפשר, טוב שיתנו לו לברך על הדלקת הנרות שבבית הכנסת, כיון שאינו עתיד להדליק בלילה זה כלל. ועיי' שו"ת יביע אומר חלק יא סימן ט.

זמן מוגבל

אין לברך על הראיה, אלא כשיודע שהנרות הללו הודלקו עתה, שהם עדיין בתוך חצי השעה הראשונה להדלקתם. אבל אם יש חשש שעברה חצי השעה, לא יברך. וכמו שיתבאר להלן (קמ, קמג). [ובערב שבת, רשאי לברך על הראיה מזמן הדלקתם ב"פלג המנחה", עד חצי השעה שלאחר צאת הכוכבים (קמב)].

תקנה מיוחדת לחנוכה

תקנה זו לברך על ראיית המצוה, היא תקנה מיוחדת למצות נר חנוכה בלבד, שלא מצאנו שתקנו כן חז"ל לברך על ראיית מצוות אחרות. למשל: מי שאין לו סוכה, אינו יכול לברך כשרואה את סוכת חברו. וכן מי שאין לו לולב, אינו יכול לברך כשרואה את לולבו של חברו. וכן מי שאין לו בית, אינו יכול לברך כשרואה את המזוזה בבית חברו. והטעם לזה כתבו התוספות ומסכת סוכה מו טע"א, משום שמצות הדלקת נרות חנוכה מעלה וחביבות יתירה יש בה, שבה מתפרסמים ניסיו של הבורא יתברך. ועוד שדווקא בנר חנוכה שהמדליק עצמו מברך "שעשה ניסים", לכן תקנו גם על הרואה לברך כן, אבל בשאר מצוות שלא תקנו על העושה לברך ברכה זו, לכן לא תקנו על הרואה שייברך אותה. (קמ, קנז)

ויש ליישב עוד, שלא שייך לברך ברכות הראיה בשאר המצוות, כי דוקא בנר חנוכה שכל מהות המצוה היא פרסום ניסיו ונפלאותיו של הבורא יתברך, שזו מטרת התקנה, וכיון שגם כשאינו מדליק בפועל, עדיין יש פרסומי ניסא בעצם הראיה, נמצא שמתקיימת מטרת המצוה, לכן שייך שהרואה יברך. לא כן בלולב ושופר וכדומה, שאין שום ענין בעצם ראייתם בלבד, אלא רק בעשייתם ממש בפועל, לכן לא שייך לברך על ראייתם, כי אין כאן קיום מצוה בפועל.

נהג בלילות

נהג משאית שנוסע בעיקר נסיעות לילות, וכמובן שנסיעותיו בכבישים בינעירוניים באופן שאינו רואה נרות חנוכה כלל, עליו לתת את דעתו ולשים אל לבו להיות נוכח בביתו בעת ההדלקה כדי שיראה נרות חנוכה. ואם אין באפשרותו כלל, יקפיד לפחות לראות מאיזה בית או בית הכנסת נרות חנוכה, אך לא יברך עליהם ברכות הראיה, מאחר ומדליקים עליו בביתו.

נהג משאית כנ"ל שמתגורר לבדו בביתו, חייב לעשות את כל המאמצים להדליק בביתו נר חנוכה בכל לילה ולילה. ובשעת הדחק שמוכרח לצאת לעבודתו, יכול להדליק מזמן "פלג המנחה", ויקפיד לתת שמן שידלק לפחות עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים. ואם אינו עושה כן, ויוצא לעבודה בלי להדליק נר חנוכה בביתו, נמצא שמבטל מצות חכמים שחייבו את כל ישראל להדליק נר חנוכה בביתם. ורק אם קרה מקרה של אונס גמור ואין לו שום אפשרות כזו, כיון שאין מי שמדליק עליו בביתו, יברך את ברכות הראיה וכנ"ל.

כפר שכולו גויים

חיילים ספרדים הנמצאים בכפר שכולו גויים, ואינם רואים נר חנוכה כלל, אף שמדליקים עליהם בביתם, צריך אחד מהם להדליק נר חנוכה בברכה במחנה, כדי שגם אצלם יתקיים פרסום הנס. והוא הדין לכל אדם שנקלע לישוב או כפר שאינו רואה שם נר חנוכה כלל, אף שמדליקים עליו בביתו, צריך להדליק גם הוא במקום הימצאו בברכה. וטוב שיכוונו שלא לצאת בהדלקה שמדליקים עליהם בביתם. אבל בני אשכנז, בלאו הכי כל אחד ואחד מדליק בעצמו. (קנה, קנה, קס)

כתב מרן הבית יוסף (שם): מצאתי כתוב בשם מהר"י אבוהב ז"ל, כתוב בארחת חיים, מי שהלך לכפר שאין בו ישראל ולן שם בליל חנוכה, אף על פי שאין לו בית מיוחד, שמענו שהרב רבנו משולם היה נוהג להדליק ולברך זכר לנס. ועוד כתב, מי שבא בספינה או שהוא בבית גויים, מדליק בברכות ומניחה על שולחנו. ואכסנאי שמדליקים עליו בביתו, לא הצריכוהו להדליק ואפילו לא להשתתף בפרוטות, כיון שיש לו פרסום הנס בהדלקת מארחו בעל הבית. וכן כתב המרדכי. ע"כ. גם הב"ח (סימן תרעו אות ב) כתב בשם ר"י, שנהגו בני אדם שהיו הולכים בגייר"ש ליריד, ולא היה דר יהודי באותה העיר, והיו מדליקים בבית הגוי. וזו לשון מרן השלחן ערוך (סימן תרעז ס"ג): יש אומרים שאף על פי שמדליקים עליו בתוך ביתו, אם הוא במקום שאין בו ישראל, מדליק בברכות. הגה: כי חייב לראות הנרות, וכן נוהגים. ע"כ.

ומכל זה נראה שלפי המבואר לעיל שהרואה מברך ברכות הראיה, היינו שצריך לחזר אחר נר חנוכה לראותו, ולא רק שאם יזדמן לו יברך. ולכן הצריכו להדליק בכפר שכולו גויים, כדי שיראה נר חנוכה ויתקיים אלו פרסום הנס. וכן נראה מהרמב"ן (פסחים ז ע"א) שכתב, שהרואה מברך ברכות הראיה, ומצוה לראות משום פרסומי ניסא. אך דעת המאירי (שם ע"ב) אינה כן, שכתב, והראיה אינה מצוה מוטלת עליו אלא לכשיזדמן לו לראות. ע"ש.

✧ השמנים והפתילות ✧

שמן זית

מצוה מן המובחר להדליק את נרות החנוכה בשמן זית, מפני שאורו צלול ביותר. ועוד משום שהנס שנעשה בבית המקדש במנורה היה בשמן זית, ואנחנו משתדלים לדמות ככל היותר את הדלקת נרות החנוכה שלנו, להדלקת המנורה שהיתה בבית המקדש. (עז, פא)

הידור מצוה – בנים תלמידי חכמים

מצוה להדר שיהיו הנרות דולקים יפה, וישתדל להדליק בחנוכה יפה מזהב או מכסף וכמבואר לעיל. ובזכות חיבוב והידור המצוה [בשמן, בפתילה, בכוסיות ובחנוכה], זוכים לבנים תלמידי חכמים, שנאמר (משלי ו כג): "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אֹר", שעל ידי נר מצוה של שבת וחנוכה, יבוא אור התורה (שבת כג ע"ב). על כן, הנכון לאחר הדלקת נרות החנוכה, להתפלל להשם יתברך שיזכו לאריכות ימים ושנים, ולבנים הגונים תלמידי חכמים שיאירו לכל העולם בתורה ובמצוות, ויהיו יראי השם ובעלי מדות טובות, ושנזכה לגאולה השלימה במהרה בימינו. כי בשעת עשיית המצוה, התפילה נשמעת ביותר. ואמרו חז"ל (תוספתא מעשר שני פ"ה הכ"ד): "כל העוסקים במצוות, נכון פיהם וליבם לתפילה לפני השם יתברך". (עין חזו"ע שבת א קעז, רח) ועיין בחוברת "השבת בהלכה ובאגדה" (הלכות הדלקת נרות) מעשה נפלא על התפילה הנאמרת בעת רצון.

כתב המאירי (שם): לעולם יהא אדם זריז לקיים את המצוות, ובקלה כבחמורה, שאינו יודע מתן שכרן של מצוות. ומכל מקום יהא לבו סמוך, שאין השם מקפח שכר כל בריה, ושמדתו לשלם מדה כנגד מדה. דרך הערה אמרו: הרגיל בנר חנוכה דרך חיבוב מצוה ובהערה מפורסמת, יהיו לו בנים תלמידי חכמים לקיים עליו "נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אֹר", וכל אלו מדה כנגד מדה. וכל עוד שמרבה במצוות, שכרו מתרבה. דרך הערה אמרו, ובאחד מגדוליהם שראה באחד שהיה רגיל בשני נרות, של חנוכה ושל שבת בהידור ודרך חיבוב, ואמר אנשים גדולים יצאו מבית זה. וראה באחד שהיה רגיל בנר אחד בהידור ובחיבוב, ואמר איש גדול יצא מכאן, וכאשר פתר כן היה. ע"כ. וכתב הרב שלטי הגיבורים (על המרדכי שבת פרק ב אות ה), ובשכר שישראל זהירים בנר של מצוה, ילכו לאורו של הקב"ה, שנאמר (ישעיה ס כ): "כִּי ה' יְהִיָּה לָךְ לְאֹר עוֹלָם". והיינו שיזכו לאור התורה, כמו שנאמר (תהלים יח כט): "כִּי אֶתְּהַ תְּאִיר נְרִי, ה' אֱלֹהֵי יְגִיָּה תְּשִׁכֵּי [אייר ויזריח את החושך]", והיינו על לימוד תורה, שכשאדם עוסק בתורה לשמה, הקדוש ברוך הוא מגיה תְּשִׁכֵּי, שאינו בא לידי עוון, ואינו מורה בתורה שלא כהלכה. ולכך אמר הכתוב (יהושע א ח): "לֹא יְמוּשׁ סֶפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיד, וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה", "והגית בו" לשון נוגה [אור], שכשהקדוש ברוך הוא רואה שלבו של אדם לשם שמים, אפילו שאין בליבו [בכוחו] לדעת עומקה של הלכה, הקדוש ברוך הוא מגיה דבריו שלא יצא מפיו הוראה שלא כהלכה. וגדול תלמוד תורה יותר מקיום מצוה, שהמצוה אינה מגינה אלא בשעה שעוסק בה, והתורה מגינה עליו אפילו בשעה שאין עוסק בה, לפי שמתוכה עושה המצוות כדת. עי"ש.

שאר שמנים ונרות

מי שאין לו שמן זית, ידליק בשאר שמנים. ואם אין לו שמן כלל, ידליק בנרות

שעוה. [שהשמן עדיף, כי הוא דומה יותר למנורה שבבית המקדש]. ולכתחילה יתן את נרות השעוה בתוך כלי. ואם אין לו כלי, ידביק את הנרות על חלון וכיוצא. (פ, לד)

שמן זית יקר

במקומות ששמן הזית יקר, ואין ידו משגת להדליק בשמן זית את הנרות כולן, ידליק בכל לילה את הנר הראשון שהוא נר החיוב בשמן זית, ואת שאר הנרות ידליק בשאר שמנים כשמן סויה וכדומה. אך עדיף שלא ידליק חלק מהנרות בשמן זית, וחלק מהנרות בשעוה. כדי שלא יאמרו נרות של שני אנשים הם, אחד מדליק בשמן והשני מדליק בשעוה, ואינם מהדרים להדליק כמספר הנרות של היום. (פא)

שמן זית קרוש

שמן זית קרוש שמחמת האש הוא נימוח ונהפך לנוזל ככל שמן זית, כשר להדלקה לכתחילה. ואין לחשוש לחומר הקרשה שנותנים בו, כי הוא מעט מאוד ובטל בשישים. (א רפה)

שמן מאוס

שמן שהיה ראוי לאכילה והתלכלך ונמאס עליו לאכלו, אין מדליקים בו נרות חנוכה, שאין זה מכבוד המצוה להדליק בשמן מאוס. (זפ)

שמן זית למאור

שמן שטעמו מר כשר להדלקה, ואף על פי שאינו ראוי לאכילה מחמת מרירותו, מכל מקום אינו נחשב שמן מאוס. על כן, מה שמצוי היום "שמן זית למאור", וכתוב עליו שאינו ראוי לאכילה, מחמת החומציות הגבוהה שבו, הריהו כשר להדלקה לכתחילה, ואין צורך לחפש שמן הראוי לאכילה דוקא. ויש לשים לב לקנות "שמן זית למאור", ולא "שמן למאור", שהוא תערובת שמנים אחרים ולא שמן זית כלל.

הטעם בזה, כי לא נפסל להדלקה אלא כגון שמן שנפל בו עכבר שאז נמאס בעיני הבריות, וכמו שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן קנד סי"ב): עכבר שנמצא בשמן של בית הכנסת, אם הוא מאוס, אסור להדליקו בבית הכנסת, שעל זה נאמר: "הִקְרִיבֵהוּ נָא לְפָתַחְךָ, הַיְרָצֶדְךָ אוֹ הַיֵּשָׁא פְּנֵיךָ", אבל שמן למאור שמבריותו כך הוא שאינו ראוי לאכילה בגלל טעמו המר, ולא שהשתנה בו דבר לגריעותא, לא שייך לפוסלו מטעם זה. וכן כתב בספר משנת יעקב (רוזנטל זמנים בהקדמה אות ט): השנה יצאה הוראה מחכם גדול אחד שאין להשתמש לנר חנוכה, בשמן זית שרשום על הבקבוק שהוא רק להדלקה, ומשום "הקריבהו נא לפתחך". ולדעתי אין שום סיבה לאסור בזה, מאחר והשמן דולק טוב מאוד, ואף אצלי משתמשים בזה בנרות שבת. ע"כ. וכן כתב הגאון רבי אריה יהודה לייב שטיינמן זצ"ל, ששמן זית למאור ראוי לכתחילה לנר חנוכה. וכן פסק מורנו הראש"ל והרב הראשי לישראל רבנו יצחק יוסף שליט"א (א שיט) ששמן זה כשר לכתחילה. ואף שבחנוכה יש הידור לקחת שמן זית דוגמת בית המקדש, מי יאמר שצריך שיהיה השמן ראוי לאכילה בדיוק כפי שהיה בבית המקדש, ודי לקיים את ההידור במה שהוא שמן זית מעין שהיה במקדש, ומה לי אם הוא ראוי לאכילה או לא. הגע עצמך, וכי נצריך שיהיה שמן זית זך כתיבת למאור ממש? ויעיין בכל זה בהרחבה בעלון "ותענג בדשן" גיליון מס' 5 ותראה נחת גדולה עד מאוד)

שמן תחת המיטה

שמן שהונח תחת המיטה וישנו עליה, כשר להדלקה. ויש להקל גם לאוכלו. (פנח)

והטעם בזה, כי לדעת רבים שמן שכבר הונח תחת המיטה, אינו נאסר באכילה, ורק לכתחילה נזהרים שלא להניחו שם. ובצירוף דעת האומרים שאין רוח רעה שורה אלא דוקא כשהונח המאכל על אדמת עפר, אבל אם הונח על גבי קרקע המרוצפת באבנים או בקורות ועצים אין לחשוש, כי אין הרוח רעה שורה אלא על קרקע ממש. וכל שכן שבמציאות לא חל שום שינוי בשמן, כדי שנחשיבהו כדבר שנמאס שפסול להדלקה. (פנח. ועיין הליכות עולם חלק ז עמ' ריד)

שמן של שנת השמיטה

יש להתיר להדליק בשמן זית העשוי מזיתים שגדלו בשנת השמיטה. (פנח)

שאלה: יש לשאול, הלוא צייתה התורה שפירות שגדלו בשנת השמיטה צריכים להקפיד ליהנות מהם כפי הדרך שרגילים ליהנות מאותם פירות, ולא לשנותם למשהו אחר. ולכן, דבר שדרכו באכילה - צריך לאוכלו. בשתיה - צריך לשתותו. אם כן שמן זית שהדרך ליהנות ממנו באכילה או בהדלקה, היאך ידליק בו נרות חנוכה, הלא כיון שאסור להשתמש לאור נרות החנוכה, ההדלקה בהם היא הפסד ללא תועלת הנאה שהיא?

תשובה: אמנם אסרו חז"ל להשתמש לאור נרות החנוכה, אבל לא אסרו את עצם הנאת האורה מהנרות, כגון שהמקום היה חשוך וכל האור בא רק מהנרות, אין זה נחשב "משתמש" באורם. נמצא אפוא שאין זו הדלקה של הפסד, אלא יש בה הנאת אורה שהיא, ולכן מותר להדליק נרות חנוכה בשמן של שנת השמיטה. (מהר"ש ענגיל, הגרש"ז אוירבך, שבט הלוי וואזנר ועוד. פנח)

שמן של היתר המכירה

שמן זית העשוי מזיתים שגדלו בשנת השמיטה בפרדסים של גויים, או שגדלו בפרדסים שנמכרו לגויים, אין בהם קדושת שביעית כלל ועיקר, ופשוט שמותר להדליק בהם נרות חנוכה לכתחילה ללא חשש. (פנח)

כתב בשו"ת אגרות משה פיינשטיין: בדין אתרוגים שנשלחו מארץ ישראל לחוץ לארץ בסוף שנת השמיטה, מאת פרדסנים שעשו על פי היתר המכירה של הרבנות הראשית בארץ ישראל, ורב אחד מחוץ לארץ אסר אותם מפני שהוא מתנגד להיתר המכירה, ולדעתו יש בזה משום איסור סחורה בפירות שביעית. והשיב, שאין לחוש לדברי האוסר, ויכולים לכתחילה לצאת ידי חובת המצוה באתרוגים אלו, כי פשוט שמכיון שסוחרים אלו עושים על פי הוראת בית דין של הרבנות הראשית, אין בזה איסור כלל, כי בודאי העושה על פי הוראת בית דין, אין עליו שום חטא. שאפילו אם תמצא לומר שאין הלכה כמותם, כל זמן שלא עמדו כל חכמי הדור למנין, ונפסק שלא כמותם, העושה כמותם יש לו על מה שישמוך. ואף על פי שידעתי שיש רבנים המתנגדים להיתר המכירה, שלדעתם אין המכירה מועילה כלל, מכל מקום הם בטלים במיעוטם נגד גאוני הספרדים בדור שלפנינו שהתירו הדבר. ע"כ. (חזו"ע יו"ט מה) וכתב מרן זצוק"ל: "ופרדסים של ישראל שנעשו מהם שמן זית, ונמכרו על ידי הרבנות הראשית לגוי, דינם כשמן זית שגדלו בקרקע של גויים, וכבר הארכתני בשו"ת יביע אומר חלק י' לבסס ולחזק את היתר המכירה, שהוא כדת, ושאיין לחוש בזה לדברי החולקים". עכ"ל. (פנח) ועיין עוד בחוברת "מצוות הארץ בהלכה ובאגדה" ותריו נחת.

שמן תרומה – שמן זית של תרומה טמאה שהוא מצוי גם היום, רשאי הכהן להדליק ממנו לנר חנוכה, וכל שכן לנר שבת. (עיין חז"ל תרומות ומעשרות עמוד ריח)

הדלקה בגז

אין יוצאים ידי חובה בהדלקה בגז. כיון שההדלקה צריכה להיעשות בדומה למנורה של בית המקדש שבה נעשה הנס, ובמנורה היו שמן ופתילה, ואילו בגז, אין שמן ואין פתילה. (צד)

הדלקה בחשמל

אין יוצאים ידי חובה בהדלקת נר של חשמל. ואף על פי שיש שם חוט שדומה לפתילה, מכל מקום מאחר ואין שם לחלוחית שהיא, אינו דומה למנורה שהיתה בבית המקדש. (צג)

שאלה: יש להבין, מדוע יוצאים ידי חובה בהדלקת נרות שעה וכיוצא, הלא צריך שתהיה ההדלקה דומה להדלקת המנורה שהיתה בבית המקדש, דהיינו שמן עם פתילה, ואילו כאן בנרות שעה, יש רק פתילה אבל אין שמן כלל? **תשובה:** יש לומר שבכל זאת, כיון שבנרות ישנה לחלוחית שהיא, הרי היא דומה לשמן, מה שאין כן בגז או חשמל שאין לחלוחית כלל. (צד)

הגיע בשעת לילה מאוחרת לביתו, ואין לו אפשרות להשיג שמן או נרות להדלקה כלל, ידליק פנס או מנורה חשמלית כנ"ל למשך חצי שעה, אך לא יברך על הדלקה זו. ואם יזדמן לו פתאום בביתו נר כהלכה, ידליק שוב בברכה.

גג בית הכנסת

בתי כנסיות שיש להם חנוכיה גדולה על הגג, כדי לפרסם את הנס לרבים העוברים ושבים, ומדליקים בה נרות של חשמל, אינם רשאים לברך עליהם כלל, שהרי אין יוצאים בהם ידי חובה. (צז)

גג המכונית

המדליקים על גג מכוניותיהם נרות חנוכה חשמליות, אף שמעלתם גדולה עד מאוד שמפרסמים בחוצות את הנס שעשה הקב"ה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, מכל מקום פשוט הדבר שאינם מברכים על הדלקה זו. ואפילו אם היו מדליקים נרות אמיתיים עם שלהבת ממש ולא נרות של חשמל, עדיין לא היו רשאים לברך על זה, כיון שהמכונית אינה מקום של חיוב הדלקה.

הדלקה במטוס ורכבת

משפחה הטסה במטוס או הנוסעת ברכבת במשך כל הלילה, באופן שלא תהיה להם אפשרות להדליק נר חנוכה בלילה זה כלל, טוב שידליקו פנס או מנורה חשמלית במטוס או ברכבת למשך חצי שעה זכר לנס, אך לא יברכו על הדלקה זו. וטוב שיאמרו בלי שם ומלכות: "ברוך אשר קדשנו במצוותיו, וציונו להדליק נר

חנוכה". "ברוך שעשה ניסים לאבותינו, בימים ההם בזמן הזה". ובזה ירוויחו שיהיה ניכר שהדלקתם היא לשם מצוה לפרסם את הנס. [והטעם לזה, כי מאחר ויש אומרים שיוצאים ידי חובה בהדלקת נר חשמלי, אזי במקרים אלו שאין ברירה אחרת, ידליק נר חשמלי, אבל לא יברך.] (צא, קנז. ועיין לעיל עמוד 90)

8

כמות השמן

צריך שהנרות ידלקו לפחות חצי שעה. ואם טעה והדליק בנרות קטנות או שנתן שמן פחות משיעור חצי שעה, אף אם הוסיף שמן לאחר ההדלקה, לא יצא. שכיון ש"הדלקה עושה מצוה", דהיינו שבמעשה ההדלקה לבד, כבר סיים את המצוה, אם כן צריך שבמעשה ההדלקה, תיעשה המצוה כהוגן, וכבר אז יהיה שמן בשיעור של חצי שעה. על כן, יכבה את הנרות וידליק נרות גדולים, או שיוסיף שמן כשיעור חצי שעה וידליק שנית, אך לא יברך שוב. כיון שיש אומרים שאין צריך שיעור להדלקה, ואף בפחות מחצי שעה יוצא ידי חובה, וספק ברכות להקל. (קיא. ועיין בעלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 6 ותורה נחת)

נרות צבעוניים

מה שמוכרים בחנויות נרות דקים צבעוניים, הנכון שלא להדליק בהם כלל, כיון שלא תמיד הם דולקים חצי שעה [מפאת שמתחממות אחת מהשניה], ויכול להכשל באיסור ברכה לבטלה חס ושלום, וגם לא יצא ידי חובת המצוה. (וכן הורה מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל) ומכל מקום בערב שבת של חנוכה, פשוט שאינו יכול להדליק בהם נרות חנוכה, וכמו שיתבאר להלן.

נרות חנוכה מזמרים

שאלה: נר חנוכה, שהוא מזמור "מעוז צור ישועתי", וכך עשייתו: הפתילה שזורה על חוט מתכת המחובר בתחתיתו למתכת עם בטרייה. וכשהחוט מתחמם מחום האש והשמן, הוא מפעיל מנגנון ומנגן "מעוז צור ישועתי". האם מותר להדליק בנר זה, כי נמצא שנהנה מהאש והשמן שמחממים את החוט ומפעילים אותו, והרי אנחנו אומרים: "הנרות הללו קודש הם, ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד", ואיך יהנה מהם? **תשובה:** מותר להדליק בנרות אלו לכתחילה, כי לפי המבואר להלן (עמוד 131) לא נאסרה ההנאה מנרות חנוכה אלא ההשתמשות לאורם, ולכן אם כבה החשמל, רשאי ללכת לאור הנרות שלא יכשל בדרכו, מפני שההליכה לבדה אינה נחשבת כ"משתמש" לאורם, וכל שכן שמיעת המנגינה הנעשית מאליה, שאינה נחשבת בגדר שימוש. (ועיין חשוקי חמד שבת כב ע"א)

פתילות משובחות

אמנם מצוה מן המובחר שיהיו הפתילות עשויות מצמר גפן. אך, למציאות שלנו שלאחר זמן מסוים מההדלקה בצמר גפן, השלהבת נעשית עמומה וצריך למחוט

את הפתילה כדי שתהיה השלהבת עולה ומאירה יפה, טוב ונכון להשתמש ב"פתיל צף" המצוי, כי הוא דולק ומאיר יפה מתחילתו ועד סופו. (פ. להורות נתן ח"ו סימן מה)

הנה להלכה נפסק שבנר חנוכה "הדלקה עושה מצוה", דהיינו שהמצוה תלויה בעצם ההדלקה עצמה, וכיון שהדליק כבר קיים את המצוה, ולכן אם כבה הנר לאחר ההדלקה, אינו חייב לחזור ולהדליקו שוב. ומעתה יש לשאול, כיון שה"פתיל צף" מצופה בשעוה, ובעת ההדלקה נדלקת רק השעוה, ורק לאחר מכן שואבת הפתילה מהשמן, נמצא אפוא שאינו מדליק בשמן זית אלא בשעוה, כי הכל תלוי לפי עת ההדלקה, וההדלקה היא בשעוה? וצריך לומר כיון שהפתילה והשעוה הכרוכה עליה הם כגוף אחד, ומיד בגמר השעוה הפתילה שואבת מהשמן, לכך הכל נחשב כהדלקה אחת בשמן זית (פ). ומכל מקום כתב בשו"ת להורות נתן, ומן הנכון שטרם ידליקוהו, יטביל את הפתיל צף בשמן, ונמצא שהתחלת ההדלקה היא גם כן בשמן, ועד שתבער הפתילה כבר תשאב מן השמן. או שמתחילה קודם ההדלקה, יחרוך את הפתילה, ואז אין שום פקפוק, ואדרבה מעלה יש בפתיל צף, כי אורו יפה.

החלפת פתילות

אין צריך להחליף בכל ערב פתילות חדשות, שהרי אדרבה נוחים הם יותר להדלקה כאשר הדליקו בהם כבר. ומכל מקום יש נוהגים להחליף פתילות חדשות בכל לילה, לפי שבכל לילה היה מתחדש הנס. וגם זכר למנורת בית המקדש שהיו מחליפים בה בכל יום פתילות חדשות. (ארחות חיים, כל בו ועוד. קה) ובלאו הכי אנחנו משתמשים בפתיל צף, ומחליפים בכל יום פתיל חדש.

ועל כל פנים, מאחר ומדליקים בכל לילה נר נוסף, ובנר החדש נותנים פתילה חדשה, נמצא שגם אם לא מחליפים את שאר הפתילות של כל הנרות, מכל מקום בנר החדש שהוא הנר העיקרי - נר החיוב של אותו יום, הוא מודלק בפתילה חדשה, ואם כן הרווחנו את הטעם שבכל לילה התחדש הנס, כי באמת אנחנו מחדשים את הפתילה בנר הנוסף שבו ניכר יותר הנס. וגם לטעם של זכר מנורת בית המקדש, סוף סוף עושים את הזכר למנורה בנר העיקרי, שהוא נר החיוב.

כיצד מתכננים שונאי הדת להשתלט על מוסדות הלימוד התורניים?

אחד המלכים הרשעים ביותר שקמו לעם ישראל - היה המלך אחז, אשר רדף את התורה ולומדיה, וניסה בכל כוחו להשבית תורה מישראל. כיצד עשה זאת? אומר המדרש (בראשית רבה פרשה מב. תנחומא שמיני אות טו): משל לתינוק בן מלכים, אשר האפוטורפוס הממונה עליו, רצה להרע לו ולהמיתו. אמר: אם אני הורגו עכשיו, אתחייב מיתה למלך. אלא מה אעשה? הריני מושך מיניקתו ממנו, ומעצמו הוא מת. כך אמר אחז הרשע: אם אין גדיים אין תיישים, אם אין תיישים אין צאן [הצאן לא יפיר וירבה, וכך אט אט יכלה לגמרי], אם אין צאן אין רועה, היכן העולם? כך היה סבור בדעתו לומר: אם אין קטנים, אין גדולים. אם אין גדולים, אין תלמידים. ואם אין תלמידים, אין חכמים. אם אין תורה, אין בתי כנסיות ובתי מדרשות. ואם אין בתי כנסיות ובתי מדרשות, אין הקב"ה משרה שכינתו בעולם! רבי חוניא בר אלעזר אמר: למה נקרא שמו אחז? שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות.

אחז, רודף התורה, רצה לבטל תורה מישראל, אבל הוא ידע - שהדבר לא פשוט! הלוא ישנם בעם מנהיגים ורבנים בעלי שיעור קומה, שכל העם סר למשמעתם. אם ינסה לסגור בכח את בתי המדרש - זה לא יועיל. העם ימשיך לנהות אחר מנהיגיו הרוחניים. תהיה זעקה גדולה, אולי גם הפגנות. זה לא ילך. ואף אם ישתלט על המהומה ויצליח לאכוף את תוכניתו, לסגירה בכפייה של כל בתי המדרש, הלוא מיד יקומו מחתרות, והתורה תמשיך בעוז ותעצמות. תסיסות ומהומות שלמעשה אינן משיגות את המטרה - לא זה מה שהוא רוצה כאן.

לאחז היתה תוכנית ארוכת טווח. מחושבת ומתוכננת היטב: "אם אין קטנים, אין גדולים. אם אין גדולים, אין תלמידים. ואם אין תלמידים, אין חכמים..." צריך להתחיל מהשורש! מהילדים הקטנים, ממוסדות הלימוד התורניים ותלמודי התורה. כך לבטל בתי כנסיות ובתי מדרשות.

אבל כיצד עושים זאת? כיצד יוכל להתערב בתוכנית הלימודים ולחולל את השינויים המבוקשים, מבלי לעורר פרובוקציות מיותרות?

היתה לו תחבולה! והתחבולה הזאת מרומזת בשמו - "אחז"!

אומר ה"אמרי יואל" זצ"ל (במדבר דף רלז): תמוה הדבר, למה נקרא שמו "אחז"? הלוא היה צריך להיקרא שמו "סגר", או "ביטל", וכדומה? היכן מצאנו שלשון "אחיזה" מורה על ביטול? להיפך, בכל המקומות שמוזכר בהם אחיזה, הרי זה בבחינת: "אחזתיו ולא ארפנו", לשון החזקה ועזרה.

אלא כאן בדיוק טמון הסוד. זאת היתה התחבולה של אחז. הוא ידע שלעולם לא יוכל להתערב בלימודים של מוסדות התורה - אלא רק בתחבולה אחת: שיאחז בהם! שיחזיק אותם, שיזרים אליהם תקציבים, שיממן משכורות. שיקח אותם תחת חסותו ותחת פיקוחו. רק כך הוא יצליח במשך הזמן לתפוס עליהם שליטה.

וזוהי תחבולתם של כל ה"אחזים" למיניהם, אשר בכל דור ודור רוצים לעמוד עלינו לכלותינו ולהרחיקנו מן התורה. מעמידים פנים של "מחזיקי תורה" ודורשי טובתה, ובאמת שאינם רוצים אלא לאחוז בה ולקעקעה חלילה.

לפני כחמישים שנה, הועלתה הצעה מטעם הממשלה בארץ להקים "בתי ספר ישיבות", שבהם ילמדו רק תורה ללא לימודי חול. הצעה מאוד משכנעת, שבה נכללה אף החזקת הישיבות וסיפוקן.

לצורך שאלה גורלית זו, פנתה משלחת רבנים חשובים אל הגאון רבי יצחק זאב סלובייצק זצ"ל, "הגאון מבריסק", אשר עמד בימים ההם בראש מערכות ישראל.

פתח הגאון מבריסק ואמר: אמשול לכם משל, למה הדבר דומה? אב ובנו הקטן הלכו לטייל, ותוך כדי הילוכם נכנסו ליער עבות, מקום חיות וליסטים. כעבור דקות אחדות

הבחין האב שילדו הקטן נעלם ואיננו. החל לחפשו אנה ואנה תוך שהוא קורא בקולי קולות: "חיימק'ה, חיימק'ה", וכל כולו פחד ומורא לגורלו של הילד. לפתע שמע האב את קולו של בנו: "אבא אבא, אני כאן. אבל אינני יכול לחזור עכשיו. תפסתי קוזק! כיצד אעזבנו?!". צועק האב: "תעזוב את הקוזק מיד! חזור אלי, שלא תאבד את הדרך!". כעבור כמה דקות, שוב שומע האב את קול הנער מהדהד ברחבי היער: "אבא, אבא, אינני יכול לעזוב את הקוזק. הוא מחזיק בי לא אני בו".

כשמוע המשלחת את המשל הנוקב והחודר, כאילו הוסבר מאליו הנמשל. מי שחושב לתפוס משהו משונאי הדת ולקבל מהם טובות, לבסוף מגלה כי הוא זה שתפוס בידיהם. (עובדות והנהגות לבית בריסק ח"ג עמוד רכד)

גם בדור שלנו יש כל מיני "אחזים".

הם רואים פה ציבור החרד לדבר ה', הנשמע להוראות חכמי התורה. חשוכים, שחורים, בלי דעות עצמיות. ציבור גלותי, "חנוק", שאינו עושה שום צעד למימוש "התקווה" הנפלאה: "להיות עם חופשי בארצנו". ציבור שסוגר את עצמו בגטו שלו, בלי לנסות להשתלב בחברה הישראלית השזופה והפתוחה.

מה עושים? אין מה לעשות! מקרה אבוד, אי אפשר להזיז אותם מהריבוע שלהם ומהרבנים שלהם.

אבל מה? "עוד לא אבדה תקוותנו!" יש תקוה. "אם אין גדיים אין תיישים", אם נתחיל מהילדים והנוער, יפסיקו לגדול לנו כאן בארץ הזאת תיישים שחורים טפילים וחשוכים. "ואם אין תיישים אין צאן", הציבור הזה ילך ויתפורר, ילך ויתמעט. "ואם אין צאן אין רועה", לא יהיה יותר כח מנהיגות לרבנים. זהו, מכאן ואילך הכל כבר בשליטה.

אז לפתע הם מאוד "דואגים" לחינוך של עולם התורה. מרוב מסירותם ורחמנותם הרבה, הם נורא מתעניינים ורוצים לעזור. לשלוח פיקוח, להדריך, לכוון. מרוב אהבתם החליטו אף לפתוח רשת חינוך "ממלכתי חרדי", שאליו הם רוצים לספח תלמודי תורה ומוסדות חינוך תורניים. באמת, למה לתת להם ככה לסבול? למה שיהיו תלמידים שצריכים ללמוד בקרוואנים, בתת תנאים. למה שיהיו מורים שלא יקבלו משכורת בזמן? למה שיהיו מנהלים שצריכים להתרוצץ בין נדיבים לאסוף נדבות? לא רחמנות? חייבים להושיט להם יד! להקים בעבורם מסגרת ממלכתית מסודרת, שתזרים תקציבים, שתממן משכורות, שתדאג למבנים מסודרים. וכמובן קצת להדריך ולכוון, שלא ישארו חלילה בבערותם הנוראה, ללא לימודי ליב"ה מסודרים. לפקח על צוות ההוראה, על תוכנית הלימודים. מידי פעם להכניס שינויים ושיפורים. לייעל, לקדם, לפתוח אופקים חדשים. לפתח תחומי התעניינות נוספים. קצת ספורט, קצת מדעי חברה. אז צריכים קצת לקצץ מלימודי הקודש, נו בסדר מה אפשר לעשות. ככה, לאט לאט, לא בפעם אחת.

אוי, "זְלַעְפָּה אֶחָזְתָּנִי מִרְשָׁעִים עֲזָבִי תוֹרַתְךָ!". המילה "לעזוב" בתורה משמשת גם בלשון של עזרה, כמו "עזוב תעזוב עימו". אומר דוד המלך ע"ה: כשאני רואה "רשעים עוזבי

תורתך", כשרשעים ושונאי דת באים לעזור ולסייע לתורה, "זלעפה אחזתני!" אני מפחד, אני מצטמרר. אבוי מה יכולות להיות התוצאות. (המהרצ"ה מליסקא זצ"ל. "פרשת הכסף" עמוד קל)

אבל נחמתנו במה שניחם הנביא ישעיה את ישראל בימי אחז (כמובא בהמשך דברי המדרש שם), "וְחִפְיָתִי לָהּ הַמְסֻתֵר פְּנֵיו מִבֵּית יַעֲקֹב, וְקִוִּיתִי לוֹ". אף בשעה שהקב"ה מסתיר פניו מבית ישראל, מה הוא מבטיח? "כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זְרַעוֹ" (דברים לא כא). שבכל דור ודור עומדים עלינו לכולתינו, חפצים לכלות את התורה מישראל, לְחַלֵּן חלילה את העם, בבחינת "ככל הגויים בית ישראל", וכמו היוונים שכל מטרתם היתה: "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך", אבל הקב"ה מצילנו מידם, ועוזר לנו לשמור על פך השמן של החינוך הטהור.

✧ מקום הנחת החנוכה ✧

9

פתח הבית

בדירת קרקע שפתח הבית פונה לרשות הרבים, טוב להניח את נרות החנוכה על פתח הבית מבחוץ, כדי לפרסם את הנס ברשות הרבים לבני אדם העוברים ושבים. (סימן תרעא סעיף ה)

במסכת שבת (כא ע"ב) אמרו: נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. ואם היה דר בעלייה - מניחה בחלון הסמוך לרשות הרבים. ובשעת הסכנה [שהגויים לא מניחים ליהודים להדליק] - מניחה על שלחנו בתוך הבית, ודין. ע"כ. ועל כן תמה בספר אור זרוע [לפני כ-800 שנה] על המנהג שהיו מדליקים בזמנו נר חנוכה בפנים בבית ולא בחוץ, כי הלא בגמרא מבואר שרק בשעת הסכנה מדליקים בבית, אבל שלא בשעת הסכנה, מדליקים בחוץ כדי שיתפרסם הנס לרבים? אך בספר העיטור ועוד כתבו שהטעם למנהג זה, כי אחר שכבר נהגו בשעת הסכנה להדליק בפנים, נשאר במנהגם, ואדרבה יש שהקפידו להדליק בפנים דוקא, מחשש שמא תחזור הסכנה. (זו)

מוקף במצוות

יש להניח את החנוכה בצד שמאל של הפתח מול המזוזה, ובזה נמצא שכשהוא נכנס לבית, הרי הוא מוקף במצוות: מזוזה מימין, חנוכה משמאל, וציצית על גופו, ועליו נאמר (קהלת ד יב): "וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ, לֹא בְמִתְרָה יִנָּתֵק". (סימן תרעא סעיף ה. לב)

"מה יפית במזוזה, ומה נעמת בחנוכה"

אמרו במדרש על הפסוק (שיר השירים ז ז): "מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים", מה יפית במזוזה, ומה נעמת בחנוכה. הגאון רבי דוד יונגרייז בספרו אור דוד, מבאר את הקשר בין חנוכה למזוזה, כי הנה המזוזה היא רמז לשמירת יושבי הבית, דהיינו החדרת האמונה לבני הבית ביחידו של עולם, שכל היוצא ונכנס פוגע במזוזה ומתבונן ביחודו של השם יתברך, ומונעת מזיקים רוחניים וגשמיים לבל יכנסו הביתה. וכמו שכותב הרמב"ם (סוף הלכות מזוזה): "חייב אדם להיות זהיר במזוזה... וכל זמן שיכנס ויצא יפגע

ביחוד שמו של השם, ויזכור אהבתו ויעור משנתו ומשגיותיו בהבלי הזמן, וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם, ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישרים. אמרו חכמים הראשונים: כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו, וציצית בבגדו, ומזוזה בפתחו, מוחזק הוא שלא יחטא, שהרי יש לו מזכירים רבים, והם הם המלאכים שמצילים אותו מלחטוא". ע"כ. לכן קובעים את המזוזה בפתח הבית, כדי לשמור על הבית, שלא יכנסו בו רוחות זרות ופסולות מהרחוב, שלא יכנסו חס ושלוש עיתונים מלאי פריצות וזלזול לכל דבר שבקדושה, שלא יכנסו מכשירים טמאים כטלוויזיא, אינטרנט וכדומה. אבל את נרות החנוכה מניחים דוקא מבחוץ, כדי שהנרות יאירו מהבית לרחוב, לעורר את אחינו התועים שעדין הם בחוץ, ולהוציא אליהם את האור מהבית לחוץ, ולא יאמר אדם שלום עליך נפשי, אלא ילמד וידאג גם לאחרים. (א יז)

פתח החצר

אם יש חצר לפני הכניסה לדירה, טוב שיניח את הנרות בפתח החצר, ולא בפתח הדירה, כדי לפרסם את הנס ברשות הרבים לבני האדם העוברים ושבים. ויניח אותם בצד שמאל של הפתח מול המזוזה וכנ"ל. (סימן תרע"א סעיף ה')

פתח החצר שאין בו מזוזה, וכגון שאין שם משקוף שפטור מלתקוע שם מזוזה, יניח את החנוכה מצד ימין, שהוא הצד החשוב יותר. (ג)

רוח מצויה

במקום שיש רוח מצויה, ויש חשש שיכבו הנרות מחמת הרוח, לא ידליק את החנוכה בחוץ אלא בתוך ביתו. וטוב יעשה אם יניח את החנוכה בתוך תיבת זכוכית גדולה, ששומרת על הנרות מפני הרוח, וידליק בחוץ. (לח, קח)

כתב הגאון יעב"ץ, קרוב אני לומר כמעט חובה לתקן כלי של זכוכית לנר חנוכה, כדי שיהיה שמור מהרוח, כיון שהמעמיד את החנוכה במקום הרוח וכבתה, זקוק לחזור ולהדליקה. ולזאת תמהתי מנעורי, שהרי בימי חכמי התלמוד היו מניחים את הנר על פתח הבית מבחוץ, והרי הוא מגולה לאויר השמים במקום שהרוח שולט, ואי אפשר שידלק כשיעור מצוותו, אם לא בדרך אפשרי רחוק, ואיך יצאו בזה, אם לא שתאמר שהעמידו שומר שישגיח שאם יכבה יחזור וידליק, וזה קשה לכל אדם. על כן אני אומר, טוב ויפה הדבר בעיני להדליקו בפנסים מוקפים מחיצות זכות [זכוכית], ובכך רואים אותו היטב. אלא שלא ראיתי לחכמים הזקנים שעשו כן, לכן אינני גוזר ואומר שיהיה חיוב בהחלט, ואולי כי טורח רב יש בדבר והוצאה מרובה להמציא כלי חדש כזה, לכן לא חששו לטרוח אחריו כל כך. אמנם אם נוכל לו בקלות, יראה שנכון לעשות כן. ואם ירצה השם ואוכל להמציאו בטוב, אראה לעשותו כך בלי נדר. ע"כ. וכיוצא בזה כתב בערוך השולחן, והנה עתה אין אנו מדליקים בחוץ, אף שאין סכנה בהדלקה בחוץ מפני אומות העולם, מכל מקום כמעט הוא מן הנמנע, מפני שבכל המדינות שלנו ימי חנוכה הם ימי סגריר, גשם ושלג ורוחות חזקים, ואי אפשר להניחם בחוץ אם לא להסגירם בזכוכית, וכל כך לא הטריחוהו חכמים וכו', ולכן כולנו מדליקים בבית, רק שיעשה קצת היכר להדליק הנר חנוכה שלא במקום

שמעמידים את הנרות כל השנה, וכן המנהג. ויותר טוב מן הכל, שאם יש לו חלון הפתוח לרשות הרבים, יעמיד את הנרות אצל החלון, ויראו גם בני רשות הרבים דרך החלון, ואז ירוויח יותר פרסומי ניסא, וכן אני נוהג. עכ"ד. (א קעא, קעב)

שאלה: יש לשאול, הלוא נבר חנוכה "הדלקה עושה מצוה", דהיינו שהמצוה תלויה בעצם ההדלקה עצמה, ובשעה שמדליק צריך שיהיו הנרות ראויים לדלוק כך במשך חצי שעה. והנה כשמדליק את הנרות בחוץ בתיבת זכוכית ויש רוח, בשעה שפותח את הזכוכית להדליק, קרוב לוודאי שאם יהיו הנרות מגולים כך חצי שעה, לא יחזיקו מעמד ויכבו, נמצא שבשעת ההדלקה לכאורה אין ראויים הנרות לדלוק כך חצי שעה?

תשובה: מי שהדליק נרות במקום פתוח שיש חשש שיכבו, ולבסוף קרה ודלקו חצי שעה ולא כבו, יצא ידי חובתו, מאחר ונגלה הדבר למפרע שהדלקתו היתה כהוגן. ואף כאן כיון שמתחילה המדליק הגן על הנרות בגופו שלא יכבו, ולאחר מכן כיסה אותם בזכוכית ולא כבו, נגלה הדבר למפרע שהדלקתו היתה כהוגן, וכבר בשעה שהדליק, היו הנרות ראויים לדלוק חצי שעה. עוד יש לומר, כיון שהדליק את הנרות על מנת לסגור את החלון, ובעודו עוסק בהדלקה ולא סילק את ידו סגר את החלון, הרי הכל מעשה אחד, ונמצא שהדלקתו מתחילה היתה כהוגן. (קט) **ויש לסייע** זאת ממה שכתב מרן זצוק"ל (עמוד קד), שלדעת מרן השלחן ערוך (סימן תרעד ס"א) שמדליקים נר חנוכה מנר חנוכה בלי נר אמצעי אלא על ידי הפתילה עצמה שהיא ארוכה, מותר להוציא את הפתילה מהשמן כדי להדליקה מהפתילה הסמוכה לה, ולהחזירה לשמן. ואף על פי שהדלקה עושה מצוה, ובעת שמדליקה אין בה שמן כשיעור חצי שעה; מכל מקום כיון שבכוונתו להחזירה מיד לשמן, נחשבת הדלקתה כהוגן. וכן כתב בשו"ת וישב אברהם. ע"כ.

בנין מגורים

בית שנמצא בתוך בנין מגורים, כך שאין פתח הבית פונה לרשות הרבים, יניח את החנוכיה סמוך לחלון הפונה לרחוב שבו ישנם עוברים ושבים, או בפתח המרפסת הפונה לרחוב, וזה עדיף יותר מאשר להדליק בכניסה לחדר המדרגות, שלא יודעים מי המדליק חנוכיה זו. ועוד שפעמים פרסום הנס גדול הרבה יותר בחלון הפונה לרחוב, שרואים את החנוכיה כל העוברים ושבים, מאשר בחדר המדרגות, שאז רואים אותה רק השכנים הנכנסים לבנין. (לה. ת"ה עג)

קומה גבוהה

הדר בקומה גבוהה למעלה מעשרים אמה משטח הרחוב, [שיעור אמה = 48 ס"מ. עשרים אמה = 9.60 מטר], ולערך מקומה רביעית ומעלה, יניח את החנוכיה בתוך ביתו על יד הפתח בצד שמאל. אך אם יש בנין גבוה ממול ביתו, והדיירים שממולו יכולים לראות את נרות החנוכה שבחלונו, עדיף יותר שידליקה בחלון ביתו, שאז יהיה פרסום הנס גם לבני הבית וגם לשכנים שבבניינים ממול. (לה)

פרסום הנס איכותי

אף על פי שבארנו לעיל שהדרים בקומת קרקע, טוב שידליקו את החנוכיה בפתח

הבית או בפתח החצר, מכל מקום מי שחושש שמא יגנבו לו את החנוכיה, או שכאשר החנוכיה דלוקה בביתו, הוא רואה אותה ועל ידי זה נחקקים בליבו נסיו ונפלאותיו של הבורא יתברך. וגם כך יוכל יותר לספר לבני ביתו על נס חנוכה, ולהחדיר בהם את האמונה והבטחון בו יתברך, רשאי להניח את החנוכיה בתוך הבית, ולקיים פרסום הנס איכותי יותר לבני ביתו, אלא שגם בזה ישתדל להניחה סמוך לחלון הפונה לרחוב, כדי להרויח גם את פרסום הנס לעוברים ושבים. ולה.

ת"ה עז)

"כאן גר יהודי, כאן גר יהודי!"...

מה נפלא המחזה, לעבור ברחובות עם ישראל בלילות החנוכה, איך מכל מרפסת וחלון זוהרים הנרות, בוהקות השלהבות. ככוכבים כתומים, נקודות אור. הלב מתרונן. נזכרים אנו באוהב ישראל, הצדיק רבי יהודה לייב מסאסוב זצ"ל ששבת בצילו של רבו הצדיק רבי אלימלך מליזנסק זצ"ל. השבת היתה שבת פרשת בא, והתבקש הרבי לומר דבר תורה. פתח בפסוק מן הפרשה: "וְאֶמְרָתֶם זָבַח פֶּסַח הוּא לֵה' אֲשֶׁר פָּסַח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בְּתֵינֵינוּ הִצִּיל", ופירש, היהודים התגוררו בארץ גושן. אבל היו יהודים שבחרו להתגורר בקרב המצרים, במצרים. וכשעבר ה' לנגוף את מצרים וראה בית של יהודי, דילג כביכול מרוב שמחה - והצדיק אוהב ישראל קפץ בהתלהבותו על השלחן והחל רוקד, כשהוא קופץ וקורא: "כאן גר יהודי, כאן גר יהודי!"... מחה כפיים בשמחה, וחזר שוב ושוב על הקריאה.

גם כיום, לדאבון לב, יהודים רבים כל כך גרים 'במצרים', וכבר כתב האור החיים הקדוש, שבמצרים הדרדרו למ"ט שערי טומאה, ואילו לפני בוא הגאולה יבוססו בשער החמישים! אבל ישראל, אף על פי שחטא ישראל הוא, ובין כך ובין כך בן הוא למקום, יקר וחביב כבן יחיד, והאב שבשמים שש ועולז: "כאן גר יהודי". כי ה' יראה ללבב וליבנו שלו הוא.

אבל האדם יראה לעיניים, ומה מרנין יותר משדירת נרות החנוכה משני צידי הרחוב, המכריזה בריצוד השלהבות: "כאן גרים יהודים!" נפלא, הרי זה כעין מפקד, מצעד הזדהות. אשרי המצטרף.

אבל בימי קדם כשהתגוררו בבתיים חד קומתיים הפתוחים לרחוב, לא הניחו את החנוכיה בחלון. שרירה היתה ההלכה: "מזוזה מימין, חנוכיה משמאל", ובשאלות דרב אחאי גאון הוסיף: "ויבוא בעל הבית בטלית מצוייצת ביניהם".

נפלאים הדברים. אבל הגאון רבנו בן ציון אבא שאול זצ"ל מצא בהם עומק נוסף, לקח והכוונה. הציצית, מלווה את האדם מילדותו, חלק מלבשו. כשגדל והקים בית בישראל, התחייב במצות המזוזה **לימין הכניסה**. להגן על יושבי הבית. מאז מקיים הוא מצוה זו כל ימות השנה. מגיעים ימי החנוכה, ומתווספת לה מצות הדלקת הנרות בפתח הבית, **מימין היציאה**, להאיר לרשות הרבים.

הרי לנו דרך ההתעלות, מסלול ההשפעה: בתחילה, ישפיע האדם על עצמו. בבחינת הציצית המזכירה לאדם את כל המצוות. לאחר מכן, ישפיע על ביתו, בבחינת המזוזה המזכירה ייחוד השם ואהבתו ומיישרת את דרך האדם. לבסוף, יפנה החוצה, להאיר לרבים ולפרסם את שם הבורא יתברך!

עמל האדם להשלים עצמו, ואז מאיר הוא לביתו, ואז מאיר גם החוצה. ובמעגלים מעגלים עד לשער העיר, ואז מתרחבת השפעתו, ומגיעה לכל ישראל. (מעייני המועד חנוכה רג)

10

גובה הנחת החנוכיה

יניח את החנוכיה [השלהבת] למעלה משלושה טפחים [טפח = 8 ס"מ. שלשה טפחים = 24 ס"מ] מהרצפה, ובתוך עשרה טפחים, [80 ס"מ]. ואם הניחה למעלה מעשרה טפחים, יצא ידי חובה. אך אם הניחה למטה משלושה טפחים, [דהיינו שהשלהבת נמצאת בגובה פחות מ-24 ס"מ], לא יצא, ועליו לכבות את החנוכיה, להגביהה, ולחזור ולהדליקה שנית, אך בלי ברכה. ולג, לד, לו. ועיין ילקוט יוסף עמוד קנב וד"ק ו"ל.

אם הניח את החנוכיה למעלה מעשרים אמה [9.60 מטר] מרצפת הבית, לא יצא ידי חובתו, מאחר ובגובה כזה אין נראית החנוכיה מיד, שהרי אין דרכו של אדם ללכת עם ראש מורם ולהסתכל בגובה רב כל כך, אלא הולך ומסתכל ישר, נמצא שבהסתכלותו הרגילה, הוא לא יראה את החנוכיה. ועל כן, עליו לכבות את החנוכיה, להורידה, ולחזור ולהדליקה שנית בלי ברכה. והטעם שאינו חוזר לברך, כיון שיש אומרים שאם הניח נר חנוכה למעלה מעשרים אמה בבית, יצא ידי חובתו. ואף שאין הלכה כן, מכל מקום אם טעה והדליק כן, כשחוזר להדליק שוב לא יברך, כי ספק ברכות להקל. (וג)

חלון גבוה

אם החלון שבבית גבוה למעלה מעשרה טפחים [80 ס"מ], רשאי לכתחלה להניח את החנוכיה בגובה החלון, כדי שייראה לעוברים ושבים בחוץ. (לה, לו)

"חכם לב יקח מצוות"

בתים שחלונותיהם פונים לרחוב הראשי, ויש באפשרותם לפרסם את הנס לעוברים ושבים רבים מאוד, ישתדלו לעשות כן, ובפרט במקומות שאין גרים שם הרבה יהודים שומרי תורה ומצוות, ולא שכיח כל כך לראות שם חנוכיות דולקות. ואפילו אם נגמר השמן שהניחו בחנוכיה, ישתדלו להוסיף עוד שמן כדי שעוד עוברים ושבים יראו, ואולי ראיה זו תחלחל בהם, ויזכו להתעניין במצוות השם יתברך. (סו)

חולה

אם בעל הבית חולה ואינו יכול לקום ממיטתו כדי להדליק את נרות החנוכה

במקום הנחתם, אפשר שיביאו לו את החנוכיה סמוך למיטתו ויברך וידליק את הנרות, ולאחר מכן יחזירו את החנוכיה למקומה. (כן דעת הגר"ח פלאג'י, הב"ח ושכן דעת הרי"ף, הרא"ש, הסמ"ג ורבנו ירוחם. הט"ז ושכן דעת רש"י והר"ן. ערוגת הבושם ושכן דעת הרמב"ם. נר למאור, החיד"א, מאמר מרדכי, פרי חדש, הגר"ש פישר, מקדש ישראל ועוד. קיח)

כתב הגאון רבי חיים פלאג'י: מרן השלחן ערוך (סימן תערה ס"א) כתב, אם הדליק את הנר בפנים והוציאו לחוץ, לא יצא. כי הרואה אומר לצורכו הדליק, [שאבד לו חפץ והדליק את הנר כדי לחפשו]. וכן אם היה מדליק ואוחזו בידו במקומו, לא יצא, שהרואה אומר לצורכו אוחזו. ע"כ. ובמקרה זה שהחולה מדליק את החנוכיה בחדרו ומעבירים אותה למקומה, אין חשש שיאמרו שלצורכו הוא מדליקה, כיון שמיד אומר "הנרות הללו אנחנו מדליקים..." ומניחים אותה במקומה, וניכרת הדלקתו לשם מצוה ולא בשביל להשתמש בנר. ועוד שהחנוכיה צורתה ניכרת שהודלקה לשם מצות חנוכה, כי אין צורתה דומה לשאר הנרות שבבית. וכיוצא בזה כתב הפרי חדש [לפני כ-350 שנה]: ונראה לי שהחנוכיה של מתכת המצויה בערי פראנקייא [צרפת] שיש לה שמונה פיות, והיא מיוחדת להדלקת נרות חנוכה, ולא נעשית אלא לכך, והדבר ידוע ומפורסם שהכל אין משתמשים בה לצורכם, אפילו אם אוחזה בידו עד שכבתה יצא, ואין לחשוש לרואים שיאמרו לצורכו הוא אוחזה, שהרי אין דרכה בכך. ע"כ. (קיח) ויש לצרף את המציאות של זמנינו שכולם משתמשים באור החשמל, ולא מצוי כל כך שמדליקים נר לצורך תאורה, אלא אם כן ישנה הפסקת חשמל או שמדליקים נר לעילוי נשמה. **שוב ראיתי** עתה בקצור שלחן ערוך חזון עובדיה (ועמוד סח הערה 3) שהביאו מה שכתב מרן זצוק"ל בכתב ידו בגיליון ספרו "קול סיני", וזו לשונו: ולי נראה כי בזמן הזה שמאירים באור חשמל והנרות של חנוכה הם נרות שעוה או שמון, יש היכר רב שנעשה למצוה, ולא שייך לומר לצורכו הוא תופס אותה. וכיוצא בזה חילק הפרי חדש. ע"כ. וששתי על זה כמוצא שלל רב, וברוך שכיוונתי.

ואולם טוב שיאמר בעל הבית לאשתו או לאחר שידליקו. וקודם לכן יברכו, וידליקו את הנרות במקום הנחתם. כיון שדין זה נתון במחלוקת הפוסקים, אם מותר להדליק את הנרות במקום אחד ולטלטלם למקום אחר. וטוב יעשה המדליק, אם יברך בקול רם, כדי שבעל הבית ישמע ויצא ידי חובת הברכה. (הליכות שלמה. קיח, קכ) ומכל מקום, אם לא נוח לבעל הבית שמשוהו אחר ידליק, וגורם לו הרגשה לא טובה, ידליק הוא ללא כל חשש.

נר חנוכה שהציל ממות

סיפורי ניסים מופלאים סופרו אודות רבי אהרן ראטה זצ"ל, אשר פעמים רבות רק כפסע היה בינו לבין המוות, ובאורח פלא שב וניצל. אחד מן הסיפורים הללו ארע בחנוכה, בזכות מצות הדלקת הנרות:

היה זה בליל רביעי של חנוכה. בתפילת ערבית החל הרבי לחוש ברע, הוא מיהר לסיים את התפילה, וברגע שבו נכנס לחדרו, צנח ארצה מתעלף. התלמידים מהרו לנסות לעוררו מעלפונו, עד שלבסוף נראה היה כי שבה אליו הכרתו, אך עדיין היה חלש ביותר ושכב באפיסת כוחות כשהוא חש ברע.

הוא רמז שיקראו לרופא, ואחד התלמידים מיהר להזעיק את הרופא הראשון שעלה בידו להשיג. רופא זה היה אפיקורוס גמור, וכשבא אל בית הרבי ובדק אותו, הודיע

לתלמידים כי הדופק חלש ביותר, ולדעתו המצב נואש ויש להזעיק רופאים נוספים שאולי בידם יעלה להושיעו. הוא עצמו עזב את המקום לעת עתה.

והנה, כעבור רגעים אחדים פקח הרבי את עיניו ורמז שיגישו לו את החנוכיה אל מיטתו. הוא החל לחוש באפיסת כוחות את הברכה, אך לפתע החל קולו להתחזק יותר ויותר, וכשסיים את הברכה השניה כבר קפץ מן המיטה והכריז אותה בקול רם, בכח גדול, ובאש התלהבות כבירה: "שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה".

כשסיים, הורה לתלמידיו לרקוד עמו, ותוך כדי כך הורה למהר ולקרוא לאותו רופא כדי שיבוא ויראה שיש אלוקים בעולם.

הלכו התלמידים לקרוא לרופא מבלי לומר לו מראש את הסיבה לכך. הרופא היה סבור כי בודאי מדובר ברגעים האחרונים ומיהר לבוא כדי לבדוק אם ניתן עוד להציל את חייו. כאשר התקרב ושמע מרחוק את השירה והריקודים, תהה מעט, אך עם היכנסו פנימה לא יכול היה להאמין למראה עיניו - החולה האנוש קם לתחיה, והנה הוא עומד ורוקד בהתלהבות בין כל תלמידיו הרבים.

"אלמלא אני הייתי זה שבדק אותו קודם, לא הייתי מאמין לכך לעולם!" - הכריז הרופא. מני אז הפך אותו רופא לאחד מנאמני ביתו של הרבי והתקרב כפי יכולתו לדרך התורה ולאמונת ה'. מידי יום ביומו הקפיד להגיע לבית הרב, וכאשר נסע הרבי לחוץ לארץ, טרח ללוותו עד האוניה שתקחהו.

לימים הסביר הרבי: "כאשר ראיתי שמצבי גרוע ביותר, הבנתי שעומד אני לעזוב את העולם הזה. הרהרתי לעצמי: כדאי לי, אם כן, לחטוף עוד מצוה אחת של הדלקת נר חנוכה בשארית כוחותי כל עוד אני חי, שהרי שם, בעולם האמת, לא יהיו לי כבר מצוות לקיים..."

אזרתי, אפוא, את שארית כוחותי והחלטתי למסור נפשי על מצות הבורא, ומכח ההתחזקות במצוה והחיות הטמונה בה, עזרני הבורא יתברך ושבתי לאיתני כבראשונה".

את אותו יום - ד' דחנוכה - הקפיד הרבי לציין מידי שנה בשנה באופן מיוחד, כדי להודות ולהלל על הנס הפרטי שנעשה עמו, בימים ההם בזמן הזה. (ומתוך האור חנוכה ב רד)

❁ זמן ההדלקה ❁

צאת הכוכבים

11

לכתחילה צריך להדליק את הנרות מיד בתחילת הלילה שהוא זמן צאת הכוכבים [16:55 בערך], ולא קודם לכן. וכמו שכתב מרן בשלחן ערוך (סימן תערב סעיף א): "אין מדליקים נר חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם סוף שקיעתה [צאת הכוכבים], לא מאחרים ולא מקדימים". עכ"ל. וכן נוהגים בני ספרד. (סב)

בני אשכנז

יש מבני אשכנז הנוהגים להדליק בצאת הכוכבים כדעת מרן השולחן ערוך. ויש הנוהגים להדליק בשקיעת החמה [16:45 בערך]. ומכל מקום גם המדליקים בשקיעת החמה ישתדלו לתת כמות שמן מרובה שידלק עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים. (משנ"ב סימן תערב ס"ק א. סג. ת"ה צב)

בשעת הדחק

מי שנאלץ לצאת מביתו לדרך קודם השקיעה, יברך וידליק מזמן "פלא המנחה" [דהיינו שעה ורבע לפני צאת הכוכבים לפי שעות זמניות, בערך: 15:50 ומשנ"ב סימן תערב ס"ק ג. שו"ת יביע אומר חלק א ס"ס מג הערה 119]. ויקפיד לתת שמן רב שידלק עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים. (סימן תערב ס"א. סט) ועיין להלן בדיון זמן ההדלקה שבבית הכנסת.

ומכל מקום אם הוא לא יכול להשאיר את הנרות דולקים לאחר יציאתו מחשש שריפה וכדומה, ידליק ללא ברכה. על כן, חייל שלא יכול להדליק בצאת הכוכבים מסיבה בטחונית וכדומה, ידליק מפלג המנחה ללא ברכה, ויכבה אותה שתדך החשכה. (שו"ת יחווה דעת חלק ז סימן קג)

עד מתי מדליקים

מי שלא הדליק מיד בתחילת הלילה, לכתחילה ידליק בתוך חצי שעה מתחילת זמן ההדלקה. ואם עברה חצי שעה ולא הדליק, רשאי לברך ולהדליק כל הלילה, ואפילו הגיע כבר סמוך לסוף הלילה [וכגון שהגיע לביתו מטיסה מחוץ לארץ], ונשאר לו פחות מחצי שעה עד עלות השחר, יברך וידליק את הנרות עד עלות השחר [5:05 בבוקר בערך]. (סב, סד, סז)

המדליק בשעה מאוחרת מאוד, טוב שיעיר אחד או שניים מבני ביתו, כדי שיהיו נוכחים בעת ההדלקה לפרסום הנס. אולם אם לא נח כל כך להעירם, ידליק לבדו, שהריהו כאדם המתגורר לבדו בביתו, שחייב לברך ולהדליק בכל לילה. (סד. ת"ה צט)

רמז להלכות חנוכה מן התורה

בפרשת לך לך נאמר (בראשית טו ה): "וַיֵּצֵא אֱתוֹ הַחוּצָה, וַיֹּאמֶר הִבֵּט נָא הַשְּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים, אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זְרָעֲךָ". כאן מוצאים אנו רמז, שרמזו הקב"ה לאברהם אבינו על מצות נר חנוכה שיתן אותה בעתיד לבניו, וכדלהלן:

וַיֵּצֵא אֱתוֹ הַחוּצָה – רמז שמצוה להניח את הנרות על פתח הבית מבחוץ.

וַיֹּאמֶר הִבֵּט נָא הַשְּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים – רמז לזמן הדלקת הנרות שהוא בצאת הכוכבים.

אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם – רמז שמוסיף והולך בהדלקת הנרות, ביום הראשון מדליק אחד,

וביום השני שנים, וכך עולה וסופר עד שמדליק שמונה נרות.

וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זֶרְעֶךָ – "לו" בגימטריא 36, שזה מנין סך כל הנרות בכל שמונת הימים. אמר לו הקב"ה לאברהם: אם זרעך יהיו זהירים בהדלקת 36 נרות של "כה", דהיינו כ"ה בכסלו, אזי "יהיה זרעך", תזכה לבנים תלמידי חכמים, כפי שאמרו חז"ל: הזהיר בנר שבת ונר חנוכה, יהיו לו בנים תלמידי חכמים. ("ומתוק האור" חנוכה א שלא)

זמן תפילת ערבית

יש לדעת, כי רשאי כל אדם בכל ימות השנה, להתפלל תפילת ערבית מזמן "פלג המנחה", אלא שצריך לחזור ולקרוא קריאת שמע לאחר צאת הכוכבים. וכך נהגו גדולי ישראל ספרדים ואשכנזים כאחד, שנים רבות בארץ ישראל ובחוץ לארץ. אמנם כיום בארץ ישראל הרבה מבני אשכנז מקפידים שלא להתפלל תפילת ערבית אלא לאחר צאת הכוכבים, ותבוא עליהם ברכה. ומכל מקום אף להם, אם יש איזה צורך שהוא להתפלל מוקדם, בודאי שרשאים להתפלל מ"פלג המנחה", ובפרט אם יש חשש שאם ימתינו לאחר צאת הכוכבים, יצטרכו להתפלל ביחיד, שבודאי עליהם להתפלל במנין ב"פלג המנחה", ולא ביחיד בצאת הכוכבים. וכמבואר בחוברת "השבת בהלכה ובאגדה".

איזו מצוה קודמת:

שתי מצוות הבאות לפנינו לעשות, איזו מהן צריכים להקדים? כלל גדול למדונו חז"ל (ושבת כג ע"ב): "תדיר [תמיד] ושאינו תדיר, תדיר קודם". דהיינו, שאם מצוה אחת תמידית, והמצוה השניה אינה תמידית כמו הראשונה, יקדים את המצוה התמידית יותר, ואחר כך יעשה את המצוה השניה.

על כן, בלילות חנוכה שבאות לפנינו שתי מצוות: **א.** תפילת ערבית. **ב.** הדלקת נרות חנוכה. מכיון שתפילת ערבית תמידית, שבכל יום קיימת המצוה להתפלל ערבית, ולעומת זאת מצות הדלקת נרות חנוכה, היא שמונה ימים בשנה, לכך צריכים אנו להקדים ולהתפלל ערבית, ואחר כך להדליק נרות חנוכה.

ומאחר ולדעת מרן השלחן ערוך, זמן ההדלקה הוא בצאת הכוכבים, צריכים בני ספרד להקדים ולהתפלל ערבית קודם צאת הכוכבים, כדי שבגמר תפילת ערבית ילכו לביתם, וידליקו את הנרות מיד בצאת הכוכבים. ועל כל פנים, אם נזכר מאוחר יותר, באופן שאם יתפלל תחילה ערבית, יעבור זמן חצי שעה מצאת הכוכבים, ידליק קודם ואחר כך יתפלל, שחביבה מצוה בשעתה. (ועא. שו"ת יחיה דעת חלק

ז סימן רז אות ו. ת"ה קה)

במה דברים אמורים? במי שבא לפניו עכשיו, תפילת ערבית והדלקת נרות החנוכה,

אבל הרגיל להתפלל ערבית כל יום בשעה מאוחרת יותר, נמצא שבהגיע צאת הכוכבים לא באה לפניו תפילת ערבית, על כן אינו חייב בדוקא להתפלל ערבית קודם הדלקת נר חנוכה, אלא יכול להדליק את החנוכה בצאת הכוכבים, ולהתפלל ערבית בשעה שרגיל כל השנה.

כן מבואר בשאגת אריה, שמה שאמרו שאם אחר את תפילת מוסף עד שהגיע זמן מנחה, שיתפלל מנחה קודם כיון שתדיר קודם, היינו דוקא כשרוצה להתפלל מנחה עתה, אבל אם הוא לא רוצה להתפלל מנחה עתה מכל סיבה שהיא, רשאי להקדים את מוסף, כיון שעדיין לא יעבור זמן מנחה. ועיין שו"ע סימן רפו סעיף ד. ודו"ק. ועיין שו"ת יחיה דעת חלק ז סימן צג אות א.

קריאת שמע קודם נר חנוכה

המתפללים ערבית קודם צאת הכוכבים, מאחר וצריכים הם לחזור ולקרוא קריאת שמע בזמנה לאחר צאת הכוכבים, ישימו לב לקרוא קריאת שמע קודם שידליקו נר חנוכה, כיון שקריאת שמע היא תדירה, וקודמת להדלקה שאינה תדירה. (ועא)

שאלה: כתב מרן הבית יוסף (סימן רסז) בשם מהר"י אבוהב ז"ל, המקבל שבת מבעוד יום מזמן "פלג המנחה", יראה שיכול לאכול סעודת ליל שבת מיד ב"פלג המנחה". והוקשה לבית יוסף: ואם תאמר אף על פי שיכול לאכול מיד ב"פלג המנחה" ויוצא ידי סעודת שבת, מכל מקום יש לאסור לאכול קודם שיקרא קריאת שמע, כמו שאמרו במסכת ברכות וד ע"ב: לא יאמר אדם אלך לביתי ואוכל מעט ואשתה מעט ואחר כך אקרא קריאת שמע ואתפלל, שמא ימשך וישכח מלקרוא ומלהתפלל. ואם כן כיון שהמתפללים ערבית ב"פלג המנחה" צריכים לחזור ולקרוא קריאת שמע בזמנה, היאך נתיר להם לאכול סעודת שבת, נחשוש שמא ימשכו בסעודה ולא יקראו קריאת שמע? ויש לומר כיון שיש גדולים שפוסקים שמ"פלג המנחה" ואילך הרי זה זמן קריאת שמע, וכמו שכתבו הרא"ש ועוד, אף על פי שמשום שיש מי שאומר שאין זה זמנה קודם צאת הכוכבים חוזר לקרותה משתחשך, מכל מקום לא נקרא "אוכל קודם קריאת שמע", כן נראה לי. עד כאן דברי הבית יוסף. והנה יש מי ששאל למה לא נאמר גם כאן בחנוכה, כיון שכבר קרא קריאת שמע קודם צאת הכוכבים, רשאי יהיה לסמוך על קריאת שמע זו ולהדליק קודם את הנרות ואחר כך יקרא קריאת שמע?

תשובה: ונראה שהנידון שלנו אם לקרוא קריאת שמע קודם להדלקה, אינו דומה לנידון אם לקרוא קריאת שמע קודם סעודת שבת, כיון שבסעודת שבת מדובר כך: אדם זה נמצא חצי שעה קודם צאת הכוכבים, האם עתה יהיה רשאי להתחיל בסעודה, או שימתין עד צאת הכוכבים כדי שיקרא קודם קריאת שמע, כי אסור לאכול סעודה קודם קריאת שמע, על זה אומר הבית יוסף שלא הטריחו אותו להמתין כל כך, מאחר ומצות קריאת שמע איננה לפניו, אלא שישנה הלכה שאסור לאכול חצי שעה קודם קריאת שמע, אך כיון שהוא כבר יצא ידי חובת קריאת שמע לדעת רבים מהפוסקים, אף שעליו לחזור ולקרוא שוב, מכל מקום אינו נקרא "אוכל קודם קריאת שמע". אולם בנידוננו זמן צאת הכוכבים כבר הגיע, ושתי מצוות עומדות לפניו בפועל, קריאת שמע והדלקת נר חנוכה, הרי כיון שעליו לחזור ולקרוא קריאת שמע והיא מצוה תדירה בכל יום, נקדים אותה למצות הדלקת נר חנוכה שאינה תדירה.

מי שהגיע לביתו אחר חצי השעה מצאת הכוכבים, ולא התפלל עדיין ערבית, יקדים

להתפלל ערבית, מאחר והיא תדירה, ויש בה גם קריאת שמע שהיא מן התורה, וקודמת להדלקת נר חנוכה שאינה תדירה והיא מדברי חכמים. (עא)

12

זריזים מקדימים

ראוי ונכון מאוד להכין את השמן והפתילות מבעוד יום, כדי שמיד בבואו מבית הכנסת בצאת הכוכבים, ידליק את הנרות ולא יתעכב בהכנתם. (משנ"ב תערב סק"א)

בני אשכנז

הנוהגים מבני אשכנז להדליק נרות חנוכה בשקיעה, אם מקפידים הם להתפלל ערבית לאחר צאת הכוכבים, ידליקו את הנרות ואחר כך יתפללו ערבית. אולם אם קרה והתעכבו ולא הדליקו בשקיעת החמה, והגיע צאת הכוכבים, יקדימו להתפלל ערבית ואחר כך ידליקו. אך אם עד שיתפללו יעבור זמן חצי שעה מצאת הכוכבים, רשאים להדליק קודם ואחר כך להתפלל ערבית, כנ"ל. (משנ"ב ס' תערב סק"א)

"תלמוד תורה כנגד כולם"

בתי הכנסת היקרים שמתקיימים בהם שיעורי תורה מידי ערב לאחר תפילת ערבית, טוב שידחו את השיעור לשעה מאוחרת יותר, כך שיספיקו הציבור להדליק בביתם בזמן, ולשהות מעט עם בני ביתם, כדי לספר להם על נפלאותיו של הבורא יתברך, ולאחר מכן יחזרו לשיעור וילמדו כמידי יום. אולם אם קיים חשש שאם ילכו לביתם, מקצתם לא יחזרו לשיעור מחמת עצלותם או מחמת שיש מרחק מביתם לבית הכנסת, לא יבטלו את השיעור, אלא יקיימוהו בשעה הקבועה כמידי יום, ואחר כך ילכו לביתם וידליקו את נרות החנוכה בשמחה וגיל. וטוב שיכריזו לאחר השיעור, שלא ישכחו להדליק את נרות החנוכה. (עג)

בתי הכנסת האוהבים תורה

מנהגינו להדליק את הנרות בגמר תפילת מנחה ברוב עם, ושרים ומזמרים ומרקדים כל הציבור כחמש דקות, עם חלוקת סופגניות מידי ערב, ומיד מוסרים את השיעור הקבוע כשעה אחת, ולאחר מכן מתפללים ערבית, והולכים כל הציבור לבתיהם לחיים טובים ולשלום ומדליקים את הנרות בשמחה ובטוב לבב.

אף על פי שלכתחילה יש להדליק בחצי השעה הראשונה מצאת הכוכבים, אבל במקום שיש חשש של ביטול תורה ובפרט תורה של רבים, ידליקו מאוחר יותר בסיום לימודם. וכמו שכותב המאירי: יראה לגדולי הדורות שלפנינו שלא נאמר שיעור זה של חצי השעה הראשונה, אלא לזמנים ההם שהיו מדליקים נרות חנוכה בחוץ, וצריך היכר לעוברי דרכים, אבל בזמן הזה הואיל ואין אנו צריכים אלא להיכר של בני הבית, ידליק מתי שירצה. וגדולי הרבנים הצרפתים התירו להדליק עד עמוד השחר, וכן נוהגים שם בני הישיבות להדליק נרות חנוכה לאחר שעומדים מבית המדרש. וכן כתבו בספר המאורות, התרומה ועוד. (עד)

שאלה: בתי הכנסת המקיימים שיעור בהלכה ובאגדה בכל יום כרבע שעה בין מנחה לערבית, היאך יתנהגו בימי החנוכה שלא להפסיד את השיעור, ומאיך שיספיקו הציבור להדליק מיד בצאת הכוכבים?

תשובה: ישנה עצה טובה להקדים את תפילת המנחה ברבע שעה, ולאחר מכן ידליקו את הנרות בבית הכנסת, וימסרו את השיעור הקבוע ויתפללו ערבית, וכך לא יתבטלו מלימוד התורה, וגם יספיקו להדליק בביתם בצאת הכוכבים. ומכל מקום אם לא מסתדר מכל סיבה שהיא להקדים את תפילת המנחה, לא יבטלו את השיעור בשום פנים ואופן, אלא ימסרוהו וידליקו בביתם לאחר צאת הכוכבים.

מהלכות אלו נלמד מוסר השכל עד כמה נתנו חכמים דעתם שלא לגרום לציבור ביטול תורה חלילה, ולא כאותם שאינם יודעים בערכה של תורה, ובמקום להוסיף שיעורי תורה, אינם אלא ממעטים. ובאמת, מה רבה המכשלה שכל העולה על רוחו להקים בית הכנסת, מקים ונעשה אחראי על עניינים העומדים ברומו של עולם, ומעלה ומוריד שליחי ציבור וחכמים ככל העולה על רוחו, ואין פוצה פה ומצפצף, והתורה חוגרת שק על אותם אנשים שמשתמשים בה כקרדום לחפור בה. והלוא כל המעלה והגדולה שאמרו חז"ל על הבונה בית הכנסת, אינה אלא אם כוונתו לשם שמים להגדיל את שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, אבל אם חס ושלום כוונתו להגדיל את השם שלו, חבל על כל מאמציו, ועדיף יותר שלא יבנה, כי אין חפץ לה', ואין נחת רוח במקום כזה. והדברים מפורשים בזוהר הקדוש (זוהר חדש יתרו דף נג ע"ב), וזו לשונו בתרגום: "תועבת ה' כל גבה לב, אותו אדם שכל הטוב שעושה, כדי לעשות לעצמו שם, הוא מאלו שנאמר בהם: **"הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם"**, אלו הם הבונים בתי כנסיות ובתי מדרשות מכספם, והכל כדי לעשות להם שם ולא לשם הקב"ה. ואם אדם זה יתארח אצלך, תשמור את בתך ואשתך ממנו". ועיין שם עוד דברים מבהילים על אותו אדם. וכבר כתב המאירי ומסכת יומא כב ע"ב): "אין ראוי להעמיד פרנס על הציבור [שם כללי לכל אדם האחראי במשרה כלשהי על הציבור] אלא מי שנודע במידותיו, עניו ושפל רוח וסבלן, מפני שהוא צריך להתנהג עם הבריות בדרכים משתנים לכמה גוונים, זה בכה וזה בכה, ולהתאהב עם כל אחד מהם כפי מידותיו. ואף כי מדת הנאמנות משובחת בכל אדם, וכל אדם צריך לה, מכל מקום מי שהוא פרנס על הציבור, צריך שיהיה מעוטר במדה זו עד תכלית, שלא תהא פרצה קוראתו". ע"כ. ואשריהם של העושים זאת באמת ובאמונה לשם שמים, ומזכים את הרבים בריבוי תורה, ומתנהגים עמוס בנחת וברוך, שמעלתם גדולה עד מאוד, אשריהם בעולם הזה, וטוב להם לעולם הבא.

אברכי כוללים

המנהג הרווח הוא שאברכי הכוללים המסולאים בפז ה' עליהם יחיו, לומדים עד שעה ארבע אחר הצהריים, ומתפללים מנחה וערבית, והולכים להדליק בביתם בזמן, במעמד כל בני ביתם, כדי לספר להם על ניסיו ונפלאותיו של הבורא יתברך, ולהשריש את האמונה בליבותיהם. וישנם שלומדים ברציפות מהבוקר עד שעה ארבע, ומארגנים ארוחת צהרים עם שירה ודברי תורה, כדי למנוע את ביטול התורה של זמן ההליכה לבית והחזרה. ואולם, יש להבהיר ולדעת, כי אברכים שיודעים שאם יבואו לביתם מוקדם, או שאם יבטלו את מנוחת הצהריים שלה

הם רגילים, יגרם להם ביטול תורה, הנכון שילמדו כסדר לימודם הרגיל בכל יום, ואז יבואו לביתם להדליק נרות במעמד כל בני ביתם. (ועה. א רסו)

כתב המאירי, יראה לגדולי הדורות שלפנינו שלא אמרו שמדליק רק בתחילת הלילה, אלא באותם הזמנים שהדליקו נר חנוכה מבחוץ, וצריך היכר לעוברים ושבים, אבל בזמן הזה הואיל ואין אנו צריכים אלא להיכר של בני הבית, ידליק מתי שירצה. וגדולי חכמי הצרפתים התירו להדליק עד שיעלה עמוד השחר. "וכן נוהגים בני הישיבה להדליק אחר שיעמדו מבית המדרש". ע"כ. וכן כתב רבינו מאיר המעילי בספר המאורות, ושמענו שבצרפת יש מקומות שמדליקים נר חנוכה קרוב לחצי הלילה כשבאים בני הישיבה מבית המדרש לביתם, ונראה טעמם שהשיעור שאמרו בגמרא לא ניתן אלא בזמן שהיו מניחים נר חנוכה מבחוץ, אבל עכשיו שמדליקים בתוך הבית, זמן המצוה כל אותו זמן שבני הישיבה באים לביתם. וכן כתבו בעל התרומה, הר"ן, הסמ"ג, הסמ"ק, מחזור ויטרי, אורחות חיים ועוד. נמצא אפוא, שכדי למנוע ביטול תורה לרבים, בודאי שיש לנהוג כן גם לכתחילה, ותדליק האשה בזמן או שידליקו אחר סדר לימודם. וכן מבואר בתרומת הדשן שבני ישיבתו לא הדליקו בזמן, אלא אחר שגמרו את סדר לימודם ובאו לאכול. ופעמים רבות אברכים הלומדים בלי מנוחת צהרים שרגילים בה, הדבר פוגם ברמת לימודם שלאחר מכן.

וזו לשון מרן זצוק"ל: והמדובר הוא באברכים תלמידי חכמים "שחסים על זמנם, ואף בביתם לומדים בעצמם גם בלילה", כי יודעים מה שכתב הרמב"ם, שאין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה, ואין כאן ביטול תורה. ובפרט שרבים מהם נוהגים לספר לבני ביתם הנפלאות שעשה השם יתברך עמנו, ומשרישים האמונה בלבותם, ואם לא עכשיו, אימתי ע"כ. ומבואר דהיינו דוקא באברכים הלומדים גם בביתם, אז עדיף שידליקו הם עצמם בזמן, אבל אם יודעים בעצמם שאינו כן, ולאחר ההדלקה הולכים לטייל מבית לבית וממשפחה למשפחה, בודאי שימשיכו בלימודם כרגיל, וידליקו מאוחר יותר. כי איך יבטלו תורה מפני הידור להדליק נר חנוכה בזמן. וכבר אמרו חז"ל: "הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה", ולמה להדר במצוות, על חשבון מצות תלמוד תורה של רבים. על כן ראוי לסמוך על הדין, ולהוסיף בשקידת התורה. ועיינו הוראות כמה ביטול תורה נגרם מכך, ובכמה מקומות ימי החנוכה נהפכו לימים של ביטול תורה. ואדרבה ראוי היה להיפך, להוסיף בימים קדושים אלו חיזוק והתמדה בתורה, כמו שכתבו השל"ה והחתם סופר ועוד. וכך הנהיג ביישיבתו הגאון רבי חיים פנחס שיינברג זצ"ל, במשך כל השנים, להמשיך את סדר הלימוד כרגיל, והאברכים מדליקים את הנרות רק לאחר סיום הסדר. (ועה. א רסו, תצו)

❦ מדיני שליחות בהדלקה ❦

לא נמצא בבית

מי שיודע שלא יגיע הלילה לביתו, מכל סיבה שהיא, יאמר לאשתו שתדליק את הנרות ותברך, ויוצא ידי חובתו. וכן רשאי בן גדול מגיל בר מצוה, להדליק. ואולם, לבני אשכנז, אם הוא נמצא במקום שיכול להדליק, טוב שמלבד הנרות שהדליקו בביתו, ידליק גם הוא במקום שבו הוא נמצא, אך בלי ברכה. (קמט. ת"ה לט)

מי שלא היה בביתו בלילה הראשון, ואשתו ברכה והדליקה, בלילה השני כשמדליק, יברך גם "שהחיינו". (הב"ח, הרמ"א, פרי חדש, אליה רבה, אשל אברהם מבוטשאטש, בגדי ישע, שואל ונשאל, שבט הלוי, הגרי"ש אלישיב. קלח. ועייני שו"ת יביע אומר חלק יא סימן עח)

האיש מאחר

מי שיודע שיגיע הלילה לביתו בשעה מאוחרת שכבר ילכו בני ביתו לישון, עדיף שיאמר לאשתו שתדליק בזמן, מאשר שידליק הוא עצמו מאוחר יותר.

והטעם בזה, מאחר ומבואר בגמרא (מסכת שבת כא ע"ב) שזמן הדלקת נרות חנוכה משתקע החמה עד "שתכלה רגל מן השוק", שהוא כחצי שעה לאחר צאת הכוכבים. ולדעת הרמב"ם אם לא הדליק בחצי שעה הראשונה, עבר זמן המצוה ואינו מדליק לאחר מכן. ומרן השלחן ערוך פסק כן לכתחילה, ורק בדיעבד רשאי להדליק כל הלילה. ואף שהתוספות כתבו, שבזמן הזה שאנו מדליקים בפנים והיכר הנס הוא רק לבני הבית, אין צריך לחשוש לזה, ואפשר להדליק בברכה גם לאחר חצי השעה הראשונה, מכל מקום כיון שיש מהאחרונים שכתבו, שמכיון שאינו מדליק אלא מספק לא יברך. ואף שפשט המנהג לברך כל הלילה, ובמקום מנהג אין לומר ספק ברכות להקל, מכל מקום כיון שהדבר נתון במחלוקת, על כן אם רואה בעל הבית שלא יוכל בשום אופן להתפנות מעסקיו ולהדליק בזמן, ובפרט כשנוסע מבעוד יום מקיר העיר וחוצה, ולא ישוב לביתו עד שעה מאוחרת בלילה, טוב ונכון שימנה את אשתו שתהיה שלוחו להדליק בצאת הכוכבים, ובזה יקיים את המצוה בזמנה. ואף על פי שמצוה בו יותר מבשלוחו, זהו דוקא כשהמצוה נעשית באותו מצב בו או בשלוחו, אבל כאן שהמצוה נעשית על ידי שליח בזמנה נתקנת חז"ל, הרי זה עדיף ממה שידליק בעצמו לאחר הזמן, שאז הוא נכנס במחלוקת הפוסקים. (שו"ת יחיה דעת חלק ג סימן נא)

מי שיודע שיאחר את זמן ההדלקה, אך לא בשעה מאוחרת כל כך שילכו בני ביתו לישון, אף שמן הדין היה עדיף לומר לאשתו להדליק בזמן, מכל מקום הניסיון מוכיח שלא דומה הדלקת החנוכה שהאבא מדליק להדלקת החנוכה שהאמא או מישהו אחר מבני הבית מדליק. כי כשהאבא מדליק, אזי לאחר ההדלקה יושב עם אשתו וילדיו ומבאר להם את משמעותם של הימים הללו, ומספר להם בניסיו ונפלאותיו של השם יתברך, כמבואר לעיל בשער האגדה. רמת השמחה היא אחרת, ויש לתת לזה חשיבות מרובה, כי השמחה בקיום המצוות מקנה לילדים הרבה כוח, רצון וחשק להתמיד במצוות ולא להרפות חלילה. בעוונות הרבים, הרחוב היום מציב הרבה נסיונות, וכמה נערים שסטו מן הדרך, לבסוף חזרו מחמת הזכרונות היפים מימי הקטנות, ממעשי המצוות של האבא בהתלהבות ובשמחה של מצוה. אשר על כן, במקרים אלו עדיף שהאבא ידליק במעמד כל בני הבית, מאשר שאחרים ידליקו בזמן. וכן היה מנהגו של מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, שבהיותו הרב הראשי לישראל, היה נוסע מידי ערב בימי החנוכה לכנסים בכל הארץ, כדי לזכות את הרבים בדברי אלוקים חיים ולהדליק בהם את הניצוץ הקדוש והטהור, והיה חוזר לביתו בשעה 11 או 12, ואז היה מדליק את החנוכה עם בני ביתו המצפים והמייחלים לבואו.

מכאן נלמד כמה חשוב שכל אב ישתדל להיות בביתו בלילות החנוכה, ואפילו אם הוא מוכרח לצאת לרגל עסקיו לכמה ימים לחוצה לארץ, יעשה את כל המאמצים לדחות את נסיעתו לאחר ימי החנוכה, וזכות מצוה זו של חינוך הבנים, תעמוד לו לפרנסה טובה בכבוד בנחת ובשמחה, ויזכו הוא ואשתו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, ביראת שמים טהורה ומדות טובות, אמון. (עיין עמוד עו)

האשה מאחרת

על כל אשה לתת את דעתה ולשים לב להיות בבית בשעת ההדלקה, כנזכר לעיל שכאשר ההדלקה נעשית בחיק המשפחה עם האב והאם, משמעותה אחרת לגמרי, אך במקרה שמשום מה האשה מאחרת את זמן ההדלקה, יש להתבונן בכל מקרה לגופו אם להמתין לה או לא, והעיקר שלא יפגע השלום בבית חס ושלום, כי יש אשה המקפידה על זה, ויש שאינה מקפידה, על כן יעשה בחכמה ובתבונה, וטוב שיתיעץ עם חכם מורה הוראה, והכל על מקומו יבוא בשלום.

כתב הרמב"ם (הלכות חנוכה פ"ד הי"ב): מצות נר חנוכה, מצוה חביבה היא עד מאוד, וצריך כל אדם להיזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הניסים שעשה לנו. ואפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה, שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק. הרי שאין לו אלא פרוטה אחת, ולפניו לקנות או נר לשבת או נר לחנוכה, או שלפניו לקנות נר לשבת או יין לקידוש, נר שבת קודם, משום שלום ביתו, שהרי שם השם נמחק כדי לעשות שלום בין איש לאשתו. גדול השלום, שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם, שנאמר: "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום". ע"כ. הרי לך שעם כל חשיבות ומעלת נר חנוכה וחביבות פרסום הנס, עדיין נר שבת קודם ויותר על מצות הדלקת נר חנוכה, כיון ששלום הבית עדיף.

שלום בית קודם

בספרים מובא מעשה שפעם ביקר החפץ חיים את רבו נחומ'קה מהרורודנא בימי החנוכה, וכאשר הגיע זמן הדלקת הנרות, העמיד רבי נחומ'קה פנים כאילו אינו שם לב שהגיעה השעה לקיים את המצוה. חלפו שעותיים ושלוש, ועדיין רבו לא הדליק את הנרות, ותמיהתו של החפץ חיים הלכה וגברה, אך לא שאל את רבו כלום. לבסוף נשמעה נקישה על הדלת, ואשתו של הרב נכנסה לבית. מיד השמיע הרב את הברכה והדליק את נרות החנוכה, והסביר לחפץ חיים שהסיבה לאיחור היתה, כי ידע שאשתו היתה נפגעת אילו היתה רואה שהדליק את הנרות בלעדית, ומאחר ששלום בית קודם למצות הדלקת נרות חנוכה, המתין עד שובה. בינו נא זאת.

בעל הבית מברך

בן המארח את הוריו בימי החנוכה, אין צריך הבן לכבד את אביו להדליק את נרות החנוכה, כי כלל גדול בידינו: "מצוה בו יותר מבשלוחו". ומכל מקום אם אביו תלמיד חכם חשוב, רשאי הבן לכבדו, כיון שעושה כן לכבודה של המצוה שתעשה על ידי אדם גדול ומכובד. ובכל מקרה, אם יש חשש שהאבא יפגע אם לא יכבדוהו להדליק, בוודאי שיכבד את אביו להדליק. ועיין שערי תשובה ס"ס תרנח, לב חיים פלאג'י, חזו"ע סוכות רסג. ובחוברת "כבוד אב ואם בהלכה ובאגדה"

כתב בשו"ת דברי יוסף, מה שאמרו מצוה בו יותר מבשלוחו, היינו כשאין עדיפות בשלוחו יותר ממה שיש בו, אבל אם ממנה שליח תלמיד חכם, עדיף יותר שתיעשה המצוה על ידי שלוחו. וכיוצא בזה כתב התבואות שור, יפה נהגו במצות מילה להזמין מוהל המהדר אחר מצוה זו, אף

על פי שאבי הבן עצמו יודע למול, וכל שכן אם הוא אדם גדול שיש כבוד למצוה, כמו שאמרו חז"ל (סוטה יג ע"א): "הניחו לו כבודו בגדולים". ומה שאמרו "מצוה בו יותר מבשלוחו", היינו דוקא כשעושה כן מפני שאין רצונו לטרוח בעצמו, אבל אם עושה כן דרך כבוד שמכבד למי שמהדר אחר המצוה לקיימה, על כיוצא בזה אמרו במסכת יומא ולט ע"א) שדומה לאדם שמוכר שמן אפרסמון, שכאשר הוא בא למדוד את השמן, אומר לו הקונה בא ונתבשם אני ואתה. כך כשאחד גורם המצוה והשני עושהו, הרי מתבשמים שניהם. והסכים עמו מרן החיד"א (שירי ברכה יו"ד סימן רסד סוף אות א) וכתב: אם מכבד לאדם גדול, ואומר לו שיהיה שלוחו, נראה שאין כאן פקפוק, כי כנגד מה שאמרו שמצוה בו יותר מבשלוחו, יש כבוד הבריות וכבוד המצוה שתעשה בגדולים. (שו"ת יביע אומר ח"ד אורח חיים סימן כג אות יג) וחיזוק לזה מהגמרא במסכת מנחות ולג ע"א), שכאשר ראש הגולה בנה את ביתו, כיבד את חתנו רב נחמן שיקבע לו מזוזה, ולא קבע הוא בעצמו, כי מכבוד המצוה שתעשה בגדולים. (ועיין עוד בעלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 72)

הדלקה על ידי שליח

בני משפחה הנאלצים לצאת מביתם קודם "פלג המנחה", ויחזרו בשעת לילה מאוחרת, וחפץ בעל הבית למנות שליח שידליק בחלון ביתו ב"צאת הכוכבים", כדי לצאת ידי חובה בהדלקה בזמנה, וכדי לפרסם את הנס לרבים העוברים ושבים, בפרט במקומות שלא נראים הרבה חנוכיות ברחובות קריה, רשאי לעשות כן. אולם לענין הברכות, אין לשליח לברך ברכות "שעשה ניסים" ו"שהחיינו". ואף ברכת "להדליק נר חנוכה", לא יברך, כי "ספק ברכות להקל". על כן, הנכון שיכוון השליח בברכת "להדליק נר חנוכה" שמברך בביתו, לפטור גם את ההדלקה שבבית חברו. ומיד לאחר ההדלקה שבביתו, ילך להדליק בבית חברו ולא ישהה בינתיים.

במה דברים אמורים? כשמדליק השליח בחלון של חברו שיש בזה פרסום הנס לעוברים ושבים, אבל אם מדליק בתוך הבית באופן שלא נראים הנרות לעוברים ושבים, כיון שעתה אין איש בבית, אין תועלת בהדלקה זו של השליח, ולכן כשיחזרו לבית בשעת לילה מאוחרת, ידליק בעל הבית בברכות כבכל ערב.

ואמנם, מאחר ולהלכה אין השליח מברך על ההדלקה שבבית חברו, נמצא שבעל הבית מקיים את המצוה בלי ברכה. על כן, עצה טובה שיאמר לשלוחו שידליק את החנוכיה בחלון ביתו שלא לשם מצות נר חנוכה, ויכוון בכל נר לכבוד רבי מאיר בעל הנס, לכבוד רבי שמעון בר יוחאי וכו', באופן שבהדלקה כזו ברור שבעל הבית לא יצא ידי חובה, וכשיחזור לביתו בשעת לילה מאוחרת, ידליק את החנוכיה עם הברכות כבכל ערב, ללא חשש כלל ועיקר. ובדרך זו, ירוויח גם שבמשך הערב יתפרסם הנס לעוברים ושבים, שכיון שהם רואים חנוכיה דולקת, מניין להם לדעת שהוא פֶּן לכבוד הצדיקים. (ועיין בעלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 6 אות כד)

יש להבהיר שאם בעל הבית ממנה "שליח" להדליק בביתו, ובעל הבית נמצא שם, וכגון שאינו חש בטוב וקשה לו להדליק, או שבעל הבית הלך לדרכו, אבל נמצאים שם מבני הבית, ברור שיברך השליח את כל הברכות להוציאם ידי חובה. אולם כאשר נסעו כל בני הבית ונמצא

השליח מדליק כשהוא לבדו, יש מקום לדון אם יברך או לא. והנה במקרה שכבר הדליק השליח בביתו וברך, בוודאי שלא יחזור לברך ברכות "שעשה ניסים" ו"שהחיינו", וכדין המדליק בבית הכנסת בערב שבת, שכיון שכבר ברכו והדליקו הציבור בבתיהם, לא חוזר לברך ברכות אלו, כי ברכת "שעשה ניסים" באה לפרסומי ניסא, וכבר התפרסם הנס אצל כל אחד בביתו. וברכת "שהחיינו" באה על שמחת התחדשות המצוה הבאה מזמן לזמן, וכבר כולם ברכו.

אמנם נראה שאפילו אם מדליק תחילה בבית חברו, לא יברך ברכות אלו, כיון שעתיד לברך תיכף בביתו בחיוב גמור. ולא דומה להדלקה שבבית הכנסת שמברך את כל הברכות וחוזר לברך בביתו, כי שם חוזר לברך "שעשה ניסים" ו"שהחיינו", רק כדי להוציא את בני ביתו. אבל אם הוא גר לבדו, אינו חוזר לברך שוב. ומה שלכתחילה הוא מברך בבית הכנסת ולא בביתו, כי כך הנהיגו רבותינו הראשונים להדליק בבית הכנסת בברכה, כדי לפרסם את הנס לרבים. וכיון שהדלקה זו הזדמנה לפניו ראשונה ובירך, לא יברך שוב בביתו. אבל כשמדליק תחילה בבית חברו ואחר כך בביתו, ממה נפשך, אם הוא מתגורר לבדו, מה ראית שיברך בבית חברו ולא בביתו, הלוא ההדלקה שבביתו היא לו חיוב גמור, ולמה יפטור את עצמו מהברכות, במקום שהמצוה לא מתייחסת אליו?! [ולא דומה לבית הכנסת שהיתה תקנה לברך שם דוקא. ומכל מקום ברור שאם היו שם מאנשי הבית וברך, יצא ידי חובה, ולא יברך שוב בביתו.] ואם יש לו בני בית, מה בצע לברך בבית חברו כשאין איש מאנשי הבית, והלוא ברכות אלו נתקנו לרואים, והם אינם רואים. ומה שהוא לבדו רואה, הרי בלאו הכי תיכף יברך בביתו במקום חיובו?!

אולם יש לדון על ברכת "להדליק נר חנוכה" שהיא ברכה על עצם קיום המצוה. ולכאורה נראה שיברך, כיון שהוא עתה ניצב במקום בעל הבית ומוציאו ידי חובה, הרי הוא כמו בעל הבית שצריך לקיים את המצוה בברכה. וכמו שכתב הרמב"ם (והלכות ברכות פרק יא הלכה ז'): אחד העושה מצוה לעצמו, ואחד העושה אותה לאחרים, מברך קודם עשייתה אשר קדשנו במצותיו וציונו לעשות. ע"ש. וכתב הכנסת הגדולה (הגהות בית יוסף סימן תקפה) בשם רבו המהר"ט שהרמב"ם מדבר במי שקובע מזוזה בבית חברו או שמל את בן חברו או שעושה מעקה לגג חברו, שבקביעת המזוזה או עשיית המעקה או במילה, הוא עושה את המצוה ולא בעל הדבר, ולכן מחויב הוא לברך על עשיית המצוה. ע"ש. והרי ברור שגם אם בעל הבית לא נמצא עתה בעת קביעת המזוזה ועשיית המעקה או שהאב לא נמצא בעת מילת בנו ומינה את המוהל להיות שלוחו, כיון שהשליח עושה בפועל את המצוה, השליח מברך.

וכמו כן, אם בעל הבית מינה שליח שיבדוק את ביתו מחמץ בליל ארבעה עשר בניסן, השליח מברך אף אם בעל הבית לא נמצא, כיון שבפועל הוא מקיים את המצוה במקום בעל הבית, ולא נאמר שיעשה את המצוה בלי ברכה. וכן כתב המגן אברהם (סימן תלב סק"א), אם בעל הבית לא בודק בביתו ומצווה לאחר לבדוק, אחר מברך. ואף על פי שאין המצוה מוטלת עליו לבדוק, וגם אינו מוציא את בעל הבית בברכתו, כי הוא לא בודק ולא חייב לברך? מכל מקום כיון שאת המצוה הוא עושה, הרי זה כדיון מילה שהמצוה מוטלת על אבי הבן, ואם אחר מל אותו, אחר מברך, כיון שעושה את המצוה. ע"כ. ולפי זה בנידונינו שמצות נר חנוכה מוטלת על בעל הבית והשליח עושה את המצוה, מה שונה אפוא ממצות מילה ובדיקת חמץ שהשליח מברך. ועייין בדגול מרבבה וביד אפרים על המגן אברהם שם. ודו"ק.] [ודומה קצת לדיון סומא שאף שגר לבדו, מדליק בברכה, וכתב בשו"ת מהרש"ל (סימן עז), שאף שאינו רואה ולא מתקיים אצלו פרסום הנס כלל, עדיין אין לפוטרו, שהרי אחרים רואים את הנר, והוא עושה מצות פרסום הנס לאחרים הרואים שהוא חייב בהם. ע"ש. וכל שכן כאן שמתפרסם הנס גם אצל המדליק וגם אצל אחרים.] ועייין לגאון רבי חיים פלאגי' בספרו מועד לכל חי (סימן כז אות לו). ודו"ק.

והנה בשו"ת מהר"ח אור זרוע (ס"ס קכה) כתב, אם ראובן מניח תפילין או מתעטף בציצית, חברו מברך בשבילו, שכן שנינו (מסכת ראש השנה כט סע"א), כל הברכות כולן, אף על פי שיצא מוציא. וכן בהדלקת נר חנוכה, אם ראובן מדליק נרותיו של שמעון, כדרך שרגילים העולם שכשיש אלמנה בבית אומרת לאחד מאנשי הבית להדליק הנרות בשבילם, סבורני שלא יברך, אלא אם כן יעמוד המשלח בצדו ויצא בברכתו. ע"כ. גם בשלטי הגיבורים (ועל המרדכי מסכת שבת פרק ב אות ה) כתב: אדם שהדליק נר חנוכה, יכול להדליק לאשה ולברך שעומדת אצלו בשעת הברכה, אבל בענין אחר נראה למהר"ח שאין לברך. ע"כ. והנה הב"ח (ס"ס תרעו) כתב, שבהגהות מנהגים לרבי אייזיק טירנא (מנהגי חנוכה אות יח) אחר שהביא את המהר"ח שאין לברך, כתב, ונראה לי דוקא מצוה המוטלת על גוף האדם [אז לא יברך אלא בפניו], ולא על כל דבר שנתחייב ברכה, וראיה מחלה ותרומה שהשליח מברך בלא המשלח. ע"כ. ובשו"ת ציץ אליעזר (בהקדמה לחלק ח בהערה) כתב, שכוונתו, כיון שחייב הדלקת הנר קשור רק עם "האדם" [מצוה שבגופו], והיכן שנמצא חייב להדליק, לכן לא יברך כשהמשלח לא נמצא. ולא דומה למצות מזוזה שאף על פי שחובת "הדר" היא ["האדם"], אבל החיוב קשור עם שיעור "בית" [שדוקא כשיש בית חייבים במזוזה], ובלי זה אין חובת "הדר". ע"ש. וכיוצא בזה כתב בחלק טו (סימן כט) שאין צריך דוקא "בית" להדלקת נר חנוכה, ולכן היוצאים לטיול בימי החנוכה ולנים על פני השדה, ידליקו שם נר חנוכה. ע"ש. והיינו כיון שנר חנוכה היא מצוה שבגופו, לכן גם אם אין לו בית, חייב להדליק היכן שנמצא, ולכן לא יברך השליח כשהוא לבדו, כי המצוה היא בגופו של בעל הבית, והוא אינו נמצא.

ויש לחזק את דבריו מתלמידו של הרמב"ן, רבנו דוד בונפיד בחידושי לפסחים ז' ע"ב, שהקשה למה המדליק נר חנוכה לחברו מברך "להדליק" ולא "על" הדלקת נר חנוכה, והרי מבואר בגמרא (שם), שכל שאפשר לקיים את המצוה על ידי שליח מברך "על"? ויש לומר שמצות נר חנוכה ודאי אינה על ידי שליח, שאם קנה אדם פתילות ושמנים והדליק בשביל חברו, ודאי לא עשה כלום ואינו ראוי לברך כלל, והרי זה כמו שהניח תפילין ונתעטף בציצית בשביל חברו. אבל אחר שהכין בעל הבית בביתו השמנים והפתילות, יכול אחר שיברך במקומו, והוא שומע ויוצא ידי ברכה, שהברכה על עיקר ההדלקה היא, רוצה לומר התקנת השמן והפתילות, שהדלקה בשמן ופתילות של חברו אינה כלום. ומעתה כשזה מדליק ומברך, להוציא לזה שהוא שומע הוא עושה, שאף בתפילין וציצית כך הוא הדין, שיעשה הוא המצוה וחברו יברך לו להוציא ידי הברכה, שכל הברכות כולן אף על פי שיצא מוציא. ואף על פי שכמה פעמים אדם מברך על נר חנוכה בבית חברו והוא אינו שם, הרי יש שם אשתו ובני ביתו שהמצוה שלהם ואפשר להם לברך, וזה בא ומוציאם ידי הברכה, אבל בבית חברו שאין שם אדם, אינו יכול לברך. ע"כ. ומבואר מדבריו שנר חנוכה דומה לציצית ותפילין שהמצוה היא בגופו, ולכן רק הוא יכול לקיימה או על ידי אחר שמשמיע לו או לבני ביתו, אבל כשאין איש מאנשי הבית, אינו יכול לברך, וכדעת מהר"ח אור זרוע. וכיוצא בזה כתבו בחידושי הרמב"ן (שם ע"א), הריטב"א (שם ע"ב) והר"ן (שם ד ע"א). אך המאירי (שם ז ע"ב) דחה סברות אלו. ועיין ברא"ש (שם פרק א סימן י). ודו"ק.

והנה כתב המאירי (שם) אף בדברים שנעשים על ידי שליח, בין שצריך שימנוהו הבעלים, כגון בתרומות ומעשרות, [שנאמר (במדבר יח כח): "כִּן תְּרִימוּ גַם אַתֶּם, תְּרִימוֹת ה' מִכָּל מַעֲשֵׂי־רֵיכֶם"], ודרשו חז"ל בגמרא בבא מציעא (כב ע"א) "גם אתם" לרבות שלוחכם, מה אתם לדעתכם, כלומר מידיעתכם ומרצונכם, אף שלוחכם לדעתכם]. בין במה שאפשר להתמנות בלא דעת בעלים, כגון מילה והדלקת נר חנוכה, כל שעושה אותם לעצמו, מברך להדליק נר חנוכה וכו'. ע"כ. ומבואר שיכול להדליק בברכה בבית חברו בלי ידיעתו, וחברו יוצא ידי חובה. ולא כרבנו דוד בונפיד, שאינו מברך בבית חברו אלא אם כן חברו נמצא. ולהלכה, ברור שספק ברכות להקל ולא יברך. ועיין בשו"ת יביע אומר (חלק יא ס"ס עח) שכתב, המדליק בביתו ואחר כך בקשוהו להדליק בבית אחר, ואין שם

איש מאנשי הבית בעת הדלקתו, לכאורה לפי מה שכתב המגן אברהם שלא כהב"ח, נמצא שהשליח נחשב במקום בעל הבית, ויכול גם לברך במקומו. אבל ראיתי בכף החיים (סימן תערה סק"כ) שכתב בשם כמה פוסקים שלא לברך. וצ"ע. עי"ש. ובמקרה שיודע מראש שצריך הוא להדליק גם בבית חברו, הנכון שיכוון בהדלקה שבביתו, לפטור את ההדלקה שבבית חברו.

✽ הזמן שקודם ההדלקה ✽

14

סעודת קבע

אסור לאכול פת יותר משיעור "כביצה" [למעלה מ-54 גרם], החל מחצי השעה שקודם זמן ההדלקה עד שידליק את הנרות [אף שכבר התפלל ערבית אחר "פלא המנחה"], מחשש שמא ימשך אחר אכילתו וישכח להדליק את הנרות. (סד) עיין קיצור שלחן ערוך חזון עובדיה (מועדים א עמוד תצט) שלמסקנא דעת מרן זצוק"ל שעד שיעור כביצה עם קליפתה [54 גרם], זה עדיין בגדר אכילת עראי. עי"ש.

וכמו כן, אסור לאכול עוגה ושאר מיני דגן כקוסקוס, סיגרים וכיוצא בהם, בשיעור קביעות סעודה [216 גרם], אבל פחות מכמות זו, מותר לאכול. ומשאר מאכלים, כמו פירות וירקות או תבשיל של אורז וכדומה, מותר לאכול אפילו הרבה, וכן שתיית תה או קפה מותרת. (עיין שו"ע סימן רלב ס"ג. כף החיים סימן תלא ס"ק טו. הלכה ברורה חי"ב עמוד קלד. שו"ת יביע אומר חלק ט סימן סז. שו"ת מעיין אומר חלק ג עמוד שעו. רמה)

בגמרא (ברכות ד ע"ב) אמרו, לא יאמר אדם אוכל מעט ואשתה מעט, ואחר כך אקרא קריאת שמע ואתפלל. וכתבו התוספות ועוד, מכאן משמע שמשעה שהגיע זמן קריאת שמע של הלילה, אין לאכול "סעודה" עד שיקרא קריאת שמע ויתפלל ערבית. ומבואר שטעימה בלבד, מותרת. וכן מבואר מהטור והשלחן ערוך וסימן רלב ס"ג, וסימן רלה ס"ב) לענין קריאת שמע, שכל האיסור הוא דוקא כשקובע סעודה, אבל אכילה כשיעור כביצה פת, מותרת, וכדין אכילת פירות שמותרת. ואם בקריאת שמע שהיא מן התורה, מותר, כל שכן קודם הדלקת נר חנוכה שהיא מדרבנן.

ודע, שהוא הדין שמותר לאכול עוגה ושאר מיני דגן, כל שאוכל פחות משיעור קביעות סעודה [216 גרם], כי עדיין זה בגדר אכילת עראי. ומה שמצאנו שהאוכל כביצה עוגה, חייב לאכול בסוכה אף על פי שזו אכילת עראי, כי לדעת כמה אחרונים דין עוגה ומיני דגן כדין פת לענין סוכה בלבד, אלא שלא מברכים על זה "לישב בסוכה", כי ספק ברכות להקל. ומכל מקום ברור שאכילת כביצה עוגה, אינה בגדר קביעות סעודה, ולכן לא מברכים המוציא וברכת המזון, וכמבואר בשלחן ערוך (סימן קסח סעיף ו), (עיין חזון עובדיה סיכות עמוד קלד). וזו לשון מרן זצ"ל בחזון עובדיה (חנוכה עמוד סח): אסור לאכול "סעודת קבע" קודם הדלקת נרות חנוכה. ויש להחמיר חצי שעה קודם זמן ההדלקה שלא לאכול "סעודת קבע", דהיינו יותר מכביצה פת". אבל "סעודת עראי" ואכילת פירות ושתיית משקאות קלים, מותר. ע"כ. ומבואר שדוקא "אכילת קבע" אסורה, וכיון שעוגות ומיני דגן פחות משיעור קביעות סעודה הם בגדר אכילת עראי, מותר לאכול. ואף על פי שהלשון בחזו"ע (נפסח עמוד מא, יום טוב עמוד רמה, פורים עמוד צה. תשס"ג) לאסור גם כביצה עוגה? לאור האמור נראה שמשנה אחרונה עיקר, כמבואר בחזו"ע חנוכה הנ"ל (תשס"ז), שרק סעודת קבע בלבד אסורה, וכדין אכילה שקודם תפילת מנחה או ערבית.

אם עבר על ההלכה הנ"ל והתחיל לאכול סעודת קבע בתוך חצי השעה שקודם זמן ההדלקה, צריך להפסיק לאכול ולהדליק את הנרות בזמן. אך אם התחיל בהיתר לפני החצי שעה, מעיקר הדין אינו חייב להפסיק, אך גם בזה טוב שיפסיק כדי להדליק לכתחילה בזמן, וגם כי "זריזים מקדימים למצוות". (סח)

מלאכה

לא יתחיל בעשיית מלאכה, מחצי השעה שקודם זמן ההדלקה, עד שידליק את הנרות, מחשש שמא ימשך אחר מלאכתו וישכח להדליק את הנרות. (סח)

אם עבר והתחיל לעסוק במלאכה בחצי שעה שקודם זמן ההדלקה, צריך להפסיק ולהדליק את הנרות בזמן. אך אם התחיל בהיתר לפני החצי שעה, מן הדין אינו חייב להפסיק, אך טוב שיפסיק כדי להדליק לכתחילה בזמן. (סח. ת"ה קמ)

שינה

אסור לישון אפילו מעט, מחצי השעה שקודם זמן ההדלקה, מחשש שמא ימשך בשנתו, וישכח להדליק את הנרות. (ת"ה קלז)

לימוד תורה

אסור להתחיל ללמוד תורה בהגיע זמן ההדלקה, אבל קודם שהגיע זמן ההדלקה, מותר להתחיל ללמוד אפילו בחצי השעה שקודם זמן ההדלקה. ולא גזרו חכמים שלא להתחיל ללמוד חצי שעה קודם זמן ההדלקה, כמו שגזרו באכילה, מלאכה ושינה, מגודל חשיבות וערך הזמן, וחומרת העוון של ביטול תורה. (סח)

עבר והתחיל ללמוד בזמן ההדלקה, צריך להפסיק ולהדליק. ואמנם גם אם התחיל בהיתר לפני זמן ההדלקה, טוב שיפסיק להדליק בזמן, ויחזור ללימודו מיד. (ת"ה קמ)

שומר. שיעור מעורר.

אם ממנה אדם אחר שיזכירו בהגיע זמן ההדלקה להדליק, רשאי יהיה לאכול יותר משיעור כביצה פת או לעסוק במלאכה או לנוח מעט על מטתו בחצי השעה שקודם זמן ההדלקה. (ת"ה קלט)

גם שיעור מעורר מועיל כמו שומר, להזכיר לו להדליק. (ילקוט יסף תפילה א עמוד קנו)

שאר בני הבית

בכל האמור לעיל [אכילה, מלאכה, שינה ולימוד תורה], אין האיסור אלא על המדליק

עצמו, אבל שאר בני הבית שיוצאים ידי חובה בהדלקתו, יכולים להקל במקום צורך, ובפרט אם בעל הבית מאחר מלבוא. ומכל מקום בני אשכנז שנוהגים שכל אחד מהבנים מדליק נר חנוכה בעצמו, ידליק הבן לעצמו ויאכל, ואין צריך להמתין להדלקת אביו. (סח)

נשים במלאכה בעת ההדלקה

נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בחצי השעה הראשונה של ההדלקה. ואחד הטעמים בזה, כדי שעל ידי ביטולן ממלאכה, יתבוננו היטב וישימו לב לנס שעשה הקב"ה לעם ישראל, ולא יסיחו דעתן בשאר עבודות הבית. (יב. ת"ה רכז)

במה דברים אמורים? בכביסה ותפירה וכיוצא, אבל בישול ואפיה וכל מלאכות אוכל נפש, כטיגון סופגניות, לביבות וספינג'ים, ושאר הכנת דברי מאכל, מותר. (יב)

סדר ההדלקה

15

ברכות ההדלקה

קודם שמדליק בלילה הראשון, מברך שלוש ברכות: **א.** ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו, וציונו להדליק נר חנוכה. **ב.** בא"י, אמ"ה, שעשה ניסים לאבותינו, בימים ההם בְּזְמַן הזה. **ג.** בא"י, אמ"ה, שהחיינו וקיימנו והגיענו, לְזְמַן הזה. ובגמר הברכות מדליק. (קכה, קכו)

נוסח הברכה – הנוסח הנכון יותר לומר: "להדליק נר חנוכה", ולא "להדליק נר של חנוכה". שכן הוא על פי הקבלה, וכן נוסחת מרן השולחן ערוך, הפרי חדש, הגר"א, הלק"ט, החד"א ועוד. ונוסח זה הוא ראשי תיבות של שם קדוש נח"ל, ומכוון כנגד ראשי תיבות של הפסוק: "נוצר חסד לאלפים", ופסוק: "נפשנו חכתה לה". ויש מבני אשכנז הנוהגים לומר: "להדליק נר של חנוכה". (קכה)

ביאר מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, כי מנין התיבות של הברכה הראשונה, "להדליק נר חנוכה", הוא: 13, ויש לרמוז בזה כנגד 13 פרוצות שפרצו מלכי יון הרשעה בבית המקדש, וכנגדם תיקנו חכמים שבאותו הדור 13 השתחויות, כמובא במשנה מסכת מידות ופרק ב משנה ג. וכן מנין התיבות של הברכה השניה "שעשה ניסים...", הוא: 13. וביחד הם: 26 כמנין הוי"ה ברוך הוא, שעשה לנו את כל הניסים בימים אלו, והצילנו מהיוונים הרשעים שונאי הדת. (וכן כתב בספר "יומין דחנוכה", לדייק מפסקי רי"ד והריא"ז והרש"ל. קכה)

מהלילה השני ואילך, יברך קודם שידליק רק שתי ברכות: "להדליק נר חנוכה", וברכת "שעשה ניסים", ללא ברכת "שהחיינו". (קכה)

כתב הב"ח (סימן תרעו אות א), מה שונה ברכת "שעשה ניסים" שמברך בכל לילה, ואילו ברכת

"שהחיינו" לא מברך אלא בלילה הראשון? ובשלטי הגיבורים כתב, כיון שהנס היה בכל לילה ולילה שהספיק השמן, [שהרי לא היה שמן בפך שמצאו אלא כדי הדלקת לילה אחד, ונעשה נס והספיק לשמונה לילות]. לכן מברך "שעשה ניסים" בכל לילה, אבל "שהחיינו" אין לברך בכל לילה, אף על פי שהתחדש הנס בכל לילה, לפי שכבר ברכנו אותה בלילה הראשון **על השמן ההוא [שמצאו אותו]**, ולא התחדש בשמן דבר אלא נעשה בו נס שהספיק. ע"כ. ועוד יש לומר, שברכת שהחיינו היא באה על **שמחת לבו** של אדם **שהגיע לזמן** הדלקת נר חנוכה, ושם הדלקת נרות אחד הוא. ועוד, **שכל שמונה יומי החנוכה חשובים כמו יום אחד וזמן אחד** [כמו למשל חג פסח שהוא שבעה ימים, ומברכים שהחיינו ביום הראשון בלבד], אבל בענין הנס, כל יום היה נס נוסף. ע"ש.

חנוכה חדשה

מי שקנה חנוכה חדשה ושמת בה, יכוון בברכת "שהחיינו" שמברך ביום הראשון לפטור את ברכת "שהחיינו" על שמחתו ששמת בחנוכה החדשה. (קכח)

גר צדק

גר צדק שהתגייר מברך ברכת "שעשה ניסים לאבותינו". ואף על פי שלאבותיו ממש לא נעשו הניסים הללו, מכל מקום ברגע שנכנס תחת כנפי השכינה ונלווה אל עם ישראל, בכלל ישראל הוא, ואין שום הפרש בינינו לבינו. (וכן לשון הרמב"ם בתשובה לרבי עובדיה גר צדק. וכן דעת הרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א, הר"ן, נימוקי יוסף, הראב"ה, החינוך, הסמ"ג, רבנו יואל, ומרן בשלחן ערוך ועוד. קכז)

אמרו בתלמוד ירושלמי, ממה שאמר הקב"ה לאברהם אבינו (בראשית יז ה): **"כִּי אֲבִי הָמוֹן גּוֹיִם נִתְּיִךְ"**, למדנו שאברהם אבינו אב גם לגרים, ולכן יכול לומר הגר במצות הבאת ביכורים ודברים כו ג: **"כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לְנֹכְחִי"**, וכן בתפילה פסק מרן השלחן ערוך (סימן נג ס"ט) שאומר הגר: אלוקינו ואלוקי **אבותינו** וכו', ואינו צריך לשנות את הנוסח ולומר: אלוקינו ואלוקי ישראל. ואולם כאן בנס חנוכה שהיה הנס לאבותינו בזמן שבית המקדש היה קיים ולא בזמן אברהם אבינו, לא יועיל טעם זה כדי שיאמר הגר ברכת "שעשה ניסים לאבותינו", ולכן מוכרחים לטעם הראשון כמו שכתב הרמב"ם כנזכר לעיל. (ועיינו קכז)

שכח לברך ביום הראשון

אם שכח לברך את הברכות בלילה הראשון קודם ההדלקה, ונזכר לאחר ההדלקה, אינו רשאי לברך ברכת "להדליק נר חנוכה", אלא יברך רק את שתי הברכות הנותרות "שעשה ניסים" ו"שהחיינו", ובלבד שהוא בתוך חצי השעה הראשונה מהרגע שהדליק, אך אם כבר עברה חצי השעה הראשונה, אינו רשאי לברך כלום. ולמחרת בהדלקת הנר ביום השני, יברך גם "שהחיינו".

שכח לברך בשאר הימים

אם שכח לברך בשאר הלילות קודם ההדלקה, תלוי הדבר - אם נזכר קודם שגמר להדליק את כל הנרות שכנגד אותו יום, יברך מיד את שתי הברכות: "להדליק נר

חנוכה", ו"שעשה ניסים", וימשיך להדליק את הנרות הנותרים. אבל אם נזכר לאחר שגמר להדליק את כל הנרות, אינו רשאי לברך "להדליק נר חנוכה", אלא יברך רק "שעשה ניסים". ובלבד שהוא בתוך חצי השעה הראשונה מהרגע שהדליק, אך אם עברה חצי השעה הראשונה, אינו רשאי לברך כלום. (קל)

שאלה: יש להבין, במקרה שזכר באמצע הדלקת הנרות שעדיין לא ברך, היאך יכול לברך "להדליק נר חנוכה", הלא כבר הדליק נר אחד, ולעיל התבאר שמן הדין די בהדלקת נר אחד בכל יום, רק שהמהדרים מדליקים נר נוסף בכל יום כמספר הימים שהיה בהם הנס, אך אין זה חובה מן הדין, והיאך יברך על דבר שהוא הידור ואינו חובה?

תשובה: מצאנו דין כיוצא בזה במצות ברית מילה, שהמל תינוק בשבת כל זמן שהוא עסוק עדיין במילה, ורואה שעדיין לא חתך ככל הצורך, ממשיך לחתוך אפילו על ציצין [חתיכות עור מהערלה] שאינם מעכבים את מצות המילה, אלא הם רק הידור במצות המילה, ואין בזה חילול שבת, כי כל זמן שעודנו עוסק במצוה, גם הציצין שאינם מעכבים, הם בכלל מצות המילה שדוחה שבת, אבל כשסילק ידו, אינו חוזר על הציצין שאינם מעכבים, שהרי זה נחשב כהתחלה בפני עצמה, ולא דוחה את השבת. כך גם בנרות חנוכה, כל זמן שעדיין הוא עוסק בהדלקת הנרות, רשאי לברך אף על נרות ההידור כי נחשבת כל ההדלקה כמעשה אחד, שעתה הוא מפרסם את הנס יותר על ידי הדלקת הנרות כפי מספר הימים, ועוסק בעצם המצוה בהידור יותר, אבל כשסילק את ידו מההדלקה, כבר סיים את מעשה המצוה, ולכן אינו חוזר לברך על נרות ההידור בלבד. [ופשוט שהוא הדין בהדלקת נר של שבת, שאם שכחה לברך בתחילה, אזי כל שעדיין לא סיימה את מנין הנרות שרגילה להדליק, תברך].

כיוצא בזה מצאנו באדם שנטל את ארבעת המינים בחג הסוכות ושכח לברך "על נטילת לולב", ונזכר לאחר מכן באמצע קריאת ההלל או בהקפות, שרשאי לברך עתה, אף שבנטילת הלולב בתחילה כבר יצא ידי חובת המצוה, מכל מקום כיון שתקנו חז"ל לקרוא את ההלל וההקפות עם הלולב, הרי הכל נחשב כמעשה אחד, אף שאין זה ממש מן הדין. (פרי מגדים, מנחת שלמה אוירבך, ברכת יוסף ידיד. קלא, קלד. חז"ע סוכות שג)

שכח לברך "שהחיינו"

אם שכח לברך ברכת "שהחיינו" בלילה הראשון אף לאחר חצי השעה הראשונה, יברך בלילה השני. ואם שכח לברך כן בלילה השני, יברך בלילה השלישי, וכן בשאר הלילות עד הלילה השמיני. ואם לא ברך בלילה השמיני כשהדליק או בחצי השעה הראשונה, שוב אינו רשאי לברך. (קלו, קלז)

אף על פי שמצאנו בחגים, שאם שכח אדם לברך "שהחיינו" בקידוש, רשאי לעמוד ולברך במשך כל ימי החג, וכמו שאמרו חז"ל (מסכת עירובין מ ע"ב): "זמן [שהחיינו] אומרו אפילו בשוק", אם כן למה לא נאמר גם כאן בחנוכה, שאם שכח לברך "שהחיינו" ונזכר ביום השמיני, שיעמוד ויברך "שהחיינו" באמצע היום? ויש לומר שכל זה דווקא ברגלים ובמועדים שהם מן התורה, שיש בהם קדושה יתירה מחמת היום עצמו, לכן שייד לברך בהם "שהחיינו" על עצם קדושת היום שזכינו להגיע אליו, אבל חנוכה ופורים שהם ימי חול גמורים לכל דבר ומותרים במלאכה, אין ברכת "שהחיינו" שלהם על עצם היום, אלא על עצם קיום המצוות החדשות שבאות בהם מזמן לזמן,

כקריאת המגילה והדלקת נרות החנוכה. וכמו שמברכים "שהחיינו" על מצות נטילת לולב, שאין ברכה זו שייכת לעצם חג הסוכות כלל, אלא לקיום מצות נטילת לולב בלבד. ולכן אם עבר הזמן ולא ברך "שהחיינו" בחצי השעה הראשונה שבלילה השמיני, לא יברך יותר. (קל"ז)

טעה במספר הנרות

הדליק נר אחד פחות מהראוי לאותו לילה, כשחוזר להדליק את הנר החסר, אינו חוזר לברך. **למשל:** אם בלילה החמישי טעה והדליק ארבעה נרות במקום חמשה, ושוב הביאו לו נר נוסף, ידליק את הנר החמישי בלי ברכה. כי ברכתו שברך בתחילה, פטרה את כל הנרות שעתיד להדליק. (קל"ג)

לא יודע לברך

אם בעל הבית עם הארץ ואינו יודע לברך, יעמוד אחר על ידו, ויקריא לו מילה במילה, ובעל הבית יאמר אחריו וידליק. אך אם גם זה אינו אפשרי, רשאי האחר לברך ולהוציא ידי חובה את בעל הבית, ובעל הבית יענה "אמן", וידליק בעל הבית את הנרות. (ת"ה קנא. ועיין קיח)

סידור הנרות בחנוכה – צורת ההדלקה

צריך לתת את השמן בנר [כוסית] בלילה הראשון, בצד הקיצוני מימין של החנוכה. ובלילה השני יתן שמן גם בנר שעל ידו מצד שמאל, ויתחיל להדליק מהנר החדש הנוסף השמאלי, ואחר כך ידליק את הנר הימני שהדליקו גם אתמול. וכן בלילה השלישי, יתן שמן גם בנר שעל יד הנר השני שהדליקו אתמול, ויתחיל להדליק מהנר החדש הנוסף, ואחר כך ידליק את הנר השני הימני יותר שהדליקו אתמול, ואחר כך את הנר הקיצוני מימין שהדליקו גם ביום הראשון. וכן על זה הדרך בכל לילה, מוסיף והולך עוד נר. נמצא שתמיד מתחיל להדליק את הנר השמאלי ביותר, וממשיך להדליק לצד ימין עד שמגיע לנר שהדליק ביום הראשון. (לב)

רוב הפתילה

כשמדליק את הנרות, לא יסיר את ידו מהפתילה מיד, אלא ימתין עד שרוב הפתילה היוצאת מהנר תדלק, שאז השלהבת תהיה עולה מאליה, ולאחר מכן יסיר את ידו להדליק את הנר הבא. (קכ"ט)

הנרות הללו

לאחר הדלקת הנר הראשון, יתחיל באמירת הנוסח "הנרות הללו אנחנו מדליקין...", ולא קודם לכן. וגם בשאר הלילות, לאחר הדלקת הנר הראשון, יאמר את הנוסח הנ"ל, אף שעדיין לא סיים להדליק את כל הנרות, ואחר כך יאמר (תהלים פרק ל): "מזמור שיר חנוכה הבית לדוד". (קל)

הסתכלות בנרות

טוב ונכון להסתכל בנרות בחצי השעה הראשונה, כדי להתבונן בנס ולזכרו, וכך יספר לבני ביתו, וישיר עמהם שירי חנוכה, לחזק בליבם את האמונה בבורא יתברך. גם כי ההסתכלות בנרות של מצוה, מקדשת את העיניים. (א תע)

הגאון האדר"ת [הרב אברהם דוד רבינוביץ תאומים] רבה של ירושלים לפני כמאה ועשרים שנה, כותב בספרו נפש דוד: מצות נר חנוכה חביבה עלי עד מאוד, והתענגתי לשבת בחדר שבו הנרות לראותם ולהסתכל בהם בכל רגע, והייתי שש ושמח בהם הרבה. ולא הלכתי מאותו החדר רק כשהייתי אנוס על פי הציבור. וכתב בספר יסוד ושורש העבודה, ראוי לספר לבניו ולבני ביתו הניסים והנפלאות מפי ספרים וסופרים, שעשה השם יתברך לנו עם קדוש, בימים ההם, כדי שהשומעים יתנו שבח והודאה לשמו יתברך על זה. וכתב החוות יאיר: נראה לי שעיקר המצוה היא, שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראותם ולשמוח בהם, זכר לשמחה שהיו מדליקים אבותינו לאחר הנס, כמו שאומרים: "והדליקו נרות בחצרות קדשך". וכן משמע ממה שאמרו, ואין לנו רשות להשתמש בהם "אלא לראותם בלבד", ולא די שידליק וילך לו למקום אחר. ע"כ. וכתבו בשו"ת שב יעקב, ובספר מנוחה וקדושה וביסוד ושורש העבודה, שראוי לשבת אצל הנרות בחצי שעה הראשונה, ולהאריך בשירים ופיוטים כדי להודות ולהלל על הניסים. והחתם סופר נהג לשיר את הפיוט "מעוז צור ישועתי" לפי ניגון מיוחד שהיה לו על זה. מכל זה מבואר, שלא נכון לקיים את המצוה כלאחר יד ולהסתפק בהדלקה בלבד וללכת, אלא ראוי לשמוח ולהודות להשם יתברך על הניסים ולהתעכב על יד הנרות, ויזמרו זמירות חנוכה ועוד, שבאופן זה יש פרסום הנס כראוי. ומכל מקום מי שמרביץ תורה ברבים, ישקול דרכיו, והכל לפי הענין. (א תע)

השימוש בנרות

תשמיש של מצוה – אסור להשתמש לאור נרות החנוכה, אפילו תשמיש של מצוה, כגון ללמוד בספר קודש, או לאכול סעודת שבת וכיוצא בזה. כדי שיהיה ניכר שהנרות נדלקו לפרסום הנס, ולא כשאר נרות שבבית שמטרתם להאיר ולהשתמש לאורם (רש"י). ועוד משום שאנו מדמים את הדלקת נר חנוכה למנורת בית המקדש שבה נעשה הנס, וכמו שבמנורת בית המקדש אסור להשתמש לאורה, כן גם בנרות חנוכה, אסרו חז"ל להשתמש לאורם (הר"ן מסכת שבת ט ע"א). ומכל מקום תשמיש עראי של מצוה, כגון לעיין מעט בספר לאור הנרות או לספור כספי צדקה וכיוצא בזה, מותר. (צט, קסח)

תשמיש חולין – תשמיש עראי של חולין, כגון לספור את כספו או להבחין בין חפצים דומים, אסור לעשות לאור הנר, כדי שלא יהיו המצוות בזויות עליו. (צט)

הליכה לאור הנר – אם כבה החשמל בבית, ורוצה ללכת לאור נרות החנוכה, כדי שלא יכשל בדרכו, רשאי ללכת לאורם ואינו צריך לעצום את עיניו.

הטעם בזה, כיון שהליכה לבד אינה נחשבת כ"משתמש" לאורם. [גם כי בלאו הכי יכול ללכת בבית]. וכתב המאירי: המניח נר חנוכה סמוך לפתח הבית, אף על פי שעומד שם, הואיל ואינו בא להשתמש בפרט לאורה לאיזה תשמיש, הרי זה מותר. וכבר ראיתי לקצת רבנים שהיו נוהגים לעמוד על יד אור הנרות ולשוחח עם חבריהם. (צט)

"וְשֵׁם דְרָךְ – אֲרָאֵנוּ בְיַשַׁע אֱלֹהִים"

אמרו במדרש ויקרא רבה (פרשה ט אות ב) על הפסוק (תהלים נ כג): "וְשֵׁם דְרָךְ אֲרָאֵנוּ בְיַשַׁע אֱלֹהִים", ושם דרך - אלו שהם מדליקים נרות כדי להאיר בהם לרבים, וכמו שאמר רבי שמעון בן לקיש, לא זכה שאול המלך למלוכה אלא על ידי שהיה זקנו מדליק נרות לרבים. אמרו: מבואות אפילות היו מביתו לבית המדרש, והיה מדליק בהם נרות כדי להאיר לרבים. כתוב אחד אומר (דברי הימים א ח לג): "וְנֵר הוֹלִיד אֶת קִישׁ, וְקִישׁ הוֹלִיד אֶת שְׂאִיל", וכתוב אחד אומר (שמואל א ט א): "וַיְהִי אִישׁ מִבְּנֵימִין וְשֵׁמוֹ קִישׁ בֶּן אֲבִיאל", הא כיצד [אביאל הוליד את קיש או נר הוליד את קיש]?! מלמד שאביאל היה שמו, אלא שעל ידי שהיה מדליק נרות לרבים זכה ונקרא שמו "נר". (עיין ירושלמי שביעית פ"ג ה"ז. האגודה מסכת שבת פרק ב אות לה. הב"ח ס"ס תרעד)

אור השמש - מותר להשתמש לאור נר השמש אפילו שימוש של חולין. (קב)

כבה הנר שמדליק בו

המדליק את הנרות ובאמצע ההדלקה כבה הנר שממנו הוא מדליק את כל הנרות, לא ידליקהו עתה מאש של אחד מנרות המצוה שהדליקם, מפני ביזוי מצוה, שנמצא מדליק נר של חול מנר של מצוה, אלא ידליקהו מאש אחרת. (סימן תרעד ס"א. קג)

כיבוי הנרות

אחר שדלקו הנרות חצי שעה, רשאי לכבותם. וכמו כן, אם רוצה להשתמש לאורם לאחר זמן זה, רשאי. ומכל מקום אם הוא מדליק בחלון ביתו הסמוך לרשות הרבים, ויש בזה פרום הנס לעוברים ושבים, טוב שלא לכבותם, כדי שיתפרסם הנס עוד ועוד, ואדרבה נכון שיוסיף עוד שמו, וכמבואר לעיל. (קב, סו)

אונס גמור

מי שנאלץ לצאת מביתו מיד לאחר ההדלקה, וחושש להשאיר את הנרות דולקים כשאין מישהו בבית, ולכן רוצה לכבות את הנרות זמן מועט לאחר הדלקתם, אינו רשאי לברך על הדלקה זו. (קיא. ת"ה קסו)

ואולם, בודאי שחייב לעשות את כל המאמצים להשאיר את הנרות דולקים לפחות חצי שעה, ולא להפסיד מצוה יקרה זו, ורק אם אירע לו אונס גמור, ואינו יכול להביא אדם אחר שיהיה בביתו עד סוף החצי שעה ויכבה את הנרות לאחר מכן, יעשה כאמור להדליק את הנרות בלי ברכה.

כבתה, אין זקוק [צריך] לה

אם אחר שהדליק את הנרות, פתחו בטעות את הדלת מבלי משים לב, ונשבה

הרוח וכיבתה את אחד הנרות, או אפילו כבו כל הנרות, אינו צריך לחזור ולהדליקם שוב. ואמנם, טוב להדר לחזור ולהדליקם, אך יזהר שלא ידליק מנר אחר שבחנוכה, אלא מגפרור חדש או מנר השמש. (קה, קד)

וכל זה בתנאי שהניח את החנוכה במקום שאין רוח, שנמצא שבשעה שהדליק את החנוכה, היו הנרות ראויים להידלק חצי שעה. אבל אם מתחילה הניח את החנוכה במקום שהרוח מנשבת, כגון בסמוך לחלון פתוח או בחוץ ללא כיסוי שהוא, וכבו לאחר זמן מועט, כיון שלא היו ראויים הנרות לדלוק חצי שעה כך ברוח, הרי זה כמו שלא נתן כמות שמן מספקת, וחייב לחזור ולהדליקה שוב במקום שאין הרוח מנשבת, אך לא יברך שנית. והוא הדין אם כיבה את הנרות בכוונה בתוך חצי השעה הראשונה, שחייב לחזור ולהדליקם, אך לא יברך שנית. (קה, קז)

נר שבת ונר חנוכה

שאלה: בחוברת "השבת בהלכה ובאגדה" מבואר, שבכל מצב שכבו נרות שבת, אם ברור לו שעדיין לא שקעה החמה, עליו לחזור ולהדליקם. ויש להבין, מה ההבדל בין נרות שבת לנרות חנוכה, מדוע בנרות חנוכה שכבו בטעות, אינו חייב לחזור ולהדליקם?

תשובה: מבואר בגמרא מסכת שבת (כג ע"א) שלא דומה נר חנוכה לנר שבת, כי בנר חנוכה "הדלקה עושה מצוה", דהיינו שבמעשה ההדלקה לבד שנעשה כהוגן, כבר סיים את המצוה, ולכן אם כבו הנרות בטעות, שוב אינו חייב לחזור ולהדליקם, וזהו שאמרו בגמרא (שם כא ע"ב): "כבתה, אין זקוק [צריך] לה", כלומר שאם כבתה החנוכה, אינו זקוק לחזור ולהדליקה שוב. אבל בנרות שבת אף על פי שמעשה המצוה הסתיים במעשה ההדלקה, מכל מקום כיון שהמטרה היא שיאירו הנרות בשבת, כל שלא נכנסה השבת לא נתקיימה מטרת המצוה, על כן חייב לחזור ולהדליק שוב את הנרות, כדי שבשבת יהיו נרות דלוקים בביתו.

מעט מרמזי חנוכה ששמענו מפי מרן מלכא הראשון לציון זצוק"ל

* הנה בפרשת וישב שקוראים אותה תמיד בשבת של חנוכה, נאמר (בראשית לט טז): "וַתִּנַּח בְּגָדוֹ אֶצְלָהּ עַד בּוֹא אֲדֹנָיו אֶל בֵּיתוֹ". ורמזו בזה ראשי תבות: **וַתִּנַּח** – ותדליק נר חנוכה. **בְּגָדוֹ** – בשלשה ועד עשרה טפחים. **אֶצְלָהּ** – אצל הפתח. **עַד בּוֹא אֲדֹנָיו אֶל בֵּיתוֹ** – עד שתכלה רגל מן השוק, דהיינו שזמן ההדלקה לכתחילה צריך להיות עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים, כפי שמצוי היה בזמנם שבשעה זו כבר לא היו בני אדם ברחוב, ולא היה למי לפרסם את הנס.

* בפרשת ויגש נאמר (בראשית מד יט): "אֲדֹנָי שְׂאֵל אֶת עֲבָדָיו לֵאמֹר, הֲיֵשׁ לָכֶם אָב או אִם. וְנֹאמְרוּ אֶל אֲדֹנָי יֵשׁ לָנוּ אָב זָקֵן". הלא ידועה המחלוקת שבין בית שמאי לבית הלל במנין הדלקת הנרות, לבית שמאי פוחת והולך, דהיינו ביום הראשון מדליקים שמונה נרות, ביום השני שבעה נרות, עד שביום השמיני מדליקים נר אחד. ואילו לבית הלל מוסיף והולך, ביום הראשון מדליקים נר אחד, ביום השני שני נרות, וביום השמיני מדליקים שמונה נרות. וזהו שרמז כאן השאלה, **אֲדֹנָי שְׂאֵל... הֲיֵשׁ לָכֶם אָב, ב**, דהיינו

כבית הלל שמדליקים א, ב והלאה, או א"ח, דהיינו כבית שמאי, שביום א' מדליק ח'. ועל זה ענה: ונאמר אל אדני יש לנו א"ב זקן, דהיינו כהלל הזקן שמדליק א, ב ומוסיף.

* אומר דוד המלך (תהלים קה ב) עליו השלום: "שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו", שיח"ו ראשי תבות: "שמונת ימי חנוכה ופורים", שבכל הימים האלו, עלינו לשיר ולזמר בכל נפלאותיו של בורא עולם על הנסים שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.

* עוד אומר דוד המלך (שם קיט קיז): "נתנו רשעים פח לי", פ"ח ראשי תבות: פורים חנוכה. שהחגים האלו עקב מעשיהם הרעים של המן הרשע והיוונים שונאי ישראל.

* עוד נאמר (שם קכד ז): "הפח נשבר ונאנחנו נמלטנו", ומכאן רמז ל-44 נרות שמדליקים בכל שמונת ימי החנוכה עם נר השמש. כי פ"ח עולה בגימטריא 88, והפח נשבר לשתיים, כלומר נעשה חצי שזה 44, ואנחנו נמלטנו בניסי השם יתברך.

* משי"ח ראשי תבות: מדליקים שמונת ימי חנוכה, שבזכות מצות הדלקת נרות חנוכה, נזכה בקרוב ממש לביאת משיח צדקנו במהרה בימינו, אמן. (שור"ת יביע אומר חלק ז ס"ס נז)

✧ ערב שבת של חנוכה ✧

17

זמן תפילת מנחה

טוב להדר להתפלל תפילת מנחה [קטנה] ביום שישי של חנוכה מוקדם יותר, כדי שהדלקת הנרות תעשה לאחר תפילת מנחה. והטעם לזה, כיון שתפילת המנחה היא כנגד קרבן תמיד של בין הערביים שהיו מקריבים בבית המקדש, והדלקת נרות חנוכה, היא זכר לנס שנעשה במנורה של בית המקדש. ובסדר העבודה שבבית המקדש, הקריבו את קרבן התמיד ואחר כך הדליקו את המנורה, לכך גם אנו משתדלים להדמות לזה, ולהתפלל מנחה ואחר כך להדליק את נרות חנוכה. (קעט)

מנחה קטנה ולא גדולה

יש להבהיר, שמה שכתבנו שטוב להתפלל תפילת מנחה קודם ההדלקה, ישתדלו לכתחילה להתפלל מנחה קטנה [14:30 לערך] ולא מנחה גדולה.

בהיות והקדמת תפילת מנחה אין זו הלכה ממש אלא הידור ומעלה, כי ישנם פוסקים רבים ראשונים ואחרונים שמבואר בדבריהם שהיו מדליקים את הנרות בבית, ולאחר מכן היו הולכים לבית הכנסת להתפלל מנחה. על כן הנכון כשבאים לעשות מעלה והידור, לתת את הדעת שלא יתנגדו עם ההלכה המפורשת בשלחן ערוך. כי הנה ידוע, שישנם שני זמנים לתפילת מנחה בכל יום: "מנחה גדולה" ו"מנחה קטנה". [מנחה גדולה, היא מחצי שעה שאחר חצות היום (בערך: 11:50), למשך שלוש שעות זמניות. ומאז עד השקיעה, הרי זו "מנחה קטנה" (בערך: 14:35)]. ומרן השלחן ערוך (סימן רלג ס"א) פסק שתפילת מנחה גדולה היא בדיעבד, אבל עיקר זמנה היא מנחה קטנה. (וכמבואר בירושלמי, וכן דעת הגאונים, רבנו חננאל, התוספות, הרמב"ם, מחזור ויטרי, המאירי, שבולי הלקט, הגהות מיימוניות, ארחות חיים, הרדב"ז ועוד. ועייני שור"ת יביע אומר חלק ה סימן מד)

ואמנם במשך השנה, רבים נוהגים להקל בזה ולהתפלל מנחה גדולה מכמה סיבות: או שסועדים ארוחת צהרים בפת, והרי לכתחילה אין לאכול סעודת קבע בפת יותר מכביצה [54 גרס] לפני תפילת מנחה, שמא ימשך בסעודתו ולא יתפלל וסימן רלב סעי' ב, ג. או שהם עובדים בשעות שאחר הצהריים ולא יוכלו אחר כך להתפלל במנין, או אברכי כוללים ובחורי ישיבות מחשש ביטול תורה ושיבוש סדרי הלימוד, וכיוצא בזה. אבל בלי שום סיבה, וכגון בתעניות ציבור, שאסורים באכילה, ואין חשש חלילה של ביטול תורה בסדרי הכולל והישיבה, ברור בלי פסק שעליהם להתפלל לכתחילה מנחה קטנה. על כן, הרוצה להדר ולהתפלל מנחה קודם הדלקת הנרות, הנכון שישים לב להתפלל מנחה קטנה.

תפילה בציבור

אם אינו מוצא מנין לתפילת מנחה מוקדמת, פשוט שלא יוותר על התפילה בציבור שערכה רב ועצום, בשביל ההידור להתפלל מוקדם, אלא ידליק את הנרות, וילך אחר כך להתפלל בציבור. (קט"ט)

מנין מצומצם

בתי הכנסת שלא מצויים בהם ציבור גדול, ואם יתפללו מנחה מוקדמת, סביר להניח שלא יהיה מנין לציבור הבאים להתפלל קודם השקיעה, הנכון שלא יתפללו מוקדם כלל, אלא ידליקו את הנרות בביתם ואחר כך יבואו לבית הכנסת להתפלל יחד עם כל הציבור.

כתב מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל: פה עיר הקודש ירושלים ת"ו יש מנהגים חלוקים, כי יש מקומות שמתאספים שם מנינים רבים בזה אחר זה, לכן בערב שבת חנוכה אפשר בנקל להתפלל מנחה מבעוד יום בציבור, ואחר כך ללכת לבית ולהדליק נרות חנוכה. ויש שכונות שיש שם קהל מצומצם, וכמה מהם טרודים במלאכתם, והיום קצר והמלאכה מרובה, וקשה להם להשיג מנין ולהתפלל מנחה מבעוד יום בציבור, לכן מדליקים נרות חנוכה בביתם תחילה, ואחר כך באים לבית הכנסת להתפלל מנחה וערבית ביחד כמו בכל ערב שבת. וכל מקום יעשו כפי מנהגם. ע"כ. (קפ)

תלמוד תורה כנגד כולם

העוסק בתורה ביום שישי בהתמדה, אינו צריך להפסיק באמצע לימודו לצורך תפילת מנחה מוקדמת, אלא ימשיך בלימודו כמה שיותר וידליק נרות חנוכה בביתו, ואחר כך יבוא לבית הכנסת להתפלל מנחה עם הציבור כבכל ערב שבת. וכל שכן כשעיקר לימודו הוא בכתיבת חידושי תורה, ואם יפסיק מרצף הכתיבה, יגרם לו ביטול תורה גדול. וכן היה מנהגו של מרן מלכא הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, לכתוב את ספריו וחבוריו הקדושים והטהורים גם בימי שישי עד סמוך לשבת, והיה משאיר מעט מאוד זמן כדי להתארגן לשבת, ואף בערב שבת חנוכה היה כותב כל היום כולו עד הרגע האחרון, ומשאיר מעט זמן להתארגן, להדליק נרות חנוכה, ומתפלל מנחה כעשר דקות לפני השקיעה.

ניצול הזמן עד הרגע האחרון

מעשה שסיפר לי הראשון לציון והרב הראשי לישראל רבנו יצחק יוסף שליט"א שפעם קרא לאהובו של מרן זצוק"ל הלוא הוא רבי אליהו שטרית שליט"א שהיה צמוד אליו במשך שנים רבות, שעות רבות בכל יום ומקליד את ספריו. היום היה יום שישי - ערב שבת חנוכה, וביקשו מורנו הרב הראשי שליט"א שכאשר מסיים אצל מרן אביו שיבוא אצלו לענין שהוא. והנה בשעה 3:00 אחר הצהריים, התקשר רבי אליהו להרב שליט"א ואמר לו, רק עתה יצאתי מבית מרן, האם אבוא עכשיו בשעה כזו?! [שעדין לא התחיל להתארגן לשבת, וכבר צריך להדליק נרות חנוכה בשעה 4:00 לערך].

ראה כמה גדולה היתה התמדתו של מרן, היאך ניצל את זמנו עד הרגע האחרון, רק שעה לפני כניסת שבת, נתן רשות למקליד ללכת, והוא עצמו המשיך לכתוב עוד ועוד.

והשווה לגמרא (מסכת עירובין סח ע"א): אמר רבה בר רב חנן לאביי, במבוי שגרים בו שני גדולי עולם, רבה ואתה אביי תלמידו, לא יעשו בו עירובי חצרות ושיתופי מבואות, [כדי שיהיה מותר לטלטל בשבת מבית לחצר ומחצר לחצר]? אמר לו אביי, מה נעשה, הרי מורי רבה, הוא רב המקום ואין זה מכבודו לחזר על כל הבתים ולגבות מכל אחד מהם מאכל לצורך העירוב. ואני תלמידו, אף בערב שבת טרוד אני בלימודי ועוסק בתורה כל היום, ואין לי זמן לזה.

כמות השמן בערב שבת

בערב שבת צריך לתת כמות שמן מרובה, כדי שישפיק לדלוק לפחות עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים. וכן אם הוא מדליק בנרות שעה, יקח נרות גדולים שישפיקו לדלוק כפי הזמן הזה. (ע. משנ"ב סימן תערב ס"ק א)

זמן ההדלקה בערב שבת

אם התפלל מנחה מוקדמת, ידליק את הנרות כרבע שעה לפני השקיעה. אך אם לא התפלל עדיין מנחה, יקדים להדליק כדי שישפיק להתפלל מנחה בציבור, אך לא ידליק לפני זמן "פלג המנחה" [15:50 בערך]. (ע, קפ)

נר שבת ונר חנוכה

בערב שבת נכון להדליק קודם נרות חנוכה, ואחר כך נרות שבת (קעד). ועיין היטב בהערה.

לפי מה שבארנו לעיל, שכאשר באות לפנינו שתי מצוות, אנו מקדימים את המצוה התמידית יותר, ואחר כך את המצוה האחרת. אם כן בערב שבת של חנוכה, שבאות לפנינו שתי מצוות: א. הדלקת נרות שבת. ב. הדלקת נרות חנוכה. לכאורה היינו צריכים להקדים את הדלקת נרות השבת שהם בכל שבוע, ואחר כך את הדלקת נרות חנוכה שהם שמונה ימים בשנה בלבד.

אולם ענין זה קשור למחלוקת הפוסקים בענין קבלת שבת בהדלקת הנרות: לדעת בעל הלכות

גדולות, לאחר שגמרה האשה להדליק את נרות השבת, קיבלה היא מיד את השבת. אך רוב ככל רבותינו הראשונים חלקו עליו [ומהם: הרמב"ם, הרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א, המאירי, הר"ן, הרא"ש, רבנו שמשון, תוספות, הפרדס, הרא"ה, סמ"ג, רבנו ירוחם, הגהות מיימוניות, המגיד משנה ועוד], ולדעתם אין שום קשר בין הדלקת נרות שבת לקבלת שבת, והדלקת הנרות היא רק כאחת מההכנות לשבת, שמכבוד השבת הוא להכין אור דלוק בבית ולא להיות בחושך. וכך פסק גם מרן בשלחן ערוך (סימן רסג סעיף ד וסעיף י), שלא מקבלים שבת בהדלקה כלל. ועל כן, בנות ספרד רשאיות להמשיך לעשות מלאכות לאחר ההדלקה, כהדלקת אש או פלאטה וכיוצא בזה. נמצא שלדעת בעל הלכות גדולות, יש להקפיד להדליק קודם נרות חנוכה ואחר כך נרות שבת, כי אם ידליק נרות שבת קודם, כבר קיבל עליו את השבת ולא יוכל להדליק אחר כך נרות חנוכה. אבל לדעת רוב הפוסקים החולקים עליו, אין צורך להקפיד בזה.

והנה אף שלהלכה פסק מרן השלחן ערוך כדעת רוב ככל הפוסקים שלא מקבלים שבת בהדלקה כלל, ואם כן היינו צריכים להקדים נרות שבת לנרות חנוכה, כי תדיר קודם, בכל זאת כתב מרן בחיבורו הבית יוסף, שיקדים להדליק נרות חנוכה קודם נרות שבת, כיון שאף החולקים על בעל הלכות גדולות, מודים שרשאי להקדים את הדלקת נרות חנוכה, [ואף שמצות הדלקת נר שבת תדירה, מכל מקום נר חנוכה יש בו מעלה של פרסום הנס. ומאידך, נר שבת עדיף להדליקו כמה שיותר סמוך לשבת, כדי שיהיה ניכר יותר שהוא לכבוד שבת]. ואם אפשר בקלות לצאת ידי חובת כל הדעות, ולחשוש לדעת בעל הלכות גדולות, שלדעתו צריך דוקא להדליק נר חנוכה קודם, אז כדאי להחמיר. וכך פסק גם בשלחן ערוך (סימן תרעט ס"א): "בערב שבת מדליקים נר חנוכה תחילה, ואחר כך נר שבת". (קעד)

זאת ועוד, מאחר ומרן השלחן ערוך פסק (סימן רסז ס"ב): מקדימים להתפלל תפילת ערבית בערב שבת יותר מבימות החול, ובפגל המנחה יכול להדליק ולקבל שבת בתפילת ערבית, ולאכול מיד. ע"כ. והלא המקדים להדליק, מוכרח לקבל שבת בהדלקה, כמבואר בשלחן ערוך (סימן רסג ס"ד): לא יקדים למחר להדליק נר שבת בעוד היום גדול, שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת, וגם לא יאחר. ואם רוצה להדליק נר בעוד היום גדול ולקבל עליו שבת מיד, רשאי, כי כיון שמקבל עליו שבת מיד אין זו הקדמה, ובלבד שיהא מפגל המנחה ולמעלה שהוא שעה ורביע קודם הלילה. ע"כ. נמצא אפוא שמה שפסק מרן השלחן ערוך להדליק קודם נר חנוכה ואחר כך נר שבת, אפשר שהתכוון גם כן כדי להרוויח את אותם המקדימים להתפלל בערב שבת מבעוד יום, שהרי הם מוכרחים להדליק נר חנוכה קודם, כי אם ידליקו נר שבת קודם, לא יוכלו להדליק נר חנוכה, כי כבר קבלו עליהם את השבת ונאסרו במלאכה.

ובאמת שגם על פי הקבלה, יש ענין בהדלקת נר חנוכה קודם, וכמו שכתב גאון עוזנו רבנו יוסף חיים בספרו בן איש חי (שנה א פרשת וישב אות כ) וזו לשונו: נר חנוכה מדליק קודם נר שבת, ואף על פי שהאיש הוא המדליק נר חנוכה והאשה היא המדלקת נר שבת, תמתיך אשתו שלא תדליק נר שבת עד שידליק הבעל נר חנוכה, כי יש בדבר זה טעם על פי הסוד כנזכר בדברי רבנו הרא"י ז"ל, שאם ידליקו נר שבת קודם, עושה פגם חס ושלום. מיהו אם השבת הוא בליל שביעי או שמיני של חנוכה, שיש נרות הרבה, והאשה רוצה למחר מחמת הזמן שלא נשאר עת מרווח, אז תוכל להדליק נר שבת אחר שהדליק הבעל נר אחד בלבד, ולא תמתיך עד שידליק הכל. ע"כ.

הדליקו נר שבת קודם

שאלה: מה יהיה הדין כאשר הדליקו את נרות שבת לפני נרות חנוכה, האם מותר

עדיין להדליק את נרות החנוכה לאחר מכן או לא?

תשובה: כבר בארנו בהערה, שבנות ספרד אינן מקבלות שבת בהדלקת נרות, ורשאיית לעשות מלאכה לאחר ההדלקה, כדעת מרן השלחן ערוך ורוב הראשונים, ובלבד שמדליקות בחצי שעה שלפני השקיעה, אבל המקדימה להדליק בזמן "פלג המנחה" [בערך 15:50], מקבלת שבת בגמור ההדלקה. כי מאחר ומדליקה יותר מחצי שעה לפני השקיעה שעדיין אור יום, לא ניכר כל כך שהדלקתה היא לכבוד שבת, אלא אם כן תקבל שבת מיד בגמור ההדלקה. [ועיין בחוברת "השבת בהלכה ובאגדה" שבקבלה זו נאסרת האשה רק במלאכות האסורות בשבת מן התורה, אבל במלאכות האסורות מדרבנן, מותר לה לצורך מצוה או לצורך גדול].

על כן, אשה מבנות ספרד המתגוררת לבדה, ושכחה והדליקה נרות שבת תחילה, תדליק עתה נרות חנוכה. מפני שלדעת מרן השלחן ערוך שבני ספרד קבלו הוראותיו, אין קבלת שבת תלויה בהדלקת נרות שבת כלל, וכן"ל. וכל שכן איש ספרדי המתגורר לבדו שאם הדליק נרות שבת קודם, ידליק עתה נרות חנוכה. שאפילו לבני אשכנז, הגברים לא מקבלים שבת בהדלקה וכדלהלן.

במה דברים אמורים? כששכחו והדליקו את נרות השבת תחילה בתוך חצי השעה שלפני השקיעה, שאז כאמור אינם מקבלים שבת בהדלקה, אבל אם שכחו והדליקו את נרות השבת כארבעים דקות ויותר מלפני השקיעה, כיון שעתה על כרחם קיבלו שבת, אינם רשאים להדליק נרות חנוכה.

על כן, אשה מבנות ספרד המתגוררת לבדה, ושכחה והדליקה נרות שבת תחילה כארבעים דקות לפני השקיעה, אינה רשאית להדליק עתה נרות חנוכה, אלא תקרא לאדם אחר שידליק לה ויברך, ותצא בזה ידי חובתה.

וכן, איש ספרדי המתגורר לבדו, ושכח והדליק נרות שבת תחילה כארבעים דקות לפני השקיעה, אינו רשאי להדליק עתה נרות חנוכה, אלא יקרא לאדם אחר שידליק לו ויברך, ויצא בזה ידי חובה.

אולם, אם קרה כן במשפחה, ששכחה האשה והדליקה תחילה את נרות השבת כ-40 דקות לפני השקיעה, בודאי שחייב הבעל להדליק עתה נרות חנוכה. כי אף שהאשה קבלה שבת, אין הבעל ושאר בני הבית נגררים אחריה לקבל שבת עמה.

כתב הרשב"א בשם התוספות, מי שקיבל עליו שבת מבעוד יום, מותר לומר לישראל חברו לעשות לו מלאכה, וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן רסג סעיף יז). והטעם בזה, כיון שמה שקיבל עליו תוספת שבת מבעוד יום הריהו כמו נדר, וכיון שאם יתחרט וירצה להתיר את נדרו, רשאי להתירו, לכן מותר לו גם לומר לחברו לעשות לו מלאכה, שהרי הוא עצמו אם ירצה, יוכל להתיר את נדרו ולעשות את המלאכה. וכן כתבו הלבוש, זרע אברהם יצחקי, יד יצחק, חתם סופר, הגר"י קנטרוביץ ובאר חיים. ועיין בט"ז (סימן תר). גם הגאון שואל ומשיב כתב, אשה שהדליקה נרות וקיבלה שבת, ונזכרה שלא הפרישה חלה, רשאי החכם להתיר לה את קבלת השבת ותפריש.

והנה הגאון ערך שי אחר שהביא שמועילה התרה לקבלת שבת, כתב, ומיהו אם התפלל ערבית מבעוד יום, לכתחילה אי אפשר להתיר, שאם כן, התפילה תהיה לבטלה. ע"כ. אך להלכה נראה שאין זה לבטלה, כיון שאין התפילה תלויה בקבלת שבת, שהרי לרמב"ם אין דין "תוספת שבת" כלל לדעת מרון הבית יוסף, אף שהתפלל ערבית מבעוד יום. ועוד, כיון שבשעה שהתפלל, התפילה היתה כהוגן, הרי זה כדיו הנוטל ידים בברכה לאכול כביצה פת, ונמלך ולא אכל, שאין ברכתו לבטלה, וכמו שכתב הריטב"א. ומעתה המתגורר לבדו שהדליק נרות שבת מוקדם וקיבל שבת, ונזכר שלא הדליק נרות חנוכה, כיון שרשאי להתיר את קבלת השבת, רשאי לומר לאחר להדליק לו נרות חנוכה. (עיין חזון עובדיה שבת א עמוד רצג. שו"ת יביע אומר חלק יא סימן עג אות ה. קעה)

בנות אשכנז

מנהג בנות אשכנז לקבל שבת בהדלקה, אף כשמדליקות בתוך חצי השעה שלפני השקיעה, אלא אם כן תעשה תנאי שאינה מקבלת שבת בהדלקה, שאז התנאי מועיל למדליקה בזמן זה, אבל אינו מועיל למדליקה בזמן פלג המנחה וכו"ל. (הרמ"א סימן רסג ס"ז)

על כן, אשכנזיה המתגוררת לבדה בביתה, ובטעות הדליקה נרות שבת לפני נרות חנוכה, לא תדליק היא בעצמה את נרות החנוכה, אלא תקרא לאדם אחר שידליק לה ויברך, ותצא בזה ידי חובה. אולם אם קרה כן במשפחה, בודאי שחייב הבעל להדליק עתה את נרות החנוכה, כי אינם נגרים אחריה לקבל שבת עמה.

בני אשכנז

איש מבני אשכנז המדליק נרות שבת, כגון בחור ישיבה בפנימיה, אינו מקבל שבת בהדלקה. כיון שאין מנהג הגברים לקבל שבת בהדלקה אלא באמירת "מזמור שיר ליום השבת" שבבית הכנסת, אבל אם הדליק יותר מחצי שעה לפני השקיעה, מקבל שבת בהדלקה, מהטעם המבואר לעיל. (משנה ברורה סימן רסג ס"ק מב)

על כן, איש מבני אשכנז רווק המתגורר לבדו בביתו, שצריך להדליק גם נרות שבת וגם נרות חנוכה, או בחור ישיבה אשכנזי שעליו להדליק נרות שבת בחדרו כבכל ערב שבת ועליו להדליק גם נרות חנוכה כמנהג בני אשכנז, ושכח והדליק קודם נרות שבת, תלוי הדבר - אם הדליק את נרות השבת כארבעים דקות ויותר מלפני השקיעה, אינו רשאי להדליק עתה נרות חנוכה, כיון שקיבל שבת, ועל כן יאמר לחברו שידליק לו ויברך, ויצא בזה ידי חובה. אולם, אם הדליק בחצי השעה שלפני השקיעה, ידליק עתה נרות חנוכה, כיון שבמקרה זה לא קיבל שבת בהדלקה. (קעד - קעט. ועיין עוד שו"ת יביע אומר חלק יא סימן פט אות ח)

מתארחים

משפחה המתארחת אצל מכריהם בסעודת ליל שבת, וחוזרים לישון בביתם, ידליקו את נר החנוכה מזמן פלג המנחה [וישימו שמן שישאר דלוק לפחות חצי שעה לאחר צאת

הכוכבים], ולאחר מכן ידליקו נר שבת [וישימו לב שישארו נרות שבת דלוקים עד שיחזרו לביתן בלילה, כי מטרת נרות השבת ליהנות מהן]. [קנה. א ערה] ואם יוצאים מוקדם לפני זמן פלג המנחה, ימנו שליח שידליק בביתם בזמן. [א תקד] ואם יברך השליח את הברכות או לא, עיין לעיל (עמוד 122).

כבתה החנוכיה

אם כבה נר החנוכה בערב שבת קודם השקיעה, מן הדין אינו חייב לחזור ולהדליקו, [כמבואר לעיל ש"הדלקה עושה מצוה", ובמעשה ההדלקה לבד, כבר סיים את המצוה, ולכן אם כבו הנרות, לא חייב לחזור ולהדליקם]. אך טוב לחזור שוב ולהדליקם. רק שיזהר שלא להדליקם סמוך לשקיעה מדי, כדי שלא יכנס בחשש חילול שבת, חס ושלום. [קז]

טלטול החנוכיה בשבת

אסור לטלטל את החנוכיה לאחר שכבתה בשבת, כדי להכניסה לביתו או להעבירה למקום אחר. על כן, אם יודע שיהיה לו צורך בשבת להעבירה למקום אחר, יעשה תנאי מערב שבת ויאמר, שלאחר שיכבו הנרות, יהיה רשאי לטלטלה. ובני אשכנז יכולים לסמוך על תנאי זה רק באופן שצריכים את מקום החנוכיה. [רעט ס"ד. קפא]

יש לדעת שכל פמוט או חנוכיה שהדליקו בהם נרות בערב שבת, הרי הם נכללים בסוג מוקצה הנקרא: "בסיס לדבר האסור", דהיינו בסיס לשלהבת שהיא דבר האסור, ולכן אף לאחר שתכבה השלהבת, עדיין אסורים הם בטלטול. ואף אם יניח על הפמוט לפני שבת דבר היתר, עדיין אין דין הפמוט כ"בסיס לדבר האסור והמותר" שמותר לטלטלו, אלא כ"בסיס לדבר האסור" בלבד, כיון שהפמוט נעשה במיוחד לצורך האיסור שהיא השלהבת.

אולם, אם התנה מערב שבת, שלאחר שיכבו הנרות יטלטל את החנוכיה או את הפמוטים, רשאי יהיה לטלטלם לאחר שכבו, כדין "כלי שמלאכתו להיתר". [והקילו חכמים כאן על ידי תנאי, כיון שהאיסור עתיד לחלוף דהיינו שהאש עשויה להכבות]. ודי בתנאי אחד לכל השנה. ואולם לבני אשכנז מועיל התנאי רק כדי שיהיו רשאים לטלטל את הפמוטים לצורך מקומם, כדין "כלי שמלאכתו לאיסור". וכמבואר בחוברת "השבת בהלכה ובאגדה". [סימן רעט ס"ד. חז"ע שבת א רנט]

חשש טינוף – חנוכיה הממוקמת במקום מְעַבֵּר בני הבית, ולאחר שכבתה רוצה להסירה למקום אחר, מחשש שמא יפלו השמן והפתילה ויטנפו את בגדיו, מותר להסירה אף אם לא עשה תנאי מערב שבת. והטעם לזה, כי במקום חשש היזק לא אסרו חכמים, וכמו שמותר לטלטל קוף או שברי כלים המונחים במקום שיש חשש שינזקו מהם. [סימן שח סע"ו, יח. חז"ע שבת א רס, שבת ג קל]

חנוכיה על מגש

אם הניח את החנוכיה עם חפץ של היתר על מגש קודם השבת, הרי המגש נעשה "בסיס לדבר האסור והמותר", ומותר לטלטלו לאחר שהנרות כבו. ודבר היתר זה אין צריך שיהיה חשוב יותר מהפמוט, אלא די שיהיה חשוב יותר מהשלהבת.

דין זה אינו דומה למה שכתבנו לעיל, שלא מועיל להניח דבר היתר על החנוכה או על הפמוטים עצמם, כי שם החנוכה והפמוטים נעשו רק לצורך השלהבת, לכן אף אם ניתן עליו דבר היתר, הוא לא יחשב לכלום, ונשארו החנוכה והפמוטים "בסיס לדבר האסור" בלבד. לא כן כאן שהרגילות היא שמניחים על המגש גם דברים אחרים, ולא רק חנוכה ופמוטים, על כן אם הניח על המגש גם דבר היתר, הרי הוא נעשה "בסיס לדבר האסור והמותר", ומותר לטלטלו לאחר שהנרות כבר. (ולקוט יוסף שבת ב תעז) ועיין בכל דין טלטול החנוכה בחוברת "השבת בהלכה ובאגדה".

❦ מוצאי שבת של חנוכה ❦

19

הבדלה והדלקת הנרות

במוצאי שבת של חנוכה, בבית - תחילה מבדילים על היין, ואחר כך מדליקים נרות חנוכה, אבל בבית הכנסת - מדליקים נרות תחילה, ואחר כך מבדילים על היין. ולהלן יבואר טעם ההבדל ביניהם. (קפב)

זמן צאת השבת

כידוע שיש בלוחות השנה שני זמנים של צאת השבת: א. צאת השבת הרגיל [הוא צאת השבת לשיטת רבותינו הגאונים, שכך פשט המנהג אצל רוב עם ישראל]. ב. צאת השבת לדעת רבנו תם [בחורף הוא כחצי שעה לאחר צאת השבת הרגיל, ובקיץ כארבעים דקות לאחר צאת השבת הרגיל].

ויש ליידע את הציבור הקדוש, כי רבנו תם שהיה מגדולי רבותינו הראשונים לפני כשמונה מאות וחמישים שנה, אינו יחידי בדבר, אלא רוב ככל רבותינו הראשונים מסכימים עמו, וכן פסקו מרן השלחן ערוך והרמ"א, כדלהלן. על כן, חובה קדושה על כל אדם שלא לעשות מלאכה האסורה בשבת מהתורה, אלא לאחר צאת השבת לשיטת רבנו תם, ובפרט בחשש עוון חילול שבת שחומרתו גדולה עד מאוד, כי לדעת הפוסקים האלו כל העושה מלאכה בשעה זו, הרי הוא מחלל שבת גמור. וכל הזהירים והמזהירים על זה, ישאו ברכה מאת ה'.

רוב ככל רבותינו הראשונים פסקו כרבנו תם, ומחס: הרמב"ן, הרשב"א, המאירי, הראב"ן, הרא"ה, הריטב"א, הר"ן, הרא"ש, הראב"ד, המגיד משנה, הרז"ה, הסמ"ג, המרדכי, המאורות, רבנו פרץ, רבנו ירוחם, הרוקח, מהרי"ק ועוד. וכן רבים מגדולי רבותינו האחרונים ספרדים ואשכנזים כאחד: הרדב"ז, המבי"ט, מהרי"ט, ספר חרדים, הב"ח, המגן אברהם [וכתב, שכל גדולי הפוסקים פוסקים כן]. [המנחת כהן, הפרי חדש, החתם סופר, הגאון מליסא, מהר"י עייאש, רבי צדקה חוצין, רבי אליהו שמאע, מהר"י פראג'י, מהר"ח אלפנדארי, פרחי כהונה ועוד. והגאון רבי עקיבא איגר והחתם סופר ועוד רבים מרבני אשכנז, היו נוהגים אפילו להקל כרבנו תם בכניסת השבת. וכן פסקו מרן השלחן ערוך (סימן רסא ס"ב) והרמ"א, ובמשנה ברורה שם. והגאון רבי חיים אבולעפיה וחכמי דורו, הכריזו בחרם על אנשי מקומם, שכל מי שיעיז להקל נגד רבנו תם, ינדו אותו. וכן עשה הגאון רבי שמואל לניאדו.

ואמנם מאחר והמנהג הוא כשיטת הגאונים עוד בטרם שנפסק כן בשלחן ערוך, לכן מי שקשה

לו להוציא את השבת כשיטת רבנו תם, סומך על צאת השבת הרגיל. אך מצוה רבה לפרסם ברבים, שהנכון שלא לעשות מלאכה במוצאי שבת עד זמן רבנו תם, שזהו ספק איסור סקילה וכתר. ומה שיש טענו שרבנו תם דיבר לפי מקומו בצרפת, כתב מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, בספרו הליכות עולם: פשוט לכל מעיין, שדברים אלו לא ניתנו להאמר כלל, כי הלא רבנו תם מיישב את הסתירה בדברי התנא רבי יהודה שהיה דר בארץ ישראל, ומה לרבי יהודה עם האקלים של צרפת המרוחקת מאוד מארץ ישראל. גם השולחן ערוך שפסק כן, הלא היה דר בארץ ישראל והורה הלכה ליושבים בה, וכן המב"ט, מהרי"ט, החרדים, הפרי חדש ועוד, כולם גאוני ארץ ישראל היו. ובשו"ת דברי יציב כתב: "האומר שסברת רבנו תם היא טעות במציאות, הרי הוא בכלל אפיקורוס, שפוגע בקדושת רבותינו הפוסקים שמפיהם אנו חיים, והרי גדולים אלו היו בארץ ישראל, וראו בעיני קודשם זמן צאת הכוכבים. ומי שאומר שרבנו תם לא דיבר על ארץ ישראל, הבל יפצה פיהו, ודברי רוח הם נגד האמת, ומצוה לפרסם הדבר". עכ"ל. ובשו"ת מהרי"ף [הגאון רבי יעקב פראג'י, אב בית דין באלכסנדריה של מצרים, לפני כ-350 שנה] כתב: "גילו לי בחלום שטוב הדבר לפרסם בעולם את הקונטרס שחיברתי שאף שיטת הגאונים היא כשיטת רבנו תם, ועל ידי זה הרבה מהחרדים אל דבר ה' יתנהגו על פיו, ואפשר שעל ידי זה תתקרב הגאולה". (עיין בשו"ת יביע אומר ח"ב סימן כא, הליכות עולם ח"ג קמ, חזו"ע ימים נוראים שפה, שבת א רסח, שבת ב שענ ועוד. קפו. השבת בהלכה ובאגדה)

לאור כל האמור, פשוט שגם במוצאי שבת של חנוכה, לא ידליקו את נרות החנוכה עד שיגיע זמן צאת השבת לרבנו תם. וכן פסקו: הגרי"ז מבריסק, אגרות משה פיינשטיין, תשובות והנהגות, וכן נהג האדמו"ר מקלויזנבורג ועוד. וסיים מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל: "וכן אני נוהג". (קפו)

גם בספר נר ציון כתב בשם הגאון רבנו בן ציון אבא שאול, שיש להיזהר במוצאי שבת שלא להדליק נר חנוכה עד צאת השבת לרבנו תם. ואף מי שאינו חושש בזה מן הדין אלא מחומרא, לא יקל בשבת זו, שאפילו אם יהיה ספק, מכל מקום פשוט שכך תקנו חכמים שידליק בזמן שודאי יצאה השבת. וכמו שבערב שבת מדליקים קודם השקיעה, כי כך היתה תקנת חכמים שלא יכשלו בחילול שבת, כך צריך לומר לגבי מוצאי שבת. וכן פסקו הגרי"ש אלישיב ועוד, שזמן הדלקה של חול לחוד, וזמן ההדלקה של מוצאי שבת לחוד. ובמוצאי שבת זמן ההדלקה הוא עד שיצא הספק מליבו. (א תקסז)

☞ ההדלקה בבית הכנסת ☞

טעם המנהג

נוהגים להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת עם ברכה. והטעם לזה, כי מתחילה שתקנו רבותינו ז"ל להדליק נרות חנוכה, היתה התקנה להדליק על פתח הבית מבחוץ, כדי לפרסם את הנס ככל היותר לרבים העוברים ושבים. אך כשיד האומות תקפה על עם ישראל, והיתה סכנה להדליק נרות חנוכה מבחוץ, לא היו יכולים לקיים עוד את פרסום הנס בפתח הבית, וכתחליף לזה, הנהיגו רבותינו הראשונים להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת, שמצויים שם רבים, ובזה יהיה פרסום הנס גדול יותר, וקידוש שמו יתברך ברבים, כמו שנאמר (תהלים סח כז): "בְּמִקְהֵלוֹת בְּרָכוּ

אַלְהֵיִם". ועוד טעם, מכיון שהדלקת נרות החנוכה היא זכר לנס שהיה במנורה בבית המקדש, לכך מודליקים בבית הכנסת שנקרא: "בית מקדש מעט". ועוד כי ישנם אנשים שאין להם בית או שאינם נמצאים בביתם ואין מי שידליק עליהם בביתם, ועליהם לברך "שעשה ניסים" ו"שהחיינו" על ראית נר חנוכה כמבואר לעיל, לכן מודליקים בבית הכנסת כדי שהם יראו ויברכו על הראיה. (בית יוסף סימן תרעא אות ז, ב, מא. ת"ה קפה. ועיין בעלון "ותענג בדשן" גיליון מס' 54 ותורה נחת)

שאלה: יש לשאול, הרי מבואר בחוברת "ראש חודש בהלכה ובאגדה" שלבני ספרד אין לברך על קריאת ההלל בראש חודש מכיון שאינו אלא מנהג, ועל מנהג אין מברכים, כמבואר במסכת סוכה (מד ע"ב) שאין מברכים על חבטת הערבה בהושענא רבה, ולכן אומרים: "חביט, חביט ולא בריד", וכן כתב הרמב"ם (הלכות ברכות פ"א הט"ז): "כל דבר שהוא מנהג, אף על פי שמנהג נביאים הוא, כגון נטילת ערבה ביום השביעי של חג הסוכות, ואין צריך לומר מנהג חכמים, כגון קריאת הלל בראשי חודשים ובחול המועד פסח, אין מברכים עליו. וכן כתב בהלכות חנוכה (פ"ג ה"ז): בראשי חודשים, קריאת ההלל מנהג ואינה מצוה, לפיכך קוראים ההלל בדילוג ואין מברכים עליו, שאין מברכים על המנהג. ע"כ. וכתב רבנו ישעיה מטראני, שאיך יאמר אשר קדשנו במצוותיו וציונו, הלוא אף אחד לא צוה אותו, שאין זה אלא מנהג. וכן פסק מרן בשלחן ערוך וסימן תכב ס"ב): המנהג בכל ארץ ישראל וסביבותיה שלא לברך על ההלל בראש חודש, בין בתחילתו בין בסופו, מאחר ולא היתה תקנת חכמים לקוראו, אלא מנהג שנהגו העם מעצמם, ועל מנהג לא מברכים. ע"כ. ואם כן היאך מברכים על הדלקת נרות החנוכה בבית הכנסת שאינה מתקנת חכמים אלא מנהג בלבד? [ובאמת שלשיטת רבנו תם שמחלק בין מנהג קל כחבטת ערבה שעליו לא מברכים, לבין מנהג חשוב כקריאת ההלל בראש חודש שמברכים, לא קשה, כי גם כאן הוא מנהג חשוב להדליק בבית הכנסת ולפרסם את הנס, לכן מברכים].

תשובה: יש ליישב על פי מה שכתב הגר"א שהדלקת נר חנוכה בבית הכנסת דומה לקריאת ההלל בבית הכנסת בליל יום טוב ראשון של פסח, שאף על פי שעיקר תקנת חז"ל היתה לומר את ההלל בבית על הכוס הרביעי שבהגדה, בכל זאת נוהגים לאומרו גם בבית הכנסת משום פרסומי ניסא, שאז כל הציבור נמצאים ומתפרסמים ניסי יציאת מצרים יותר ויותר ממה שכל אחד יאמר את ההלל בביתו, וכמבואר בתלמוד ירושלמי. והוא הטעם גם בהדלקת נרות חנוכה שבבית הכנסת, שעל ידי זה שמודליקים במקום שהרבים מצויים, מתפרסם הנס הרבה ויש בזה קידוש שמו הגדול יתברך, ודבר זה הוא נישא ורם הרבה יותר מקריאת ההלל בראש חודש, לכן בודאי מברכים עליו, אף שאין מברכים על מנהג קריאת ההלל בראש חודש.

עוד כתב ליישב מרן רבנו עובדיה יוסף צוק"ל, על פי מה שכתב הרמב"ם (הלכות מורים פ"א ה"ב): "אחד דברים שלמדו בית דין הגדול מפי השמועה, והם תורה שבעל פה, ואחד דברים שלמדו מפי דעתם באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן, ואחד דברים שעשאו סייג לתורה לפי מה שהשעה צריכה, והן הגזרות והתקנות "והמנהגות", על כל אחד ואחד מאלו השלשה דברים, מצות עשה לשמוע להם, והעובר על כל אחד מהם עובר בלא תעשה. הרי הוא אומר: "על פי התורה אשר יורוד", אלו התקנות והגזרות "והמנהגות" שיוורו בהם לרבים כדי לחזק הדת ולתקן העולם. "ועל המשפט אשר יאמרו לך", אלו דברים הנלמדים באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן. "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך", זו הקבלה שקבלו איש מפי איש. ע"כ. ומבואר ברמב"ם שגם המנהגים שהנהיגו חכמי ישראל את העם, הם בכלל המצוה לשמוע להם, ואם כן למה מבואר בגמרא שאין מברכים על המנהגים? אלא כוונת הרמב"ם כך היא, שדוקא מנהג שהנהיגו חכמי ישראל לעשותו, יש מצוה לשמוע להם, אבל מנהג שלא הנהיגוהו לאחרים, אלא הם

לעצמם נהגו כן, הרוצה לעשות יעשה והרוצה לחדול יחדל. ומעתה קריאת ההלל בראש חודש, כיון שלא היתה על פי תקנת חכמי ישראל שהנהיגו כן את העם, אלא העם מעצמו נהגו כן, לכן לא מברכים עליו, כי אינו בכלל המצוה לשמוע לחכמי ישראל. וכן מנהג חבטת הערבה שהנביאים לא הנהיגו כן לעם ישראל, אלא נהגו הם לעצמם לחבוט את הערבה, והעם ראו אותם ונהגו מאליהם כמותם, לכן לא מברכים עליו. אבל המנהג של הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת, שחכמי ישראל הנהיגו לעשות כן, ולא העם נהגו מאליהם, בודאי שייך לומר "וציונו", כיון שגם המנהגים שהנהיגו חכמי ישראל הם בכלל מצות "ושמרת לעשות ככל אשר יורוך". ע"כ. (מב)

שְׁפָתֵיךָ יִשְׁקוּ, מְשִׁיב דְּבָרִים נְכֹחִים" (משלי כד כו).

מי המדליק

פרסום הנס בבית הכנסת צריך להיות בכבוד הראוי, על כן הנכון שרוב בית הכנסת ידליק את הנרות, ולא כאותם הנמנעים מלהדליקם, ומחפשים איזה מאן דהוא שידליק. וכן כתב מרן החיד"א: "עינינו הרואות שכמה שליחי ציבור רבנים גדולים, מברכים ומדליקים בבית הכנסת ואחר כך חוזרים ומברכים ומדליקים בביתם". וכן היה מנהגו של גאון עוזנו ותפארתנו רבנו יוסף חיים בעל הבן איש חי זיע"א, וכן נהג מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, לברך ולהדליק בבית הכנסת, ואחר כך היה חוזר לברך ולהדליק בביתו. (מט, מב) וכתב מרן מלכא זצוק"ל (שו"ת יביע אומר חלק ז ס"ס נז): "ומצוה להמציא עצמו להדלקת נרות החנוכה בבית הכנסת ולברך עליהם בציבור".

אם הבן איש חי הדליק, אתה לא תדליק!!

מעשה שסיפר הראשון לציון הגאון רבי מרדכי אליהו זצ"ל. כאשר באתי לגור בשכונת "יגיע כפיים" בירושלים, התפללתי בבית הכנסת "טוויג". באחד מימי החנוכה ישבתי בכניסה לבית הכנסת, והנה ביקשו ממני להדליק את החנוכה. אמרתי להם שאנחנו נוהגים שהשמש של בית הכנסת מדליק. פתאום ניגש אלי אדם אחד מבוגר מאוד, ואמר לי: אני ראיתי את גאון עוזנו ותפארתנו בעל הבן איש חי זיע"א, שהיה מדליק בעצמו את החנוכה בבית הכנסת, ואתה לא רוצה להדליק!! אמרתי: "אם כך, אז אני אדליק", וקמתי והדלקתי.

קטן – בית הכנסת שנותנים לקטן להדליק, הנכון להשפיע עליהם בנעימות שיפסיקו ממנהגם ויתנו לגדול להדליק. אמנם אם יש חשש שתיווצר מחלוקת בציבור, יעזוב אותם לנפשם.

ואף על פי שאינם נוהגים נכון, מכל מקום אין זה חמור כל כך כמו כשמדליק הקטן בבית, שאין לעשות כן כלל, מאחר ובבית הוא צריך להוציא ידי חובה את הגדולים, והיאך יוציאם כשהוא עצמו פטור, לא כן בבית הכנסת אין ההדלקה באה אלא כדי שיראו את הנר ויתפרסם הנס, אך לא יוצאים ידי חובה בהדלקה זו ממש. (נא)

אבל – עיין להלן (עמוד 180) אם ידליק האבל בבית הכנסת.

זמן ההדלקה

מדליקים בבית הכנסת בשקיעת החמה בין מנחה לערבית. וכן מנהגנו להדליק את הנרות בגמר תפילת מנחה ברוב עם, ושירים ומזמרים ומרקדים כחמש דקות עם חלוקת סופגניות לציבור, ומוסרים את השיעור הקבוע כשעה אחת, ומתפללים ערבית, ולאחר מכן הולכים לציבור לבתיהם להדליק נרות בשמחה ובטוב לבב.

ואף שבארנו לעיל שיש להקדים תפילת ערבית לנר חנוכה, כי מצוה תדירה קודמת למצוה שאינה תדירה. אולם, בבית הכנסת אם נמתין להדליק את הנרות לאחר ערבית, נפסיד את מטרת ההדלקה - שהיא פרסום הנס לרבים, כיון שלאחר התפילה מיד, ממחרים הציבור לצאת לבתיהם להדליק את הנרות, לכן מקדימים להדליק קודם ערבית, כדי שבמשך זמן זה יראו הציבור את הנרות ויתפרסם אצלם הנס. (סט. ת"ה קעא)

הנוהגים להדליק בבית הכנסת מזמן "פלג המנחה" [15:50 בערך], אין לערער על מנהגם כלל, שיסודותיו נאמנים מרביתנו הראשונים ועוד, וכן נהגו משנים קדמוניות. (ע) ומצוי בבתי כנסת רבים שמתפללים מנחה סמוך לשקיעה, ופעמים שמסיימים את התפילה ארבע או חמש דקות לפני השקיעה, ומדליקים מיד את החנוכה, ולא ממתניים לשקיעת החמה דווקא.

כתב הרשב"א: מה שאמרו מצוותה עד שתשקע החמה, מסתבר שאינו מעכב, ובוודאי שאילו רצה להקדים ולהדליק קודם לכן הרשות בידו, שהרי יש פרסום הנס, אלא שעיקר המצוה לחייבו בהדלקת נר חנוכה אינה אלא משתשקע החמה, והראיה מהדלקת נר חנוכה בערב שבת, שעל כורחו הוא מקדים להדליק קודם חשיכה. וכן כתבו הארחות חיים, הריטב"א, הר"ן וצרור החיים תלמיד הרשב"א. וכתב היראים שמדליק בעוד היום קצת, שכיון שהתחיל להחשיך קצת, לא אמרינו "שרגא בטיהרא מאי מהני", [לא נאמר "נר בצהרי היום מה יועיל להאיר", שכיון שהחשיך מועיל האור]. ובאותו זמן מתחילים בני אדם לשוב לבתיהם, ומתמיהים כשרואים את הנר דולק מבעוד יום, ויודעים שמחמת המצוה הוא, ומתפרסם הנס. ומרן הבית יוסף (ס"ס תערב) הביא בשם מהר"י אבוהב שכתב בשם הארחות חיים, שאם יש צורך ידליק בפלג המנחה, שאין זה חמור יותר מהבדלה, שמצאנו בגמרא (ברכות כז ע"ב) שרבי יאשיה התפלל ערבית של מוצאי שבת בפלג המנחה של שבת. ובלבד שיתן בה שמן שתדלק עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים. וכן כתבו הפרי חדש, מעשה רוקח ועוד. גם הב"ח כתב, שהשליח ציבור מדליק בבית הכנסת בעוד היום גדול. וכן כתב בשו"ת זבחי צדק שהמנהג בבגדאד להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת קודם תפילת ערבית אפילו מפלג המנחה ולמעלה, ואין לערער על זה כלל. וכן כתב בשו"ת שב יעקב שהמנהג פשוט להדליק מפלג המנחה, משום פרסומי ניסא שיראו אותם הקהל כל תפילת ערבית.

בפני עשרה

אין מברכים על ההדלקה שבבית הכנסת, אלא אם כן נמצאים שם עשרה. ואולם גם אם אין עתה עשרה, אך ידוע לנו שלאחר מכן יבואו עוד אנשים ויהיו עשרה, ויראו את הנרות דולקים, ידליקו את הנרות עתה עם ברכה. ובפרט כשהזמן מצומצם כמו בערב שבת וקרובים לשקיעת החמה. (גב)

רוב מנין

אם יש עשרה בבית הכנסת, אף על פי שארבעה מהם כבר התפללו ערבית ושמעו את הברכות בבית הכנסת אחר, הרי הם מצטרפים לעשרה, וידליק בברכה. (ג)

לאחר שהדליקו בבית

ציבור שמדליקים בביתם, ובשעה מאוחרת יותר באים הם לבית הכנסת לשמיעת שיעור ותפילת ערבית, ידליק אחד מהם בבית הכנסת, ויברך רק ברכת "להדליק נר חנוכה", ללא ברכות "שעשה ניסים" ו"שהחיינו". ואולם אם ישנם שם לפחות ששה אנשים שעדיין לא הדליקו בביתם, יברך המדליק את כל הברכות. ואז רשאי להדליק ולברך את כל הברכות גם אדם שכבר הדליק בביתו. (מח, נג, נז)

ערב שבת

על כן, המדליק בבית הכנסת בערב שבת, מברך רק "להדליק נר חנוכה", מאחר וכל הקהל כבר הדליקו בביתם, וההדלקה נעשית עתה רק לפרסום הנס בלבד. (נז)

נשים. קטנים.

אם אין עשרה בבית הכנסת, אלא בצירוף הנשים שנמצאות בעזרת הנשים ורואות את הנרות, או בצירוף ילדים קטנים שהגיעו לגיל חינוך, [מגיל שש ומעלה, ומבין בנס חנוכה], רשאי להדליק את נרות החנוכה בבית הכנסת עם ברכה, כי גם אצל הנשים והקטנים שייך פרסום הנס. (נב)

"בשביל אהבתך, אינני חפץ להשתמש אלא בשלך"

אמרו במדרש (ילקוט שמעוני בהעלותך תשיט): אמר הכתוב (תהלים קלט יב): "גַּם חֲשֵׁךְ לֹא יִחְשֶׁךְ מִמֶּנִּי, וְלִילָה פִּיּוֹם יֵאִיר פְּחֵשִׁיכָהּ פְּאוֹרָהּ", ולנו אתה אומר "בהעלותך את הנרות?"

משל למה הדבר דומה, למלך שהיה לו אהוב, אמר לו המלך תהא יודע שאצלך אני סועד היום, לך התקן לי. הלך אוהבו והתקין לו מיטה של הדיוט, מנורה של הדיוט, שולחן של הדיוט. כיון שבא המלך באו עימו שמשים וסבבוהו מכאן ומכאן במנורות של זהב, כיון שראה אהובו של מלך את כל הכבוד הזה, התבייש והטמין את כל מה שהתקין למלך, שהיו הכל מן ההדיוט. אמר לו המלך: חייך שאני פוסל את כל כְּלֵי שהבאתי עמי, ובשביל אהבתך אינני חפץ להשתמש אלא בשלך. כך הקדוש ברוך הוא ישתבח שמו ויתעלה כבוד הדרו כולו אורה, שנאמר (דניאל ב כב): "יָדַע מָה בְּחִשּׁוֹכָא, וְנְהוֹרָא עִמָּה שְׂרָא" [תרגום: הקב"ה יודע מה יש בחושך, והאור עמו נמצא בכל מקום], והוא מחבב לישראל ואומר להם: התקינו לי מנורה ונרות, ועשו לי מקדש, ועשית מנורת זהב טהור, ואבוא אליכם. כיון שעשו ישראל כן, מיד באתה השכינה, מה כתוב שם (שמות מ לה): "וְלֹא יָכַל מֹשֶׁה לְבֹא אֶל אֱהֹל מוֹעֵד, כִּי שָׁכַן עָלָיו הָעֶנָן, וַיְכַבֹּד ה' מֵלֶא אֶת

המשפך". מיד קרא לו הקב"ה למשה, שנאמר (ויקרא א א): "וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה, וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֵהָל מוֹעֵד לֵאמֹר". ומה דיבר? "בהעלותך את הנרות". (ילקוט שמעוני בהעלותך תשיט)

מקום הנחת החנוכה

המנהג להניח את החנוכה בבית הכנסת בצד דרום, זכר למנורה שהיתה בבית המקדש בצד דרום. ויניחו במקום גבוה כדי לפרסם את הנס שיראו כולם. וטוב לסדר ששורת הנרות תהיה נמשכת ממזרח למערב, דהיינו שהנר החדש שמוסיף בכל יום, יהיה מצד מזרח [שמאל] לצד מערב [ימין]. [וכן דעת מרן השלחן ערוך]. ויש נוהגים לסדר ששורת הנרות תמשך מצפון לדרום, דהיינו שהנר החדש שמוסיף בכל יום יהיה מצד צפון [שמאל] לצד דרום [ימין]. וכל מקום יעשו כפי מנהגם. (מה)

כתב מרן הבית יוסף (סימן תערה): מצאתי כתוב בשם מהר"י אבוהב ז"ל, כתב בנימוקי יוסף, כי פעם אחת ראה בבית הכנסת שבאותו כלי שהיו מדליקים בו כל השנה להאיר, היו נרות מתוקנות לנר חנוכה. ואחר שהדליק המדליק נר חנוכה, היה מוליך החבל בידו להגביה הכלי להעמידו במקומו המיוחד לו כל השנה. ומיחה ביד המדליק שלא יעשה כן, שאף על פי ששמעו העומדים בבית הכנסת את הברכה של חנוכה בשעת ההדלקה [ואם כן ראו שהנרות הללו לחנוכה הם ולא לתאורה], מכל מקום הרואה שלא היה שם באותה שעה, יאמר לצורכו הוא שהדליק [לתאורה], ולכן ציוה שלא יגביה את הכלי אלא שיניחנו למטה בפחות מעשרה. ואמר שעדיין יש לפקפק על זה, לפי שעדיין משתמשים לאורה, וכיון שרגילים כל השנה להדליקו כדי להשתמש לאורה, אף על פי שאינה במקומה [למעלה בגובה], כיון שאין נר [אחר] במקום נר חנוכה, אי אפשר שלא ישמש נר חנוכה לעומדים שם במקום הנר שהיו רגילים. לכן לצורך נר חנוכה, ראוי לחדש כלי אחר, ע"כ, וכתב עליו מהר"י אבוהב: ונראה לי שמאחר והדלקת נר בבית הכנסת אינה אלא משום מנהג שנהגו, ואין חוששים שיהיה לפני הפתח אלא לפני ההיכל, [ממילא ניכר שהדלקתו למצוה ולא לתאורה, ולכן] אין לדקדק בזה כל כך משום הנכנסים והיוצאים [שיחשבו שהדליקו לתאורה]. ועוד, שאפילו בבית אין אנו מדליקים עכשיו אלא בפנים מפני בני הבית, ואם כן אין לחוש לעוברים ושבים כל כך, וכל שכן בבית הכנסת שהרי כל הבאים לשם יודעים שאלו הנרות של חנוכה הם. ע"ש.

כמות השמן

גם בבית הכנסת יש לתת כמות שמן כשיעור הדלקה של חצי שעה, ובלבד שיהיו שם אנשים במשך הזמן הזה ויתפרסם הנס. אולם אם לאחר תפילת ערבית הולכים כולם לבתיהם, די לתת שמן כשיעור זמן התפילה, מאחר ואין פרסום הנס יותר. ומטעם זה, רשאים גם לכבות את הנרות מיד לאחר תפילת ערבית. (ממ)

בתי כנסת רבים – שטיבלך

מקום שיש בו כמה חדרי בתי כנסת שמתפללים בהם מנין אחרי מנין [כמו בתי הכנסת "מוסיוף" בירושלים עיר הקודש או שטיבלך], רשאי הגבאי לברך ולהדליק בבית הכנסת אחת בין מנחה לערבית, ולאחר כמה דקות שוב לברך את כל הברכות ולהדליק בבית הכנסת הסמוך שעתה סיימו את תפילת מנחה, וכן הלאה שוב ושוב

בכל שאר בתי הכנסת. כיון שבכל פעם הם ציבור אחר לגמרי ומקיים בהם פרסומי ניסא ברבים. ומכל מקום פשוט שאין צורך שדוקא הגבאי יסתובב מבית הכנסת לבית הכנסת להדליק, אלא בכל מנין ידליק אחד מהם לפרסם את הנס. (נז)

21

מנין אחר מנין באותו בית הכנסת

ציבור שהדליקו את נרות החנוכה בבית הכנסת בין מנחה לערבית והלכו לבתייהם, ועתה באו אנשים אחרים להתפלל בבית הכנסת, רשאים להדליק שם. כיון שפנים חדשות באו לכאן, שאצלם לא התקיים עדיין פרסום הנס ברבים. (עיין בהרחבה בעלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 54 ותרזה נחת)

מאחר והטעם העיקרי להדלקה בבית הכנסת הוא משום "פרסומי ניסא" להדליק ברוב עם, וכמו שכתב הריב"ש (סימן קיא) שהוא מנהג ותיקין, כיון שאין אנחנו יכולים לקיים את המצוה כתקנה להניח על פתח הבית מבחוץ, ונמצא שאין כאן פרסומי ניסא כי אם לבני ביתו לבד, לכן הנהיגו להדליק בבית הכנסת לקיים מצות פרסומי ניסא. וכן מפורש במאירי (שבת כג ע"ב) שכתב: "וזה שנהגו להדליקם בבית הכנסת, עיקר הענין משום פרסומי ניסא, ולא לכוונה אחרת, והדבר נאה". ע"כ. וכן בשו"ת שיח יצחק וויס הי"ד (סימן שלח) הוכיח במפורש שהטעם של פרסומי ניסא הוא העיקר. ע"ש. נמצא שההדלקה בבית הכנסת, אין זה דין ב'חפצא' שהמקום גורם להדליק, אלא זה דין ב'גברא', שמחמת האנשים שבאים לשם, אנחנו מקיימים בהם פרסומי ניסא.

לאור האמור, בתי כנסת שמדליקים נר חנוכה בין מנחה לערבית, ולאחר זמן שכבו הנרות או שכיבו אותם לאחר התפילה מחשש שריפה, באים אנשים אחרים לשיעור תורה וערבית, כיון שהם לא ראו עדיין נר חנוכה, יש להדליק שוב בבית הכנסת בברכה, כיון שאין דין ההדלקה תלוי בבית הכנסת, שנאמר שכבר הדליקו שם, אלא בבני אדם, ופנים חדשות באו לכאן. ואל תאמר שידליקו בלי ברכה, שהרי חלק חשוב בפרסום הנס הן הברכות, ובלוי ברכה הריהו כמדליק נר נשמה. וכן מבואר בבית יוסף (סימן תרעא) בשם הכל בו שכתב, מדליקים בבית הכנסת, כדי לפרסם את הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם, שיש בזה פרסום גדול להשם יתברך וקידוש שמו כשמברכים אותו במקלות. וכן הלשון בספר המכתם ובאבודרהם (מעריב של שבת).

וכיון שמרן זצוק"ל פסק להדליק באולמות וכנסים כי יש כאן פרסום הנס, למה יגרע מנין חדש בבית כנסת, והרי עדיין יש כאן פרסום הנס. ובאמת שאם באו הציבור וראו חנוכה דלוקה, יש סברא לומר שלא יכבו אותה, כי סוף סוף אלו נרות חנוכה שברכו עליהם ויש בהם פרסומי ניסא, אבל אם כבר כבו הנרות, ידליקו בברכה. ומעתה, בבית הכנסת שיש כמה מניינים, הנכון שיתנו מראש שמן לחצי שעה בלבד, ועד שיגיעו המנין השני, בוודאי יִכְבּוּ הנרות, ויוכלו להדליק בברכה. אבל אם עדיין הם דולקים, לא יִכְבּוּ אותם. וכן פסק הגאון רבי יהודה ברכה בספרו ברכת יהודה (ח"ב סימן נט), והביא שכן הורה למעשה מרן מלכא זצוק"ל שאם באו הציבור וראו את החנוכה דולקת שלא יכבו אותה. ושכן כתב בספר שלחן ערוך המקוצר (ח"ג סימן קכ עיני יצחק ס"ק לו), וכן בספר יומי דחנוכה (ח"א פ"ט ה"ט). ע"ש. שוב ראיתי תשובה מכתבים ישנים של מרן זצוק"ל (הובאה בקצור שלחן ערוך חזון עובדיה חנוכה עמוד פג הערה 21) שכתב: "ואפילו במקום [בבית הכנסת] אחד, אם כבתה, ובאו מנין אחר להתפלל ערבית, יכולים לחזור ולהדליק בברכה עם שהחינו. ואפילו השמש מדליק, מברך כל הברכות". עכ"ל.

ואתה דע, כי גם אם נבדוק בבתי כנסת ונראה שאינם מדליקים במנין שני גם כשכבו הנרות,

לא מחמת כן נאמר שיש מנהג שלא לברך, שהרי אם נלך אחר מנהגי בתי הכנסת, כמה בתי כנסת תראה שבכלל לא מדליקים כשיש להם כמה חדרים, ומסתפקים להדליק רק בבית הכנסת הגדול, והרי מנהגם בוודאי שאינו תואם את שיטת מרן זצוק"ל שמפורש כתב (עמוד נז) שבמקום שיש כמה חדרים בתי כנסת שמתפללים מניין אחרי מניין כמו בתי הכנסת "מוסיוף", מברכים ומדליקים בכל בתי הכנסת בין מנחה לערבית, כי בכל פעם ופעם הם ציבור אחר לגמרי, ומתקיים בהם פרסומי ניסא. ע"ש. ואם כן מה לנו לקרוא "מנהג" לבתי כנסת שונים שלא תמיד הונהגו על ידי חכמים. וכבר כתב הגאון החיד"א (שירי ברכה או"ח סימן תנו) שהרבה מנהגים התפשטו על ידי דלת העם, ואין ראייה מהם. ובשו"ת יביע אומר (חלק ה או"ח סימן ט אות ה) העיר על מה שכתב הרב כף החיים (סימן נו ס"ק לו) שהמנהג שלא לפסוע ג' פסיעות בסיום הקדיש חוץ מקדיש תתקבל. וכתב: ואין כל הכרע מהמנהג שמביא, שנוסד על פי חכמים הבקיאים בהלכה. וכבר כתב המהריק"ש בשם הרא"ם שכל כיוצא בזה, אינו חשוב מנהג. וכן כתב בשו"ת דבר משה, שאין להביא ראייה ממנהג העולם, אם לא שנעשה על פי חכמים בקיאים בהלכה. ע"ש.

זאת ועוד, נראה שלא שייך לומר פה "ספק ברכות להקל", שהרי כל המושג של הדלקה במסיבות, אין לך "ספק ברכות להקל" גדול ממנו, שהרי כמה מגדולי הדור [מנחת יצחק וויס, הגרש"ז אורברך, שבט הלוי, ציץ אליעזר, הגרי"ש אלישיב] פסקו שלא לברך, ובכל זאת מרן מלכא זצוק"ל חלק עליהם ופסק לברך, וסייע את דבריו מעוד כמה גדולים, ולא חשש ל"ספק ברכות להקל", כי עיקר הטעם הוא משום "פרסומי ניסא". וכיון שאנחנו הולכים תמיד בשיטת מרן זיע"א, על כן כל שיש פרסומי ניסא לפנינו חדשות, ידליקו בברכה. [וכל שכן שאפשר שאף הגדולים הנ"ל יודו במקרה זה להדליק שוב באותו בית הכנסת, כי דוקא באולמות שאין עליהם שם בית הכנסת, לא הצריכו להדליק]. וכן מצאתי שהורה הגאון רבי ניסים קרליץ זצ"ל בספר דיני הדלקת נרות חנוכה (עמוד מה), וכתב: בית הכנסת שיש שם כמה מניינים למעריב, יכולים להדליק פעם שניה ולברך, מכיון שיש שם ציבור נוסף שמתפללים. ואולם כל זמן שהמנורה עדיין דולקת מההדלקה ראשונה מקיימים בה את המצוה, ואז לא יברך פעם נוספת. וכן אמר לי תלמיד חכם גדול שכן הורה הגאון רבי חיים קניבסקי זצ"ל. גם בספר שמן אפרסמון (חלק ב סימן טז) פסק שיברכו במנין שני, ואפילו צידד שכל שעברה חצי שעה אף שהנרות עדיין דולקים, יכבה ויברך שנית. ע"ש. על כן הלכה למעשה, יש לתת שמן לפני ערבית בחנוכה שתדלק חצי שעה בלבד, וכשיבואו המנין השני שהם פנים חדשות והנרות כבר כבו, ידליקו שנית בברכה.

לא יוצאים ידי חובה

אין יוצאים ידי חובה בהדלקת הנרות שבבית הכנסת, כיון שמצות הדלקת נר חנוכה היא: "נר איש וביתו", ובית הכנסת לא נחשב ביתו של אדם. על כן, מי שהדליק בבית הכנסת, לא יצא ידי חובתו ועליו לחזור ולהדליק בביתו שנית. (ג)

הדר בביתו לבדו, וכיבדוהו להדליק בבית הכנסת, כשחוזר להדליק בביתו, יברך רק ברכת "להדליק נר חנוכה", ללא ברכות "שעשה ניסים" ו"שהחיינו". (ג)

והטעם בזה, כי אף שלא יוצאים ידי חובה בהדלקה שבבית הכנסת, בכל זאת כיון שיש אומרים שברכות "שעשה ניסים" ו"שהחיינו", אינן קשורות להדלקת הנרות דוקא, אלא הן על עצם ימי החנוכה, על הניסים והשמחה שבימים אלו, ורק הסמיכות חז"ל להדלקת הנרות, נמצא שבבית הכנסת, יצא ידי חובתו בברכות אלו, לכן לא יחזור לברך. אבל מי שיש לו בני בית. כשחוזר

להדליק בביתו, יחזור גם על ברכות אלו, כיון שעדיין צריך להוציאם ידי חובה. (נג) ולבד מזה, מאחר ומי שאין לו היכן להדליק בלילה זה ולא מדליקים עליו בביתו, ורואה נרות חנוכה בבית הכנסת, מברך עליהם "שעשה ניסים" ו"שהחיינו", ויוצא בזה. גם זה הרווק שהדליק בבית הכנסת, יצא ידי חובה בברכות אלו בבית הכנסת, ולא יצטרך לברכם שוב בביתו.

ההדלקה בשחרית

מנהג הגון ונכון להדליק נרות חנוכה בלי ברכה בבית הכנסת בתפילת שחרית, כדי לפרסם את הנס. ונהגו להדליקים כשמגיעים למזמור "ארוממך ה' כי דליתני" שאומרים קודם "ה' מלך". ועוד טעם יש למנהג זה, לפי המבואר בזוהר הקדוש, שהיו מדליקים בבית המקדש את המנורה פעמיים בכל יום בבוקר ובערב, וכן כתב הרמב"ם (פ"ג תמידין ומוספין הי"ב). כזכר לזה, נהגו להדליק בבתי כנסיות שהם "בית מקדש מעט" גם בבוקר. (א, ב)

בתי מדרשות רבים, שעוסקים בהם בתורה במשך כל היום, נוהגים לתת הרבה שמן בהדלקה שבתפילת שחרית, כדי לפרסם את הנס יותר ויותר גם לקהל הבאים לעסוק בתורה במשך היום, ותבוא עליהם ברכת טוב.

ההדלקה בערב שבת

בתי כנסת שמתפללים מנחה בערב שבת של חנוכה מוקדם, כפי שבארנו לעיל שטוב להדר ולהתפלל כן, ישתדלו להדליק את הנרות לא בסמוך מדי לשקיעה, כדי שלא יכנסו לחשש חילול שבת חס ושלום. אבל בתי כנסת שמתפללים מנחה בערב שבת זו כמו בכל ערב שבת סמוך לשקיעה, ידליקו את הנרות קודם תפילת מנחה, שהוא כעשרים דקות לפני השקיעה. (ת"ה קצב)

ההדלקה במוצאי שבת

במוצאי שבת של חנוכה, בבית הכנסת - מדליקים נרות חנוכה תחילה, ואחר כך מבדילים על היין.

ואף שבארנו לעיל שמצוה תמידית קודמת למצוה שאינה תמידית, והבדלה הרי היא מצוה תמידית בכל מוצאי שבת ויום טוב, והיינו צריכים להקדימה להדלקת הנרות שאינה אלא שמונה ימים בשנה? מכל מקום בהבדלה ישנו ענין מיוחד לאחר אותה ככל היותר, כיון שבה אנו מבטאים את יציאת השבת, ואם נקדימה, יראה כאילו השבת כבדה עלינו ואנו רוצים להתפטר ממנה חס ושלום, לכן הגם שהיא תמידית, מאחרים אותה לאחר ההדלקה. גם כן, מאחר ואם יבדילו קודם על היין, הלא דרך בני אדם בכל מוצאי שבת לאחר ששומעים את ההבדלה ללכת מיד לבתיהם, ונמצא שבשעת הדלקת הנרות לא יהיה פרסום הנס כל כך, כי רבים ממהירים לצאת, והלא כל מטרת הדלקת נרות החנוכה בבית הכנסת, היא אך ורק כדי לפרסם את הנס ברבים, לכך תחילה מדליקים את הנרות ברוב עם, ואחר כך מבדילים על היין, כדי שלפחות בשעת ההבדלה שעדיין הציבור נמצא, יהיה פרסום לנס. והמדליק את הנרות, כיון שאמר "אתה חוננתנו" בערבית, מותר לו לעשות מלאכה ולהדליק את האש. ואפילו אם שכח לומר "אתה חוננתנו", יאמר כך: "ברוך המבדיל בין קודש לחול", ויהיה רשאי לעשות מלאכה, כדין כל מוצאי שבת.

ואמנם עדיין יש להבין, למה לעיל התבאר שבבית, אנו עושים להיפך, תחילה מבדילים על היין ואחר כך מדליקים את הנרות, ואילו בבית הכנסת תחילה מדליקים את הנרות ואחר כך מבדילים על היין. ויש לומר, כי בבית לא שייך הטעם הראשון שהזכרנו שעדיף לאחר את יציאת השבת, כיון שבבית, בעל הבית בעצמו הוא זה שמדליק את הנרות והוא זה שמבדיל על הכוס, ומאחר שבעל כרחו במעשה הדלקת האש מסלק מעליו את השבת, לכך חוזר הדין שמצוה תמידית קודמת. לא כן בבית הכנסת שרק אחד מדליק את הנרות ורק אצלו מסתלקת השבת, אבל שאר האנשים שאצלם מתפרסם הנס בלבד, מרוויחים את המעלה לאחר את יציאת השבת. ועוד, כי בבית לא שייך הטעם השני הנ"ל של חשש מיעוט פרסום הנס, כי דווקא בבית הכנסת שנמצאים שם רבים ולאחר ההבדלה ילכו לביתם, לכך מדליקים תחילה כדי לפרסם אצלם את הנס, מה שאין כן בבית שנשארים בני הבית גם לאחר ההבדלה, אם כן יבדיל תחילה שתדיר קודם, ואחר כך ידליק, ויהיה עתה פרסום הנס בשווה. (קפב)

זמן ההדלקה במוצאי שבת – יותר פרסום הנס

בתי הכנסת שאינם מבדילים על הכוס במוצאי שבתות, וסומכים על כל אחד ואחד שמבדיל בביתו, הנכון שידליקו את נרות החנוכה לאחר העמידה של ערבית בסיום אמירת חצי הקדיש מפי השליח ציבור, קודם שיתחילו "שובה ה' עד מתי" [ויהי נועם"], כדי שלפחות בזמן מועט זה יראו הציבור את הנרות ויתפרסם הנס. וזה עדיף מאשר להדליק לאחר התפילה, ומיד לאחר ההדלקה ילכו כולם לבתיהם. ואמנם גם בבתי הכנסת שמבדילים על היין לאחר התפילה, כדאי שידליקו את הנרות כזכור, כדי שיתפרסם הנס ככל היותר. גם כי במציאות רבים המה הממהרים לבתיהם בסיום הדלקת הנרות ואינם ממתניים להבדלה כלל, ונמצא שלא נעשה פרסום הנס כראוי.

"בורא מאורי האש"

אין מברכים ברכת "בורא מאורי האש" על נרות חנוכה, כיון שאין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד. אולם על נר השמש, מותר לברך "בורא מאורי האש". ובכל אופן, אם עברה חצי שעה מהרגע שהדליק את הנרות, כיון שמותר ליהנות מאורם, רשאי לברך עליהם "בורא מאורי האש". (ת"ה ריב. קב)

כנסים ושמחות

מצוה גדולה לארגן כנסים ומסיבות בימי החנוכה, לקירוב לבבות של אחינו התועים, ולהדליק שם נרות חנוכה עם ברכה, כדי לפרסם את הנס ברבים. וטוב שיתפללו שם גם תפילת ערבית, שאז המקום דומה יותר לבית הכנסת. והוא הדין באולם שמחות שמתקיימת שם חתונה או בר מצוה וכדומה, שרשאים לברך ולהדליק שם, כדי לפרסם את הנס. וכן היה מעשה רב אצל מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, בכנס חלוקת מלגות על כתיבת חידושי תורה, שהתקיים ב"בנייני האומה" בירושלים, ומרן בעצמו ברך את כל הברכות, לאחר שכבר ברך והדליק בביתו. (ואז נדברו, משנת יעקב רוזנטל, בית מרדכי ועוד. שו"ת יביע אומר חלק ז סימן נז. מז)

מקומות ציבוריים

במקומות ציבוריים כמו חנויות או בכניסה לעיר וכיוצא בזה, ראוי ונכון ומצוה גדולה להדליק שם נרות חנוכה, כדי לפרסם את הנס לרבים, ובפרט שעוברים ושבים שם רבים מאחינו התועים מדרך התורה והמצוות, שאינם מדליקים נרות חנוכה בביתם, ועל ידי שרואים את הנרות הללו, מתחזק ליבם באמונה בהשם יתברך. אך ישימו לב שלא לברך על הדלקה זו כלל ועיקר. כי אף על פי שיש בזה פרסום הנס, מכל מקום לא ציוו חז"ל להדליק אלא בבית, כמו שאמרו "נר איש וביתו", ורבותינו הראשונים הרחיבו את ההדלקה גם לבית הכנסת שהוא מקום שמתכנסים בו רבים, ולכן גם באולם שמחות מברכים על ההדלקה. אבל בחנויות שאין זה מקום התכנסות אלא באים קונים ויוצאים, וכן בכניסה לעיר או ברחוב שלא מתכנסים שם, אין לברך על הדלקה זו כלל.

דין שארית השמן

22

השמן הנותר

אם באחד מלילות החנוכה, כבה הנר בתוך חצי השעה הראשונה של ההדלקה, רשאי למחרת להוסיף עליו שמן ולהדליק בו שוב, אך אם כבה בלילה השמיני, אסור להשתמש בשמן הנותר לאכילה או לדבר אחר, ועל כן ישרוף אותו, מפני שהוקצה [ייחדו] למצוותו. ואולם, אם כבה הנר לאחר חצי השעה הראשונה, רשאי להשתמש בשמן לכל צורך שהוא, מאחר ונגמרה מצוותו. (סימן תרעז סעיף ד. קס) ועיין בכל זה בהרחבה בעלון "ותתענג בדשן" גיליונות מס' 7-10 ותרזה נחת גדולה עד מאוד)

שאלה: יש להבין, מדוע נר חנוכה שכבה בתוך חצי השעה הראשונה של ההדלקה, נאסרה שארית השמן לכל שימוש, ואילו עצי הסוכה לאחר חג הסוכות, אינם נאסרים בשימוש, והלוא שניהם שיירי מצוה לאחר מצוותם, [שהרי כשכבה הנר בתוך החצי שעה, כבר הסתיימה מצוותו ואין חובה להדליקו שוב, כמו שבארנו לעיל "כבתה, אין זקוק לה"!]?

תשובה: יש ליישב, כי בנר חנוכה מאחר ועשוי השמן שבכמות חצי שעה להתבער כולו, נמצא שמתחילה ייחד את כל הכמות הזו למצוה עד שתכלה ותתבער, שהרי אינו מצפה שיכבה הנר בתוך החצי שעה וישתמש בשמן, לכן אם נשאר מהשמן שבתוך זמן זה, הרי הוא אסור בשימוש, כי ייחדו למצוה. לא כן בעצי הסוכה שאינם עשויים להתכלות ולהתבער, אלא להשתמש בהם בלבד בימי החג, לכך לאחר החג שגמר להשתמש בהם למצוותם, מותרים הם בכל שימוש. ועתה מובן, שאם כבה הנר לאחר החצי שעה, שמותר השמן בכל שימוש, מאחר ושמן זה הוא כמו עצי הסוכה לאחר זמן מצוותם שמותרים בשימוש, מאחר שלא הוקצו אלא לזמן מצוותם בלבד, כן גם השמן לא הוקצה אלא בכמות של זמן מצוותו בלבד, דהיינו חצי שעה ולא יותר, והנותר לאחר חצי שעה, הוא שמן אחר שלא הוקצה למצוה מעולם. (ראשונים. ב"י ס"ט תרעז. קא. קב, קסא)

ולפי האמור כתב ליישב מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, מה שהקשה הגאון האבני נזר מהגמרא (מסכת סוכה מו ע"ב), שהפריש שבעה אתרוגים לשבעת ימי חג הסוכות, ובכל יום מנענע הוא באתרוג אדם אחר, רשאי לאכול למחרת את האתרוג שנענע בו אתמול, אבל באותו יום אסור, כי מאחר שראוי למצותו שוב לנענע בו, אזי הוקצה למצותו לכל אותו היום. וקשה,

הלוא גם בנר חנוכה, השמן הנותר לאחר החצי שעה, ראוי למצותו שוב להדליק בו במשך הלילה, ואם כן נאסור את שארית השמן כל אותו הלילה? אך לפי האמור לעיל לא קשה, כי דוקא באתרוג שעומד לפנינו, וראוי למצותו במשך כל היום, לכך נאסר באכילה כל אותו היום, אבל בנר חנוכה, השמן שהוקצה להדלקת הנר למשך חצי שעה, כבר חלף הלך לו והתבער מן העולם, ושאר השמן שנותר לאחר החצי שעה, מעולם לא הוקצה למצוה, שאין האדם מקצה אלא את השמן הצריך למצוה בלבד ולא יותר, לכן לא שייך לאסרו לכל אותו הלילה. (קב)

שארית השמן שבקבוק

בקבוק שמן שקנה אותו לנרות חנוכה, פשוט ששארית השמן שנשארה בבקבוק, מותרת לצורך אכילה או הדלקה אחרת ללא כל חשש. (קסז)

שארית הפתילות

יש שורפים את הפתילות הנשארות שהדליקו בהם נרות חנוכה, מאחר ויש אומרים שהוקצו למצוותם להדלקה בלבד (ת"ה קכו). ורבים נהגו לשומרם עד ערב פסח לשורפם בביעור חמץ, שכיון שנעשתה בהן מצוה אחת, תעשה בהן עוד מצוה.

מנהגי חנוכה

סעודות מצוה

מצוה להרבות בסעודות בחנוכה ברוב עם להלל ולשבח את השם יתברך על הניסים והנפלאות שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, עם דברי תורה וחיזוק האמונה בשירה והלל. ובלבד שהכל נעשה בקדושה ובטהרה, וביראת שמים טהורה. אבל מסיבת חנוכה הנעשית בתערובת גברים ונשים יחד, אין זו סעודת מצוה, והשכינה מצטערת ומסתלקת משם. (טו)

מרחן הבית יוסף (סימן עתר אות ב) כתב בשם מהר"מ מרוטנבורג, שריבוי הסעודות שמרבים בחנוכה, הן סעודות הרשות, וכן כתב המרדכי בשמו, וכן פסק בשלחן ערוך. והנה בדרכי משה (אות א) כתב בשם מהר"א מפראג שבמגילת תענית אמרו, שקבעו את ימי החנוכה לימים טובים משום "חנוכת המזבח". וכן כתב האור זרוע, וכן משמע בפסיקתא רבתי. ואילו הטור כתב שקבעוהו משום "הנס" להלל ולהודות? וצריך לומר שמשום הנס קבעוהו להלל ולהודות, ומשום חנוכת המזבח קבעוהו למשתה ושמחה. וכן משמע מרש"י. ולכן נהגו במשתה ושמחה בימים אלו. עי"ש.

ובאמת שכן נראה מהרמב"ם (הלכות חנוכה פרק ג הלכה א) שכתב: ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחילתם מליל חמשה ועשרים בכסלו, ימי שמחה והלל, ומדליקים בהם הנרות בערב. ע"כ. וכתב המעשה רוקח, ומשמע מדברי רבנו שהסעודות שעושים בימים אלו אינן סעודות הרשות, אלא סעודות מצוה, כי אין שמחה אלא באכילה ושתיה, והיינו דרך סעודה. וכן כתב הגאון מהר"ש קלוגר בספרו בנין שלמה על הרמב"ם, שמדברי רבנו מבואר שימי חנוכה הם ימי שמחה, ומצוה יש בסעודתם. וכן כתב בנימוקי מהרא"י. וכן כתב בסדר משנה, שכוונת הרמב"ם לשמחה ממש, ושהסעודות בימי חנוכה, סעודות מצוה הן. גם הרש"ל

בים של שלמה (ובא קמא פרק ז' סימן ל') כתב: ואותן סעודות שעושים בימי חנוכה סעודות מצוה הן, כמו שכתב הרמב"ם שקבעום לימי שמחה והלל, ולא כמו שכתב מהר"ם שסעודות רשות הן. וכן נמצא במרדכי הארוך שנקבעו לימי משתה ושמחה כמבואר במגילת תענית, שקבעום ימים טובים משום חנוכה המזבח. וכן משמע מהתלמוד שנתקנו לימי משתה ושמחה, שהרי אמרו ושבת כ"א ע"ב) לשנה אחרת קבעום ימים טובים בהלל ובהודאה, וממה שלא אמר קבעום להלל והודאה בלבד, משמע שקבעום גם לימים טובים למשתה ושמחה. וקל וחומר הוא וכו'. ע"ש. וכן כתב בשמו בספר מטה משה, ומורי הרש"ל כתב, שמצוה לשמוח בחנוכה על ידי סעודות מצוה. ושכן פסק הרמב"ם. [והוסיף שם רמז לדבר, שהרי חנוכה יחול כמעט תמיד בפרשת מקץ, שנאמר בה (בראשית מג טו): "וְטַבַּחְתָּ סֶבֶחַ וְהִלַּחְתָּ, כִּי אֲתִי יֵאָכְלוּ הָאֲנָשִׁים", ח' שבסוף תיבת טבח עם תיבת והלל, ואמרו מהר"ר שלום שיש לנהוג בחנוכה שמחה ומשתה, וכן הוכיח מהרמב"ם. גם הארחות חיים כתב בשם הרמב"ם, שהסכימו כל החכמים לקבוע ימים אלו לשמחה והלל. ובכל בו כתב, לימי משתה ושמחה. ורבנו יונה גירונדי בפירושו על התורה כתב: "ולכן תיקנו חכמים שיהיו ימים אלו ימי משתה ושמחה". וכן כתב רבי יצחק בן גיאת במאה שערים שימי חנוכה הם ימי שמחה, ואומרים בהם הלל, שנאמר בו (תהלים קיח כד): "זֶה הַיּוֹם עָשָׂה ה', נְגִילָה וְנִשְׂמָחָה בּוֹ". וכן כתבו הרמב"ן והריטב"א. גם התוספות (תענית יח ע"ב) כתבו, שחנוכה ופורים אסור להתענות בהם, כי ימי משתה ושמחה הם. ובתשובת הרשב"א כתב, שאף בחנוכה ופורים יש שמחה ועונג, אף שאינם בכלל מועדים וימים טובים. ובאבן עזרא כתב על הפסוק (ובמדבר יז): "וּבַיּוֹם שִׁמְחֶתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם" – ששבתם מארץ אויב, או ניצחתם את האויב הבא עליכם, וקבעתם יום שמחה כימי פורים, ימי חנוכה שמחה. ע"ש. גם במגילת אנטיוכוס כתוב שקבעום לימי משתה ושמחה.

וכתב הב"ח, ולענין הלכה נראה לי, שלא כמו שכתב מהר"ם שסעודות רשות הן, שהרי מוכח להיפך מהרמב"ם שימי שמחה הם. וכן כתב המרדכי הארוך. וכן מוכח ממה שכתב הראבי"ה בשם רבנו יואל, וכן כתב מהר"ש שיש לנהוג שמחה בחנוכה. גם בסימן תרפ"ב כתב, שימי חנוכה ימים טובים הם וסעודות מצוה הן. וכבר נהגו כן גדולי הדורות הקדמונים. ע"ש. גם בשו"ר כנסת הגדולה הביא דברי הרש"ל, הב"ח ומהר"ש, וכתב, שהעושה סעודה בכל ימי חנוכה, הרי זה משובח. וכן כתב באלוה רבה. והגאון יעב"ץ כתב בסידורו, שמצוה לעשות את ימי חנוכה ימים טובים בשמחת סעודות.

ובמרדכי הארוך כתב, ואף על פי שכתב מהר"ם, שסעודות הרשות הן, מכל מקום הואיל וחנוכה הוא מן הימים שאסור להתענות בהם, והתחייבו בהם באכילה ושתיה, ועוד שאומרים בברכת המזון על הניסים, ומודים ומהללים להקב"ה על ניסיו ונפלאותיו, והוא פרסום הנס, לכן אינן בכלל סעודות הרשות. ע"כ. וכתב בדרכי משה: בהגהות מנהגים לרבי אייזיק טירנא כתב, סעודות חנוכה רשות הן, ולכן נהגו לומר מזמורים ולהרבות בו תשבחות, כדי שיהיה כסעודת מצוה, וכן השיב מהר"ם. וכן כתב בהגה (סימן עתר ס"ב).

למה לא קבעו בימי החנוכה משתה ושמחה כמו בפורים?

שואל הב"ח (ס"ס עת"ר), למה לא "חייבו" חכמים בימי החנוכה לעשות משתה ושמחה כמו בפורים שחלק ממצוות היום הם "משתה ושמחה"? ונראה שבפורים עיקר הגזירה היתה לפי שנהנו מסעודתו של אותו רשע [אחשוורוש], לכן נגזר עליהם להרוג ולאבד את הגופים, כי נהנו מאכילה ושתיה של איסור. וכשעשו תשובה, עינו את נפשם כמו שאמרה אסתר (אסתר ד טו): "לֵךְ כְּנֹסִים אֶת כָּל הַיְהוּדִים... וְצוּמוּ עָלַי וְאֵל תֵּאָכְלוּ וְאֵל

תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לַיְלָה יוֹסֵם". לפיכך קבעום למשתה ויום טוב, לזכור עיקר הנס. אבל בחנוכה עיקר הגזירה היתה על שהתרשלו בעבודת בית המקדש, ועל כן היתה הגזירה לבטל מהם את העבודה, כמובא במדרש שגזר עליהם אותו רשע לבטל קרבן התמיד. ועוד אמר, מצוה אחת יש בידם אם אתם מבטלים אותה מידם, הם אבודים, ואיזו? זו הדלקת המנורה שכתוב בה (שמות כז כ): "לְהַעֲלֹת נֵר תְּמִיד", כל זמן שמדליקים אותם תמיד, הם עומדים... עמדו וטימאו את כל השמנים. וכשחזרו בתשובה למסור נפשם על העבודה, הושיעם ה' על ידי כהנים עובדי העבודה בבית ה'. ולכן נעשה הנס גם בנרות, תחת אשר הערו נפשם למות על קיום העבודה, לפיכך לא קבעום [חובה] אלא להלל ולהודות שהיא העבודה שבלב.

מסירות נפש

שואל הגאון רבי אלחנן וסרמן, מדוע בגזירות המן הרשע, הסתפקו עם ישראל בתפילות וצומות, ולא עלה על דעתם להילחם בכח הזרוע, ואילו בגזירות אנטיוכוס והיוונים, לא הסתפקו בתפילות וצומות, אלא חרפו נפשם למות במלחמה של ממש?

ואפשר לומר מפני שבפורים הגזירות היו על הגוף, וזוהי הנהגה הנקראת "מעשה ה'" שמטרתה להחזירנו למוטב, באופן זה אין מקום למלחמה, אלא הדרך היא לשוב אל ה' בתפילה ובצומות, עד ישוב חרון אפו וירחמנו. לא כן בחנוכה שהגזירות היו על הנפשות להעבירם על דתם ולכפור בכל קודשי ה', אין הנהגה זו נקראת "מעשה ה'" כי אם "מעשה שטן", זהו מאבק של הסיטרא אחרא וכוחות הרשע בעולם, שמטרתם להסיר את ישראל מה', מהתורה והמצוות, ולקרנם לגויים ללמוד ממעשיהם חס ושלום. כדי להחליש כח זה, דרוש שישראל ימסרו עצמם להריגה במלחמה של ממש. (א יא)

סעודת שבת וחנוכה

כתב רבנו יוסף חיים זיע"א (בן איש חי שנה א פרשת וישב הלכה כח): "ירבה בסעודת שבת של חנוכה יותר משאר השבתות, וכל שכן אם חל גם ראש חודש בשבת זו. וכן ירבה בסעודה בראש חודש טבת שהוא בתוך ימי החנוכה, בשביל פרסום הנס".

מאכלי חלב

נוהגים לאכול מאכלי חלב וגבינה בימי החנוכה, זכר למעשה שמסופר במדרש על יהודית בת בארי, שהאכילה את האויב אליפורני גבינה, כדי שיצמא וישתה יין וישתכר וישן, ולאחר מכן כשישן חתכה את ראשו וברחו כל האויבים. כמסופר לעיל בהרחבה בשער האגדה, קחנו משם ותרווה נחת. (מעם לועז במדבר עמוד צה. יח)

סופגניות

נהגו לאכול מיני מאכל המטוגנים בשמן, כמו סופגניות, ספינג'ים וכיוצא בהם, זכר לנס השמן שהיה במנורה. (יח)

הקטע דלהלן מרבנו מיימון [אביו של הרמב"ם], תורגם מלשון ערבי על ידי רבי דוד הסבעוני מעיר סאלי, הובא בספר "שריד ופליט" (עמוד 7) וזו לשונו: כתב רבנו מיימון בן רבי יוסף [אביו הרמב"ם] בחיבורו על התפילות בלשון ערבי, בפירושו על ענין חנוכה: "אין להקל בשום מנהג ואפילו מנהג קל, ויתחייב כל נכון לו עשות משתה ושמחה ומאכל, לפרסם הנס של חנוכה שעשה השם יתברך עימנו באותם הימים. ופשט המנהג לעשות סופגנין בערבי אלספינ"ג והם הצפיחיות בדבש, ובתרגום האיסקריטין, והוא מנהג הקדמונים, משום שהם קלויים [מטוגגים] בשמן זכר לברכתו. וכתב רבינו ניסים [גאון] במגילת סתרים, כי כל מנהגי האומה באלו המנהגות כמו זה, והראש בראש השנה, החלב בפורים ובמוצאי פסח, והפוליס ביום הושענא רבה, אותם המנהגות אין לנו לבזותם, ומי שהנהיגם זריז ומשתדל הוא, כי הם מעיקרים נעשים, ולא יבזו במנהג האומה. וכבר אמר הנביא עליו השלום (משלי א ח): "ואל תטוש תורת אמך", דת אומתך אל תעזוב. ובקבלות הגאונים ראשי ישיבות נזכרו מנהגים כמו אלה בהנהגותיהם בסיפוריהם, ולא יתבזה דבר ממה שעשו הקדמונים. עד כאן לשונו של רבנו מיימון.

23

הפרשת חלה על עיסה מטוגנת

כמות הקמח כדי להתחייב בהפרשת חלה עם ברכה, היא: ק"ג אחד ו-560 גרם. [כן פסקו הרמב"ם ומרן השלחן ערוך (יורה דעה סימן שכד ס"א) ששיעור חלה הוא 520 דרהם, וכל דרהם משקלו 3 גרם]. אלא שאין חיוב הפרשת חלה אלא בלש עיסה כדי לאפותה, אבל הלש עיסה כדי לבשלה או לטגנה, הרי היא פטורה מן החלה. [כן פסק מרן בשלחן ערוך (יורה דעה סימן שכט ס"א) ושכן פשט המנהג]. על כן, הלש עיסה לסופגניות, ספינגים וכיוצא בהם, פטור מלהפריש חלה, כיון שמטגנים אותה בשמן. (ה"ע ח"ה עמוד רכז)

קביעות סעודה

האוכל עוגה בכמות של קביעות סעודה [216 גרם], נוטל ידיו ומברך "המוציא" וברכת המזון. אולם כל זה בעוגות שהם מעשה אפיה, אבל האוכל איטריות מבושלות, או סופגניות שהם מטוגנות בשמן שדינן כמבושלות, מברך "מזונות" וברכה אחרונה "על המחיה", אפילו אם אוכל כשיעור קביעות סעודה ויותר. (שו"ת יחיה דעת ח"ה עמוד רמ)

חז"ל (פסחים לו ע"א) למדו מן התורה שאין שם "לחם" על המאכל, אלא דוקא אם עבר עליו תהליך של אפיה, שנאמר (ויקרא כו כו): "ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד", אבל אם לא עבר תהליך של אפיה, אין עליו שם לחם. על כן, עוגה שאופים אותה, שם לחם עליה, ואם אוכל ממנה שיעור קביעות סעודה, מברך "המוציא לחם מן הארץ", אבל איטריות וסופגניות שאין אופים אותם, לא שייך לברך עליהם "המוציא לחם", מאחר ואין עליהם שם ותואר לחם.

סופגניה בסעודה

האוכל סופגניה לקינוח סעודה, מאחר ויש ספק אם לברך עליה מזונות בתוך הסעודה או לא, להלכה אינו מברך, כי ספק ברכות להקל. אולם הנכון שלא להביאה בתוך הסעודה כלל אלא לאחר ברכת המזון, ואז יברך עליה לכל הדעות. ואולם, אם מתחילה כשברך המוציא על הלחם, חשב בכונתו שלא לפטור את

הסופגניה, יברך עליה מזונות בתוך הסעודה.

האוכל לקינוח סעודה, מיני מזונות שבלילתם רכה ודלילה, והם מטוגנים בשמן, כמו זלאביה או לביבות מסוימות ופנקייק, מברך עליהם "מזונות", כיון שברכתם "מזונות" בוודאי ולא מספק.

בחוברת "הסעודה בהלכה ובאגדה" בארנו את המושג "פת הבאה בכיסנין" שמברכים עליה מזונות, והבאנו שלושה פירושים: א. בצק הממולא במיני מתיקה. ב. בצק המעורב בו דבש, סוכר, שמן וכדומה המשנים את טעמו. ג. בצק יבש שנכסס. ולכל דעה, על הסוג האחר מברכים "המוציא". ומחמת ספק, אנחנו מברכים על כל סוגי העוגות "מזונות". על כן, לכתחילה אין ראוי לאכול עוגה בסעודה, שמכיון שיש ספק שמא ברכתה "המוציא", נמצא שיכול להיות שנפטרה בברכת "המוציא" שעל הלחם. לכן הנכון להביאה לאחר ברכת המזון, ואז יברך עליה ללא חשש. אולם, אם אוכל את העוגה בסעודה, לא יברך עליה כלל, כי "ספק ברכות להקל". ומכל מקום האוכל עוגה שלכל הדעות ברכתה "מזונות" [דהיינו שמתקיימים בה כל שלושת התנאים הנ"ל], כמו "באקלויע", שעשייה ככיס ממולא באגוזים ושקדים, והעיסה מתוקה, ונכססת בשיניים, מברך עליה מזונות בתוך הסעודה.

ואולם, כל זה דווקא בבצקים אפויים, אך עיסה שטוגנה בשמן - ברכתה מזונות בוודאי, אף מבלי התנאים הנ"ל, ולכן האוכל ספינגלים בסעודה, מברך עליהם מזונות. אולם לגבי עיסה שבלילתה עבה וטוגנה בשמן, כגון סופגניות - יש אומרים [רבנו תם] שברכתה "המוציא", אך לדעת רוב הראשונים ברכתה מזונות, ולהלכה מברכים עליה "מזונות". אבל בתוך הסעודה, לא יברך עליה מחמת הספק, שמא נפטרה בברכת המוציא שעל הלחם. ומכל מקום רשאי לכוון מראש בברכת המוציא, שאינו פוטר את הסופגניה או את העוגה האפויה הנ"ל שאין מתקיימים בה שלושת התנאים. כמבואר בהרחבה בחוברת "הסעודה בהלכה ובאגדה". (ועיין בקצור שלחן ערוך חזון עובדיה תוכה עמוד מב הערה 28)

בישולי גויים

סופגניות המטוגנות במאפייה של גויים, [כמו שמצוי היום מאפיות של גויים עם השגחה צמודה מטעם הרבנות המקומית], וישראל מדליק את האש, הריהן מותרות מן הדין באכילה. והטעם בזה, מכיון שיש אומרים שמברך עליהן המוציא, ולדעתם דינן כפת גויים שדי שישראל מדליק את האש, ואין צריך שגם יתן את התבשיל על האש, אזי לגבי דין בישולי גויים שאיסורו מדרבנן, אנו פוסקים להקל ומחשיבים אותן כפת, שדי בהדלקת האש על ידי ישראל. (הליכות עולם ח"ז עמוד קו. וכמבואר בהרחבה בחוברת "כשרות המטבח בהלכה ובאגדה")

סופגנים העשויים מבלילה רכה ומטוגנים בשמן כזלאביה וכיוצא בזה, הבאים לקינוח סעודה, שטיגנם הגוי במסעדת יהודי, אין בהם איסור משום בישולי גויים. משום ספק ספיקא, שמא הלכה כהפוסקים שאין איסור בישולי גויים אלא רק בתבשיל שמלפתים בו את הפת, ולא בתבשיל הבא לקינוח סעודה. ושמא הלכה כהפוסקים שבבית ישראל אין איסור בישולי גויים כלל. ואף על פי שבכל ספק בפני עצמו אין אנו פוסקים להקל, כיון שזה נגד מרן השלחן ערוך, מכל מקום בצירוף שתי הספקות אנו מקילים, כי על אופן כזה מרן השלחן ערוך לא דיבר בו. ומכל מקום במסעדה של גויים, צריך שידליק המשגיח היהודי את האש, ואז

יהיו מותרים משום ספק ספיקא, שמא די בהדלקת האש על ידי יהודי, ושמא אין איסור בישולי גויים בדבר הבא לקינוח סעודה. (ה"ע ז קיב. ועיין עוד בחוברת "כשרות המטבח" בדיני פת גויים)

סופגניות אפויות

יש לשים לב, למה שמצוי בשנים האחרונות שמוכרים בחנויות סופגניות האפויות בתנור, ולא מטגנים אותן בשמן כלל מטעמי בריאות, ובדרך כלל הסופגניה עצמה אינה מתוקה מצד עצמה, ורק לאחר שמזריקים בה את הריבה ונותנים עליה את הסוכר, היא נעשית מתוקה, לפיכך דינה כלחם לכל דבר, ונוטל את ידיו בברכה, ומברך "המוציא לחם מן הארץ", ולאחריה ברכת המזון.

אולם, אם הסופגניה מצד עצמה מתוקה, אף ללא הריבה והסוכר שמוסיפים לאחר מכן, ברכתה: "מזונות" ו"על המחיה". ואם יאכל שיעור של קביעות סעודה [216 גרס], מברך המוציא וברכת המזון, ככל דין הקובע סעודה על עוגות.

חימום סופגניה עם ריבה בשבת

מותר לחמם בשבת על הפלאטה סופגניות שיש בהן ריבה לחה ונוזלית.

וזו לשון הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך זצ"ל: "מותר לחמם בשבת על הפלאטה סופגניות שיש בהן ריבה לחה ונוזילה. ואף על פי שהריבה לכשעצמה כשאינה בתוך הסופגניה נחשבת לדבר לח ויש בה בישול אחר בישול, מכל מקום כשהיא בתוך הסופגניה, דינה כחלק היבש, וכמו שכתבו המנחת כהן והמהרש"ם, שברובו יבש אין בישול אחר בישול. ואף שהריבה מרוכזת במקום אחד, דינה כדבר יבש, כיון שהרוב הוא הסופגניה, ודי ברוב יבש". ע"כ. והיינו כמבואר בחוברת "השבת" שהדבר נקבע לפי עיקר התבשיל שהוא הרוב, ואף כאן העיקר הוא הסופגניה שהיא יבשה, והריבה הלחה טפלה לה, וכשהרוב יבש, נידון כולו כיבש ומותר לחממו. (מאור השבת. יט. ח"א תקמו)

חימום סופגניה עם ריבה שמעורבים בה מים

הגם שישנן מאפיות שמעורבים מים לא מבושלים בתוך הריבה כדי לדללה, בכל זאת מותר לחמם את הסופגניה בשבת.

הטעם בזה, כי ישנה מחלוקת אם מותר לתת מים לא מבושלים בסמוך לאש או על הפלאטה כדי שיתחממו מעט, וקודם שיגיעו למצב של בישול [יד סולדת בן], יוציאם מהפלאטה? לדעת התוספות, הרשב"א והרא"ש, אסור ליתנם, שמא ישכחם ויתבשלו, וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן שי"ה סי"ד). ולדעת רש"י, הרמב"ם והרמב"ן, מותר ליתנם ולא חוששים שמא ישכחם. והנה כאן בסופגניה ברור שלא נותנים אותה על הפלאטה עד שתתחמם הריבה כל כך ותהיה יד סולדת, שהרי גם בחול שנותנים מעט ריבה לאחר הטיגון, לא נותנים ריבה חמה כלל, ובקושי מתחממת היא מעט מהסופגניה; נמצא שאין נידונינו דומה לחימום מים ומרק, כי שמא הדרך להרתיחם ולחממם הרבה יותר מיד סולדת, צא וראה איך העולם מרתיחים מרק. וכיון שזו הרגילות, אף שאדם זה אומר שכרגע הוא רק רוצה להפשיר את המרק, יש לחשוש שמא ישכחהו ויעבור על איסור בישול. לא כן כאן שאין דרך לחמם את הריבה עד שתהיה היד סולדת, ממילא החשש של שמא ישכח והריבה תגיע ליד סולדת, הוא רחוק מאוד.

וכיוצא בזה מבואר במשנה ברורה (סימן שיח ס"ק צא) שכתב, מותר לתת כלי עופרת עם מרק סמוך לאש לחממו, אף אם הוא קרוב כל כך עד שיוכל הכלי להיות נידתך, [והרי מבואר ברמב"ם והלכות שבת פרק ט הלכה ו': המתיד אחד ממיני מתכות כל שהוא, הרי זה תולדת מבשל וחייב,] **שכיון שאינו רוצה בכך, הרי זה דבר שאינו מתכוון שמותר. וגם מן הסתם לא ישכח ויזהר הרבה לקחת אותו משם קודם שיהיה נידתך.** ע"ש. ומבואר שבדבר שהסבירות נותנת שהוא לא ישכח, לא חוששים שמא ישכח. וגם כאן בסופגניה, שאין דרך לחמם את הריבה כל כך, וגם במציאות עד שהיא נתחמם בחום שהיד סולדת, היא תתייבש כעץ, ותתקשה כאבן, ולא יהיה לה לא טעם ולא ריח. **גם אנו נאמר שמן הסתם לא ישכח, ויזהר לקחת אותה משם קודם שתתחמם כל כך.**

זאת ועוד, הרי כיון שהוא לא רוצה כלל שהסופגניה תתחמם כל כך, נמצא שגם אם קרה ושכח והתחממה, הרי זה ככל דבר שאינו מתכוון שמותר. וגם אם עדיין נתעקש להחשיב את זה ל"פסיק רישיה", בגלל שסוף סוף אם לא יוציא אותה מהפלאטה היא תגיע ליד סולדת, וכמו שבאר מרן מלכא זצוק"ל (ושבת ד שעד) את סברת התוספות וסיעתם הנ"ל שלכן אסרו להפשיר את המים נגד האש שמא ישכח, כי זה נחשב כפסיק רישיה שיעבור על בישול. אבל עדיין הרי זה "פסיק רישיה **דלא ניחא ליה**", שהרי אם הסופגניה תשהה כל כך עד שהריבה תגיע ליד סולדת, כבר היא לא תהיה ראויה לאכילה, ופסיק רישיה דלא ניחא ליה איסורו רק מדרבנן, ולמה שיגזרו כל כך שמא ישכח ויעבור על איסור דרבנן, והרי זה כמו גזירה לגזירה שלא גוזרים. ועוד הלוא ספק דרבנן לקולא, שהרי מי אמר שישכח, ומנין לנו לאסור. והרי לא אסרו התוספות אלא במים ומרק שיש חשש שיבוא בהם לאיסור תורה.

ועיין לגאון רבי אפרים זלמן מרגליות בשו"ת בית אפרים שדן להתיר לחמם קפה מבושל שהצטנן, כיון שזה "פסיק רישיה דלא ניחא ליה", שהרי לא נוח לו שירתח כל כך, שהרי אדרבה מקררים את הקפה מחומו בשעת שתיה, ולפחות הוא פסיק רישיה שלא איכפת לו אם יתבשל הקפה, שאיסורו רק מדרבנן, כי אין צריך אלא לחממו מעט. (והוא בשו"ת יביע אומר חלק ד סימן לד אות לה) ואם כתב כך על קפה שרבים שותים אותו חם מאוד, על אחת כמה וכמה בריבה שבסופגניה.

ועל כל פנים יש לנו גם ספק ספיקא להקל, שמא הלכה כהרמב"ם שמותר לחמם מעט את המים ולא חוששים שמא ישכח להוציא את הסופגניה לפני שתתחמם הריבה. ואפילו תאמר שהלכה כתוספות שחוששים שמא ישכח, שמא בסופגניה גם הם יודו שמותר, **כי אין רגילות לחמם את הריבה כל כך, וגם במציאות עד שהריבה תתחמם, הסופגניה תתייבש ותתקשה, ומן הסתם יקחנה משם קודם לכן. וכל שכן שאין זה אלא חשש דרבנן, כי הרי לא נוח לו בזה.** מה גם שכל בישול מים שאינם מבושלים, הוא בגדר מצטמק ויפה לו עד שיתבשל, לא כן במים שבריבה, **אין הבישול בגדר מצטמק ויפה לו כלל,** שאין הריבה נעשית טעימה יותר כשהמים שבתוכה מתחממים.

ומלבד כל זה, יש לצרף מה שבררנו מבעל מאפיה ירא שמים שאין דרכם של כל המאפיות להוסיף מים לריבה כלל, ונמצא שבסופגניה הבאה לידינו, יש עוד ספק אם בכלל יש בה מים. גם אפשר שמיעוט המים שבכל סופגניה, אין זה אלא חצי שיעור [שאינו בהם כדי לרחוץ אבר קטן], שלדעת הרמב"ם והרא"ה ועוד איסורו מדרבנן. ובצירוף שיש אומרים שבישול בחשמל אינו אלא מדרבנן, כי לא היה במלאכת המשכן (ושבת ד שעה). על כן, מותר להלכה ולמעשה לחמם סופגניה עם ריבה המעורבת במים. וכן השיב לי מורנו הראשון לציון הגאון רבנו יצחק יוסף שליט"א. וכן ראיתי לכמה תלמידי חכמים גדולים שהתירו מעוד צירופים וטעמים נוספים. ומינייהו ומיני יתקלס עילאה. [ועיין בקצור שלחן ערוך חזון עובדיה תנוכה (עמוד מג הערה 32), ואחר המחילה, כל זה נעלם מעיני הרב העורך שליט"א.]

[ואמנם את עיקרי ההיתר הנ"ל כבר בארנו בעבר במהדורות הקודמות, וכן בחוברת "שבת", אך ראיתי לחכם אחד שחלק על זה, והעיר על מה שכתבנו: "שאף אחד לא חפץ שתתחמם הריבה כל כך, כי עד שהיא תתחמם, הסופגניה כבר תתייבש ותתקשה כאבן, ולא יהיה לה לא טעם ולא ריח". וכתב, שאין אלו אלא דברי נביאות, והמציאות היא לא כך. אבל במחילה מכבודו, הגם שהסברא נותנת כך שהסופגניה תתייבש מהר יותר קודם שהריבה תתחמם בחום שהיד סולדת, אבל הדבר גם נבדק במציאות, והניחו סופגניה למשך כ-45 דקות על פלאטה, והסופגניה התייבשה והתקשתה עד מאוד, ועדיין הריבה לא הגיעה לחום שהיד סולדת כלל ועיקר.]

24

סופגניות חלביות

אסרו רבותינו ללוש עיסה עם חלב ולעשותה לחם, שמא יטעה אדם ויאכלה עם בשר. ועל כל פנים בתנאים מסוימים יש להקל, כגון אם לש את העיסה בסוכר והיא מתוקה מאוד, שאין דרך לאוכלה עם תבשיל, מותר לערב בה חלב, כיון שאין חשש שיאכלה עם בשר. עיין בחוברת "כשרות המטבח בהלכה ובאגדה". (ה"ע ח"ז עמוד מז)

על כן, מותר להכין סופגניות שמעורב בהן חלב, אלא שחייבים ליידע את הציבור שהן חלביות, כדי שלא יטעו לאוכלן בקינוח של סעודה בשרית או בתוך שש שעות לאכילת בשר, מאחר שהרגילות היא שרוב הסופגניות הן פרווה.

דמי חנוכה

נוהגים להרבות בצדקות לעניים בימי החנוכה, ובפרט לילדים ונערים עניים. (ות"ה רכח) ומכל מקום יש להזהר שלא לתת כסף לכל ילד, שיש ילדים המשתמשים בכסף לדברים לא טובים, וכל חכם יעשה בדעת. וברור שמעלה גדולה לתת לנכדיו שעוסקים בתורה. ומנהגו של מרן הראש"ל צ"צוק"ל היה שבכל יום מימי החנוכה, היו באים אליו בעת ההדלקה משפחה אחת מבניו עם ילדיהם, והיה שמח עמהם ומחלק להם דמי חנוכה.

"אלהא דמאיר ענני"

ראוי לכל איש ישראל בימי החנוכה, ובפרט ביום ראש חודש טבת שחל בימי החנוכה, שיתנדב לצדקה לכבוד התנא האלהי רבי מאיר בעל הנס, והוא דבר גדול לעשות כן, ויראה פועל ה' מפלאות תמים דעים. עיין בספר והוכיח אברהם לגאון רבי אברהם פלאגי, והסכים עמו אביו הגאון רבי חיים פלאגי. (עטרת פז הלכות ראש חודש עמוד כו)

כתב גאון עוזנו רבנו יוסף חיים (בן איש חי שנה א פרשת וישב הלכה כח): "מנהגינו להדליק שמן למאור לכבוד נשמת רבי מאיר בעל הנס זיע"א ביום ראש חודש טבת". וכן כתב בספר כף החיים סופר: "ומנהג יפה הוא". (עטרת פז שם)

חתן וכלה

מנהג בני אשכנז שהחתן מתענה ביום חופתו, כיון שבאותו יום נמחלים לו כל

עוונותיו, ומכל מקום חתן המתחתן בימי החנוכה אין לו להתענות. (הרמ"א תקעג ס"א)

מה שאמרו חז"ל שחתן נמחלים לו כל עוונותיו, זה בתנאי שמחליט באמת לשוב ממעשיו הרעים, ופותח דף חדש בחייו על פי דרך התורה והמצוות, אבל אם ממשיך הוא במעשיו הרעים, היאך ימחלו עוונותיו?! הלא הוא כטובל ושרץ בידו. (עיין רמב"ם הלכות תשובה פרק ב הלכה ג)

❖ "על הנסים" ❖

"על הנסים" בתפילה

בכל התפילות שבחנוכה, מוסיפים בעמידה באמצע ברכת "מודים אנחנו לך" את הנוסח של "על הנסים ועל הפורקן וכו' בימי מתתיה בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו וכו'". (קפח)

"בימי מתתיה בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו"

אנו אומרים בנוסח "על הנסים" בימי מתתיה בן יוחנן כהן גדול "ובניו", מלת "ובניו" קורע את המסך שעל הלב ומגלה את צפוניו, ללמד כי באותו הדור היו הרבה אנשים צדיקים כמו מתתיה, אבל לא זכו שיבוא הנס על ידם, אלא אדרבה גם הם נסחפו במשך הזמן עם הזרם והלכו לטמיון. אם כי הם למעשה היו שומרים לעצמם ובעצמם את כל מצוות ה' בתוך בתי כנסיות ובתי מדרשות, אבל בניהם היו לומדים בבתי ספר ומקבלים חינוך יווני, ולכן הדור כולו נתדרדר וירד עד כדי מצב שנעשו מתיוונים ברצון. ואותם המתיוונים שמבטן ישראל יצאו, מבטן אותם שהם בעצמם היו נכלאים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, הם הם שעמדו בראש גדודי היוונים להכריח את אבותיהם ואת ישראל כולו להקריב חזיר חס ושלום על מזבח ה' [כמבואר בהרחבה לעיל בשער האגדה].

אבל בכל אותו הדור כולו, נשארה רק משפחה קטנה אשר לא נסחפה עם הזרם בזכות אביהם מתתיה, מתתיה לא התפעל מהשפעת קרוביו או שכניו, מתתיה ידע לשמור על הנכס היקר והגדול אשר הפקיד ה' בידו, אלו בניו. שמרם במסירות נפש, הדריכם בעוז חינוך תורת משה מורשת אבותיו, ובזכות מסירות נפש זו זכה והנציח את שמו וזכרו לדורות. לכן אנחנו מזכירים בכל שנה ושנה להלל ולשבח את זכר מתתיה "ובניו", כי רק הוא זכה באותו הדור הירוד שבניו היו עמו ויחד המשיכו את שרשרת הזהב, שרשרת החינוך הקדוש והטהור אשר הנחיל הקב"ה לעמו הנבחר עם אלוהי אברהם, אשר הוציאו מאור כשדים.

מתתיה הכהן הגדול וחמשת בניו בלבד, מעטים נגד רבים, זכו והצילו והפכו את המצב כולו מחרפה ודראון עולם לכבוד עולם, מחורבן לבנין, ומגלות לגאולה, גאולת הנפש והגוף גם יחד, גאולת הגוף מידי היוונים, וגאולת הנפש מידי המתיוונים, הם זכו ועל

ידם בא גם הצלת מקדש ה' מידי המתיוונים, על ידי שה' יתברך שמר חסדו בהצלת פחית קטנה של שמן טהור, דוגמת אותה משפחה קטנה שנשמרה בטהרה. ("אהבת חיים" פרשת וישב)

"על הנסים" מתחילים לאומרו מתפילת ערבית של ליל ראשון של חנוכה, ואפילו אם מתפללים ערבית מוקדם מבעוד יום מזמן "פג המנחה". (קפח)

כשחל ליל ראשון של חנוכה בשבת, והדליק את הנרות בביתו בערב שבת, ולאחר מכן בא לבית הכנסת להתפלל מנחה, לא יאמר במנחה "על הנסים", מאחר ואין תפילת מנחה זו שייכת לחנוכה, אלא ליום כ"ד בכסלו. ואם טעה ואמר "על הנסים", אינו חוזר. (קפח)

טעה בתפילה

אם שכח ולא אמר "על הנסים", אם נזכר כשאמר "ברוך אתה" קודם שהמשיך "ה' הטוב שמך ולך נאה להודות", יאמר "מודים אנחנו לך על הנסים ועל הפורקן וכו' בימי מתתיה וכו'", וימשיך ועל כולם וכו', אבל אם אמר ברוך אתה ה', כיון שהזכיר שם ה' בחתימת הברכה, יסיים את העמידה. ולא יאמר "למדני חוקיך". ובסיום העמידה לפני "עושה שלום", נכון שיאמר כנ"ל: "מודים אנחנו לך על הנסים וכו' ונודה לשמך הגדול סלה", "עושה שלום...". (קפח)

שאלה: מצאנו בהלכה שאם אדם טעה ולא הזכיר מעין המאורע כמו "יעלה ויבוא" בראש חודש, ונזכר אחר שאמר "ברוך אתה ה'" קודם שאמר "המחזיר שכינתו לציון", עליו לומר: "למדני חוקיך", כדי שיראה כאומר פסוק שלם, [שכן הוא פסוק שלם בספר תהלים (קטי יב): "ברוך אתה ה', למדני חוקיך"]. ולא יהיה כמוציא שם שמים לבטלה, חס ושלום. ואילו כאן בחנוכה שטעה זה ולא אמר "על הנסים", ונזכר אחר שאמר "ברוך אתה ה'", אומרים לו שלא יאמר "למדני חוקיך", אלא ימשיך את העמידה, מדוע?

תשובה: רבנו הריטב"א [לפני כ-700 שנה] כתב כלל, אימתי מסיים "למדני חוקיך" כנ"ל, רק באופן שאם לא יאמר את הזכרת מעין המאורע שתקנו חז"ל להוסיף, יצטרך לחזור שוב לאותה ברכה, וממילא תהיה ברכתו לבטלה, על כן עדיף שיסיים "למדני חוקיך", שיראה כאומר פסוק שלם, ואף על פי שיש פה הפסק שמפסיק באמירת פסוק באמצע התפילה, בכל זאת הפסק זה עדיף מעוון של ברכה לבטלה [שלדעת הרמב"ם עוון, ברכה לבטלה היא איסור מן התורה]. אבל באופן שאם לא אמר את הוספת מעין המאורע, לא היו מצריכים אותו לחזור לאותה ברכה, נמצא שאם ימשיך את העמידה לא תהיה ברכתו לבטלה, על כן, לא יסיים "למדני חוקיך", משום הפסק באמצע התפילה.

לאור האמור, הנה בראש חודש, שהדין הוא שאם לא אמר "יעלה ויבוא" בשחרית או מנחה, צריך לחזור, לכן אם נזכר כשאמר "ברוך אתה ה'", יסיים "למדני חוקיך", כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה. אבל אם לא אמר "יעלה ויבוא" בערבית, שהדין הוא שלא חוזר, אזי אם נזכר אחר שאמר "ברוך אתה ה'", לא יסיים "למדני חוקיך" משום הפסק, כי בלאו הכי אינו צריך לחזור

ולא תהיה ברכתו לבטלה. הוא הדין גם בשכח לומר "על הנסים" בחנוכה, ונזכר כשאמר "ברוך אתה ה'", שכיון שאם שכח לגמרי לאומרו, אינו חוזר, על כן לא יסיים "למדני חוקיך", כי הלא בלאו הכי, לא תהיה ברכתו לבטלה. (קפט)

ובאמת שבכלל הנ"ל שכתב הריטב"א, אנו משתמשים בדין כיוצא בזה. הנה פעמים מצאנו שאם אדם טעה ושכח לומר מעין המאורע בעמידה, ונזכר לאחר שחתם הברכה, עליו לאומרו בין ברכה לברכה. כגון: אם טעה ולא אמר "יעלה ויבוא" בראש חודש בשחרית או מנחה, ונזכר לאחר שחתם "ברוך אתה ה', המחזיר שכירתו לציון", אומר שם "יעלה ויבוא" וממשיך "מוודים אנתנו לך...". ואילו כאן בחנוכה שטעה ולא אמר "על הנסים", ונזכר אחר שחתם "ברוך אתה ה', הטוב שמך ולך נאה להודות", אינו אומר שם "על הנסים" בין ברכה לברכה, אלא ממשיך את העמידה, מדוע?

והחילוק הוא כמבואר לעיל, שדוקא בהזכרת מעין המאורע שאם לא הזכירו יצטרך לחזור עליו ותהיה ברכתו לבטלה, כ"יעלה ויבוא" בראש חודש בשחרית ומנחה, אז אומרו בין ברכה לברכה ולא חוששים להפסק, אבל מעין המאורע שאם לא הזכירו אינו חוזר, כ"על הנסים" בחנוכה ופורים, ו"עננו" בתעניות, ו"יעלה ויבוא" בערבית של ראש חודש וכיוצא בהם, אינו אומרו בין ברכה לברכה משום הפסק, כי בלאו הכי לא תהיה ברכתו לבטלה. (רבנו יונה, הרשב"א, שבולי הלקט, הבתים, הרא"ש ועוד. ומרו השלחן ערוך בסימן רצד ס"ד. קצב)

25

טעה בכפליים

מי ששכח לומר "על הנסים", ולאחר שסיים את העמידה טעה וחשב שצריך לחזור ולהתפלל שוב, ופתאום באמצע תפילתו נזכר שאין צריך לחזור, עליו להפסיק מיד במקום שנזכר, ואפילו באמצע הברכה. במה דברים אמורים בתפילת שחרית או מנחה, אבל אם קרה לו כן בתפילת ערבית, ימשיך את התפילה, ובלבד שיכוון שהתפילה מכאן והלאה היא בתורת "תפילת נדבה", ויוסיף איזו בקשה בברכת "שומע תפילה" שלא אמרה בתפילת ערבית הקודמת.

טעם החילוק בין תפילות שחרית ומנחה לתפילת ערבית, כי מאחר וערבית עיקרה רשות, רשאי לסיימה בתורת נדבה, כי אף מתחילה לא התחיל להתפלל אותה בתורת חובה לגמרי. מה שאין כן בשחרית ומנחה שהם חובה, ובמקום קרבן, לא שייך שיהיה חצי קרבן חובה וחצי קרבן נדבה. וכן דעת הרמב"ם, המאירי, ארחות חיים, אוהל מועד. וכן פסקו מאורי אור, חמד משה, תעלומות לב, חיי עולם, כף החיים ועוד. ובלאו הכי לדעת הראב"ד, הרשב"א והמאורות בכל תפילה עליו להמשיך בתורת נדבה. קפט, קצא)

דילוג "על הנסים"

הנמצא בתפילת העמידה ומחשב שאם יאמר עתה "על הנסים" כהלכה, יתחיל השליח ציבור את חזרת התפילה ולא יספיק לענות קדושה עם הציבור, או שלא יספיק לענות לקדיש שבתפילת ערבית, אין לו לדלג על אמירת נוסח "על הנסים" בשביל להרוויח עניית דברים שבקדושה, ואף אין לו לקצר חלק מהנוסח כלל, אלא יאמר הכל מתחילת "על הנסים... בימי מתתיה..." עד "ונודה לשמך הגדול סלה". שכל הנוסח הוא תיקון חז"ל, והמקצר ממנו הרי הוא גורע.

ואף שעניינת קדיש או קדושה מעלתם גדולה מאוד אף יותר ממעלת התפילה בציבור, מכל מקום כיון שהוא עוסק עתה במצות התפילה, הרי כלל גדול בידינו: "העוסק במצוה, פטור מן המצוה", ואין לו להתחשב במה שיפסיד עניינת קדיש או קדושה. וכיוצא בזה, כתב המשנה ברורה, באדם שטבעו להאריך בעמידה, ואף כשמתחיל יחד עם כל הציבור אינו מספיק לסיים תפילתו עד שהציבור כבר סיימו את עניינת הקדושה, כיון שעתה חל עליו חיוב להתפלל עם הציבור, ולעת עתה לא חל עליו חיוב אמירת הקדושה, אין לו לחשוש כלל למה שאחר כך לא יוכל לקיים מצות הקדושה, אף שמעלתה גדולה מהתפילה בציבור. וכל שכן שאין לדלג מהתפילה לצורך הקדושה. (קצד)

דיוקים בנוסח "ועל הנסים"

- א. יש לומר "ועל הנסים" עם ו' החיבור, ולא "על הנסים". מפני שזה חוזר על מה שאמר בתחילה, "מודים אנחנו לך... על נסיד ועל נפלאותיך שבכל עת, ועל הנסים...". (קצב)
- ב. יאמר "בימים ההם בזמן הזה", ולא "ובזמן הזה". (קכו)
- ג. הנכון יותר לומר "חֲשֵׁמוֹנָאִי" כשהאות א' נחה, מאשר לומר "חֲשֵׁמוֹנָאִי". (רז)
- ד. צריך לומר "וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו בהלל ובהודאה". (רז)

"ועל הפורקן"

פירוש "ועל הפורקן" – מלשון "ויפרקנו מצרינו", דהיינו שפרק את עול הגויים הרשעים מעל צוארינו. או מלשון "פדיון" ["פדות" תרגם אונקלוס "פורקן" (שמות ח יט), וכן "פרקונה תחת פירותיה", דהיינו פדיונה מן השבי (כתובות מז ע"ב)], שהקב"ה פדה אותנו משעבודם של היוונים הרשעים. (קפח)

"לשכחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך"

סיפר הגאון רבי חיים דוד הלוי זצ"ל [במסיבת חנוכה לפני כשלושים שנה בכלל להוראה ודיינות "חזון עובדיה" במעמד מרן זצוק"ל ועוד מגדולי הדור]: ברצוני לספר מה שאירע לי בימים אלו, שבזה חשתי בחוש כמה גדולה עוצמתה של התורה, לנצחיותו של עם ישראל. ולא רק על הפרט, אלא על מה שהתורה נותנת לאומה כולה, עם ישראל כולו.

ובכן, נזדמנתי בשליחות ציבורית לאיטליה, וביקשתי להכיר את המקום. הגענו לעיר רומא העתיקה, שנחשפה על ידי החפירות הארכיאולוגיות שעשו שם, ובין יתר הדברים ראינו את "שער הנצחון", אותו שער שהכינו הרומאים לכבודו של טיטוס הרשע, לאחר שחזר מירושלים, מחורבן בית מקדשנו ותפארתנו, לכבוד ולהוקרה על נצחוננו. ועמדתי שם ושקעתי בהרהורים ובמחשבות, תוך כדי התבוננות בשער זה, עד שעורר אותי המלוה שלנו, כך שהרגשתי שהרבה זמן הייתי שקוע במחשבות, וביקש שאגיד לו מה חשבת. נימוקו בפיו: כי ראינו הרבה דברים מופלאים יותר, ולא חשבת עליהם כל כך, רק פה אתה כה מעמיק!?

כשהכריח אותי אותו הגוי להסביר לו, אמרתי לו, אני יהודי מארץ ישראל, ואתה נוצרי

מאותה אומה של רומא. שער זה הכינו אבות אבותיך לטיטוס כשחזר מהניצחון להרס וחורבן ירושלים ובית המקדש. כלומר, אתה בן וצאצא לאותו העם המנצח, ואני בן לעם המנוצח לכאורה, ששרפו את ביתו והיכלו. ועכשיו אני מתבונן וחושב, מי כאן באמת ניצח? אותה רומא העתיקה לא קיימת כלל, נעלמה מהעולם כליל, ולא רק מבחינה פיזית, אלא גם אותה התרבות של רומא לא קיימת כיום כלל. עכשיו יש רומא רוסית, תרבות אחרת. נתבונן נא, אילו קמו מקברם כמה מהרומאים של אז, האם היו מבחינים בך ומכירים בך כרומאי ממשיך דרכם? בוודאי שלא. אבל אנחנו - אילו היה קמים מקברם עתה ורואים אותנו מתתיה ובניו, היו מכירים אותנו בדיוק, שהרי אנו הולכים עדיין באותה דרך שגם הם הלכו, בדרך שנמסרה לאבותינו, ולכן אותה רומא כיום אינה קיימת, אבל אותו יהודה המכבי שאתם הרגתם, חי וקיים ב"ה.

ונתבונן יותר, למי בעצם מגיע שער הניצחון הזה? האם לא מגיע לקחת את השער הזה לירושלים ולהניחו למזכרת כעל הניצחון שלנו על תרבות רומא? זה ניצחון שלנו ולא שלכם! ובאותה שעה חשבתי ואמרתי, באמת, מי נתן לנו את הניצחון הזה, איך החזקנו מעמד אלפיים שנה, אלא כפי שאמר רב סעדיה גאון: "אין ישראל אומה אלא בתורתיה". ובזה יש להתבונן ולחוש כי התורה בלבד היא ורק היא שקיימה את עם ישראל, היא שהחזיקה אותו אלפיים שנה, שכאשר יש תורה בעם ישראל, זהו קיומו של עם ישראל. ואם עם ישראל קיים עדיין, כל זה בזכות התורה, שהתורה היא העיקר ואין ערוך אליה. (קובץ חזון עובדיה תשמ"ג חלק ב)

"על הניסים" בברכת המזון

כשם שמזכירים בכל התפילות של חנוכה "על הנסים", כך בכל הסעודות שאוכל בהן פת בימי החנוכה, מוסיפים בברכת המזון את הנוסח "על הניסים", בתוך הברכה השניה, קודם "ועל הכל". (קצו)

אם שכח ולא אמר "על הניסים" בברכת המזון, אם נזכר כשאמר "ועל הכל ה' אלוקינו", ימשיך "אנחנו מודים לך", כדי שתהיה משמעות לדברים, ויחזור לומר "על הניסים". ואם נזכר כשאמר "ברוך אתה" קודם שהמשיך "ה' על הארץ ועל המזון", חוזר ואומר "על הניסים". אבל אם כבר אמר "ברוך אתה ה'", כיון שהזכיר שם ה' בחתימת הברכה, ימשיך בברכת המזון [ולא יאמר "למדני חוקיך"]. וטוב שיוסיף בסוף "הרחמן", נוסח זה: "הרחמן הוא יעשה עמנו ניסים ונפלאות, כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מתתיה בן יוחנן וכו'", ויסיים את ברכת המזון. (בית יוסף סימן תרפב. שו"ת יביע אומר חלק ג סימן יד הערה 7. קצו)

המתחיל לאכול סעודת פת לקראת סוף היום השמיני של חנוכה, אף על פי שנמשכה סעודתו עד לאחר צאת הכוכבים - מוצאי חנוכה, יאמר בברכת המזון "על הניסים", כיון שזמן התחלת הסעודה קובע. (ריז)

"מסרת גיבורים ביד חלשים"

ב"על הנסים" אנו אומרים: "מסרת גיבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, ורשעים ביד צדיקים, וטמאים ביד טהורים, וזדים ביד עוסקי תורתך". ויש לשאול, הלוא "גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים", באמת חידוש הוא, כי אין זה מדרך הטבע כלל אלא נס ופלא הוא, אבל מה הענין של "רשעים ביד צדיקים וטמאים ביד טהורים", וכי נס הוא?

וביאר מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, כי עיקר חשיבות הנס הוא דוקא כשהכל מודים שהדבר יצא מגדר הטבע, ושאין זה אלא דרך השגחה עליונה מהשם יתברך, אשר לא עזב ולא יעזוב את חסידי עמו ישראל. מה שאין כן כשמוצאים עילה לסיבת הנצחון, על ידי פרשנים צבאיים מקצועיים ואנשי תקשורת זולים המזלזלים בכל דבר שבקדושה, הנס מתכסה בעב הענן וערפל ואינו נרגש. והנה, בנס חנוכה כל שכבות העם לרבות אנשי התקשורת, אף הם הודו ש"נס גדול היה פה", וכי כל הנצחון היה אך ורק על ידי ההשגחה העליונה מלמעלה, והצדקות ולימוד התורה וקיום המצוות במסירות נפש, הם הם סיבת הנצחון, לכן מדגישים אנו 'רשעים ביד צדיקים', כי הכל הודו בזה, כי צדקתם של הצדיקים וטהרתם של הטהורים הם הם שהגינו עלינו. (א יט)

"לך עשית שם גדול וקדוש בעולמך"

יש להתבונן, הלוא המלחמה עם היוונים, והניצחון שנתן הקב"ה לחשמונאים היה בארץ ישראל, אם כן כיצד זה התפרסם שם ה' בכל העולם, עד שאנו אומרים "לך עשית שם גדול וקדוש בעולמך", וכי גם בסין או באמריקה שמעו על כך?

ויש לבאר זאת על פי דברי הנביא חגי (חגי ב ו): "כי כה אמר ה' צבאות, עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ ואת הים ואת החרבה. והרעשתי את כל הגוים ובאו תמדת כל הגוים, ומלאתי את הבית הזה כבוד...". ופירש רש"י: "משתכלה מלכות פרס זו המושלת עליכם, עוד אחת תקום למשול עליכם להצר לכם ממלכות יון, ומעט יהיה זמן ממשלתה. ואני מרעיש - בניסים הנעשים לבני חשמונאי. את השמים ואת הארץ... - ויבינו ששכינתי שורה בבית זה ויביאו תשורת זהב וכסף כאשר כתוב בספר בן גוריון (ויסיפון) עצמו".

הנה חגי הנביא חי בסוף מלכות פרס, בסוף תקופת הנביאים, והקב"ה מבטיח לו שמיד לאחר שתדר קרנה של מלכות פרס, תעלה לזמן קצר ממשלת יון. ועוד מתנבא הוא, שהקב"ה ירעיש את השמים ואת הארץ, את הים ואת החרבה, עד שכל הגוים ישמעו על הניסים שנעשו לעם ישראל, וכבוד ה' בעולם יגדל מאוד.

עדות לכך אנו מוצאים בספר יוסיפון (פרק כח): "ויהי אחר הדברים האלה ואנטיוכוס המוקדוני שטם את שמעון החשמונאי, ויטור לו איבה על אשר הרג את שריו וחילו וישקיטם בימי יהונתן אחיו. ויאמר לנקום נקמתם מאת הורקנוס בנו של שמעון. ויאסוף עם רב כחול, ויבוא ביהודה ביד רמה בשנת ארבע למלכותו, וירא הורקנוס כי

חיל אנטיוכוס עצום מאוד, ולא יכול להילחם, ויבוא אל ירושלים ויסגר בה. ויבוא אנטיוכוס ויצר על ירושלים ימים רבים ולא יכול לה, למען גובה חומותיה ולמען מבצריה החזקים ולמען כח גיבוריה היושבים בתוכה. ויבן אנטיוכוס מצפון לעיר ירושלים מאה ושלושים מגדלים בצורים מקורים עם גגות, וישם על המגדלים איל ברזל וינגח במ את חומת ירושלים החיצונה. והיה כראות היהודים את החומה החיצונה נופלת, ויריעו תרועה גדולה על מפולת החומה. ויצאו גיבורי ירושלים מחוץ לעיר, ויתאזרו היהודים הגיבורים לקראת אנטיוכוס ויכו את כל גיבורי מוקדון אשר מלאם לבם לבוא העירה, וירחיקו ממפולת החומה ללכת לקראת חיל אנטיוכוס העומד כנגד מרחוק, וילכו וילחמו בו ויפילו פגרים רבים ממחנה אנטיוכוס ויבריחו את אנטיוכוס המלך מן המחנה, ויפילו ויהרסו את המגדלים אשר בנה סביב העיר כל אשר הקים עליהם, וירחק אנטיוכוס מן העיר חמישים ריס [כ-6.5 ק"מ] ויחן מחנהו הנותר שם."

ומה עשה אנטיוכוס בעקבות נצחון זה של היהודים?

"ויהי בימים ההם ויבוא חג הסוכות אשר בו הוא חוק על עם ה' להעלות עולות ולהקריב קרבנות ולזבוח זבחים ולהלל בארבעה מיני עצים. וישלח הורקנוס מלאכים אל אנטיוכוס המלך לאמר לו כדברים האלה: 'אם ראית את מופתי ה' אלוקיני ואותותיו, והאמנת כי הוא אלוה גדול על כל אלהים, ובידו להמית ולהחיות, להשפיל ולהרים, כבדהו נא, ותנה לנו ארוכה ימים שמונה, כי לא תטרידנו במלחמה ונחוג את חג ה' אלוקיני כמשפט וכחוק'."

- הורקנוס מבקש מאנטיוכוס 'הפסקת אש' למשך שמונה ימים, כדי שיוכלו להקריב קרבנות בימי חג הסוכות. בעניין ראית שיש אלוקים - הוא אומר לו - אז תכבד את העניין!

ויען ויאמר אנטיוכוס למלאכי הורקנוס: "שלום בואכם ואני אמלא רצון מלככם בכבוד וכבוד ה' מלככם, וישלח אותם הורקנוס על יד מלאכיו לאמר: חגו חגיכם, ושמחו בשמחתכם וכבדו את ה' אלוקיכם, רק יהיה לי חלק עמכם."

- אנטיוכוס נענה לבקשה, ולא זו בלבד, אלא שהוא מבקש "רק יהיה לי חלק עמכם!"

ובהמשך מפורט שם: "וישלח אנטיוכוס מנחה לה' על יד מלאכיו... פר אחד וקרניו מלובשות זהב ובראשו עטרת זהב גדולה ורביד זהב ואבנים טובות על צווארו, וישלח עוד כלי כסף וכלי זהב רבים מלאים בבשמים למנחה להיכל ה'. ותבוא המנחה לפני המלך ויביאה המלך עם מלאכי אנטיוכוס לשער המקדש, ויקחו השוערים את המנחה מיד מלאכי אנטיוכוס ויביאוה אל הכהנים, והכהנים הניפו אותה לרצון ולכבוד."

הרי לנו, שלאחר נצחונם של החשמונאים שוכנע גם המלך אנטיוכוס באמיתות אמונתם, ואף הוא שלח מנחה לה', כנבואת חגי: "וּבָאוּ חֲמֵדַת כָּל הַגּוֹיִם, וּמִלְאֲתֵי אֶת הַבַּיִת הַזֶּה כְּבֹד". ובכך התפרסם הדבר, וקויים מה שנאמר: "לך עשית שם גדול וקדוש

"ולעמד ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה"

"מסרת ... ורבים ביד מעטים". מסירת רבים ביד מעטים היא באמת פלא גדול. אולם פלא זה בעצם קיים בכל רגע ורגע, כי הננו עם ישראל כבשה אחת בין שבעים זאבים, אומות העולם שסביבנו חפצות להשמידנו, ופלא פלאים הוא שבכל זאת ממשיכים אנו להתקיים, והבטחה לנו מאת בורא עולם, כי נתקיים לעד ולנצח נצחים.

זהו שאנו מדגישים "ולעמד ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן", ואיזה פורקן? כהיום הזה" – כמו שהיום ובכל יום אנו זוכים לתשועה תמידית, שממשיכים להתקיים על אף היותנו כבשה אחת בין שבעים זאבים, כך אז מסרת את הרבים הם הזאבים, ביד המעטים – היא הכבשה. ("זמיתוק האור" חנוכה ב עמוד רג)

"והדליקו נרות בחצרות קדשך"

יש להבין, מה פשר הדגשה זו: "והדליקו נרות בחצרות קדשך", למה לא אמר בפשטות "והדליקו נרות בבית המקדש"? ויש ליישב, על פי הרא"ם ששאל, היאך הדליקו את הנרות במנורה שבבית המקדש באותם שמונה ימים, והלוא כולם היו טמאי מתים, וטימאו את השמן שנגעו בו, ומה הפרש יש בין אותו הפך שנמצא מונח בחותמו של כהן גדול, ובין שאר השמנים הטמאים? וצריך לומר, שבאמת לא נכנסו למקדש, אלא עמדו בהר הבית חוץ לעזרה, והדליקו את הנרות על ידי עץ ארוך מאוד, שהלכה היא, "פשוטי כלי עץ [דהיינו עץ שאין לו שפה ובית קיבול, כמו מקל ארוך ודיקט וכיוצא בהם], לא מקבלים טומאה". (הובא בפרי חדש סימן עתר, ועיין מה שהקשה על זה באורך).

לאור זה, נראה שלכן דייקו חז"ל בנוסח: "והדליקו נרות בחצרות קדשך" – שעמדו בחצר בית המקדש ולא נכנסו פנימה, ועל ידי עץ ארוך הדליקו את המנורה שבפנים. ("זמיתוק האור" חנוכה ב עמוד רז)

❦ קריאת ההלל ❦

26

כל ההלל

חז"ל תקנו לקרוא את ההלל בכל שמונת ימי החנוכה, מפני שבכל יום מימים אלו התווסף נס במנורה שהיתה בבית המקדש. וקוראים את ההלל מתחילתו ועד סופו, ולא מדלגים בו כשם שמדלגים בהלל של ראש חודש. ומברכים על קריאתו לפניו: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו, וציונו לגמור את ההלל". ולאחריו מברכים ברכת "יהללוך". (רח)

אמרו בפסיקתא רבתי (פיסקא ב): ולמה קוראים את ההלל בחנוכה, ואין קוראים את ההלל בפורים? מפני שאין קוראים את ההלל אלא על מפלתה של מלכות, ובפורים עדיין מלכותו של אחשוורוש קיימת, אבל במלכות יון, שכילה אותה הקדוש ברוך הוא, התחילו נתנים הימנון ושבח לפניו ואומרים: לשעבר היינו עבדים לפרעה, עבדים ליון, ועכשיו עבדיו של הקדוש ברוך הוא אנחנו, "הללויה הללו עבדי ה'". ע"כ. (השווה ערכי י ע"ב)

ההבדל בין סוכות וחנוכה לפסח

בגמרא מסכת ערכין (י"ט ע"א) שאלו, למה בחג הסוכות גומרים את ההלל בכל יום, ואילו בחג הפסח רק ביום הראשון? ותירצה הגמרא, שימי חג הסוכות חלוקים הם בקורבנותיהם [שבכל יום מקריבים קצבה אחרת של קרבנות], אבל ימי הפסח אינם חלוקים בקורבנותיהם [כל יום מקריבים אותו מספר קרבנות]. ועל פי זה כתב מרן הבית יוסף (סימן תרפג) בשם שיבולי הלקט, הטעם שגומרים את ההלל בכל יום מימי החנוכה, משום שחלוק הוא בנרותיו, שכל יום מדליקים מספר נרות אחר, לכן הריהו כחג הסוכות שחלוק בקורבנותיו. ועוד טעם אחר, לפי שהנס התחדש בשמן בכל יום, לכן גומרים את ההלל בכל יום.

קריאת ההלל מעומד

צריך לקרוא את ההלל מעומד. ולא ישען על דבר, אלא אם הוא זקן מופלג או חולה או בעל בשר. והטעם שקוראים את ההלל מעומד, על שם הפסוק (תהלים קלה א): "הִלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת שֵׁם ה', הַלְלוּ עֲבָדֵי ה', שְׁעֲמָדִים בְּבַיַת ה'", מבואר שמכבוד ה' יתברך להללו כשאנחנו עומדים דוקא. ומה שקוראים את ההלל בליל יום טוב ראשון של פסח על כוס רביעי כשאנחנו יושבים? כיון שבליל פסח עיקר הישיבה היא בדרך היסבה וחירות, לא הטריחוהו חכמים לעמוד. ובמסכת סופרים מבואר שהיו רגילים לקרוא את ההלל מעומד בבית הכנסת בליל פסח לאחר תפילת ערבית, על כן לא הטריחוהו עתה לעמוד מעל שולחנו ולקרואו שוב בעמידה. ושבלי הלקט סימן קעג, בית יוסף סימן תכב ס"ז. ש.)

קריאת ההלל בנעימה ושמחה

ההלל צריך לאומרו בנחת, בשמחה ובהתלהבות, ולא במרוצה. הגע עצמך, הלא כשאדם מודה לחברו על טובה שעשה לו, האם יתכן שיפטור את עצמו באמירת מילות תודה במהירות וחיפזון ובלי חשק, הלא ללעג ולקלס יחשב, וההעדר טוב ממנו. קל וחומר כשאנחנו מודים ומשבחים ומפארים ומהללים למי שאמר והיה העולם, על כל נסיו ונפלאותיו וטובותיו עלינו, בפרט בימים אלו שעשה עם אבות אבותינו ניסים ונפלאות נגד הטבע, והחלשים נצחו את הגיבורים, והמעטים את הרבים, ועל ידי כך נהיתה תשועה גדולה וריוח והצלה לישראל, שיכלו לעסוק בתורה ללא מיצרים.

וזו לשון הגאון רבי חיים פלאגי זצ"ל: "ההלל צריך לאומרו בשמחה ונחת וקול רינה ותודה, ולא במרוצה. ומנהג רע הוקבע בכמה מקומות שאומרים ההלל במרוצה כבלע את הקודש, הרצים יצאו דחופים, ועד מהרה ירוץ דברו, וקריאת הלל כזו, ההעדר טוב ממנה". ובספר יסוד ושורש העבודה כתב: "וצריך לקרוא את ההלל בכוונה ובשמחה עצומה, ולכן יתן ליבו ומחשבתו אל השבחים וההודאות הנזכרים בהלל, וישמח שמחה עצומה עד מאוד בגודל אלהותו יתברך שמו ויתעלה זכרו לעד". ורבנו יוסף חיים זיע"א כתב (בן איש חי שנה א פרשת וישב הלכה כח): "יזהר בהלל של חנוכה, כי אפילו בחג הפסח אין אומרים בו הלל גמור, וכאן אומרים הלל גמור שמונה ימים, על כן יאמר אותו בכוונה ובשמחה רבה".

וכתב רבנו יעקב בספרו ארבעה טורים (סימן תעג): מצוה מן המובחר לומר את ההלל בנעימה, לקיים מה שנאמר (תהלים לד ד): "גִּדְלוּ לַה' אֱתֵי, וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו". ואמר הקב"ה לישראל: "השמיעני את קולך" - זה קריאת ההלל בנועם, בשעה שישראל קוראים את ההלל קולם עולה למרום (שיר השירים רבה ב ז. ועיין מסכת פסחים פה סע"ב). ובאמת, המתבונן באמירת פסוקי ההלל, אי אפשר שלא תתלהב ולא תתפעל נפשו. למשל כשאומר: "מָה אֶשִׁיב לַה', כֹּל תַּגְמִילוּהִי עָלַי". "כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא, וּבִשֶׁם ה' אֶקְרָא". "ה' לִי, לֹא אֵירָא, מִה יַעֲשֶׂה לִי אֲדָם". "טוֹב לַחֲסוֹת בַּה', מִבְּטַח בְּאָדָם, טוֹב לַחֲסוֹת בַּה', מִבְּטַח בְּנַדְיָבִים". היאך אפשר שיאמר המילים בהתבוננות - וישאר אדיש!?

פלא גדול באמת!

זהו פלא גדול, שמזמורי ההלל שכל כולם שיר ושבח לבורא יתברך, דווקא הם יקראו במרוצה ובקריאה חד גונית! האדם לא שם לב שהוא פשוט סותר את עצמו: הוא קורא לכולם להלל לה', שכך אומר בתחילת ההלל: "הִלְלוּ יְהוָה, הִלְלוּ עַבְדֵי ה', הִלְלוּ אֶת שֵׁם ה'" - והוא בעצמו אינו שר ואינו מהלל, אלא קורא קריאה בעלמא.

אילו היו יודעים בני אדם, כמה מפסידים הם שממהרים בתפילתם, וכל שכן בהלל, אין ספק כי היו משנים דרכם. הלא מטרת פסוקי ההלל, היא לשבח ולפאר את בורא העולם, היתכן שכך נשבח אותו?! נתאר לעצמנו שפייטן יזמר במהירות גדולה, הלזה יקרא זמרה!?! הלא לעג וקלס יחשב! קל וחומר כשהשירה והזמרה הן לכבוד ה' יתברך להללו, לשבח ולפארו, היאך יעיז לקרוא את הפסוקים במרוצה, הלזה יקרא "הלל"!!

וכתב בספר חסידים (סימן יח): "שורש התפילה, שמחת לב בהקב"ה, שנאמר (תהלים קה ג): "הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קְדֹשׁוֹ יִשְׁמַח לֵב מִבְּקִשֵׁי ה'". ולפיכך היה דוד מלך ישראל מנגן בכינור על כל תפילותיו וזמירותיו, כדי למלאות לבבו שמחה באהבתו של הקב"ה". וכתב עוד (סימן קנח): "וכשאתה מתפלל, אמור את התפילה בניגון הנעים והמתוק שבעיניך, ובוה ימשך לבך אחר מוצא פיד, ובבקשה ותחינה בניגון המושך את הלב". על אחת כמה וכמה בעת קריאת ההלל. (ועיין בחוברת "סדר היום בהלכה ובאגדה", בעניין אמירת פסוקי דזמרה)

לאור האמור, בבתי כנסת שהציבור ממהרים לצאת לעבודתם מיד לאחר תפילת שחרית, הנכון שבימים אלו של חנוכה, יקדימו מעט את זמן התפילה, כדי שיאמרו את ההלל בנחת ונעימה, ויודו לה' כנאה וכיאה, ולא בלחץ, בהלה ופיזות.

זמן הקריאה

זמן קריאת ההלל הוא מהנץ החמה ועד השקיעה, שנאמר: "ממזרח שמש עד מבואו [שהשמש באה - שוקעת], מהולל שם ה'". ואם קרא את ההלל בעמוד השחר, בדיעבד יצא ידי חובתו. (ר"ל)

מנין פועלים

פועלים המוכרחים להתפלל תפילת שחרית מוקדם בעמוד השחר, לכתחילה לא יקראו את ההלל אלא לאחר שיגיע זמן הנץ החמה, ואם אין הדבר מתאפשר להם, עדיף שידלגו על ההלל עתה ויקראוהו במשך שעות היום, אך אם הם חוששים שמא ישכחו לקראו, יקראוהו עתה אף שלא הגיע עדיין הנץ החמה.

ברכת ההלל

רשאי כל אדם לברך בעצמו על ההלל, ואין צורך לצאת ידי חובה מהחזון (רכו). וכך פשט המנהג שהשליח ציבור מברך תחילה על ההלל בקול רם, וכל הציבור חוזרים אחריו ומברכים על ההלל וקוראים אותו כל אחד ואחד בפני עצמו.

שכח לברך

אם שכח לברך על ההלל בתחילתו, ונזכר באמצע קריאת ההלל, יברך במקום שנזכר, וימשיך משם והלאה על הסדר. (ורט)

שאלה: לפי נוסח בני ספרד שמברכים "לגמור את ההלל", יש להבין מדוע אם נזכר באמצע ההלל שלא ברך, אין צריך לחזור לתחילת ההלל, הלא עתה אינו גומר את כל ההלל?

תשובה: כתבו רבותינו הראשונים (הרא"ש, רבנו פרץ, הראב"ה, מרדכי, ארחות חיים, טור ועוד) שתיבת "לגמור", אין פירושה דוקא לגמור את כולו מתחילה ועד סוף, אלא פירושה "לקרוא", וכמו שאמרו במשנה: "ותיקין היו גומרים את ברכות קריאת שמע עם הנץ החמה", ו"גומרים" היינו "אומרים". גם כאן אנחנו מברכים על עצם קריאת ההלל, ולא על קריאת כולו דוקא. (ורט)

קרא בדילוג

מי שברך על ההלל, אך טעה וקרא את ההלל בדילוג, כמו שקוראים אותו בראש חודש, צריך לחזור ולקרוא את ההלל כולו מתחילתו ועד סופו כתקנת חז"ל, אך לא יברך שנית. (ורט) ואם לא בירך בפעם הראשונה, כשחוזר עתה לקרוא את ההלל בשלימותו, יברך על ההלל תחילה וסוף. (חזו"ע פסח רמד)

הפסק בהלל

אסור להפסיק בדיבור בעת אמירת ההלל. ומכל מקום אם שמע חצי הראשון של הקדיש, או קדושה, או ברכו, או ברכה כלשהי, עונה עמהם. ואפילו אם סיים את קריאת ההלל, רק עדיין לא ברך ברכת "יהללוך", יענה. (רכא, רכה, רכו)

בהלל של ראש חודש, לבני אשכנז שנוהגים לברך עליו, דיני ההפסק שבו כדון ההפסק בהלל של חנוכה, וכנ"ל. אבל לבני ספרד שלא מברכים עליו, רשאים לענות גם את שאר האמנים שבחצי השני של הקדיש. ומכל מקום בודאי שאסור לדבר דברים סתם, שהרי אפילו בעת קריאת מזמורי תהלים החמירו חכמי המוסר שלא להפסיק. ועיין עוד בחוברת "ראש חודש בהלכה ובאגדה". (רכה)

המברך על ההלל והתחיל לקוראו, ושמע ברכה מפי השליח ציבור או מפי אדם אחר, יענה אחריו "אמן", כנ"ל. אבל אם עדיין לא התחיל לקוראו, לא יענה אחריו "אמן", משום הפסק שבין הברכה למצוה. (רכ"ו)

שכח לקרוא

מי ששכח לקרוא את ההלל ונזכר לאחר השקיעה ב"בין השמשות", טוב שיקרא עתה את ההלל כולו בלי ברכה. ואף על פי שכלל בדינו "ספק דרבנן לקולא", ו"בין השמשות" הריהו ספק יום ספק לילה, ואם כן יש ספק אם חובה עליו לקרוא עתה את ההלל או לא, וכיון שהוא ספק בדברי חכמים נקל עליו ונפטרהו לגמרי מלקוראו? מכל מקום מאחר שאין טרחה בזה כל כך בקריאת ההלל, יקראהו עתה בלי ברכה. (רלא)

נשים בקריאת ההלל

נשים פטורות מקריאת ההלל בחנוכה, כשם שפטורות מקריאת ההלל בכל המועדים. ומכל מקום אם תרצינה, רשאיות לקרוא את ההלל, אך בלי ברכה. (רי"ג)

בנות אשכנז – אף הנשים האשכנזיות המברכות על מצוות שזמנן קבוע כנטילת לולב, ישיבה בסוכה וכיוצא, מכל מקום בקריאת ההלל של חנוכה, הנכון שלא יברכו. מכיון שיש אומרים שדוקא במצוה התלויה במעשה, כנטילת לולב, ישיבה בסוכה וכדומה, יכולות לברך, אבל מצוה שאינה תלויה במעשה אלא באמירה בלבד, כברכת ההבדלה וקריאת ההלל, אינן יכולות לברך. (רס"ז) ועיין בחוברת "חג הסוכות בהלכה ובאגדה", שבלאו הכי עדיף יותר שהנשים האשכנזיות לא יברכו על מצוות שפטורות מהן בכלל.

סדר התפילה וקריאת התורה

27

"ארוממך ה' כי דליתני"

באמירת מזמור "ארוממך ה' כי דליתני" שאומרים במשך השנה בתפילת שחרית קודם "ברוך שאמר", מנהג בני ספרד לאומרו ללא תוספת הפסוק: "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד", וגם בחנוכה יאמרוהו כן ללא תוספת פסוק זה. (רלא)

שיר של יום

כשאומרים שיר של יום בתפילת שחרית, יאמרו: "היום יום פלוני בשבת קודש" ללא התיבות: "השיר שהיו הלויים אומרים על הדוכן", מאחר ולא היו אומרים בבית המקדש שיר זה בחנוכה. ולאחר מכן יאמרו, "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד...", "הושיענו", וקדיש יהא שלמא. (רלא, רלב)

ראש חודש טבת חל תמיד בחנוכה, על כן, לא יאמרו "מזמור שיר חנוכת הבית

לדוד" לאחר שיר של יום כשאר ימי החנוכה, אלא לאחר תפילת מוסף, אומרים מזמור "ברכי נפשי" [שהוא כנגד ראש חודש], ואחריו יאמרו "מזמור שיר חנוכה הבית לדוד" [שהוא כנגד חנוכה. ותדיר שהוא ראש חודש, קודם]. (רלב)

"במה מדליקין"

מנהג בני ספרד שלא לומר פרק משניות "במה מדליקין", בערב שבת של חנוכה. והטעם לזה, מאחר ומוזכרים בו פתילות ושמונים הפסולים להדלקת נר של שבת, וכשרים להדלקת נר חנוכה, וקריאה זו בערב שבת חנוכה הפוסלת את אותם פתילות ושמונים, כעין פגיעה במצות הדלקת נרות חנוכה, שמקילים בהם יותר. ואולם, מנהג בני אשכנז לאומרו. (סימן ער ס"ב)

סדר קריאת התורה

בכל שמונת ימי החנוכה מוציאים ספר תורה בתפילת שחרית, וקוראים בפרשת "נשא" שבחומש במדבר, את פסוקי ברכת כהנים ואת סדר הקרבת הקרבנות שהקריבו שנים עשר נשיאי ישראל בחנוכה המזבח שבבניית המשכן. (רלב)

הטעם לקריאה זו בימי החנוכה, מפני שלאחר שקלקלו והשחיתו היוונים בבית המקדש ופרצו בו פרצות, גברו חסדי ה' יתברך עלינו ובאו הכהנים החשמונאים והרגו את היוונים והושיעו את ישראל מידם, ובאו לבית המקדש ומצאו את המזבח משוקץ ומתועב, וסתרו אותו ובנאוהו מחדש וחנוכוהו, והעלו עליו קרבנות עולה, תודה ונדבה להודות להשם יתברך על תשועתם, ולא מצאו אש קדושה ויצעקו אל ה', ותצא אש על המזבח, ותהי האש כל הימים על המזבח עד החורבן. לכך קוראים בפרשה זו העוסקת בחנוכה המזבח. ועוד טעם אמרו במדרש, מאחר וצויה הקב"ה את ישראל במדבר לבנות משכן, וביום כ"ה בכסלו נשלמה בנייתו, ואמר לו הקב"ה למשה שלא יתחילו להקריב בו קרבנות אלא מראש חודש ניסן. והיו ישראל תמהים, למה לא יתחילו מיד? אך הקב"ה ביקש לערב את שמחת המשכן בחודש ניסן שבו נולד יצחק אבינו שנעקד על גבי המזבח. ואולם, אמר הקב"ה עלי לשלם ליום כ"ה בכסלו ולא לקפחו, ושילם לו שכרו שבו יהיה נס חנוכה בעתיד. נמצא שיש קשר בין כ"ה בכסלו לחנוכה המזבח. ומה שמתחילים את הקריאה ביום הראשון של חנוכה מפסוקי ברכת כהנים, משום שהנס של חנוכה נעשה על ידי הכהנים בני חשמונאי. (רלב, רלד. א תרכד)

סדר הקריאה ביום הראשון

מנהגים שונים יש בסדר ההפסקה לעליות כהן ולוי ביום הראשון. והמנהג הנכון, שהכהן קורא מברכת כהנים עד "ויקריבו אותם לפני המשכן". והלוי קורא עד "יקריבו את קרבנם לחנוכה המזבח". והשלישי עד "זה קרבן נחשון בן עמינדב". (רלב)

סדר הקריאה בשאר הימים

בשאר הימים קורא הכהן מתחילת אותו יום עד "מלאה קטורת". והלוי ממשיך עד סוף הקריאה של אותו יום. והשלישי חוזר לקרוא מה שקראו הכהן והלוי. (רלה)

טעות בקריאה

אם טעה החזן בקריאת התורה, וקרא קריאה של יום אחר, וברך העולה לתורה ברכה אחרונה, יצאו ידי חובתם ואינם צריכים לחזור ולקרוא שוב. אך אם לא ברך ברכה אחרונה והרגישו בטעות, יחזור ויקרא את היום הנכון. (רלה)

אם קרא החזן בעליית כהן כהוגן, אך בעליית לוי טעה והמשיך מפסוק "פר אחד" של יום אחר, יצאו ידי חובה. (רלה)

אם טעה החזן וקרא לשלשה עולים שבחנוכה בפרשת השבוע, יצאו ידי חובה. (רלט)

"אין משגיחים בחנוכה"

הטעם שאם טעה הקורא בקריאה בחנוכה וקרא קריאה אחרת, שאין מצריכים אותו לחזור ולקרוא את הקריאה של אותו יום, משום שקריאת פרשת הנשיאים אינה קריאה מעין המאורע של ימי החנוכה ממש, שהרי הקרבת הנשיאים היתה בחנוכה המשכן בתחילת חודש ניסן ולא בימים אלו כלל, ומה שאנו קוראים פרשה זו בימי החנוכה, רק לרמז וזכירה בעלמא על השלמת בניית המשכן בכ"ה בכסלו, לכך אם טעה וקרא פרשה אחרת וברך ברכה אחרונה, אינו חוזר לקריאה הנכונה. וכבר אמרו (מסכת מגילה כט סע"ב): אין משגיחים בחנוכה לעשותו עיקר בקריאה בתורה. (פני אהרון אמריליו, דבר משה אמריליו ועוד. רלה)

סדר הקריאה ביום השמיני

מנהגים חלוקים יש בסדר ההפסקה לעליית כהן ולעליית לוי ביום השמיני. והמנהג הנכון הוא, שהכהן קורא מ"ביום השמיני" עד "מלאה קטורת", והלוי ממשיך לשלשה פסוקים עד "זה קרבן גמליאל בן פדהצור". והשלישי חוזר שוב מ"ביום השמיני" עד "כן עשה את המנורה" שבפרשת בהעלותך. ומנהג בני אשכנז שהשלישי לא חוזר אלא ממשיך מפרשת היום התשיעי עד "כן עשה את המנורה". (רלו)

טעות בקריאה – אם טעה החזן ביום השמיני של חנוכה, וקרא לשלושת העולים רק בששת הפסוקים של היום השמיני, יצאו ידי חובתם, אך אם עדיין לא החזירו את ספר התורה להיכל, טוב שימשיך לקרוא בלי ברכה "ביום התשיעי" עד "כן עשה את המנורה". (רלו)

"לגדולה מזו אתה מתוקן"

אמרו במדרש: למה נסמכה פרשת הדלקת המנורה לפרשת הנשיאים, לפי שכל השבטים הקריבו לחנוכה המזבח של המשכן, ושבט לוי לא הקריב, והיו אהרון הכהן – נשיא שבט לוי, וכל שבטו, מצרים למה ריחקנו הקב"ה מהקרבה לחנוכה המזבח, והיה אהרון אומר: אוי לי, שמא בשבילי אין הקדוש ברוך הוא מקבל שבטו של לוי. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: לך ואמור לאהרון, שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומיטיב את הנרות.

משל למלך שעשה סעודה גדולה וזימן לכל בני עירו בכל יום ויום, והיה לו אהוב אחד שהיה אוהבו יותר מדאי ולא קרא אותו עימהם, והיה אותו אהוב מיצר ואומר: שמא יש לו למלך בליבו עלי לפיכך לא זמנני מכל הסעודות. כיון שעברו כל ימי הסעודות, קרא לאהובו ואמר לו, לכל בני המדינה עשיתי סעודה, ולך לעצמך אני עושה סעודה בלבד, למה? שאתה אהובי. כך המלך זה הקדוש ברוך הוא, כיון שעברה חנוכת המזבח, אמר לו הקדוש ברוך הוא לאהרן ולבניו: אתם לעצמכם עשו חנוכה, לכך נאמר "בהעלותך". אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, לך אמור לאהרן: אל תירא! לגדולה מזו אתה מתוקן, הקרבנות בזמן שבית המקדש קיים הם נוהגים, ובזמן שאין בית המקדש קיים אינם נוהגים, אבל הנרות לעולם הם נוהגים, שנאמר: "אל מול פני המנורה יאירו". (מדרש ילמדנו, ילקוט שמעוני, ומדרש תנחומא פרשת בהעלותך)

שואל הרמב"ן: והנה דבר ידוע שכשאינן בית המקדש קיים והקרבנות בטלים מפני חורבנו, אף הדלקת הנרות במנורה בטלות, אם כן במה נחמו הקב"ה לאהרן "שלך גדולה משלהם", הלא גם הנרות בטלות כקרבנות כשאינן בית המקדש? אלא לא רמזו בזה אלא לנרות חנוכה בית חשמונאי שהיא נוהגת אף לאחר החורבן בגלותנו. ובלשון הזה מצאתיה במגילת סתרים לרבנו נסים שהזכיר האגדה הזו הנזכרת ואמר: "אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: דבר אל אהרן ואמרת אליו, יש חנוכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות, ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנוכה שקרויה על שם, והיא חנוכה בני חשמונאי, ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת חנוכת המזבח". ע"כ.

לאור האמור, מבואר מדוע ביום השמיני של חנוכה, בסיום פרשת הנשיאים ממשיכים לקרוא את הפסוקים הראשונים שבפרשת "בהעלותך" העוסקים בהדלקת המנורה, משום שהדלקת המנורה באה כפיס לדעתו של אהרן הכהן על כך שלא השתתף הוא ושבטו בחנוכת המזבח עם כל הנשיאים. (רלז)

סדר הקריאה לראש חודש טבת

ראש חודש טבת שחל בימי החול של חנוכה, מוציאים שני ספרי תורה. בספר הראשון קוראים שלשה עולים בפרשת ראש חודש, ובספר השני קורא העולה הרביעי את הקריאה של חנוכה, ואומר חצי קדיש. והטעם שמקדימים את קריאת ראש חודש לקריאה של חנוכה, מפני שקריאת חודש תדירה יותר מקריאה של חנוכה, וכבר למדנו לעיל שכלל בדינו "תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם". (רלז)

הגם שבכל ראש חודש, הכהן קורא שלושה פסוקים ראשונים בראש חודש, והלוי חוזר על הפסוק השלישי וקורא עוד שני פסוקים, מכל מקום בראש חודש טבת, כיון שרק שלושה קוראים בקריאת ראש חודש, על כן יקרא הכהן עד "בשמן כתית רביעית ההין", והלוי יקרא עד "ונסכה", והשלישי ימשיך משם והלאה עד סוף קריאת ראש חודש. ולאחריהם עולה הרביעי וקורא קריאה של חנוכה. (ת"ה רנט)

טעות בקריאה – אם טעו וקראו ארבעה עולים בספר התורה הראשון בקריאה של ראש חודש, יעלו עולה נוסף – חמישי, ויברך על הקריאה של חנוכה בספר התורה השני, כדי שלא תהיה פגיעה בספר התורה השני שהוציאו אותו מהיכל ולא קראו בו כלל, וכאילו יש בו פגם והוא פסול. (סימן תרפד ס"ג)

אפילו אם נזכרו בתחילת קריאת העולה הרביעי, אין גוללים את הספר תורה הזה לקריאה של חנוכה כדי שיקרא העולה הרביעי בקריאה של חנוכה, כיון שנמצא שהוא מדלג מפרשה לפרשה, וכלל יש בידינו שאין מדלגים בתורה בשני ענינים, אלא מאחר שהרביעי התחיל לקרוא בשל ראש חודש, ימשיך בשל ראש חודש ויברך, ואחריו יעלה עולה חמישי ויקרא בספר התורה השני בקריאה של חנוכה. (משנה ברורה סימן תרפד ס"ק יד)

שאלה: הלכה ידועה ומפורסמת שאין מעלים עולים נוספים בקריאת התורה של ימי החול, כראש חודש, חול המועד, חנוכה וכיוצא, משום טורח ציבור, אם כן היאך כאן אנו מעלים עולה חמישי? **תשובה:** כתב מרן הבית יוסף, במקרה שהוציאו שני ספרי תורה ויש חשש לפגיעה בכבוד ספר התורה השני, מוטב לבטל הלכה זו שבראש חודש אין מוסיפים על ארבעה מלפגום בכבוד ספר התורה. (משנה ברורה סימן תרפד ס"ק טו)

אם טעה החזן והתחיל לקרוא לכהן בספר התורה השני בקריאה של חנוכה, יגמור את הקריאה ויברך, ולשלשה העולים האחרים יקרא בקריאה של ראש חודש. (ורמ)

ספר תורה אחד – בית כנסת שיש להם רק ספר תורה אחד, ולכן אינם מוציאים בראש חודש בחנוכה שני ספרים – קוראים בו שלשה עולים בראש חודש, ולאחר מכן גוללים את ספר התורה לפרשת הנשיאים של חנוכה. ואם קרה וטעו כנ"ל וקראו בו ארבעה עולים בשל ראש חודש, אינם מוסיפים עולה חמישי לקרוא בקריאה של חנוכה, שהרי אין כאן פגיעה בכבוד ספר התורה, שהרי קראו בו ובודאי שאין בו פגם ואינו פסול. (סימן תרפד ס"ג)

סדר הקריאה לראש חודש טבת שחל בשבת

ראש חודש טבת שחל בשבת, מוציאים שלושה ספרי תורה. בספר הראשון קוראים ששה עולים בפרשת השבוע. [ובדרך כלל זו פרשת "מקץ", לבד משנים מועטות שחנוכה יוצא רק בשבת פרשת "וישב", ואז גם מפטירים את ההפטרה המעניינת של פרשת "מקץ" בספר מלכים א פרק ג, ולא את ההפטרה של חנוכה. (ועיין בעלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 55 הערה 14)] בספר השני קורא העולה השביעי בקריאת ראש חודש ואומר חצי קדיש. ובספר השלישי קורא המפטיר בקריאה של חנוכה ואומר חצי קדיש.

אין אומרים קדיש אחר גמר הקריאה בספר התורה הראשון כבכל שבת, מכיון שלא הסתיימה עדיין חובת העולים של קריאת היום שהיא שבעה. אך לאחר הקריאה בספר השני של ראש חודש שעלו כבר שבעה עולים, אומר העולה השביעי

חצי קדיש. ומכל מקום אם הוסיפו עולה נוסף לקריאה שבספר הראשון, כיון שעלו בו סך הכל שבעה עולים והושלמה בו חובת היום, יאמר המסיים חצי קדיש. ונמצא שבמקרה זה אומרים שלשה קדישים, קדיש אחר כל ספר וספר. (רמב)

כבודה של תורה

בכל פעם שמוציאים שלשה ספרי תורה, כגון ראש חודש טבת או אדר או ניסן שחל בשבת, וכן בחג שמחת תורה, מנהג קדום ויפה לומר את הפסוקים דלהלן בפתיחת ההיכל (ירמיה פרק י פסוקים ה, ז, י): **"מֵאִין כְּמוֹד ה', גְּדוֹל אֶתָּה, וְגְדוֹל שְׁמֶךָ בְּגִבּוֹרָה".** **"מִי לֹא יֵרָאֶד מִלֶּךְ הַגּוֹיִם כִּי לֶךְ יֵאָתֶה, כִּי בְּכָל חֲכָמֵי הַגּוֹיִם וּבְכָל מַלְכוּתֵם מֵאִין כְּמוֹד".** **"וְה' אֱלֹהִים אֱמֶת, הוּא אֱלֹהִים חַיִּים וּמְלֶכֶד עוֹלָם, מְקַצֵּפוֹ תִרְעַשׂ הָאָרֶץ, וְלֹא יָכֻלוּ גוֹיִם זְעֵמוֹ".** ואחר כך יאמרו: **"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד".** **"אֲנָא ה' הוֹשִׁיעָה נָא, אֲנָא ה' הוֹשִׁיעָה נָא. אֲנָא ה' הַצְּלִיחָה נָא, אֲנָא ה' הַצְּלִיחָה נָא".** (הגר"ח פלאג'י, הלבוש ועוד)

למה אין מסכת חנוכה כמו שיש מסכתות על כל החגים?

הנה על כל החגים חיבר לנו רבי יהודה הנשיא מסכת משניות: מסכת ראש השנה, מסכת יומא על כיפור, מסכת סוכה, מסכת מגילה על פורים, מסכת פסחים, מסכת ביצה על יום טוב, ואפילו על חול המועד יש מסכת מועד קטן. ולמה רק על חנוכה אין מסכת? ושמעתי פירוש נאה, כיון שהזהיר הקב"ה את ישראל שלא להתגרות באומות העולם, לכן לא היה ענין כל כך לפרסם את הנס הגדול שעם ישראל ניצחו במלחמה את היוונים, מה שאין כן בפורים שהגויים עצמם כתבו בספריהם את הנס הגדול, את גדולת מרדכי ואת מפלת המן, כמו שנאמר (אסתר ז): **"כָּל מַעֲשֵׂה תְּקִפּוֹ וְגִבּוֹרָתוֹ וַיִּפְרֹשֶׁת גְּדַלְת מֶרְדֳּכָי אֲשֶׁר גְּדָלוֹ הַמֶּלֶךְ, הִלּוּא הֵם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי מִדְי וּפָרְס",** לכן גם לנו אין בעיה לפרסם. ובכל זאת, רמז רבי יהודה בכמה פעמים בודדות את חנוכה: במסכת ביכורים (פ"א מ"ו) כתב, שהמביא ביכורים לבית המקדש באיחור, מחג סוכות עד חנוכה, לא קורא את הפסוקים של ההודיה להשם שבפרשת כי תבוא. וכן במסכת ראש השנה (פ"א מ"ג) כתב, שעל ששה חודשים שלוחי בית דין יוצאים להודיע באיזה יום קבעו בית דין ראש חודש מפני המועדות שבהם, ואחד מהם חודש כסלו, כדי שידעו מתי כ"ה בכסלו וידליקו נרות חנוכה. וכן במסכת בבא קמא (פ"ו מ"ו), גמל שהיה טעון הרבה פשתן ועבר ברשות הרבים ונכנס הפשתן לתוך החנות ונדלק מהנר של החנוני ושרף את כל החנות, בעל הגמל חייב לשלם, כי היה לו להיזהר שהפשתן לא יכנס לחנות. אבל אם הניח החנוני את הנר מבחוץ ונדלק הפשתן, חייב החנוני לשלם לבעל הגמל את כל הפשתן. ואם הנר שבחוץ היה נר חנוכה, רבי יהודה פוטר את החנוני, כיון שהניחו בהיתר לפרסומי ניסא. שוב ראיתי שכתב החיד"א (ודברים אחדים דרוש ב לשבת חנוכה), שפעם בחבורה של תלמידי חכמים שאלו כן, ומיד ענה הרב החסיד רבנו יוסף בן סמון, כיון שמגילת תענית נשנית קודם המשנה, וכבר שמה כתובים דיני חנוכה, והם הברייתות שהובאו בש"ס על דיני חנוכה, לכן לא הוצרך רבי לכתוב מסכת על דיני חנוכה. ע"כ.

ענייני אבלות בחנוכה

קריעה

מי שנפטר לו אחד משבעה קרובים שחייב להתאבל עליו, [אביו, אמו, בנו, בתו, אחיו, אחותו, בעל על אשתו, ואשה על בעלה], אף בחנוכה קורע את בגדו. (חזו"ע אבלות א קפ)

אונן בהדלקה

מי שנפטר לו אחד משבעה קרובים הנ"ל, כל שעדיין לא קברו את המת, הריהו: "אונן" ופטור מכל המצוות. ורק לאחר שקברוהו, הריהו: "אבל" וחוזר להתחייב במצוות. על כן, מי שעדיין לא נקבר מתו, פטור מהדלקת נר חנוכה. ויאמר לאשתו או לאחד מבני ביתו שידליקו הם את הנרות בברכה. ואם הוא גר לבדו, טוב שידליק את הנרות בלי ברכה, כדי שיתפרסם הנס לעוברים ושבים. (אבלות א קעז)

עניית אמן – אונן שמדליקים בביתו נר חנוכה, לא יענה אחר ברכותיהם "אמן", כפי ההלכה שאונן אינו עונה "אמן" אחר כל ברכה ששומע, כמבואר בשלחן ערוך (יורה דעה סימן שמא ס"א). אולם, אם כבר מסר את מתו לחברה קדישא שיטפלו בו, הריהו עונה אמן. (כמבואר בחוברת "האבלות בהלכה ובאגדה")

לא רואה ולא שומע – הנכון יותר שלא ישהה האונן שם בעת ההדלקה, כדי שלא ישמע את הברכות כלל. ובמקרה זה, אם היה אונן בליל ראשון של חנוכה, אזי כשידליק למחרת בליל שני לאחר שנקבר מתו, יברך "שהחיינו", כי אתמול לא שמע ברכה זו, ולא יצא בה ידי חובתה. אבל אם שמע אתמול ברכת שהחיינו כשהדליקו בביתו, לא יברך עתה. (אבלות א קעז. חנוכה ט)

ערב שבת – אם נפטר המת בערב שבת של חנוכה, באופן שאי אפשר לקבורו קודם השבת, אינו נחשב עתה אונן, וחייב הוא בכל המצוות וידליק נרות חנוכה בברכה. ואם היה זה יום ראשון של חנוכה, יברך גם ברכת שהחיינו. (א קסג) [וברור שיתפלל גם מנחה של ערב שבת, וכמבואר בחוברת "האבלות בהלכה ובאגדה"].

הספד

אין מספידים בימי החנוכה אלא לתלמיד חכם בשעת הלוויה בלבד. ומלמד תינוקות של בית רבן שקובע עיתים לתורה, דינו כתלמיד חכם ומותר להספידו. (י, יא)

ואולם, בזמנינו שעיקר ההספד הוא בדברי שבח ותהילה במעלת המידות הטובות שהיו לנפטר, וכן בשבח מעלת הקדישים שמעלים את הנפטר ממדרגה למדרגה בגן עדן, יש להתיר להספיד כך, כי הזדמנות נאותה היא להחדיר בלב האבלים יראת שמים טהורה, ולהטות למוסר אוזנם בשמירת התורה והמצוות, ובחינוך

בניהם לתורה. והניסיון הורה שכמה פעמים אחר שהקשיבו לדברים אלו, חזרו בתשובה שלימה, וגידלו בניהם לתורה. [וכתב רבנו ירוחם, בית האבל נקרא 'בי טעמא', על שם שדורשים שם ונותנים טעם על מה אירע להם, כדי שיחזרו בתשובה, והאבל ישוב אל ה' וירחמהו, וכן לנחם אותו ולדבר על לבו]. (אבלות א רצ)

צידוק הדין

לאחר הקבורה, אומרים צידוק הדין. ולדעת מרן השלחן ערוך (או"ח סי' תכ ס"ב, ויו"ד סי' תא ס"ו) גם אם הקבורה בראש חודש, חול המועד, חנוכה ופורים, אומרים צידוק הדין, לפי שאינו ענין של הספד, אלא הודאה וקבלת דין שמים (הרא"ש). והעיד מרן הבית יוסף שכן המנהג. אמנם מנהג אשכנז, כשלא אומרים תחנון, לא אומרים צידוק הדין, שמא יבואו להספד. ולכן לא אומרים צידוק הדין כשקוברים את המת אחר חצות בערב שבת, אבל בערב ראש חודש ובערב חנוכה אומרים אפילו לאחר חצות. ויש גם מבני ספרד שנהגו כן, וכל מקום יעשו כפי מנהגם. ובמקום שאין בו מנהג ידוע, כמו ברוב ערי הארץ שאין להם מנהגי מקום ממש כמו בירושלים עיר הקודש שמנהגיהם נוסדו על ידי גדוליה וחכמיה, ברור שיעשו כדעת מרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו. (ש"ך סי' תא סק"ג. אבלות א צא, צב, שכז. מעיין אומר ח"ד ר) על תלמיד חכם אומרים צידוק הדין בעת הלוויה בכל הימים. (אבלות א צא)

כתב הט"ז (אורח חיים סימן תכ סק"א): ושמעתי מזקן אחד שהעיד שהיה בקהילת קודש קראקא בשנת של"ג כשנפטר הרמ"א ז"ל ביום ל"ג בעומר, והיו מסופקים אם לומר צידוק הדין, ועמד אדם חשוב אחד והעיד ששמע מפי הרמ"א שיש לומר צידוק הדין על אדם גדול, ותיכף אמרוהו על הרמ"א בקול רם. ע"כ.

סעודת הבראה

הסעודה הראשונה שאוכל האבל לאחר הקבורה, היא: "סעודת הבראה", שבסעודה זו מברים [לשון בריאות וחזק] את האבל, ומיישבים את דעתו לנחמו מצער. [גם לשון מאכל (שמואל ב ג לה), שנאמר: "וַיָּבֵא כָּל הָעָם לְהַבְרוֹת אֶת דָּוִד לְחֵם"]. וסעודה זו, אסור לאבל לאכול משלו, אלא מצוה על שכנו או מכריו להביא לו משלהם. (וירה דעה סימן שעח ס"א. אבלות א תפז)

לא נכון להברות את האבל בחנוכה בביצים ועדשים, אלא בעוגות וקפה, מפני כבוד היום. גם כי יש אומרים שאין עושים סעודת הבראה כלל בחנוכה. והמנהג לתת יין לאבל בסעודת הבראה, כמו שאמרו חז"ל (סנהדרין ע ע"א): לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים, שנאמר (משלי לא ו): "תִּנְנוּ שֵׁכָר לְאוֹבֵד וַיֵּין לְמָרִי נִפְשִׁי". (חנוכה יא)

האבל בהדלקה

לאחר שקברו את המת, האבל חייב בכל המצוות, וחייב בהדלקת נרות חנוכה בביתו עם כל הברכות לרבות ברכת "שהחיינו" ביום הראשון. אך אם אינו יושב

בביתו, ימנה את אשתו או מבני ביתו שהגיע למצוות שידליק, ויצא בזה ידי חובתו.

הדלקה בבית האבל

ציבור הבאים לבית האבל לתפילות מנחה וערבית, ומתפללים מנחה כעשרים דקות לפני השקיעה, ומיד לאחר מכן מתפללים ערבית והולכים לבתיהם להדליק נר חנוכה בזמן, ידליק האבל את החנוכה בסיום תפילת ערבית שאז כבר הגיע צאת הכוכבים, ולא בזמן שבין מנחה לערבית כשאר המנהג בבתי הכנסת.

מאחר וחויב ההדלקה בבית האבל אינו נובע מדין בית הכנסת, שבבית הכנסת טעם ההדלקה משום פרסומי ניסא שיראו הקהל את הנרות, לכן מקפידים להקדים ולהדליק בין מנחה לערבית, אך האבל בביתו, חיובו ככל איש ישראל להדליק בצאת הכוכבים. וכן נהג למעשה מרן זצוק"ל, כשהיתה בית כנסת בביתו, היו מתפללים מנחה וערבית רצוף, ולאחר ערבית היו כל הקהל מתלווים אליו לסלון ביתו, והיה מדליק בחלון. ולאחר כמה שנים, שבנו את בית הכנסת מתחת לביתו, היה מדליק בין מנחה לערבית, ולאחר ערבית היה מדליק בביתו שוב.

הדלקה בבית הכנסת

אבל שאין לו מנין בביתו, ובא להתפלל בבית הכנסת, לכתחילה לא יכבדוהו להדליק נר חנוכה בלילה הראשון, כי הדלקה כזו בברכת "שהחיינו" ברוב עם, מעוררת שמחה בציבור, ושמחה זו אינה ראויה שתהיה על ידי האבל. אבל אם אין מי שידליק, רשאי האבל לברך כל הברכות ולהדליק. ובשאר ימי החנוכה, רשאי לכתחילה לברך ולהדליק בבית הכנסת. ומכל מקום לאחר השבעה, פשוט שרשאי אף ביום הראשון לברך 'שהחיינו' ולהדליק, ואין להחמיר בזה כלל. (שם נט)

יש לשאול, מדוע לענין קריאת המגילה בפורים, רשאי האבל היושב שבעה לקרוא את המגילה ברוב עם בבית הכנסת ולברך גם ברכת 'שהחיינו', אף שיש בה שמחה יתירה, ואילו לענין הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת, בארנו שאבל לא ידליק בלילה הראשון, מפני השמחה יתירה שיש בדבר? אולם יש לומר כי שונה זה מזה, ראשית, בנר חנוכה, כל אדם יכול להדליק בבית הכנסת, ולמה לנו לכבד את האבל דווקא בשמחה זו, מה שאין כן בקריאת המגילה שמעטים בקיאים לקוראה כהלכה. זאת ועוד, בנר חנוכה בבית הכנסת לא יוצאים בו ידי חובה, ומדליקים רק בשביל לפרסם את הנס. לא כן בקריאת המגילה, האבל עצמו חייב בקריאת המגילה ובברכת "שהחיינו", והדבר דומה לאבל שחייב להדליק נר חנוכה בביתו ולברך שהחיינו, ולכן רשאי גם לברך ולקרוא ברבים. ואין לומר שאדם אחר יברך את הברכות, והאבל רק יקרא, כי אם כן, הרי זו אבלות בפרהסיא שאינה נוהגת בפורים. (אבלות ג קכח)

הדלקה באוהל

אם האבלים מתפללים באוהל, נעשה האוהל כדין בית הכנסת, וידליקו שם נר חנוכה בין מנחה לערבית ככל בתי הכנסת. ולאחר מכן ידליק כל אחד ואחד בביתו כהלכה. וכן השיב לי מורנו הראשון לציון הגאון רבנו יצחק יוסף שליט"א. שוב מצאתי שכן פסק במפורש מרן מלכא זצוק"ל בשו"ת יחווה דעת חלק ז (סימן קד אות ב, וס"ס קו).

קריאת ההלל

האבל חייב בקריאת ההלל בחנוכה בברכה. והנה אבל שיושב שבעה בראש חודש, אינו אומר את ההלל, כיון שאומרים בהלל פסוק: "זֶה הַיּוֹם עָשָׂה ה', נְגִילָה וְנִשְׂמָחָה בו", לכן לא ראוי שיקרא אותו האבל שהוא אסור בשמחה. ועוד, שנשמט הנפטר אוונט שם, שהולכת ובאה במשך השבעה מהקבר לבית ומהבית לקבר, וקריאת ההלל נחשבת כלועג לרש, שהרי אומרים בו את הפסוק: "לֹא תִמְתִּים יְהַלְלוּ יָהּ". ומכל מקום בחנוכה שקריאת ההלל היא חובה גמורה מן הדין, חייב האבל לאומרו. אבל בראש חודש שקריאת ההלל אינה אלא מנהג, אין צריך לקוראו מהטעמים הנ"ל. (אבלות ג כז, לה)

שליח ציבור בשבעה

מהיות טוב שהאבל שבתוך השבעה לא יהיה שליח ציבור בתפילת שחרית בחנוכה, ובעיקר יש להקפיד בזה יותר שלא יהיה שליח ציבור בהלל עצמו, כי אז השמחה ניכרת יותר. אך ברור שהכל לפי הענין. (אבלות ג לה, לח)

שליח ציבור בי"ב חודש

אבל שהוא בתוך י"ב חודש, רשאי לעלות חזן אף בקריאת ההלל, ואין להחמיר בזה כלל ועיקר. ועיין בספר "כי בא מועד" (פורים מהדורת ה'תשע"א), שכתב כי שאל את מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל על אבל בתוך י"ב חודש על אביו או אמו, האם רשאי לעלות שליח ציבור בחנוכה ולקרוא את ההלל בציבור? והשיבו בזה הלשון: "אנחנו הספרדים לא מקפידים בעניינים אלו, ומותר לו לכתחילה להיות שליח ציבור".

מנהג בני אשכנז שאין האבל בתוך י"ב חודש עולה שליח ציבור בשבתות, ימים טובים, ימים הנוראים, בהלל בראש חודש וחנוכה, אלא אם כן אין שם חזן אחר. אבל מנהג בני ספרד שלא לחשוש לזה כלל ועיקר. וכן נהג מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל בהיותו בתוך י"ב חודש לאביו ואמו ועלה שליח ציבור בחול, בשבת, בחגים, ובקריאת המגילה בפורים כדרכו תמיד בכל השנים. וכמו שכתב הנודע ביהודה, שאין שמץ איסור בדבר אלא מנהג בעלמא, ובני ספרד לא נהגו בזה. (אבלות ג ו, ז, ח. יבי"א ט יו"ד ס"ל מ. מעיין אומר ח"ד רע"א)

הקמת מצבה

מצוה להקים מצבה על הקבר כבר ביום השביעי, ולא כאותם המקימים רק ביום השלושים. כי יש במצבה מנוחה גדולה לנפטר ותיקון גדול לעילוי נשמתו. על כן, אם חל יום השבעה בחנוכה, יקימו את המצבה. (אבלות א תנג) עיין בחוברת "האבלות בהלכה ובאגדה" בהכרח הגדול שיש בבניית המצבה כבר ביום השביעי, ולא יאוחר מזה הזמן. וכמבואר בדברי הרא"ש, רבנו האר"י, הפלא יועץ, מנחת אלעזר, החתם סופר, דברי חיים מצאנז, דרכי תשובה, מהרש"ם, גשר החיים, קונטרס היחיאלי ועוד. וכתב בשו"ת ירך יעקב, מכיון שישנה מעלה גדולה מאוד בהקמת המצבה ביום השביעי דווקא, לכן יש להתיר בפשיטות לעשות המצבה אפילו בחול המועד חיש מהר, עד מקום שידו מגעת, שאין לך צורך מצוה גדול כזה, והואיל והדבר הכרחי מאוד, יעשוה בלי שום פקפוק. ע"כ. ואמנם לא יקראו בקול רם ברבים את הכתב שעל גבי המצבה כנהוג, כיון שהוא כעין קינה והספד. (ע"י חנוכה יב)

עליה לקבר

אף שמקימים את המצבה בחנוכה, מכל מקום קרובי המשפחה לא יעלו לבית הקברות בחנוכה, מפני שהדבר מעורר לבכי ולמספד. והוא הדין אם חל יום השלושים בחנוכה, לא יעלו לבית הקברות כלל, כי מן הסתם יתעוררו לבכי ומספד, על כן ידחו את הביקור לאחר חנוכה. (חנוכה יא, נט)

אם חל יום השנה בחנוכה, ויודע שלא יתעוררו לבכי, רשאים ללכת לבית הקברות, אבל אם יש חשש שיבכו, יקדימו ללכת יום או יומיים לפני חנוכה. ואין הבדל בזה בין יום השנה הראשון לשאר השנים. כתב בשו"ת ירד יעקב, מותר לבקר בבית הקברות בחול המועד, לפי מנהגנו שלא הולכים לעורר על המת אלא ללמוד שם רק פרק משניות ולומר קדיש והשכבה ולא יותר, ולכן אין בזה חשש. (חנוכה יא, יב, נט)

אזכרה

ימי החנוכה, אף על פי שהם ימים טובים לישראל, מותר לעשות בהם אזכרה לנפטר למלאות השבעה, השלושים או השנה. אלא שלא יספרו בשבחי הנפטר, משום איסור הספד, אלא ידברו בדברי חיזוק והתעוררות, ובפרט בחינוך הבנים, שזו מעלה גדולה מאוד לעילוי נשמתו. ועיין בהרחבה בסוף החוברת "כיבוד אב ואם", ובחוברת "האבלות", אלו דברים באמת מעלים את נשמת הנפטר לאין ערוך ולאין שיעור, מחיל אל חיל בעולם האמת, ולא כמו שטועים המון העם שהעיקר הם הסעודות והמאכלים.

תענית

אסור להתענות בחנוכה, כיון שהם ימים טובים לישראל. ואפילו אם חל בהם יום השנה של אביו או אמו, שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן תקסח ס"ח) שטוב להתענות ביום זה, בחנוכה לא יתענה. ובערב חנוכה [כ"ד בכסלון] מותר להתענות. (חנוכה סא)

היום שהדורות נחלשו, ואם יתענה יש חשש שימעט מלימוד התורה, עדיף שלא יתענה, אף כשחלה התענית במשך השנה, ויעסוק בתורה, וזכות התורה תעלה במעלות גבוהות מאוד מאוד את הנפטר, ובפרט אם זוכים לארגן שיעור תורה ברבים לעילוי נשמתו, שאין ערוך לזה. ואולם אם הוא איש עובד במלאכתו, הנכון שיתענה ביום השנה כאשר חל בשאר ימות השנה.

מסיבת חנוכה

מותר לאבל שבתוך שנה, להשתתף במסיבת חנוכה הנעשית בדברי תורה ושירי קודש ללא תזמורת, כי אין זה בכלל "בית משתה" שאסור לאבל להשתתף בו, אלא ככל סעודת מצוה שמותר לאבל להשתתף כסעודת ברית מילה, פדיון הבן, סיום מסכת, וכיוצא בזה. והוא הדין למנהג שנהגו החסידים מבני אשכנז ללכת לסעודת האדמורי"ם שעושים בלילות החנוכה לאחר ההדלקה ברוב עם, שמותר לו

להשתתף שם. (הגרש"ז אורבך. חנוכה טו, יט. אבלות ב שנו)

כל המועדים עתידים להתבטל חוץ מחנוכה ופורים

אמרו במדרש (אוצר המדרשים חנוכה עמוד 193): בשעה שבאה מלכות יון הרשעה על ישראל, החשיכו את עיניהם, וגזרו שכל מי שמזכיר את שמו של הקב"ה ידקר בחרב, והרבה מישראל נהפכו למינים, והיה שם משומד אחד בליעל, תנני בן פחת שמו, שהיה יועץ עצות רעות על ישראל ואמר שכל זמן שיקריבו קרבן של שחר ובין הערביים, אינם נופלים בידכם, עמדו היוונים ובטלו הקרבן. חזר אותו בליעל ואמר, אלוהיהם של אלו שונא זימה, אם תוכלו להכשילם בזנות תמשלו עליהם, עמדו וגזרו שכל מי שיכתוב כתובה לאשתו יקרעו אצבעותיו. חזר ואמר, מצוה אחת יש להם שאם לא יעשו אותה יאבדו מן העולם, וזו הדלקת נר בבית המקדש, שנאמר: "להעלות נר תמיד", שכל זמן שמדליקים המנורה, אין בריה יכולה להם, עמדו וטמאו את כל השמנים שבבית המקדש, ולא השתייר כי אם פך שמן אחד שלא היו יודעים שהיה מונח תחת המזבת, ונעשה נס והדליקו מאותו פך קטן שמונה ימים. עמד הקב"ה ואמר: הנני מביא עליכם שמונה ימי חנוכה, ושבעה בני חשמונאי שמאבדים אתכם מן העולם. אתם אמרתם שכל מי שיזכיר שמי ידקר בחרב, אני קובע הלל לשמי שמונת ימי חנוכה, ועליהם אמר דוד מלך ישראל: "למנצח על השמינית". ע"כ.

אמרו חז"ל: כל המועדים עתידים להתבטל חוץ מחנוכה ופורים, שאינם בטלים לעולם. וכתב בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סימן תרסו): חס ושלוש שיתבטלו המועדים, שהרי נאמר בתורה "לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו", ואיך יתבטלו חגי ישראל הכתובים בתורה. אלא הבאור בזה הוא, שבזמן ההוא כל כך תרבה הטובה והשמחה והמנוחה בעולם עד שיהיו כל הימים שוים אצל בני אדם כאילו התבטלו המועדים, אבל ימים אלו של חנוכה ופורים אף על פי שאינם מן התורה, יהיו נזכרים ונעשים בשמחה מיוחדת יותר, כי יהיו ישראל זוכרים את הצער והיגון שאפפו אותם באותם זמנים, וכל מה שאירע להם באותו זמן, והיאך הקב"ה הוציאם מאפלה לאורה ומצרה לרווחה.

ובאמת כאשר מתבוננים אנו בנס חנוכה ניווכח שכל התורה שבעל פה שיש בידינו היום, היא בזכות נס חנוכה, כי אין לנו בכל התלמוד אלא מדברי התנאים מדורו של הלל הזקן והלאה, ובהם אנו עוסקים ולמדים דבר מתוך דבר, ואילו מדורות הקודמים כמעט לא נזכר מהם. והרי הלל היה מעט לאחר נס חנוכה, ואם חלילה לא היה מתרחש נס חנוכה, לא היה לנו שום דבר מתורה שבעל פה בידינו חס ושלוש, על כן נס חנוכה הוא נס גדול לקיום התורה, ויש כאן "נר מצוה" הוא הנס של חנוכה, "ותורה אור" היא התורה שבעל פה. (ט)

השם יתברך יזכנו שהניצוצות הקדושים של נרות החנוכה ילוו אותנו במשך כל השנה, להבעיר בנו את החשק לתורה ולמצוות, ונזכה לעלות במעלות המידות, ולילך באורחות צדיקים, ולצעוד במסילת ישרים, לשמור את דרך עץ החיים. ותחזינה עינינו בשוב השם לציון ברחמים, להדליק את המנורה בבית העולמים, אמן ואמן.

נקודות מכירה לרכישת החוברות:

052-6473598* נתניה:	0508-361166* טבריה:	054-8433308 אופקים:
0527-632800*	054-8482638*	050-3387587 אור יהודה:
052-8281272*	052-9256124 *	0547-878874 אור עקיבא:
052-4317340 עכו:	0522-753310 טירת הכרמל:	0507-555810 אזור:
054-5288797 עפולה:	052-7129739* יבנה:	052-5257266 אילת:
052-7651580 ערד:	08-6757677*	054-8422891* אלעד:
054-8590068 עתלית:	052-5277260 יד בנימין:	050-2211132*
0546-303926	היוד: 053-4158435,	052-3066012 אריאל:
0527603435* פתח תקוה:	052-7010722	052-7667048* אשדוד:
054-8439076, 054-3346241*	054-3320744 יקנעם:	054-8580584 *
0504-121786 צפת:	052-7115988 ירוחם:	052-7689873 אסקלון:
052-7644622 קיסריה:	0502290082* ירושלים:	08-6722103
0504-102069 קרית:	0548573908 * רמות	054-8447230* באר שבע:
04-8492473	054-8417188 * רמת שלמה	054-8508067 *
054-2399998 קרית אתא:	058-3251274 *	052-7183329 בית שאן:
052-4830879 * קרית גת:	052-7176887 הר שמואל - רמות	0528-985558 בית שמש:
0533-126950 *	052-7114363* בית וגן	02-9995076
052-7150358* קרית מלאכי:	02-5827008* סנהדריה	ביתר עילית: 054-8437294 (A)
052-5454211, 052-4315009 *	058-6680000* הר נוף	בני ברק: 0504-174567* [18:00-20:00]
0504-172416 קרית ספר:	0583217945* גבעת שאול	054-8517294, 054-8494964*
05271-92976 קרית שמונה:	054-6726721 * הר חומה	052-7616868 * 054-8438347*
0545-250370* ראש העין:	0506-518504* ארמון הנציב	052-7646027* [פרדס כץ]
054-2260186*	0545-810328* גילה	בת ים: 054-2491168*
0503332293* ראש"צ:	077-3396020* ק. יובל	054-5847762*
055-6771727*	052-7141907* פסגת זאב	054-7429955 גדרה:
0533-000093*	053-2476758* גבעת מורכי	052-4315009, גן יבנה:
05484-98449*	054-2561977 כוכב יעקב:	052-5454211
052-7153567* רחובות:	052-7671730 כפר סבא:	054-8427237 דימונה:
052-6575529* 054-7429955*	052-5705148 כרמיאל:	052-8046337 הרצליה:
054-7444103 רעננה:	0504-107540 לוד:	052-7129661 זכרון יעקב:
054-8408840* רכסים:	052-6111881 מבשרת ציון:	052-7117668 חדרה:
077-3005038	0506-830791 מגדל העמק:	0507-849649* חולון:
052-7101791 רמלה:	058-3278597 מודיעין:	058-3262447, 054-8499504*
053-6203733 רמת הגולן:	08-9725742	052-7101791 *
053-3131382 שדרות:	052-4619144 מעפה רמון:	052-7657756 * חיפה:
052-7101791* תל אביב:	053-4322936 נהריה:	052-7184820 *
052-7661162 *	נוף הגליל: 054-8461451	054-8462601 הצור:
	052-5326090 * נתניה:	052-7161207 חריש:
	05271-53938, 077-5504905 *	058-7737616 חשמונאים:

משלוח עד הבית בעלות 60 ש"ח
במייל: 6410995@gmail.com

פנימי? ככה גם את אנחנו...